גליון חג מוגדל

יו"ט **פסח** תשפ"ג לפ"ק | גליון תתתצ"ג שנה כ"ו

קול התאחדותינו

יו"ל ע"י התאחדות האברכים דחסידי סאטמאר

בנשיאות כ"ק פרן רבינו הגה"ק שליט"א

בני ברק יצ"ו

תוכן העניינים

א מדור **אמרין טבין**
- לקח טוב
- דבש תמרים
- קדו"ש י'א'מר ל'ו'
- פרפראות לחכמה
- דבר בעתו
- דברות קודש

ב מדור **כהלכות הפסח**
- חוקים להורותם
- משיב כהלכה
- לשכת הסת"ם

ג מדור **למען תדע**
- לא יראה לך שאור
- כולנו מסובין
- אחד מי יודע - חד גדיא

ד מדור **למען תספר**
- גניזת חארסון
- על משמר האמונה
- משולחן מלכים

מדור **שביעי של פסח**
- לקח טוב
- דבש תמרים
- פרפראות לחכמה
- ואני אשיר עוזך
- שירה חדשה
- כאילו הוא יצא ממצרים

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא...

ביער עבות ומסובך טייל לו המלך בכבודו ובעצמו, פסע בניחוחות במשעולי האילנות העבותות, ולפתע תעה בדרכו ולא מצא את פתחו של היער, כל פסיעה ופסיעה שהלך ראה שהוא מעמיק והולך יותר בין סבכי הענפים, ככה הסתובב שעות ארוכות מבלי שיראה אור בקצה דרכו, ביני לביני התגבר עליו רעבונו וצמאונו, עד שנפל מתעלף במקום ציה ושומם מבלי יושב.

ולפתע עבר כפרי אחד אשר היה גוזז עצים במקצועו ומה מאוד גברה הרדתו כשהבחין כי לא אחר מהמלך הרם בכבודו ובעצמו שוכב ביער מבלי משען ומשענה, מיד רץ לביתו והכין מטעמי ומעדנים כפי יכלתו, ונגש בחיל ורעדה אל המלך ועוררו מעלפונו והאכילו והשקהו, והחיה את נפשו, והראה לו את הדרך אשר ילכון בה, וככה הציל את המלך מחרפת רעב.

המלך זכר את רוב טובו וחסדו של אותו כפרי, הביאו ברוב כבוד לתוך ארמונו, וגידלו ונישאו מעל כל השרים ומינהו לשר אוצר המלוכה, וככה עלה מעלה בפסגת הגדולה והשררה, עד שוישמן ויבעט והתחיל לזלזל בעבודתו, וכשהשרים הנאמנים ראו בתעלוליו, באו וקיטרגו לפני המלך שאותו האיש אשר בחר בו מכל השרים בז לו ולמלכותו ומועל בכספי המלוכה.

המלך נזדעזע למשמע אזנו, ויחרד וילפת, ושלח להגיד לאותו השר שהוא בכבודו ובעצמו יבא לביתו לחקור ולדרוש את האמת לאמיתו, והוא יבוא לבדוק בשבע עינים את ספרי אוצר המלוכה.

כמובן, שאבריו של השר האוצר רעדו ועצמותיו ריחפו, כי ידע גם ידע שקצפו של המלך יתגבר ויתחזק כשיבדוק את ספריו, וכשירגל בביתו ויראה את גודל היקף מעילותיו, אמנם נצנצה לו עצה נבונה, כשהמלך יגיע לביתו יכין לו אותו מאכלים שנתן להמלך בשעה שמצאו ביער ובכך יהמו מעיו עליו בזכרו את גודל החסד שעשה לו בשכבו בדומן על פני השדה, ואכן המלך הגיע בסבר פנים חמורות, וכשהשר הגיש לו את המאכל הלז, מיד נכמרו רחמיו, ופרם בשלומו בסר פנים יפות, וחיבבו כמקדם.

הנמשל הוא, שהקב"ה בכבודו ובעצמו עבר בתוך מצרים הוא ולא אחר, ולא שליח, וחיפש את העם הנבחר אשר יעבדון את האלוקים על הר סיני, וקוב"ה הסתובב בארץ מצרים וראה את בנ"י יושבים ואוכלין את הקרבן פסח על מצות ומרורים, ראה אותם יוצאים ממצרים כשבציקם על שכמם, מיד לקחם להיות לו לבניו, חיבקם והגביהם במעמד הר סיני.

מני אז הלכו ישראל גולה אחר גולה ובעוה"ר מרדו באביהם, והמקטריגים עומדים ומקטרגים על כלל ישראל בהטענה הישנה של "מה נשתנו אלו מאלו", ואכן כדאיתא בזוה"ק שבכל ליל פסח הקב"ה אומר למלאכיו שהוא יורד לבתי ישראל לראות את כל המפעל, ואנו לוקחים את העצה היעוצה של אותו כפרי, ומקבלים את פניו של המלך באותו המאכל – המצה די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, ועי"ז יומתק דינינו ומעוררים את מדת טובו וחסדו יתברך.

מדור

אמרין טבין

א לקח טוב

ב דבש תמרים

ג ק׳דוש י׳אמר ל׳ו

ד פרפראות לחכמה

ה דבר בעתו

ו דברות קודש

כל ליל פסח זוכים לבחי' יציאת מצרים ממש

אל מוציאם ממצרים וגו' (במדבר כג, כב) "אמר 'מוציאם', ולא 'הוציאם', הגם שרבותינו ז"ל אמרו (ברכות לח:) דאפיק משמע ש"מוציא" הוא לשון עבר, והוכיחו מכאן, אף על פי כן יותר משמע לשון עבר אם היה אומר 'הוציאם'. ונראה על דרך אומרם ז"ל **'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים'**, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה, **כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה, ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, וזהו אומרו: 'אל מוציאם', כי לא יציאה ראשונה לבד, אלא בכל שנה ושנה מוציאם, כנזכר".**

אור החיים הק' (במדבר שם. ועע"ש)

הסיפור מעורר רחמים בכל דור ודור להנקם מאויביהם

ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה' "היות כשקב"ה ברחמיו עושה נס לישראל פעם אחת, ונוקם להם מאויביהם, אז נתעוררו הרחמים ומועיל אפילו לעתיד בכל דור כשישראל צריכין להנקם מאיזה שונא העומד עליהם להכבידם בעול שררה, או מלך, אז הקדוש ברוך הוא עושה נקמה בו, כיון שכבר נתעוררו אותן הרחמים בענין כזה. וזהו: **'ולמען תספר כו' אשר התעללתי במצרים' וכשתספרו זאת תעוררו אותם הרחמים, וינקם לכם מאויביכם, לכל יוכלו היצר לכם כלל, והבן**

נועם אלימלך (פר' בא)

"שהיו מסובין בבני ברק" היינו שהמשיכו אורות והשפעות לכל ליל הגלות, עד הגאולה שלימה בב"א

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וכו' שהיו מסובין בבני ברק וחיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. "הן אמת ששם המקום היה כך (בני ברק) אך עם כל זה צריך להבין הטעם למה נאספו יחד דוקא באותו המקום לספר שם ביציאת מצרים. ובהעיר לב ושום שכל י"ל, **דהתנאים הקדושים החם התבוננו ונתנו לבם אל הגלות המר הזה שהולך ומתגבר בכל יום, ורצו לעשות איזה דבר להועיל שלא נשתקע ח"ו בעמקי הקליפות,** לזה הסתכלו בעין שכלם הק' והזך, והבינו בענין אותו הלילה של יציאת מצרים, שהאירו אז המוחין דגדלות, והוסרו ממילא כל הקליפות ונכנעו תחת הקדושה. והאירו אז אורות מזוקקים ומזהירים. **"יהנה, דבר זה מתעורר בכל שנה ושנה ובלילה הזה נפתחו כל מקורין עילאין קדישין".**

ולכך נתייעצו יחד ועלה מוסכם בלבם עצה טובה ונכונה, להמשיך הארה מאותו הלילה על כל משך זמן הגלות. ועל כן נתוועדו יחד ב'בני ברק' דוקא, לשון 'ברקאי' (לשון צוהר. עי' רש"י יומא כח:) לרמז על נהורין עילאין קדישין שנתגלה בזה הלילה וכו', **"והיו מספרים"** לשון ספיר ובהירות, היינו שהיו מזככין ומאירים ביציאת מצרים **"כל אותו הלילה"**, היינו הגלות שנמשל ללילה, אשר הם היו בו לעת עתה, **והיו ממשיכין מוחין עילאין ושפע אלוקות מאותן המוחין על כל משך זמן הגלות הזה, לבל נשקע ח"ו בין הקליפות** וכו' **והיו פותחין נביעות החכמה ושפע אלוקות עד עת קץ.** והכל היה בנם הלילה הזה שבו נפתחו מקורין עילאין קדישין.

והתלמידים שלמדו בחוץ הרגישו בזה, שבא להם פתאום הארה גדולה ושפע אלוקות, ובאו והודיעו להם כי ידעו שכל זה בא אליהם מרבותיהם. **'ואמרו להם, רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית'** היינו שאמרו להם שהגיעו למוחין גדולים כ"כ **אשר המה יתעוררו אם ירצה השם בזמן הגאולה ב"ב המכונה בשם 'שחרית'.** וכן יהי רצון, אמן".

אוהב ישראל

בליל הסדר הוא העת לבקש על גאולת "אחישנה"

כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח, י"ל שרמוזה כאן תפלה, דהנה איתא בגמרא (סנהדרין צה:) שקודם ביאת המשיח יעברו צרות רבות על בני ישראל, והם הם חבלי משיח, אשר עליהם אמרו כמה אמוראים (שם) 'ייתי ולא איחמיניה'. אמנם כתוב בספה"ק שחבלי משיח יהיו רק אם תהיה הגאולה בבחינת "בעתה", אבל אם יזכו בני ישראל על ידי מעשיהם הטובים לגאולת "אחישנה", אז לא יצטרכו לעבור על כל היסורים שניבאו עליהם חכמינו ז"ל, רק תיכף ומיד יבא משיח צדקנו ויגאלנו. וזהו שמתפללים: **"כל דכפין"** פירוש, כל הרעבון שצריך לבוא טרם ביאת המשיח, אנו מבקשים: **"ייתי"** שמשיח יבוא, **"וייכול"** שיהיה הרבה לאכול, **"וכל דצריך"** כלומר, כל הצרות שצריכים לבוא ח"ו על כלל ישראל, **"ייתי"** שיבוא משיח, **"ויפסח"** שידלג על הצרות הללו, שלא יגיע עלינו ח"ו, **רק נזכה לגאולת אחישנה בחסד וברחמים.**

הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע

חכם מה הוא אומר וכו' ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח וכו'. הנה מהא דקיי"ל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, נשמע דלא המדרש העיקר אלא המעשה, והנה בטעם דאין מפטירין נראה שהוא משמרת שלא יעברו על לאו דלא תותירו, והנה אם ארבעים בכתפים א"צ למשמרת הזה דמהאי טעמא יניח זה מלאכול ויספוג ארבעים כי לא עונש קל הוא, אך משום זה צריך למשמרת שום דקיי"ל מותיר בפסח אינו לוקה משום דהוי לאו שאין בו מעשה, ועפיי"ז יתפרש המאמר החכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה"א אתכם, דהיינו החכם בעל החכמה רוצה לומר דהמדרש הוא עיקר השלימות, ומעשים למה, ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין וכו', והיינו מטעם שכתבתי כדי שלא יבוא לעבור אל"ת, וא"כ מוכח דלאו שאין בו מעשה אין לוקין, וממילא מוכח דהמעשה עיקר.

(ישמח משה)

☆

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת וגו'. ולכאורה היה צריך לומר היא בלשון נקיבה דקאי על הקרבן, וי"ל דהנה ענין זביחת הפסח היה נחשב לבני ישראל כאילו זבחו את עצמם לשמו יתברך, כי באמת הוצרכו למסור נפשם אז מפחד המצרים, ע"ד נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקולנו, וזהו שאלת הבן מה העבודה הזאת לכם, כי בשאר קרבנות יש מהן כולו כליל ועולה לה', ויש מהן שמקטירין האברים והוא העבודה לה', אבל בענין פסח שהוא כולו נאכל מה עבודה יש בזאת, והתשובה על זה ואמרתם זבח פסח הוי"א לה', שהיה נחשב לה' כאילו כל אחד זובח את עצמו במסירות נפשו לה' בעת זביחת הפסח.

(ויטב לב)

☆

והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת וגו'. נראה עפימ"ש בייטב לב אהא דכתיב אם בחוקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם, וכי מזהיר לעשות עמלק"פ, ותי' עפ"י אמרם לפי שהעולם נידון אחר רובו, ע"כ יראה האדם א"ע חציו זכאי וחציו חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות עבר עבירה אחת וכו', וא"כ מהאי טעמא לא כתבה תורה בלשון יחיד רק בלשון רבים, דאז היה מקום לומר דמותר לעבוד עמלק"פ לעצמו, ובאמת אין זה עבודה תמה אם כוונתו להנאת עצמו, לזה כתבה התורה בלשון רבים, דבשביל שכר ועונש של רבים ודאי הוא נכון וראוי לעשות למען יכריע את העולם לכף זכות, והנה בענין לקיחת שה לפסח שאמר הי' דע"י הקרבתו יפסח על בתי בני"י קשה לכאורה דאם לכוונה זו יקחו בני"י את הפסח אין זה עבודה

לקיטת תמרים

אמרות וסיפורים, מלוקט מספרים, על רבות יה"ק עצי התמרים

בליל פסח כל איש ישראל זוכה לבחי' הסיבה למעלה בקודש ובלילה זו מאיר אור המצה בכל העולמות

שמעתי מהאדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שאמר לפרש מה שאנו אומרים "הלילה הזה כולנו מסובין", ולכאורה הלא תלמיד אצל רבו אינו מיסב וכו', והיאך אומרים "כולנו" מסובין. אך הענין, **כי אין הכוונה על ההסבה הגשמית בפועל, אלא על בחי' הרוחנית העליונה ששם כולנו מסובין, ויש למעלה עולם שבו כל ישראל הם מסובין בליל פסח.** וכן אמר עוד אז במ"ש הלילה הזה כולו מצה, **שכל המציאות בליל זה היא כולו מצה, ובכל אתר ואתר מאיר בחי' המצה,** עכת"ד.

אמונת עתיך (פר' מצורע, עמ' מ"ה טו"ם)

עיקר החיוב לעשות מן חמץ 'מצה'

שמעתי מהרה"ק בעל ישמח משה זללה"ה מאוהעל, 'חמץ' 'מצה' החילוק ביניהם, שבחמץ המ"ם נקודה **בצירי,** ובמצה **בפתח,** וזה 'מצרים' **ר"ת צר"י מ"ם, אבל כאשר הוציאנו הש"י ממצרים,** אמרו רז"ל בחיוב הסיפור 'את **פתח לו',** ואיתא בתיקונים 'פתח' איהו 'רקיע' (תיקוני זהר דף ט"ו), וכשנהפוך תיבת 'רקיע' נמצא 'עיקר', ולזה בן הרשע כפר **בעיקר,** ואילו הי' שם לא היה נגאל, כי הי' דבוק במחמצת ר"ת חמץ-מת, וכפר בעיקר שהוא הפתח, **ולא רצה לעשות מן חמץ מצה** [להחליף צידי בפתח איהו רקיע אותיות עיקר כנ"ל] ולהפריד רגל הצפוני מן הגג של החי"ת [דהיינו החילוק הנוסף בין תיבת חמץ למצה, שבאות ה' רגלה השמאלית פתוחה למעלה, ובאות ח' היא סתומה], ולזה נקרא הכזית מצה החיוב לאכול באחרונה **"צפון",** כי עיקר החיוב לעשות מן חמץ מצה, להפריד רגל ה'צפוני', כטעם 'ואת **הצפוני ארחיק מעליכם'** (דהיינו ביטול היצה"ר כו').

אילה שלוחה (פסח)

תמה, וזהו שאלת הבנים מה עבודה הזאת לכ"ם, היינו מה עבודה חשובה היא זו שהיא לכם להנאת עצמיכם, והיה כמשיב דכוונת לקיחת שה לפסח לא היה לכ"א בפרט למען הצלת נפשו, אך ורק למען יכריע את אחרים ויזכה אחרים בפסחו שלא יתן המשחית לבא אל בית אחרים לנגוף חיו ועבודה כזו שפיר דמי, ומעתה זהו ואמרתם זבח פסח להי' דייקא, דזה חשוב באמת מצות הי' ולא להנאתו כיון דהכוונה הוא אשר פסח על בתי בנ"י ולא אמר על בתינו, זה בודאי חשוב עבודה לשם הי'.

(קדושת יו"ט)

☆

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל וכו'. י"ל דהנה איתא בגמי אין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים משום טורח סעודת שבת ומשום שיש תחומין למעלה מעשרה, והעיר מרן דודי זללה"ה כי בזמן הזה שפיר בכל יום ויום זמניה הוא, ובעת שתעלה הרצון מאת הבורא יתי"ש לגאלינו בא יבוא אליהו לבשרינו אף בשבת ויו"ט, דאין לך דבר העומד מפני פיקוח נפש, ובכל יום שבני ישראל הם בגלות בין אוה"ע סכנה היא להם בגוף ובנפש, וכשיבוא אליהו לבשר הגאולה יהיה השפעת האור גם על האומות ויופסק הסכנה לישראל, א"כ אין לך פיקוח נפש גדול יותר מביאת אליהו שהוא הצלת הרבה נפשות מישראל, ובודאי דאין כאן שאלה דמותר לחלל שבת באופן זה כדי להציל נפשות מישראל ע"כ, וי"ש השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, ועיניו צופיות למרום כי עוד היום יבא אליהו ויבשרינו על גאולתינו ופדות נפשינו, וא"ת איך מותר אליהו לבא ביו"ט הא איכא טורח סעודה ואיסור תחומין, לזה אמר השתא עבדי בעול הגוים ועול הגליות, והוי בגדר פיקוח נפש, ועל כן מותר אליהו הנביא לבא לבשר גם היום ולשנה הבאה בני חורין.

(ברך משה)

☆

ואפילו כולנו חכמים כלנו נבונים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח. וצ"ב אמאי ס"ל שחכמים ונבונים יפטרו ממצות סיפור יציאת מצרים. ויש לפרש עפ"י הרה"ק מהר"ש מבעלזא זצ"ל לפרש הפסוק למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני הי', ולכאורי הול"ל וידעו כי אני הי' דהבנים ידעו כי אני הי' ופי' כי באמת בא לכלול גם האבות עצמם כי כאשר יספר האב לבנו נסי הי' ונפלאות יתעורר גם לב האב לאהבה את הי' ולירא מפניו, וז"ש וידעתם כי אני הי' דהאבות המספרין גם הם ידעו כי אני הי' ע"י הסיפור עכדה"ק, ובזה יש לתרץ הוא דהוי ס"ד דהחכמים ונבונים פטרו מסיפור יציאת מצרים דסד"א דסיפור יציאת מצרים אינו אלא בשביל הבנים כדי שהבנים ידעו מעשי הי' וגבורותיו אבל בשביל האבות שהם חכמים ונבונים אין מן הצורך לספר, לזה אמר ואפי' כלנו חכמים וכו' מצוה עלינו"י לספר דייקא היינו דהמצוה הוא גם בשבילם דגם הם יהיו נשפעים בשפע קודש ע"י הסיפור להתחזק ביראת הי'.

(כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א)

לקיטת תמרים

אמרות וסיפורים, מלוקט מספרים, על רבות ה"ק עצי התמרים

למה נשאר רבינו עומד אחר אפיית המצות שלא כמנהגו

בכל שנה אחר שאפה מרן רבינו הקדוש מסאטמאר זי"ע את המצות לביתו קודם פסח, אפו אח"כ הגה"צ משאפראן זצ"ל והגה"צ משארמאש זצ"ל מצות שלהם, ובשנה אחת כשאפה מרן בלילה, גמר לאפות מצות שלו מאוחר מאד, והרבנים הנ"ל התחילו אח"כ לאפות מצות שלהם, ומרן נשאר עומד שם שלא כמנהגו, ולא אמר כלום, והי' לתמהון אצל כל הקהל, עד שעלה בדעת כמה מאנ"ש שמסתמא אינו הולך לביתו שירא לנפשו שהיות שכבר מאוחר מאד, ואם הוא ילך לביתו, אזי ילכו כולם ולא ישאר מי שיעזור להרבנים לאפות, ע"כ ניגשו למרן ואמרו לו שאין לו לירא מזה, מכיון ששום אחד לא ילך מכאן עד שיגמרו הרבנים לאפות המצות, ובשמעו זאת לא ענה על זה כלום, רק תיכף הלך ישר לביתו נאוה קודש.

'**מבאר רבותינו**' (שנה א' גל' ל"ט)

גניבת האפיקומן וסגולתה

בליל הסדר שנת תשי"ד, הזכיר רבינו זי"ע המדרש עה"פ "**בא אחיך במרמה ויקח ברכתך**", וכתב במדרש "**במרמה, בחכמת תורתו, הוציא אפיקומן והראה לו**", דהיינו שיעקב אבינו הראה ליצחק אבינו את האפיקומן. ואמר רבינו זי"ע כי י"ל בזה **רמז על מנהג ישראל שנהגו הקטנים לחטוף את האפיקומן, ואח"כ כשמבקשים ממנו את האפיקומן, אינו מביא אותו אלא בתנאי שיבטיח שיתן לו איזה מתנה**, כי איתא בס' "אמרי נועם" כי התיבה "**במרמה**" גימ' "**אפיקומן**", חושבנ' דדין כחושבנ' דדין, וגם התיבה "**פזר**" נתן לאביונים גימ' כנ"ל, ולפי זה י"ל סמך למנהג של הקטנים לחטוף את האפיקומן, ומבטיחין לו מתנה ע"ז, כי אחר גניבת "**אפיקומן**" צריך להיות "**פזר נתן לאביונים**", דהיינו ליתן לו מתנה. [ונראה כונתו ז"ל בפשטות דכיון דמעשי אבות סימן לבנים ובליל זה ברך יצחק את יעקב, על כן בזה הפעולה מלתתא נעורר שוב ברכת שמים מעל אכי"ר].

זכר צדיק לברכה (אות תתק"ם)

על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ברוב שבח והודאה להשי"ת אשר זיכנו למצוא לאחרונה כתבי ידות ממרן רבינו זי"ע יקרי ערך, שהיו טמונים וספונים זה תשעים שנים האחרונים, אשר כתבם רבינו זצ"ל בעצמו בכתב יד קדשו, בערך בשנת תרצ"א, ובעזרת שמו הגדול זכינו לרכוש אותם בעד בצע כסף, כדי לזכות בהם את הרבים, ולהוציאם לאור עולם, ויתבדרו שמעתתיה בבי מדרשא.

כתבי ידות אלו המה מיוחדים במינם, ראשית כי רוב הכתבים אשר השתמשנו בהם עד הנה, היו מכתבי התלמידים שרשמו לעצמן תורתו הקדושה שזכו לשמוע ממנו במשך השנים, אבל כתבים אלו מיוחדים הם במינם, לפי שכל זה נכתבו על ידי כ"ק מרן רבינו זי"ע בעצמו. ועוד זאת שבכתבים אלו נמצאים כמה וכמה חידושים ופרפראות חדשות שלא נדפסו עדיין בספרי דבי רב, וגם כמה חידו"ת אף שכבר נדפסו במשך השנים, אבל המה נלקו בדפוס בחסר וביתר, ובכתבים הללו המה עדוכים ושמורים הדק היטב בכל פרטיה ודקדוקיה.

על כן לכבוד חג הפסח, אמרנו להגיש לפני הציבור החשוב כמה מהני מילי מעלייתא, מאלו הענינים המדברים מענין חג הפסח ושעבוד מצרים, לטעמם מנופת צופים וכל טעם, ושיקיימו בזה שמחת ועונג החג, כי אין שמחה כשמחת התורה (ע' תנא דבי אליהו רבה פי"ח), ופקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים יט ט), ויתענגו בו כל ישרי לב.

ומכאן הקריאה יוצאת לאלו הנדיבים החפצים ליקח ברכה אל תוך בתיהם, ולרכוש לעצמן כתבי קודש אלו או לפחות חלק מהם, ולזכות להעמידם באמתחתם ולהטמינם באוצרותם למען יעמדו אצלם ימים רבים, וכבר האריך רבינו זצ"ל (קדושת יואל פ' תצוה אות ב) בגודל הברכה והשמירה ששורה על חפציו של צדיק, ובשכר זאת נשתדל להוציא לאור עולם אלו כתבי ידות ערוך ומסודר כפי מיטב כוחינו על שמם ועל זכרם של הנדבנים החשובים, לרגל שמחת נישואין בביתם או שאר עידן חדוותא וכדומה.

לא התחילה ברכת הבנים עד שמתו כל הדור ההוא, לפי שעד אז לא התחילה השעבוד על ישראל

בפ' שמות (פ' ו-ז) **וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד.** ומקשו המפרשים בסמיכות הכתובים, דמשמע דבשביל שמתו כל הדור ההוא, על כן פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד, והרי בשמת אין לנשים אלו שום פירוש.

ויתבאר על פי מה שכתב הרמב"ן ז"ל (במדבר ג יד) לבאר מילתא דתמיה, דמלינו דשבט לוי היו מועטין בהולכותיו מכל השבטים, ולכאורה למה עשה ה' ככה לתסידיו שבט משרתיו. אך הענין הוא, כי בני ישראל משר המצרים מרבו מת מייסם בעבודה קשה כדי למעטם, הרבה פומס הקב"ה כנגד גזירת המצרים, כנאמר (שמות ג יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, אבל שבט לוי שלא היו בשעבוד מצרים ועבודת הפרך (מנחומא ומדרש ס"ו), לכן לא נתקיים בהם הברכה דכן ירבה וכן יפרוץ, עכ"ד.

והנה ברכה זו לא התחילה עד שמתו כל הדור ההוא, כי אמרו ז"ל (שמו"ר פ"א ס"ח) שלא התחיל השעבוד עד שמתו כל השבעים נפש שירדו למצרים עם יעקב אבינו. וכיון שבזמניהם לא היה עדיין השעבוד, לא היה עדיין מקום לברכה זו לחול, שהרי ברכה זו נאמר בשביל הגזירות, ורק כשמתו כל הדור ההוא, אז התחילה ברכת הריבוי לחול על בני ישראל.

וזה שאמר הכתוב, וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ובני ישראל פרו וישרצו וירבו וגו'. יש לומר, אף על פי שמתו, מלהיסם לא מת, הלא הוא לכתיב פרו וישרצו. ועיין ביאור.

ונראה על פי מקרא שכתוב (שמות ג יב) וכשאר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, וי"ל דומר בביאור ברכה זו, דהנה כתיב (קהלת ג טו) האלהים יבקש את נרדף, וכיון שנתעו ישראל במעריס בעיניהם קשים ומריס, על כן עת הקב"ה להם כדי לבקש עלבונם, והיה בהם הארצת השכינה, ובמקום שיש הארצת השכינה יש מוספות ברכה (שמות משה פ' תולדות ד"ה ע"י בכו בכו, ר"פ פקודי), על כן גרם להם זאת שיתרבו בשופן יוצא מטבע העולם.

אך כל זמן שהיה יעקב בחיים והשבטים הקדושים בחיים מיותם, היה בהם הארצת השכינה גם בלא זה, כי בודאי יש הארצת השכינה בניח לדיקים וקדושים, אלא מאחר שנסתלקו והלכו לעולמם, היה מקום לחשוש שם יהיה עכשיו סילוק השכינה מהם, אבל כיון שחיבה מאחרי הסתלקותם התחיל העיעוי (שמו"ר פ"ג ס"ח), והרי האלהים יבקש את הנרדף, שוב נשארה השכינה בעלם, ולא נסתלקה מהם כלל, יען שהיו נרדפים.

והנה יהוע אמרס ז"ל (ברכות יח.) לדיקים במיתתן קרויין חיים, ומיתתם היינו אלא הסתלקות ממקום למקום, והמיתה בהם הוא רק לשון המושאל (תוהמ"ק בחקותי כו ג), ובפרט לדיקים וקדושים כאלו, יעקב בחיר האבות (ב"ר פע"ו ס"ח) ושניו השבטים הקדושים, בודאי לא נקראו מתים, ומה שאמר בהם לשון מיתה הוא רק לשון המושאל על הסתלקותם.

ועל פי זה יתבאר לן דברי המדרש בטוטו"ד, וימת יוסף וכל אחיו, אף על פי שמתו, היינו אף על פי שנסתלקו ממחנה ישראל למקום אחר, מכל מקום אלהיהם של אלו לא מת, דעדיין נשאיר השכינה בתוכם, ולא נסתלקה מהם על ידי הסתלקות הלדיקים, יען שאז התחילו הרדיפות לבוא עליהם, וכא הקב"ה לבקש עלבונם, והרי במקום שיש הארצת השכינה אינה מוספות ברכה, לזה מסיים המדרש הלא הוא לכתיב פרו וישרצו וגו'. (מכתי"ק)

על ידי שנתענו ישראל זכו להשראת השכינה אף אחרי שמתו יעקב אבינו והשבטים הקדושים

בפ' שמות (ע ו-ז) **וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, ובני ישראל פרו וישרצו וירבו וגו'.** פיתח בילקוט (רמז קסב) וימת יוסף, אף על פי שמתו, מלהיסם לא מת, הלא הוא לכתיב פרו וישרצו. ועיין ביאור.

ונראה על פי מקרא שכתוב (שמות ג יב) וכשאר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, וי"ל דומר בביאור ברכה זו, דהנה כתיב (קהלת ג טו) האלהים יבקש את נרדף, וכיון שנתעו ישראל במעריס בעיניהם קשים ומריס, על כן עת הקב"ה להם כדי לבקש עלבונם, והיה בהם הארצת השכינה, ובמקום שיש הארצת השכינה יש מוספות ברכה (שמות משה פ' תולדות ד"ה ע"י בכו בכו, ר"פ פקודי), על כן גרם להם זאת שיתרבו בשופן יוצא מטבע העולם.

אך כל זמן שהיה יעקב בחיים והשבטים הקדושים בחיים מיותם, היה בהם הארצת השכינה גם בלא זה, כי בודאי יש הארצת השכינה בניח לדיקים וקדושים, אלא מאחר שנסתלקו והלכו לעולמם, היה מקום לחשוש שם יהיה עכשיו סילוק השכינה מהם, אבל כיון שחיבה מאחרי הסתלקותם התחיל העיעוי (שמו"ר פ"ג ס"ח), והרי האלהים יבקש את הנרדף, שוב נשארה השכינה בעלם, ולא נסתלקה מהם כלל, יען שהיו נרדפים.

והנה יהוע אמרס ז"ל (ברכות יח.) לדיקים במיתתן קרויין חיים, ומיתתם היינו אלא הסתלקות ממקום למקום, והמיתה בהם הוא רק לשון המושאל (תוהמ"ק בחקותי כו ג), ובפרט לדיקים וקדושים כאלו, יעקב בחיר האבות (ב"ר פע"ו ס"ח) ושניו השבטים הקדושים, בודאי לא נקראו מתים, ומה שאמר בהם לשון מיתה הוא רק לשון המושאל על הסתלקותם.

ועל פי זה יתבאר לן דברי המדרש בטוטו"ד, וימת יוסף וכל אחיו, אף על פי שמתו, היינו אף על

בשביל שהיו הנשים גדורים בעריות בתכלית לכן נתבטל גזירת פרעה להמית הזכרים, ואילו ידע פרעה מזה מתחלה לא היה גוזר גזירה זו כלל

בפ' שמות (ע טז) **ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת הוא וחיה.** ע] הקשה בחור המייס הקדוש למה לא גזר פרעה בתחת מיתה על הכל, הא בודאי לא היה זה בשביל שריחם עליהם, והיתה בו מדת הרחמנות לבל לבלות זרעו של ישראל, כי שורשו הוא שורש מכזרי. ג] גם יש לעיין למה הוצרך פרעה להתנות על זה תנאי מיוחד, הא בפשטות גם אם לא היה מתנה עמהם במיוחד להשאיר הבנות לא היו ממיתים המצריים מוחן, מכיון שהם לא היו בכלל הגזירה, למה יעלה על דעתם להמיתם חגם בלא תנאי מפורש מאת המלך, ואם כן למה הוצרך לומר ואם בת הוא וחיה.

ג) ותאמרן המילדות אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו (ע יט). ע] נתקשו כולם למה הצריך הכתוב נחומרו כי לא כנשים המצריות העבריות, והוה ליה למימר בקילור כי חיות הנה וגו', וממילא ידעינן שאין כנשים המצריס. ג] גם יש להבין חומרו כי לא כנשים המצריות העבריות, דלאיזה נפקא מינה הוא אם המה כמצריות או לא, הלא העיקר הוא שהם אינן צריכים למילדות. ג] ובאמת יקשה הא במציאות היו הנה המילדות עבריות, ובעת ההוא כבר נתרפסו שהן המילדות העבריות, וכנראה מלשון הקרא (לעיל פסוק טו) ויאמר מלך מצרים "למילדות העבריות" אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה, אם כן בודאי הוצרכו גם ישראל גם כן למילדות, אם כן אין היה בפשטות להכחיש המציאות ולומר שהם אינן צריכין למילדות. ד]

ובאור המיוחס הקדוש דקדק על לשונו בטרם תבוא עליהן המילה "וילדו" בלשון עבר, דהוה לו לומר "ויולדות" בלשון הוה.

ג) **וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי** (ב א). ובגמרא בסוטה (דף יב.) וילך מיבעי ליה, להיכן הלך, אמר רב יהודה בר זבינא שהלך בעצת אמו, תנא עמרם גדול הדור היה, כיון שראה שאמר פרעה הרשע (להלן פסוק כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, אמר לשוא אנו עמלין, עמד וגירש את אשתו, עמדו כולן וגירשו את נשותיהן, אמרה לו בתו, אבא גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקיבות, פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתה בעולם הזה ולעולם הבא, פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה לדיק בודאי שגזירתך מתקיימת שנאמר (לעיל כב כח) ותגזר אומר ויקם לך, עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן, ע"כ.

ולכאורה יש להבין בשלמת דעת עמרם בזה, הלא הוא היה גדול הדור, והכל הוכרכו לו לשמוע ממימיו, אם כן דקאמרי ליה מאי קאמרי ליה, לאיך לא את בזו מתחלה לכל אלו הקושיות שהקשה לו בתו.

ויתבאר בשנקדים לימרא טעא מעמיה דהגאון הצדוק טעם זלה"ה (הובא בהקדמת ספרו שו"ת עטרת חכמים) לבאר מה שאומרים בהגדה, לא ולמד מה ביקש בן הרשע לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ובן ביקש לעקור את הכל, ותמוה להם בדברים אלו הרי מקטינין את הנס דיליף מינהו, כי גזירתו של בן היתה קשה יותר מגזירתו משל פרעה, והא בודאי אנו מוכיחין בלי זה להדיא ולהגדיל בשבחא דיליף מינהו. ומבאר בכבר הבטיחתו יוכרינו שלא יעשה כליה בישראל, בכתוב (מלאכי ג ו) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם, ועל כן בן ביקש לעקור את הכל, לא היה שייך כלל שתתקיים גזירתו, בשל פרעה אלא גזר אלא על הזכרים, ומשו דגם לפי גזירתו יש שארית לישראל, שהרי יתהוו הבנות, ונכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר (יבמות מה.), וממילא היה שייך שיקויים גזירתו תלילה, ועם כל זה חזיון דנתבטל גזירתו, לכן היתה זאת בשמת גם גדול ביותר, והרבה יותר מביטול הגזירה של בן, עכ"ל בתוספות ביאור.

ובזה יש לפרש מה שהקשינו בריש דבריו, למה הוצרך פרעה לומר בפירוש ורמיזן על המצנים וגו' ומם בת הוא ומיה, לפי שעל זה תמך פרעה יסודו שמתקיים גזירתו תלילה, יען שהבנות ישארו בחיים, וממילא לא יעשה כלה לשארית ישראל מ"ו, ובכן יהיה מקום שתחול הגזירה תלילה.

ובדרך זה יתכן לפרש אמרינו בנוסח ההגדה, ואת עמלינו אלו הבנים, שנאמר (שמות א כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון. ויש לעיין לכאורה דבלול זה מחויבין לנאמנו לספר את העמל הנעשה לבני ישראל, אם כן למה מסיימין בסיום הכתוב וכל הבת תחיון, הלא אין זה בכלל העמל, ומדרבה הוא על ידי זה נשאר שארית לישראל, וממילא היה לנו לומר רק כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ודו לא.

אך על פי האמור יובן שפיר, דהא על זה תמך פרעה יסודו בגזירתו שגזר כליה על הזכרים, כי על ידי שישארו הנקיבות ויבעלו עם המצריים, לא יהיה בזה גזירת כליה ואבדון גמור, וממילא תתקיים הגזירה תלילה. ומשום הלא העידו ז"ל (שמו"ר פ"א פכ"ח) על הנשים שבאותו הדור, שהיו גדולים בערויות ולא היו מזדווגים עם המצריים בשום חופן, ומשו שבאמת היתה בגזירה זו כליון גמור לאומה הישראלי, כי הנשים הרי לא היו מוכנים להזדווג באומה המצרית. והנה על דבר זה הוצרכו נשי בני ישראל לעבוד קשות, לשמור עשמן בקדושה במקום ערות הארץ (תו"כ אחרי פרשתא ח פ"ג). על כן מסיימין בסיום הכתוב וכל הבת תחיון, לפי שעל הגזירה שישארו הבנות בחיים ויזדווגו עם המצריים, הוצרכו הנשים לעבוד קשות להתגבר על יצרם ולהתעלות בקדושה כדי להנצל מן החטא, וממילא היה זה גם כן בכלל העמל במצרים, שמחויבין לספר בגלל זה. ולגליצ לשמת היה זה עיקר הנס, שבשביל כך היתה הגזירה על הבנים גזירת כליה, וממילא הוצרך להתבטל.

אולם פרעה הרשע לא ידע שבנות ישראל שמוריס בקדושה כל כך, כי הוא הכיר וידע היטב את נשי המצריים עד כמה המה שטופי זמה רח"ל, ולכן לא עלה על דעתו שבנות ישראל קדושים כל כך, להיות גדורים בערויות בתכלית אף אם ישארו בלבדם, כי מילו היה יודע מקדושתן של ישראל, היה יודע ממילא כי גם הגזירה על הזכרים בלבד הוא גזירת

כליה, ובעל כרחך לץ מתקיים, כי הקב"ה יעשה להם נסים גדולים להנצל, בשביל ההבטחה שהבטיחם שלץ יעשה כליה בהם תלילה, וממילא לץ היה גוזר עליהם גזירה זו.

ולכן תמרו המילדות את פרעה והסבירו לו, כי לץ כנשים המצריות העבריות וגו', כי נשי בני ישראל אינן דומין כלל לנשי המצריים, כי נשי בני ישראל יזדווגו לבעליהן מיד בשוס פניס ומופן, כי פרוצים המה בעניני קדושה, ולכן בטרם תבוא אליהן המילדת "וילדו", ולץ תמרו "יולדות", לפי שבאמת אין זה דרכן מעולם לגדת בלי מילדות, כי גם הס לריכים למילדות, אלץ כוונתם לעכשיו אימרמי להם נסים שילדו בטרם תבוא אליהן המילדת, יען כי על ידי קדושתן וזהירתן מעריות נתהוה הגזירה להמית הזכרים לגזירת כליון התומה, ועל כן בעל כרחך עשה להם הקב"ה נסים גדולים כאלו, ובטרם תבוא אליהן המילדת וילדו, כדי שלץ יהיה כליון התומה תלילה.

ובאופן זה תפשר לפרש טענתה של מרים לפני אביה, דהנה בשמת יש לומר דשמרם ידע גם כן דגזירתו קשה מגזירתו של פרעה, כי על ידי שעמד הוא וגירש את עמו עמדו כולן וגירשו את נשותיהן, לך עמרם ברחומו גזירת פרעה הרשע שהיה קשה כל כך כגזירת נמן, כי פרעה לץ גזר אלץ על הזכרים ונמן ביקש לעקור את הכל, משם אולי לץ תתבטל גזירתו של פרעה, כי הוא סבר בלבו שתבטל גזירתו של נמן, לפי שהיתה גזירת כליון התומה, מה שאין כן גזירתו של פרעה שלץ היתה רק על הזכרים, הרי לץ היתה גזירת כליון התומה, והוא לץ ידע כי בעוד ישראל מוכנים המה למסור נפשם בעד קדושתן, על כן משם אולי לץ תתבטל, ולזה חיפש תחבולה אין להכניד הגזירות על בני ישראל, כי על ידי שמוכנד עליהם הגזירות ביותר תתבטלנה, ולזה עמד וגירש את נשתו, ועל ידי זה עמדו כולן וגירשו את נשותיהן.

ולזה בשתה מרים אליה בטענה, כי בשמת מוכנים הנשים למסור נפשם בעד קדושתן, והיא יודעת שהם לץ יזדווגו עם הגברים בשוס פניס ומופן, והרי דבר זה יודעת היא יותר ממנו, לפי שהיא מתעסקת עם הנשים, וכמו שמציני בשעה שעברו ישראל הים, כי משה רבינו תמר שירה עם הגברים (שמות טו ץ) ומרים תמרה שירה עם הנשים (שם פסוק כץ), וכיון שהיא מתעסקת עמהם יודעת היטב מעמדם, כי כל אחד יודע ומכיר המעמד של מי שהוא עוסק עמו, ולכן כיון שהם מוכנים למסור נפשם בעד קדושתן, אין מן הטורך עוד להכניד עולם עליהם כדי שתתבטל הגזירה, דהא גם בלאו הכי תבוטל הגזירה לגמרי, ישן שהם גדולים בעריות, וממילא הוא גזירת כליון התומה תלילה, על כן עמד והמזיר את בשמו, ועמדו כולן והמזילו את נשותיהן. (מכתי"ק)

ניסי יציאת מצרים נטבע בטבע העולם מתחילת הבריאה

קדש. הקשו המפרשים למה אין מזכירים שעשה ניסים על יציאת מלרים כדרך שמזכירים בתוכה ופורים. והמהרי"ל (בספר ההגדה) הניא לתרץ משום שהיא כתובה בתורה. אמנם לכאורה היא מובן למה יגרע גם ליציאת מלרים מנס המוכה ופורים כיון שכתובה בתורה, והרי אלדכה כל הגאולות תלויות בגאולת מלרים (זוה"ק ויקהל רטז:), ואם כן היה ראוי לזכר על ניסי יציאת מלרים עוד יותר מנס המוכה ופורים.

והנראה בזה בהקדם מה שכתב בביח שמואל תחלון (כ"פ מלורע) לבאר מה לשיטת בגמרא (ערכין טז:) מה בשתנה מלורע שאמרה תורה (ויקרא יג מו) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו, לפיכך אמרה תורה בדד ישב וגו'. ויש לדקדק מדוע אמר לפיכך אמר"ה תור"ה, היה לו לומר לפיכך בדד ישב. ויש לומר על פי מה שכתב הרמב"ם (מו"נ ח"ג פכ"ט) כי הקב"ה אינו רולה שיהיה שיעור בשבע אחר בריאת העולם, עיש"ב. והנה הביא במדרש שמואל (עמ"ס אבות בהקדמה) בשם חכמי הרופאים לברעת בי מתגברת מרה שחורה שזה בי על ידי התבודדות, והרפואה לזה היא שילך בין בני אדם, ואם בן מלורע היה לו לישב בין בני אדם, ואך התורה לץ אמרה בן אלץ בדד ישב, עיי"ש. וזהו שהקשו בגמרא מה נשתנה מלורע שאמרה תורה בדד ישב, פי' מפני מה אמרה תורה למלורע בדד ישב, והלץ אין הש"ת רולה שיהיו בשבע, לזה אמר הוא הבדיל בין איש לאשתו וכו' לפיכך אמר"ה תור"ה בדד ישב, לכיון שבכתב זה בתורה שקדמה לבריאת העולם (פסחים נד.), אם כן היה דרך הטבע בבריאה כך, עכ"ל.

ומבואר מזה כי דבר היוצא מגדר הטבע, אם נכתב בתורה שקדמה לבריאת העולם, נחשב כאילו הטבע מחייב שיהיה כן. וכענין הזה יש לומר לגבי יציאת מצרים שעשה הקב"ה ניסים גדולים בשינוי הטבע והמערכות, ולכאורה הרי אין רצון ה' לשנות הטבע, ואין מעצור לה' להושיע והרבה ריוח והצלה לפניו ית' גם מבלי שיצטרך לשנות המערכות בשינוי הטבע. אמנם לפי שיציאת מצרים כתובה בתורה, אם כן אין זה שינוי הטבע, דכיון שהתורה קדמה לעולם נמצינן שכן היה דרך הטבע בבריאה, והרי הוא מתנאי ושוקי הבריאה.

ובזה יובן הטעם שאין מברכין שעשה ניסים על יציאת מצרים, ומטעם שכתב המהרי"ל משום שהיא כתובה בתורה, דר"ל דכיון שכבר כתוב בתורה ניסי יציאת מצרים, אם כן אינם נחשבים כניסים היוצאים מגדר היקש הטבעי, והרי נפסק להלכה (שו"ע או"ח סימן רי"ח ס"ט) לאין מברכין על נס שלא בנס שהוא יוצא ממנהג העולם. ועל כן אין מברכין שעשה ניסים על ניסי יציאת מצרים.

(ליל ב' דפסח תשכ"ו, מרשימות התלמידים)

ע"י שמקבלים עכשיו עול הגלות נזכה לשנה הבאה להיות בא"י

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. ויש לדקדק בגומרו השתא הכא, דמשי נעי זוזי, וכי אין אנו יודעים שעתה אנו נמצאים פה בגלות.

ואפשר לומר הענין בזה, דהנה גאולת מצרים לא היתה גאולה נצחית שלא פקידה בעלמא, וכמו שיציאה מגלות בבל שהיתה גם כן פקידה בעלמא, שהרי אחר כך חזרו ונשתעבדו בגליות אחרות, וכך גאולה העתידה שתהיה במהרה בימינו תהיה גאולה נצחית לעולם ועד. וכן מיתא במדרש (תנחומא אחרי סי"ג) אמר הקב"ה, בעולם הזה הייתם נושעים על ידי בני אדם, במצרים על ידי משה ואהרן וכו', ועל ידי שהיו בשר ודם הייתם מוזרין ומשתעבדין, אבל לעתיד לבא אני בעצמי גואל אתכם ואוב אין אתם משתעבדין, שנאמר (ישעיה מה יז) ישראל נושע בה' תשועת עולמים.

ולעת עתה שאנו נמצאים בגלות אמר לנו אחד מישראל לדעת שאסור לאחוז את הקץ ואין לנו רק לצפות ולהמתין על גיית משיח לבקינו, ועד אז מוטל עלינו לקבל עול הגלות בגזירת הבורא ב"ה, וזכות זה שיודעים שהגלות הוא בהשגחה עליונה ומקבלים עול הגלות בהכנה מבלי לחוק את הקץ, זה עצמו יעמוד לנו שהקב"ה יגאל אותנו בקרוב, וכדאיתא במדרש (ילקוט בא רמז קפח) מי פורע לכם ממלכות רביעית, עטרונות.

ואפשר דזהו מה שרמז המגיד במה שאמר השמ"מ הכ"מ לשנה הבאה בארעא דישראל וכן השמ"מ עבד"י לשנה הבאה בני חורין, דר"ל דמה שאנו יודעים כי השתא הכא והשתא עבדי, ומביניס שעכשיו אנו צריכים להיות כאן בגלות לפי שכן גזרה חכמתו ית', ואנו מקבלים עליו עול הגלות בהכנה, בזכות זה יקויים המשך המאמר לשנה הבאה נהיה בארעא דישראל ובני חורין.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קריים ע"ה)

"לשנה הבאה" אומרים בלשון הקודש לפי שתהיה גאולה נצחית

השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין. וצריך ביאור מה שמשנה הלשון כמה פעמים מלשון תרמי ללשון הקודם, דאמר השתא הכא בלשון תרמי, ולשנה הבאה בלשון הקודם, ושוב אמר בארעא דישראל בלשון תרמי, וכן השתא עבדי בלשון תרמי, ולשנה הבאה בני חורין כולו בלשון הקודם, והלא דבר הוא.

והנראה בזה כי ידוע הטעם שאומרים פיסקא זו בלשון תרמי לפי שמתקנה בגלות בבל שאז היו מדברים בלשון תרמי, ועל כן על אותה שעה שהיו בגלות בבל והיו מצפים לגאולה אמרו בלשון תרמי השתא הכא, היינו בבבל, אבל לשנה הבאה אמרו בלשון הקודם, לשנה הבאה נפקי להיות בארץ ישראל שאז כבר לא נהיה בלשון תרמי רק בלשון הקודם, ומה שאמרו בארעא דישראל בלשון תרמי, היינו משום דאחר שנגאלו ושבו לארץ ישראל נתברר להם שלא היתה גאולה נצחית רק פקידה בעלמא, ולזה חזרו ואמרו בארעא דישראל בלשון תרמי כמו שהיו מדברים בעודם בגלות בבל, לרמז שעדיין לא זכו לגאולה שלימה, ומסיים

השמע עבדי בלשון מרמי, שעכשיו אנו יודעים שאנו עבדים בגלות, אבל לשנה הבאה, רקי על גאולה העתידה, בני מורין, נהיה בני מורין לגמרי, וזה מומרים בלשון הקודש להורות שזה תהיה גאולה נצחית.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

ע"י יצ"מ באו לקבלת התורה וע"כ הכל חייבים בסיפור יצ"מ

ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. ידוע הקושיא מאי קמ"ל בזה, וכי מה הוה למימר שחכמים נבונים וזקנים ויודעי התורה לא יהיו חייבים במצות סיפור יציאת מצרים.

והנראה בזה דהנה מבואר בסידור האריז"ל (בסדר הגש"פ פיסקא מצה זו) בטעם שיצאו ישראל ממצרים בחפזון, לפי שכבר היו משוקעים במצרים בס"ט שערי טומאה, ואלמלי היו שוהים עם לחם רגע אחת, היו נשקעים בשער הנ' ולא היתה להם עוד תקומה, ועל כן לא יכלו להתמהמה וילאו משם בחפזון, עכ"ל. ועל זה רמז המגיד כאן בגומרו ומילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, והיינו משום שהיו משתקעים בנ' שערי טומאה ואוב לא היה לפשר שיצאו מעומק הטומאה.

אבן כבר כתב על זה בחור החייט הקדוש (שמות ג ח) כי רק במצרים נשתכנו ישראל שלא יכנסו לשער הנ' שבטומאה לגמ שלא היו בני תורה, ולכן לא יכלו להתמהמה והוצרך הקב"ה למהר להוציאם משם, מה שאין כן לדורות העתידים בתמצעות תורתם לא יש יכנסו לשער הנ' שבטומאה, יזכו שיהיה להם תקומה, עיי"ש.

ולפי זה היה מקום לומר כי דוקא אנשים שאינם בעלי תורה יש להם לספר ביציאת מצרים, משום דלגבי אנשים כערכם הרי זה בחינת רצועת גדולה מה שהוציאם ה' ממצרים, שאם לא כן לא היתה להם עוד תקומה לאחר שהיו נופלים בשער הנ' שבטומאה, וכמו אבותינו במצרים שעדיין לא קבלו את התורה הקדושה, אבל חכמים נבונים וזקנים ויודעי התורה אין צורך כל כך שיספרו ביציאת מצרים, דמאחר שהם בעלי תורה, אין זה רצועת כל כך מה שהוציאם ה' ממצרים, שהרי אפילו אם היו נשתכרים אם היתה להם תקומה, דהא אפילו אדם הנמצא מ"ו במעלה היותר גרועה ואפילה יש לו תקנה בכח התורה כלמור.

ולזה נשמעינן בעל ההגדה לחף על פי כן חייבים גם בעלי התורה לספר ביציאת המצרים, שהרי אילו לא הוציאנו ה' ממצרים לא היו בחיים לעולם לקבלת התורה, ונמצא שגם הם לא היתה להם תקומה כשהיו נופלים בשער הנ' שבטומאה, ועל כן שפיר מוטלת חובה לחף עליהם לספר ניסי ה' ביציאת מצרים.

(ליל הסדר תרצ"ט, מרשימות הרה"ח ר' חיים פרנס ע"ה

שרשם מה ששמע מתלמידים מלפני המלחמה)

הצדיק צריך להמשיך את השאינו יודע לשאול ועי"ז לא ימשך להרשע

ושאינו יודע לשאול את פתח לו. ויש לדקדק על הלשון פ"ת פתח לו, דהוה לי למימר תפתח לו. גם יש להקשות לדכאורה לשון פתיחה שייך כמי שפותחין לו, ואוב הוא יכול להמשיך ולילך בעצמו, אבל כאן לא שייך לומר שרק פותחין לו ואוב הוא הולך בעצמו להלא מיירי כמי שאינו יודע לשאול.

ואפשר לרמז להכא מיירי בחאב שאינו יודע בחיזה לד שיבחר לילך בו, ועל כן הוא פוסח על שתי הסעיפים ואינו נוטל חלק בשום לד (נייטרל"ל בל"ת), ומתוך כך אם הרשע יתחיל להמשיך חומו ברשתו, אזי יאבד הכל ואוב יוקשה מאוד להציל, ולעומת זה אם איש חכם וצדיק יקדים ויתחיל לדבר על לבו איך יתהוג בדרך התורה והמצות, וגם לשום תשובה בפיו שיוכל לסתור דברי הרשע בנוגע לדבר אחר, אזי יש עוד תקוה להציל.

ועל אדם כזה אמר המגיד ז"ת, פי' אחה דייקא ולא אדם רשע, פת"ח לו, ר"ל תפתח ותתחיל לדבר עמו עוד טרם שיגוע אליו אדם רשע, ואם אתה תפתח ותתחיל לדבר עמו, לא תצטרך לזה רק פתיחה בעלמא, כי אחר כך ממילא לא ידבק בו עוד האון, כי כבר יהיה לו ולך מנוחה מן הרשע, ומוכל לפעול עליו עוד לקרבו ולהציליו מתחת כנפי השכינה.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

סבל הגלות עומדת לנו להנצל מכליון

והיא שעמדה לאבותינו ולנו וכו'. ולכאורה אינו מבואר על מה קאי תיבת והי"ע, ומהו הדבר שעמדה לאבותינו ולנו להצילנו מידי הרשעים.

ויש לומר על פי מה שכתב הרמב"ן (דברים כח מג) כי כל התוכחות שנאמרו לישראל וכו', כולן לא נאמרו אלא עד שגלו ישראל מארצם, אבל אחרי היותינו בגלות בארצות חויבינו, לא נתקללו מעשה ידינו, אלא אנו בארצות כאשר העמים יושבי הארץ ההיא, וגם בטוב מהם כי רחמיו ית' עלינו, כי יפיצמינו בגלות היא בהבטחה שאמר לנו (ויקרא כו מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם וגו', ע"כ. ממנה אין לומר תלילה כי אותן היושבים בזמן הגלות בארץ ישראל הרי הם הפקר ח"ו לפי שאינם נכללים בהבטחת הכתוב לא מאסתים ולא געלתים לכלותם, דנראה שאם רוב ישראל הם בארצות אויביהם ומובלים גזירת הגלות, אז קיימת הבטחתו ית"ש לשמור מכליה אף את בני ארץ ישראל [וזהו לשפוטי ממה שאמרו מפלגות היהודים שבריבים כל ישראל לעלות לארץ ישראל, דלדבריהם אם עולים כל ישראל לארץ ישראל בטלה תלילה הבטחת הכתוב של לא מאסתים ולא געלתים לכלותם (ועי' ויואל משה מאמר ג סי' יד)].

ובדרך זה יבואר מאמר המגיד והיא שעמדה לאבותינו וגו', כי לעיל מיניה מציא הכתוב ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, שבאותו מעמד בברית בין הבתרים גזרה על ישראל גזירת הגלות להיות בגלות בין האומות, ועל זה ממשיך ואמר והי"ע, פי' הא דמבואר לעיל מיניה שבני ישראל נמצאים בגלות בין האומות, היא עצמה שעמדה לאבותינו וגו', דמה שסובלים גזירת הגלות בתוך לארץ עומדת לנו להצילנו מגזירות השמדה וכליה רח"ל, שעל ידי זה יש לנו ההבטחה של לא מאסתים ולא געלתים לכלותם.

(ליל הסדר תשי"ט, מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

פרעה רצה לעשות פשרות

צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל. ורציס רמז כן תמהו שהרי גלילה הזה עיקר עסקינו להגדיל ולהאדיר הנס דיציאת מצרים, ואילו בממר הזה הוא מקטין הנס בתומרו שגזירתו של פרעה לא היתה קשה כשל לבן שהוא ביקש לעקור את הכל ולא רק הזכרים.

ויש לומר דהנה איתא במדרש (ויק"ר פכ"ו ס"ק) אוי להם לרשעים שהם מתעסקין בעצות על ישראל וכל אחד ואחד אומר עצתי יפה מעצתך, עשו אמר שוטה היה קין וכו', פרעה אמר שוטה היה עשו וכו', המן אמר שוטה היה פרעה וכו', אף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר כן שוטים היו הרשעונים וכו', עיי"ש. ונראה מזה כי רצה העומד על ישראל בדור יותר מאוחר, הוא מלומד בשנאת ישראל יותר מן הרשעים שהיו לפניו, ויש לו עצות ותחבולות יותר מועילות ממה להרע לישראל ח"ו. ולפי זה תיקשי בהא דמבואר הכא בגזירתו של לבן שהיה קודם לפרעה ואף על פי כן היתה קשה משל פרעה, שלבן ביקש לעקור את הכל, ופרעה לא גזר אלא על הזכרים.

אלא על כרחך צריך לומר דודאי אף גזירתו של פרעה היתה קשה משל לבן, והענין הזה כי כבר אנו יודעים החמת דמי שעושה פשרות גרוע יותר, ועל דרך זה היתה גזירתו של פרעה קשה משל לבן, לפיכך לבן ביקש לעקור את הכל, ומזה הבין פרעה שגזירה כזו קשה לנשא מן הכתף של הפועל, דודאי יעמדו ישראל בכל התוקף לבטל הגזירה ולהפר מזימות רשע, אבל פרעה עם החבולה שרצה להתפשר ביניהם, וגזר רק על הזכרים ולא על הנקיבות, ובזה חשב שיעלה לו בניקל יותר לבטל וממנו הרע.

ואפשר הזה בעל עצמו רצה בעל ההגדה להשמיענו, לפי שלפי רוחב העיניים נראה שפרעה היה יותר גדיק מלבן, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן ביקש לעקור את הכל, עם כל זה תדע דודאי לא כן הוא, דמאחר שפרעה היה מאוחר בדורות מלבן, בהכרח שהיה מלומד יותר בשנאת ישראל, ואם כן צריך לומר דמה שעשה פרעה לגזור רק על הזכרים, לדרכה היתה בכוונה תחלה שילוח בגזירתו לבטל זממו הרע יותר מלבן. ומזה נבין כמה צריכים להתרחק מעניינים כאלו לעשות פשרות עם רשעים ועוד מוסבים שעושים זה טובה לישראל, ועל ידי זה קשה להציל את עצמו מאחר שמוסב שעושה עמו טובה, אבל באמת לדרכה נהפוך הוא, ודין גרמע

בניזקין שנאבדו ונהרגו ונשמדו כמה אלפי נפשות מקדושי ישראל ה"י.

(ליל הסדר תשי"ט (מרשימות הרה"ח ר' מענדל קרויס ע"ה)

צריכים להודות על הצרות לפי שבאמת הם טובות גדולות לישראל

מרור. במשנה (פסחים לט.) ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, במזרת בתמכא וכו'. וכתב מרן החתם סופר במשובותיו (או"ח סי' קלג) כי **ממכ"ש** רמשי תיבות **מ**ים **מ**ספרים **כ**בוד **ש**ל, עיי"ש. ולרוך ביאור להבין שייכות רמז זה למצות מרור.

ואפשר לפרש הכוונה על פי מה דאיתא במדרש (דב"ר פ"ג ס"ד) כל מה שישראל מוכלים בעולם הזה בכח היסורים שהן בתין עליהם, אבל שכרן לרור ומשומר לעתיד לבא. ורלה מזה כי כל קיומינו בגלות המר הזה, הוא רק על ידי הצרות והיסורים שאנו סובלים. וכמו כן בגאולה מצרים דמה שאמר הקב"ה את הקץ ויצאו ישראל אחר רד"ו שנה ולא אחר תרצע מאות שנה כמו שנגזר עליהם, היה מפני שקיצוי השעבוד והיסורים השלים הזמן (יפ"ת שמו"ר פט"ו ס"ח).

ובבחינה זו כתב באור החיים הקדוש על הכתוב (שמות ג ז) ולא לעקתם שמעתי מפני נוגשיו, וים לדקדק דהיה לו לומר ולא לעקתם מפני נוגשיו שמעתי, שהרי לא היו הנוגשים סיבת השמיעה אלא סיבת הלעקה. אלא רמז בזה שנתמלאה סאתם של המלרים ליפרע מהם על אשר הרעו לבני ישראל ביומר, על כן קיבל ה' את לעקת נפש, עכ"ד.

ובדרך זה יובן שפיר כוונת הרמז **מ**ים **מ**ספרים **כ**בוד **ש**ל במצות מרור, שזה בא להורות שגם על צרות ויסורים הרמוזים במרור יש לנו לספר כבוד אל ולהודות לשם ה', דכמו שבמלרים נלמתה ישראל הללה וטובה על ידי קושי השעבוד שהאלים הזמן, כמו כן כל הצרות והיסורים הם טובות גדולות לישראל, ויש לנו להודות לה' עליהם. ומטעם זה אמרו חז"ל (ברכות ה.) מייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, שלריכים להודות לה' על הרעה כמו על הטובה, וכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו (שם), כי לריכים להיות בטוח בה' בחמת ובחזקה שגם מדה רעה היא לטובה אף על פי שאין רואין מיד את הטובה הטמונה בה. וזהו **ממי"ד מספרים כבוד אל**, דהיינו תמיד בכל עת ובכל זמן ובכל מדה ומדה שהוא מודד לנו נודה לו.

(ליל הסדר תש"ז)

קודם הגאולה צריכים שמירה יתירה שלא יעכבנה היצה"ר

ערב יום אשר הוא לא יום ולא לילה וכו', שומרים הפקד לעירך כל היום וכל הלילה. ולכאורה יש לדקדק שהרי הזמן שיהיה לא יום ולא לילה, הלא יהיה בזמן הגאולה, ואם כן קשה וכי איזה שמירה יצטרכו אז עד שמבקשים שומרים הפקד לעירך וכו'.

ויש לומר הכוונה בזה על פי מה שכתב בתוספות יום טוב על המשנה (תענית פ"ב מ"ה) עשרה ניסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, ואחד מהם שלא הירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, וקשה דלמה יהרע לו טומאה מאחר שהיו מזרזין אותו כל שבעת הימים, וכל אותו היום היה בטהרה, וגם זקני העם זרזו אותו כל הלילה. אלא היה יהרע טוב והיה הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח, יתחזק על עמדו ברגותו כי כלתה עליו הרעה, וזה היה קרוב מאוד שיטעה הכהן, עכ"ד.

והנה כי כן יש לומר לענין הגאולה, דהנה אחר הגאולה יתבטל היצר הרע והס"מ ויהיו מנוצח לגמרי בתופן שלא היה כן מיום שנברא העולם, ואם כן ודאי שבעת שמתקרב הגאולה מתחזק השטן מאוד בכל מיני התחבולות לעכב את הגאולה. ובזה יובן כוונת הפייט קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, והיינו שבכר נזכה לזמן הגאולה, אמנם הרי אמת גדול הוא בזמן שמתקרב זמן הגאולה מתחזק השטן בכל כוחותיו לעכב את הגאולה, לזה מוסיפים לבקש שומרים הפקד לעירך וכו', כי לעת כזאת שמתקרב זמן הגאולה לריכין נטירותא יתירתא מכוחות הס"מ שמתגבר מאוד לבטל את הגאולה.

(מפי הרה"ח ר' חיים לייב קארפען הי"ו)

מתוך ספר הגדה של פסח 'קדושת יואל' שיצא עתה לאור עולם

פרפראות לחכמה

מאמרים נחמדים, ע"ד דרוש מיוסדים, כפתור ופרח משוקדים

אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי. המקרא נראה לכאורה כמסורס, והול"ל כי כל אוכל חמץ מיום הראשון וגו' ונכרתה אמנם הכתוב בא לרמז שני הטעמים שהחמירה תורה בחמץ, לאסרה בבל יראה א' משום דאיסורו איסור כרת, וב' משום דלא בדילי אינשי מיניה כולה שתא, וחיישנן דילמא אתו למיכל מיניה, ולכך חמור יותר משאר איסורי כרת, שאינם בבל יראה. וכך מתפרש הכתוב אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, ואם תאמר מאי שנא משאר איסורים, כי כל אוכל חמץ ונכרתה בשביל חומר הכרת חמור הוא יותר משאר איסורים ועדיין קשה מאי שנא משאר איסורי כרת על זה מסיים דשאר איסורים איסורן איסור עולם, ובדילי מינייהו, משא"כ חמץ לא נאסר אלא מיום הראשון עד יום השביעי ולא בדילי מיניה כולא שתא וטפי איכא למיחש ביה דילמא אתו למיכל מיניה.

(תורת אמת להגה"ק רבי נתן אדלער זי"ע)

☆

וישא העם את בצקו וכו' צרורות בשמלותם על שכמם, ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו כלי כסף וכלי זהב ושמלות. וצ"ב דהרי מקודם שאלו ורק אח"כ כשיצאו מצרים נשאו את בצקם ומשארותם על שכמם, אכן י"ל דהנה ידוע דבפסח מצרים היה נוהג איסור חמץ רק יום אחד כמו כן היה אסור להם לעשות מלאכה ביום ט"ו ניסן, והנה אף לשיטת ב"ה שהתירו הוצאה ביו"ט אפי' שלא לצורך אוכל נפש, מ"מ אם הוא שלא לצורך יו"ט כלל זה אסור ולכן לא היו רשאים לקחת על שכמם כסף וזהב שאין בהם צורך יו"ט, וממילא היה אסור בהוצאה לכן הניחו הכסף וזהב על החמורים כי אין נוהג שביתת בהמה ביו"ט, אבל את הבצק היו יכולים לשאת על שכמם שהרי היא הוצאה לצורך אוכל נפש, וז"ש מקודם וישא העם את בצקם וכו' על שכמם כי זהו צורך אוכל נפש אבל הכלי כסף לא לקחו כי אם היה מונח על החמורים, ורק אחרי יו"ט עשו בני ישראל כדבר משה ולקחו את הכלי כסף וכלי זהב ג"כ.

(בנין שלמה)

☆

והיה כי ישאלך בנך לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים. ונראה בהקדם לומר טעם על מצות "פדיון הבן" שנוהג רק בזכר ולא בנקיבה אע"פ שגם הן ניצלו ממכת בכורות, שהרי גם הנקיבות הוכו במכה זו, ונראה דהנה הטעם של פדיון הבן הוא לפי שגם בכורי ישראל היו חייבים מיתה, וכמבואר במדרש ששר של מצרים טען הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, והיו ראויים ללקות כמו המצרים, ולכך טענים פדיון על שהקב"ה הצילם בחסדו הגדול, וטעם זה לא שייך בנקיבות, שהרי אי' בגמ' (סוטה י"א:) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים, ובוודאי לא היו צריכות ללקות, וא"כ אינן צריכות לפדיון, ויש להעמיס הדברים בכוונת הפסוקים וכל בכור אדם בבניך תפדה, ולא בנותיך, והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זא"ת, מה נשתנו הבנות מהבנים, שהללו צריכים פדיון והללו אינן צריכות, והלא במצרים מתו גם הנקיבות, ואמרת אליו כי בחוז"ק י"ד עפימ"ש המפורשים שלכך הוצרכו לחוזק יד כיון שגם ישראל לא היו זכאים להגאולה, מפני טענת שרו של מצרים הנ"ל, וזהו תשובת האב להבן כי בחוזק יד הוציאנ"ו דייקא, כלומר שאנחנו הזכרים הוצרכנו ל"חוזק יד" אבל הנקיבות לא הוצרכו לכך, כי על פי הדין היו ראויות ליגאל, משום שהיו צדקניות, ולפיכך אינן צריכות לפדיון.

(מעשה רוקח)

☆

וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. וקשה למה דוקא כשהקב"ה ידין אותם רק אז יצאו ברכוש גדול, וי"ל דאיתא בגמ' (סנהדרין צ"א א) שהרכוש הגדול שלקחו ישראל ממצרים היה בשכר עבודה שבנו את פיתום ואת רעמסס, והנה ידוע שפיתום ורעמסס נחרבו ע"י צעקתו של יהודה בוויכוח עם יוסף במצרים, וא"כ מן הדין היו חייבים ישראל לבנות את מה שהרסו, ולא מגיע להם שכר עבודה והרכוש גדול לקחו שלא כדין, אכן איתא דאם אדם צעק מתוך הכלי ושבר הכלי מתוך הצעקה פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים, וזה שאמר "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי" אני אדון היינו דיני שמים מזה מוכח שיש דיני שמים ממילא יהודה פטור בדיני אדם וישראל אינם חייבים לבנות את פיתום ורעמסס ממילא מגיע להם שכר עבודה לכן בדין הוא "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

(ילקוט האורים)

☆

ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו. ופרש"י כדבר משה שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו, וקשה מה הוסיף רש"י בזה, ונראה עפי"מ שאחז"ל (ב"ק ל"ז:) שור של ישראל שנגח שור של גוי פטור משום שאמרה תורה, כי יגח שור איש את שור "רעהו" שור רעהו ולא שור של גוי, ולפי זה היה קשה לרש"י כיצד נאמר וישאלו איש מאת "רעהו" היינו המצרי, הרי הגוי אינו רעהו, ועוד למה אמר הקב"ה "דבר נא" אין נא אלא לשון בקשה, למה היה צריך לבקש מהם, אלא התירוץ הוא שלא היו יכולים לקחת מן המצרים אלא אם קודם לכן יעשו חסד איש את רעהו, ואז ע"י כן יתן ה' את חן העם בעיני מצרים וישאילום, וזה כוונת הכתוב "דבר נא" לשון בקשה שיבקש מהם שיעשו חסד איש את רעהו, וזה אמר רש"י "כדבר משה" שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת "רעהו" שיעשו חסד איש את רעהו, ואז וישאלו ממצרים כלי כסף וכו' וד' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום.

(קול אליהו)

כי ממנו נקח לעבוד את ה' וכו' עד בואנו שמה. ואפ"ל עפי"ד הגמ' בעירובין (דף ק:) אלמלא לא נתנה תורה היו למידין צניעות מחתול, גזל מנמלה, עריות מיונה וכו', וזהו שכתב – כי ממנו נקח לעבוד את ה' – פי' מהבהמות נקח הדרך לעבודת ה', כי אנחנו לא נדע האיך לעבדו – עד בואנו שמה – פי' עד שנבוא להר חורב ושם נקבל את התורה אבל עד קבלת התורה אנו נלמוד מהבהמות והחיות דרכי העבודה.

(ארץ חמדה – מלבי"ם)

☆

ויחזק לב פרעה. פירש"י אמר להם תבן אתם מכניסים לעפריים הלא כל מצרים מלא כשפים וכו' עי"ש, ולכאורה קשה למה באמת עשה ה' המכות שגם המצריים יכלו לעשות בחרטומיהם. ואפ"ל דמנהג החכם שרוצה להראות חכמתו, יציע בעיר גדול בפני יודעי בינה, ואם יסכימו לחכמתו אז ידעו כולם שחכמתו והמצאתו נכונה, אבל אינו הולך לעיר קטנה שאין בה אנשים חכמים ונבונים, וה"ה כאן כשבא הש"ת לפרסם גדולתו בחר במצרים שיש בה מכשפים גדולים, כדאיתא בקידושין (דף מ"ט:) י' קבין כשפים ירדה לעולם ט' נטלה מצרים, וכשהם יעידו לא יערער עוד שום אדם שבכוחו ית"ש לעשותו מה שאין שום בריה יכול. אך פן יקומו דור אחרון ויאמרו שחכמי מצרים לא היו כ"כ חכמים ואנו מושכלים הרבה יותר מהם, ע"כ עשה ה' גם מכות מה שיכלו חרטומי מצרים ומי שיבוא ויערער יאמרו לו עשה קודם ממטה לתנין, ומים לדם, שרק חרטומי מצרים בגודל כוח הכישוף ידעו לעשותה, ואעפ"כ הודו ואמרו שאצבע אלוקים הוא, ע"כ נתן גם אותות האלה.

(שמן המור)

ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא וגו'. אמרו חכז"ל (ברכות ד') שמשה לא רצה לומר "בחצות" שמא יטעו איצטגניני פרעה ויאמרו בדאי הוא, ולכאורה קשה הלא ידוע דכשפים ושדים אין להם שליטה מחצות לילה ואילך רק עד חצות, אם כן מדוע חשש משה לומר "בחצות" הלא לא יחזיקו אותו כבדאי, כי המה יודעים בטוב הרגע של חצות הלילה מחמת שמכוונים בכשפיהם הרגע מתי תגיע חצות. אמנם יבואר עפ"י דברי הזוה"ק שהלילה הזה היה שמור מן המזיקין ומן השדים, נמצא שכל אותו הלילה לא שלט שום מזיק ומחבל, אם כן שפיר חשש משה שיאמרו בדאי הוא, כי בלילה הזה גם החרטומים לא היו יודעים מתי הוא חצות הלילה, מחמת שלא היה אז שליטת החיצונים כלל.

(מעדני מלך)

☆

ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ מצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. וקשה הרי הקב"ה אמר לאברהם "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" והם לא עבדו כי אם רד"ו שנים במצרים, וי"ל דמנין הד' מאות ושלשים שנים מתחיל מברית בין הבתרים וגזירת השעבוד היה על ד' מאות שנה וזה שהקדים הקב"ה יציאתם בק"ן שנים הוא משום שהלילות השלימו כדאיתא בתנחומא (ויצא ט) שהעבידו אותם גם בלילה, ואין דרכו של עבד לעבוד בלילה, לכן הקדים צאתם בק"ן שנה, ולפי זה יש לפרש הפס' (אויב כ"ח ג') "קץ (מנין ק"ן) שם (הוסיף לשעבוד) לחשך (החושך היינו הלילות)" ולכן יצאו לפני הזמן.

(חנוכת התורה)

לשון חכמים

לשון חכמים צדקו ומישרים, בדרך צחות ומליצה נאמרים

מעשה בר' אליעזר ובו' שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. לכאורה מה סיפר לנו שהיו מסובין בבני ברק דייקא. **ויש לומר בדרך הלצה קצת,** כי באמת בלילה הראשונה אשר החיוב לאכול אפיקומן קודם חצות אם כן יש זמן הרבה על אמירת הלל ואין צריך אריכות הזמן עד קריאת שמע של שחרית, אבל זו המעשה אפשר שהי' בליל שני, וע"כ היו מסובין בבני ברק, כי בלילה זו הי' מפלת המן כנודע, ואמרו חז"ל מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ע"כ באו לשם לשמוח על הישועה שיצאו ניצוצות קדושות מקליפות המן ע"י שהי' לו מפלה כנודע. ובליל שני אין איסור באכילת אפיקומן אחר חצות כאשר מבואר בספר מנחם ציון מהרב הצדיק מהר"ם מרימנוב זצ"ל, **אשר עד חצות מצניעין אפיקומן מחמת החיצונים ואחר חצות לוקחין אותו. ולכאורה הוא נגד פסק שו"ע, אלא ודאי לאשר אלו החדושי תורה אמר בליל שני דפסה כאשר מציין שם בס' הנ"ל,** ע"כ שפיר הותר גם אחר חצות כאשר הבאתי בחידושי לש"ס ראי' לדבריו מדברי התוס' בפס' מגילה עי"ש (עי' בתשובה סי' ד'), **ולזה שפיר כאשר אכלו אפיקומן אחר חצות ליאת היו מאריכין בסיפור הגדה עד קריאת שמע של שחרית.**

אמרי נועם

אכתוב שיחה נאה מענין חד גדיא. עם הארץ אחד שהיה סוחר בהמות, הזמין לו השי"ת חתן בן תורה, אחר הסדר שאל החותן לחתנו אם יודע פירוש על החד גדיא, אמר לו פירוש אחד ולא הוטב בעיני עם הארץ חותנו, וחזר ואמר לו פירוש השני והשלישי וכו', כי הרבה פירושים נאמרו על הפזמון על חד גדיא. כולם לא הוטבו בעיני הסוחר בהמות, עד שחתנו אמר לחותנו שיש בזה גם כן סוד, אז אמר החותן עכשיו אני יודע הפירוש של החד גדיא. החתן הבן תורה חשב בלבו שחותנו הנו יוד ע הפירוש מה הכוונה של גדיא וכר, אמנם באמת לאמיתו לא הי' קשה לחותנו שום דבר, רק זאת היה קשה לו הרי גדי נמכר בעשרים או ט"ו זוזים, ואיך קנה גדי בזול בשני זוזים. והנה הדרך שהגנב מוכר בזול, וגם לשון בני אדם כאשר קונים מהגנב קונים בסתר, וזה נקרא סוד, וכאשר השיב לחותנו שיש בזה גם סוד, אז הבין העם הארץ, שקנה הגדי מגנב בסוד, וממילא מתורץ שפיר, איך קנה הגדי בזול גדול בשני זוזים.

כתבי קודש פשעווארסק (ח"ב קמד)

קדושת ליל הסדר

הלילה הזה כולו מצה מפני שכל הדינים והגבורות נמתקין ונתבטלין ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור שמורים על הדינים וכולו מצה בחי' החסדים שנכלל שמאלא בימינא, וע"כ הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם לקבצם מבין העמים ולגאלם גאולת עולמים.

(באר מים חיים)

*

שמעתי מא"א אדומו"ר זצ"ל שמטעם זה נקרא סיפור הגדה סדר, כי זהו סדר על כל השנה, כי כל המצות תלוים ביצי"מ וקבלת התורה ואמר ג"כ אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כי אז היה גלוי אלקותו ית' וזהו סדר בכל העולמות.

(בית אהרן)

*

בפסח דשנת תר"ד בשעת הסדר אמר אבי זצוק"ל, כאן הבן שואל פי' שואל הוא ל' שאלה ובקשה ר"ל כאן יכול הבר ישראל לשאול ולבקש מאביו שבשמים כל מה שצריך ולקבל חיות על כל הדברים בלילה הזה ולהשיג מה שלא עמל ויגע על זאת.

(בית אהרן)

*

השיר יהיה לכם, שיר הוא לעתיד כליל התקדש חג כדרך הסדר שיש לו כך הוא העוה"ב שיהיה לו.

(בית אהרן)

*

שאף שיהי' בשפל המצב בבחינת רשע עכ"ז בקדושת ליל הסדר קדושת המצות מלילה זו יעורר בו הניצוץ אלקי ויחזור בתשובה ויוכל האב להחזירו שיכנסו הדברים באזניו.

(ישמח ישראל)

*

הלילה הזה כולו מצה שאין שולט בנו יצה"ר כ"כ וכו' ומדובקים אנו באדונינו מלכינו.

(מהר"י מבעלזא)

*

שמורים הוא לד' פי' הלילה הזאת יש בה כח לתת שמירה על כל לילות השנה וזה לשון רבים שמורים שקאי על כל הלילות.

(תפארת שלמה)

*

בלילה זה שכל השערים פתוחים ואנו זוכים לקדושה מהשי"ת עצמו בלי שום ממוצע ושליח.

(מהרי"ד מבעלזא)

*

שהלילה הזה מסוגל להכניס בלבות בנ"י אמונת ה' ואמונת חכמים אהבת ויראת הבורא ואהבת התורה.

(מהרי"ד מבעלזא)

*

וזהו שאלת חכם באותו הלילה שהגיע למעלה גדולה כמו שידוע דסגולת הלילה הזה שמורים הוא לדורות עולם לעלות במעלות על מזבח ד' להבין ולהשכיל אמרי בינה בלי שום ערוך אליו בשאר ימות השנה וכיון שהגיע למעלה גדולה כ"כ ע"כ שאל ג"כ מה המדות אשר צוה ה' פי' אפי' מבלי שום צווי נוכל להשיג כל התורה מעצמינו וכמו במעמד הר סיני שפסקה זוהמתן והשיגו כל התורה מעצמם בלי שום ציווי,

(עצי חיים)

*

בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אפי' אם עברו עליך כל הזמנים ריקם, עדיין יש לך תקנה גם בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, לקבל עליך עול מלכות שמים ועול תורתו ית' בקבלה אמיתית ובלב שלם,

ולפרוש מכל טומאה ונדנוד ע"ז ומינות, וקדושת לילה זו גדולה מאוד עד אין חקר, ע"כ מי שרוצה להתדבק בקדושתו ית' באמת אף שלא הכין עצמו במוקדם יוכל לזכות אליה עכשיו דקימא לי' שעתא.

(מהר"י ט"ב)

אכילת מצה וד' כוסות ושאר המצות

את חג המצות תשמור את התורה ומפרש האיך זה וקאמר שבעת ימים תאכל מצות עי"ד זה מקיים כאשר צויתיך כל התורה ועד איזה זמן הוא תועלת על זה קאמר למועד חדש האביב פי' עד הפסח הבעל"ט.

(זכרון זאת)

*

כאשר האדם מכין עצמו לקיים מצות עשה דאורייתא ודרבנן אשר צריך לקיים בליל פסח בקדושה ובטהרה יוכל להרגיש קדושת פסח מצרים ופסח דלעתיד.

(מהר"י מבעלזא)

*

ע"י חג המצות אתה זוכה לתקון ותזכה להיות עבד עברי היינו עבד להשי"ת.

(חסד לאברהם)

*

מצ"ה מר"ר בגימטריא יצ"ר הר"ע, מצה הוא מריבה, היינו ע"י אכילת מצה יוכל האדם להיות לו מלחמה ומריבה נגד היצה"ר.

(חסד לאברהם)

*

צ'א מ'ן ה'תבה ר"ת מצ"ה התיבה ל' תשובה כי ע"י מצות מצה זוכה האדם לעשות תשובה.

(חסד לאברהם)

*

מצות אכילת מצה מכנסת קדושה בלב ככל המצות שמברכין אקב"ו ונאמר קדשינו במצותיך ובכל מצוה קדושה מיוחדת ומצה הוא להכניס קדושה בכל אכילות האדם כד"ש במן שהי' מפיג גם מה שתגרי או"ה מוכרים והוא הכנה לקבלת התורה.

(פרי צדיק)

*

מסגולת אכילת מצה ושאר מצות הפסח להמשיך עשירות וכל מיני ישועות דע"י שאנו מקיימים מצות שהשפעת קדושת לילה זו גורמת שיוכל האדם לפסוח ולהגביה עצמו בפ"א אל הקדושה שלא בסדר המדריגות כמו שהי' בעת יציאת מצרים וזהו כוונת ייתי ויפסח.

(ברך משה)

מצה בימי עניותינו בגלות מסגולת המצות להמשיך עלינו עשירות והשפעת כל מיני ישועות דבזה שאנו עושים זכר לנס יומשך עלינו הארת הנס בימים ההם כבזמן ההוא, וכמו שאז נמשכה הישועה ע"י המצה גם עתה יהי' סגולתה להוציא אותנו מאפילה לאור גדול.

(מהר"י ט"ב)

*

אפ"ל מה שתיקנו חכז"ל ד' כוסות בליל פסח דהנה אחכז"ל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין כי היין עליל להביא לידי קלקול פגם הברית, אמנם מי שזוכה לתקן פגמי חטאי ועובד עבודתו להוציא ניצה"ק ולהעלותם מעמקי הקליפות מותר לו לשתות יין למצוה ובבחי' הקדושה ואדרבה יין של קדושה מועיל להעלות הניצה"ק דאמרו חכז"ל נכנס יין יצא סוד דידוע דניצוצות הקדושה נקראים סוד וכמו שרמזו ז"ל בפסוק בסודם אל תבוא נפשי זה מעשה זמרי שהי' החטא בענין זה ופגמו בענין הסוד שהכניסו הניצה"ק לקליפה וע"י שתיית היין באופן של קדושה מוציאין הניצה"ק ויצא סוד ולכן תקנו חז"ל ד' כוסות כנגד והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי להוציא הניצה"ק ולהעלותם שע"ז מרמזין גם הד' לשונות של גאולה כנ"ל.

(דברי יואל)

*

מוציא מצה ותזכה להוציא מאכילת מצה איך לאכול כל השנה בקו"ט.

(ישמח ישראל)

*

ולזה צוה הקב"ה לישראל בהוציאם אותם מארץ מצרים לאכול קרבן פסח ומצות מצה שעל ידי אכילת מצוה יתקנו חטא האכילה של אדם הראשון.

(ברך משה)

סיפור יציאת מצרים

ואפשר עוד שירמוז באומרו והגדת לבנך שאם יגיד הגדה האמורה בענין יזכה ה' שיגיד לבנו וכדי שלא תטעה לומר דוקא לזה אמר לאמר.

(אור החיים)

*

בליל פסח שאז מתגלין הארת המוחין אשר רומזין לזה המצה והמרור, ובזו הלילה מתגלה אור השכל והאמת והאמונה, וחופף בלילה הזה על כל זרע ישראל ואז כשתשיב לבנך תשובה זו ותגיד לפניו כל הסיפור הלז אז בודאי יכנסו דברי האב באזני הבן ויאמין באמת ביציאת מצרים, משא"כ בשאר ימות השנה שאז החשכות גובר בעולם עי"ז לא יוכל הבן לקבל דברי אביו ולהאמין בהם,

(אוהב ישראל)

*

בכל שנה ושנה בעת הזאת הסיפור הזה מועיל לטהר דיבורו ולהוציאו מתחת הסט"א ולהביאו אל הקדושה כמו שהיה אז בצאתם ממצרים שנגאל הדיבור.

(מאור ושמש)

*

והגדת לבנך ביום ההוא הגדה הוא לשון המשכה לבנך לדורות עולם מהנס שנעשה ביום ההוא וע"ז הוא שנאמר כי עושה ניסים ונפלאות עד אין מספר כי מהנס הזה נעשה ממנו ג"כ אח"כ ניסים ונפלאות אין מספר כנ"ל.

(תפארת שלמה)

*

וכל המרבה לספר ביצ"מ גורם לתקן נפשו ולהעלות נה"ק כמו בעת יצי"מ ע"כ ה"ז משובח אותיותיו ש"ם חב"ו שזוכה לשמות העולם ש"ם בכח חב"ו המסוגל לזה כנודע.

(ייטב פנים)

*

כל המרבה לספר ביצ"מ ה"ז משובח, ונתעלה ממדריגה למדריגה וישנו בחי' בקדושה זו למעלה מזו עד אין חקר, וע"י הסיפור ביצ"מ יזכה למדריגה והארה שלא הי' זוכה אלי' זולתו.

(מהר"י ט"ב)

*

לכן תקנו ענין סיפור יציאת מצרים שהוא בהדיבור כי זהו תשובת המשקל לתקן העון לשון הרע שגרם הגלות מצרים וכדאיתא בספה"ק דפסח נוטריקון פה סח כי מתקנים בזה ענין לשון הרע.

(ברך משה)

*

ע"י הסיפור הזה זוכים לידיעת ה', וזה הוא דבר שנראה בעינים כמבואר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים וכ"א מראה באצבעו הנה אלוקינו זה וכו' וע"י ריבוי הסיפור זוכה כ"א לראות בחוש ובעין התגלות אלקות בכל מקום.

(ישמח ישראל)

*

סיפור יצ"מ הכנה אח"כ לקבלת התורה.

(חסד לאברהם)

*

וחכ"א ימי חייך העוה"ז סיפור יצי"מ היא סגולה נפלאה לצרכי עוה"ז לפרנסה ולהשפעות טובות כאז"ל בפסח נדון על התבואה כל ימי חייך להביא לימות המשיח אף לעניני רוחניות.

(תפארת שמואל)

ימי חג הפסח

בכל מועד הקדושה אינה באה לאדם בפעם אחת רק צריך להמשיך עליו הקדושה בתפלת ערבית ושחרית ומנחה אבל בפסח בא הקדושה לאדם בפ"א כלשון פסח.

(עבודת ישראל)

*

החג הזה נקרא פסח מלשון דילוג ופסיחה שהקב"ה מעביר על מדותיו ואיננו מסתכל על כובד הפשעים ומעללים רעים של בני ישראל ומעביר עיניו מראות ברע.

(תפארת שלמה)

*

חג הפסח הוא המוח של כל המועדים מחמת שהוא מועד ראשון תיכף בעת יצי"מ.

(אוהב ישראל)

*

איתא בשם אא"ז הרה"ק החידושי הרי"מ זצ"ל שאמר: פסח מסוגל לפרנסה. והטעם כי בעת הזאת יצאו ישראל למדבר שממה, מקום שאין שם מזון, ובטחו בה' שיספיק להם צרכם, ומהאי טעמא בפסח נידונים על התבואה (ר"ה ט"ז ע"א). עוד אמר טעם מפני שאיתא בגמ' (פסחים קי"ח ע"א) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף.

(ליקוטי יהודה)

*

אמר הקדוש מו"ה פנחס מקאריץ טעם למה בפסח נידונין על התבואה, לפי שכל הרודף אחר הכבוד וכו' וכל הבורח מן הכבוד הכבוד רודפו, כן הוא מי שרוצה להרבות במאכלים ואוכל מטעמים ותבשילים מבושמים כדי שיהי' רווחא לבסומי אז המאכלים בורחים ממנו ומתמעט ח"ו פרנסתו. ובהיפוך כשאוכל מאכלים בלא מטעמים בכדי שיספיק לו מעט מן המזון אז המזון רודף אחריו. והנה מאכל המצה אין בה טעם על כן בפסח דנין על התבואה להרבות מזונות לישראל עכד"ק וש"י.

(בני יששכר)

*

בפסח נידונים על התבואה אין הכוונה על התבואה בלבד, אלא גם על כל אשר יחסר להאדם יוכל להמשיך לו השפעות כאוות נפשו, ועל כן כל דיכפין ייתי וייכול, ולא זו בלבד אלא גם כל דצריך כל הצטרכותו ייתי ויפסח, שיפתח לו ה' את אוצרו הטוב.

(מנחם ציון)

*

ושמרתם את הדבר לחק לך ולבניך עד עולם. רומז בכאן בני חיי ומזוני, כי לח"ק ל"ך הוא מזוני, כי ח"ק לישנא דמזוני כדאיתא בגמרא (ביצה טז.) ולבני"ך הוא בני, עד עולם הוא חיי כטעם חיי עולם, ור"ל כי עי"ז שתשמרו הדבר הזה יומשך לכם בני חיי ומזוני ולכל ישראל.

(אמרי יוסף)

*

איתא בשם אא"ז החידושי הרי"ם ז"ל שאמר, פסח נותן חיות בכל יהודי, והטעם כי פסח ומילה הם שני מצוות עשה שבאם עוברים עליהם מחוייבים כרת, ומדה טובה מרובה, שאם מקיימים אותם הם נותנים חיות ואריכות ימים שהיא ההיפך מן הכרת.

(ליקוטי יהודה)

*

ח"ג המצו"ת בגימטריא שמור"ה עה"כ. והרמז בזה כי בחג המצות זוכה האדם לשמירה על כל השנה כמאמר הכתוב שמורים הוא וכו' שמורים לכל בני ישראל לדורותם.

(חסד לאברהם)

*

לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה. כי על ידי הלחם הזה מיכלא דמהימנותא עונין דברים הרבה, היינו כל התפילות ובקשות לבקש רחמים מעל היכולת המשגיח בפרטים.

(בני יששכר)

*

היום אתם יוצאים בחודש האביב. איתא בזוה"ק (פר' תצוה דף קפ"ג ע"ב) דבזכות מה שישראל אוכלים מצות בפסח הם ניצולים בדין בראש השנה, ויש לרמז זאת בפסוק הזה, היום, נקרא ראש השנה כמ"ש בזוה"ק (פר' בא דף ל"ב ע"ב), וז"ש היום אתם יוצאים, בר"ה אתם יוצאים בדימוס, בחודש האביב, בזכות המצות שאוכלים בחודש ניסן בפסח.

(דברי יחזקאל)

*

פוסקים מלומר גשם בחג הפסח, דהנה גשם הוא פרנסה, והנה אכילת מצה לחם עוני הוא סגולה לפרנסה, כי מאכילת מצוה הלזו נמשך פרנסה לכל השנה, על כן בפסח נידונין על התבואה, על כן מצה לחם עני בגימטריא גשם.

(בני יששכר)

ליל התקדש חג הפסח שנת תשפ"ב לפ"ק

קדש, כוס ראשון נגד שרה. יש לומר על פי דברי א"ז זללה"ה בקדושת יום טוב (ראש השנה אות ט) בביאור מאמר המדרש (ב"ר פנ"ג ס"ח) כל השומע יצחק לי, בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה, דאיתא בגמרא (יבמות סד.) מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, והוא מבואר בספרים (אהל יעקב פ' לך) שישועת צדיקים הוא כמו מעיין הנובע ישועה מיד ולדורות. ולכן הקב"ה מתאוה לתפלתן, כדי שבתפלתן יפתח צינור ומעיין לדורות הבאים, וכל מי שיהיה צריך לאותו דבר יוושע בזכות תפלתן של הצדיקים הקודמים שכבר התפללו על זה. וזהו הכוונה בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה, פי' הרבה עקרות שבדורות אחרים אשר יצטרכו להפקד, המה נפקדו על ידי פקידת שרה אמנו ותפלתה, כי מפני זה היתה שרה עקרה למען תפעול בתפלתה לאחרים, עכ"ד.

והנה כתב הרמב"ן הקדוש (שמות ג יג) הענין שנלקחה שרה לבית פרעה והוציאה הקב"ה מביתו בנגעים גדולים שהביא עליו, אות הוא שיעשה ה' ככה בבנים, כי מעשי אבות סימן לבנים, עכ"ד. אכן ישועת ישראל במצרים היתה על ידי תפלה, כמו שנאמר (דברים כו ז) ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולינו וגו' ויוציאנו ה' ממצרים וגו' ובאותות ובמופתים. אולם בני ישראל במצרים היו במדריגה פחותה ולא היו ראויים שתתקבל תפלתם, רק על ידי שנלקחה שרה אמינו לבית פרעה והיתה בצרה ובשביה, וכל אותו הלילה היתה שרה שטוחה על פניה והתפללה לה' כמבואר במדרש (ב"ר פמ"א ס"ב), בזה פתחה צינור לטובת בניה כאשר יהיו במצוקה בשעבוד מצרים ושאר גליות, שהתפלות יעלו השמימה דרך אותו צינור, וכמו בשרה אמינו שמע ה' את תפלתה וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים, כן בארץ מצרים וישמע ה' את קולינו ויתן ה' אותות ומופתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו. (ועיין בדברינו לב אהרן פ' לך).

ולפי זה הוצאת שרה מבית פרעה בנגעים גדולים היה אות לבני ישראל שיתקיים הבטחת הקב"ה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, ולכן כוס ראשון נגד והוצאתי מכוון נגד שרה אמינו שבכח תפלתה זכינו ליציאת מצרים. (ליל ב)

מקרא קודש זכר ליציאת מצרים. י"ל על פי מה שכתב בערבי נחל (לפסח דרוש ב) בטעם שיצאו ישראל ממצרים קודם שנשלם הזמן, על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין צח.) על הכתוב (ישעיה ס כב) אני ה' בעתה אחישנה, זכו אחישנה, לא זכו בעתה. ולפי זה יש לומר כי גם במצרים היו שני זמני גאולות, ואלו לא זכו היה בעתה ומתאחר עד ארבע מאות שנה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה בהיותם במצרים כמבואר במדרש (שמות רבה פ"א סל"ו), על כן זכו ונתקיים בהם גאולת אחישנה ויצאו קודם הזמן, עכ"ד.

והנה איתא בגמרא (יומא פו:) אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה (לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה), שנאמר (ירמיה ג א) הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד וגו' ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה', והקשה בכפות תמרים, מאי אולמיה עשה דתשובה, והלא כך היא המדה בכל התורה דאתי עשה ודחי לא תעשה.

ותירץ (בשם ספר אהבת עולם דרוש י) דהא דאמרינן בעלמא עשה דוחה לא תעשה, היינו דזה שדוחה הלא תעשה הוא מקיים העשה באותו שעה, אבל הכא גדולה תשובה, שהקב"ה עובר על לא תעשה דלא ישוב בעלה הראשון, כדי שיקיים האדם מצות עשה של ושבת, עכ"ד. והקשה על זה האלגאזי בשארית יעקב (פ' האזינו) הא אמרינן במס' שבת (דף ד.) אין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך, והאיך קעבר

הקב"ה כביכול על הל"ת בשביל תקנת ישראל בתשובה, עי"ש בדבריו.

ובפשטות י"ל על פי מה דאיתא בזוה"ק (אחרי דף עג.) קוב"ה אורייתא וישראל חד הוא, וכיון דחד הוא לא שייך להקשות וכי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, שהרי אינו חבירו, אלא כביכול הקב"ה בשביל עצמו הוא מקיים העשה לדחות לא תעשה שבתורה.

ובזה יש ליישב הא דאיתא במדרש תנחומא (האזינו ס"ד) שהתשובה מועלת רק לישראל ולא לעכו"ם, כיון שרק בני ישראל הם מתייחדין עם הקב"ה, אם כן לא שייך הקושיא וכי אומרים לאדם חטוא בשביל שיזכה חבירך.

והנה כתיב קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם, ויש לומר הכוונה שהכתוב מצווינו קדושים תהיו, מטעם כי קדוש אני ה' אלהיכם, ומאחר דקוב"ה אורייתא וישראל חד, על כן יש חיוב גם לנו כי חלק ה' עמו להיות קדושים. (ועיין במאור עינים פ' קדושים).

וזה שאמר מקרא קודש, והוא קריאה לבני ישראל להיות קדושים, מטעם כי קדוש אני ה' אלהיכם, וזהו זכר ליציאת מצרים שיצאו קודם הזמן מכח שעשו תשובה דמהני מכח עדל"ת, שמע מינה דקוב"ה וישראל חד, על כן צריכים להיות קודש מטעם כי קדוש אני ה'.

כרפס, טובלים הכרפס במי מלח ומברכין בורא פרי האדמה ויכוין לפטור המרור. וכתב האריז"ל (שער הכוונות דרוש ו) כרפ"ס בגימטריא שי"ן, ובבעל הטורים (פ' תבא) כתב שי"ן ראשי תיבות ש'ם י"י נ'קרא.

ואפשר לפרש על פי מה שכתב במגלה עמוקות (אופן רמ"ז) לפרש הכתוב (ירמיה יד ח) מקוה ישראל ה', רצה לומר שם של הוי"ה בו תמצא שיעור המקוה שהן במ' סאה ר"מ קבין תתק"ס לוגין, כי הוי"ה עולה בגימטריא כ"ו, ותכה זה על זה כ' פעמים ו', הרי ק"ך, ו' פעמים כ', הרי ר"מ. וכן גם כן תמצא בו תתק"ס לוגין כזה, כ"ף ו"ו, תכה הנעלם זה אל זה, ו' פעמים פ' הרי ת"פ, פ' פעמים ו' הרי ת"פ, הרי תתק"ס, עכ"ד.

והנה איתא במדרש (ילקוט יחזקאל רמז שנח) שאלו לחכמה חוטא מה ענשו, אמרה להם (משלי יג כא) חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה חוטא מה ענשו, אמרה להם (יחזקאל יח כ) הנפש החוטאת היא תמות וכו', שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, אמר להם יעשה תשובה ויתכפר לו. הרי כי הסברא נותנת שלא תועיל תשובה לנפש החוטאת, ורק ממדת טובו וחסדו של הקב"ה ידו פתוחה לקבל שבים.

ועל פי זה יש לומר מילתא בטעמא על מנהג חסידים ואנשי מעשה לטבול במקוה בכל יום, כי כתב במגן אברהם (או"ח סימן תר"ו סק"ח) בשם המהרי"ל, שיש לטבול במקוה בערב יום הכיפורים משום תשובה. והוסיף על זה הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זללה"ה כי אמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"י) ושוב יום אחד לפני מיתתך, אם כן בכל יום צריך לשוב בתשובה, על כן צריך בכל יום לטבול במקוה. ויש להבין מהו הענין שצריך לטבול במקוה משום תשובה. ולדרכינו י"ל שעל ידי הטבילה במקוה שיש בו ר"מ קבין ותתק"ס לוגין הרמוזים בשם הוי"ה, מתעורר מדת הרחמים שיקבל השי"ת תשובת עמו ישראל ברחמים.

ובזה יומתק הרמז כרפ"ס בגימטריא שי"ן שהוא ראשי תיבות ש'ם י"י נ'קרא עליך, כי ידועים דברי הרה"ק השר שלום מבעלזא זללה"ה בטעם שטובלין הכרפס במלח, שהוא רמז על מה שטבלו ששים רבוא ישראל בנילוס לפני הקרבת הפסח, והדברים עתיקים. ועל כן נרמז כאן אות שי"ן שהוא ראשי תיבות ש'ם י"י נ'קרא עליך, ללמדינו שעל ידי טבילה במקוה נתעורר שם הוי"ה הנרמז במקוה ושורה עליו, ועל ידי זה פוטר המרור, כי החכמה אומר חטאים תרדוף רעה, דהיינו יסורין הממרקין עוונותיו של אדם, אבל על ידי טבילה במקוה נתעורר מדת הרחמים שאמר הקב"ה יעשה תשובה ויתכפר ואין צריך ליסורים.

כרפ"ס. כתב האריז"ל (שער הכוונות דרוש ו) כרפ"ס בגימטריא שי"ן, ובבעל הטורים (פ' תבא) כתב שי"ן ראשי תיבות ש'ם י"י נ'קרא.

ואפשר לומר על פי מה שכתב א"ז זללה"ה בתפלה למשה (מזמור כה) על הכתוב למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא, דהנה כבר האריך הפרשת דרכים (דרוש ד) דלרעה אין דנין את האדם על שם סופו, אבל לטובה דנין על שם סופו. והנה כל ישראל עתידין לשוב קודם ביאת המשיח בתשובה תתאה, ולאחר ביאת המשיח בתשובה עלאה, ולפי זה ראוי לדון אותם לטובה על שם סופם, כאילו כבר שבו, ושורש הדבר שראוי לדון על שם סופם, נצמח משמו הקדוש

הוי"ה שמורה היה הוה ויהיה, ובו ית"ש אין זמן, ועבר והוה ועתיד אחד הוא, ועל כן מה שעתיד להיות כבר היה, וזה שאמר למען שמך הוי"ה, המורה שהעבר והעתיד אחד הוא לפניו, לכן וסלחת לעוני, כי ראוי לדון לטובה על שם סופו כאילו כבר שבו, כי רב הוא, פי' אף שרב הוא, מכל מקום אין לך דבר שעומד בפני התשובה והתשובה מכפרת בעד הכל, עכ"ד.

ובבחינה זו פי' א"ז זללה"ה בייטב פנים (לפרשת החודש אות ב) הפייט (מוסף לפרשת החודש) והחודש אשר ישועות בו מקיפות, לשון הקפה, שבחודש זה הקב"ה מקיף הישועות על שם העתיד, עכ"ד.

וזהו הרמז כרפ"ס בגימטריא שי"ן ש'ם י' נ'קרא, רמז על בחינת שם הוי"ה שהקב"ה מצרף טוב העתיד, כי הוא היה הוה ויהיה והכל אצלו חד, ושם זה נקרא עלינו לטוב לנו להקיף לנו טובות על שם העתיד. (לי"ל ב)

יחן. יל"פ על פי מה דאיתא בזוה"ק (פינחס דף רלב.) שעל ידי שהאדם מרבה באכילה ושתיה ובפרט מגוזל, על ידי זה אתארך אצלו אות ו' של וש"ט ונעשה אותיות שט"ן, והוא הס"מ שרו של עשו. וכתב בשפתי צדיק (לפסח אות י) שעל ידי אכילת מצה ופסח נקמט וחוזר שיהיה אות ו', דאיתא בזוה"ק (ויקרא דף ב.) דגבי רחב כתיב (יהושע ב יב) ונתתם לי אות אמת, זהו אות ו'.

והנה כתב בספה"ק עבודת ישראל (לשבת הגדול) בביאור הגמרא (פסחים מב.) דרש רבא אין לשין אלא במים שלנו, למחר אייתו כולי עלמא חצבייהו לגביה. ולכאורה קשה למה ליה לרבא לדרוש בלשון שאפשר לטעות. ונ"ל שרבא רמז בדברי קדשו שהעולם יהיו מיחדים שם הוי"ה ב"ה בעשיית המצות, שמצה הוא אותיות יה"ה בא"ת ב"ש, והוא"ו של השם הוי"ה אין בו, לזה למד רבא להעולם בדברי קדשו שיוכלו למשוך את הוא"ו להמצה ויהיה השם שלם, ולכך דרש בזה הלשון, אין לשין אלא במים שלנ"ו, לרמוז שצריך להמשיך הוא"ו למצ"ה ויהיה השם שלם, ולזה בערב פסח צריך לעשות המצות לשם מצוה, דהיינו גם כן על זה הכוונה כדי להמשיך הוא"ו למצה ויעשה מצוה ויהיה השם שלם, עכד"ק. ולדרכינו יתפרש הענין שנכנס אות ו' להמצה ונעשה מצת מצוה, כי סגולת המצה הוא להחליש תאות אכילה על כל השנה כנודע, ואז נעשה משטן ושט.

ובזה יתבאר ענין יחן, היינו לשבור אות נ' של שטן ונעשה ושט, והיינו עבודת ה' בושט.

ועל פי זה יתפרש מה שאוכלין מצה ופסח בהסיבת שמאל ולא ימין, והטעם מבואר בגמרא (פסחים קח.) שמא יקדים קנה לושט. ויש לומר על פי מה שכתב החתם סופר (פ' תולדות בסוה"ס עמוד רנה) וכן כתב בהישר והטוב (לשבת בראשית) שלא יקדים קנה לושט, היינו שאין קדימה במעלה למדת קנה שהוא עבודת ה' בתורה ותפלה יותר ממדת ושט, שהוא עבודת ה' באכילה ושתיה, עי"ש. ולכן מסיבין בשמאל שלא יקדים קנה לושט, להורות על מעלת הושט שעל ידי זה מהפכין משטן ושוברים כחו לעשותו ושט, וזה עבודה חשובה יותר מעבודת הקנה שלא היה ברשות השטן בכלל.

יחן, כתב בזרע קודש (לפסח) יח"ן גימטריא ח"ק, הוא לישנא דמזוני (ביצה טז.).

יש לומר על פי דברי הרה"ק המגיד מקאזניץ זללה"ה (הובא באמרי נועם פ' בראשית) על הכתוב (תהלים לג יח) הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, להציל ממות נפשם ולחיות ברעב, דהנה איתא בגמרא (תענית ח:) בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא, אמרי היכי נעביד נבעי רחמי אתרתי, אתרתי לא אפשר, אמר להו רבי שמואל בר נחמני נבעי רחמי אכפנא, דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב (תהלים קמה טז) פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון (פי' שובע נותן לבני אדם חיים).

ביאור הענין כי הגזירה היתה מות וגם רעב, וכדי להמתיק הגזירה צריך הצדיק ליקח את האות עין שבתיבת רעב ולתת אותה בתוך תיבת מות, ולעשות צירוף מעות רב, וממילא כאשר מתפללין להסיר הרעב סר גם המות, שנעשה צירוף מעות רב, ונשפע חיי ומזוני רוויחי. וזה שאמר הנה עין ה' אל יראיו, כי השי"ת נותן ליראיו הכח להפוך הצירופים, ולהשים העי"ן במקום אחר כפי רצונם, וזה הגורם להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב, שיהיה להם כל טוב, כי מרעב נעשה תיבת רב, וממות נעשה תיבת מעות שיהיה מעות רב, עכ"ד.

והנה כתב בחמרא טבא (לפסח) שאם חולקין אתוון מצה בחלק קטן וגדול, אז מאות מ' יתחלק חלק הגדול מספר כ"א, ומאות צ' יהיה חלק הגדול מ"ו, ובאות ה' החלק הגדול הוא ג', ועולה יחק הגדול הגדול ממצה מספר ע', עי"ש

לדרכו. ועל פי האמור יש לומר שעל ידי זה יש כח להחליף אות עי"ן ולעשות ממו"ת מעו"ת ר"ב.

ועל כן יח"ץ גימטריא ח"ק, שעל ידי פריסת המצה נשפע מעות רב, וחלק הגדול הוא לאפיקומן, שכן אפיקומ"ן בגימטריא רופ"א, שנשפע רפואה וחיי.

ובזה יש לפרש המדרש בפסוק (בראשית כז לה) בא אחיך במרמה, הוציא אפיקומן והראה לו, וביאר בספה"ק מנחם ציון במרמ"ה בגימטריא אפיקומ"ן. ולדרכינו הכוונה בא אחיך במרמ"ה, היינו בכח אפיקומן, שעל ידי זה זכה לברכת פרנסה שקיבל כל הברכות.

וזה שאמר ראה ריח בני כריח שדה, ואיתא במדרש שהראה לו ביהמ"ק בנוי חרב ובנוי. כי בזמן הבית לא היה אפיקומן ויחץ, ועל כן כשהראה אפיקומן רמז על חורבן ביהמ"ק, אמנם אז נתברך בברכת ויתן לך, שעל ידי זה נשפע מעות רב. (ליל ב)

הא לחמא עניא, כתב באמרי נועם (הגדה אות ח) בגימטריא ירא"ה.

י"ל על פי מה דאיתא בזוה"ק (פ' בא דף מ:) ביה שעתא כניש קודשא בריך הוא לכל פמליא דיליה, ואמר לון זילו ושמעו ספורא דשבחא דילי דקא משתעו בני וחדאן בפורקני, כדין כלהו מתכנשין ואתיין ומתחברין בהדייהו דישראל, ושמעין ספורא דשבחא דקא חדאן בחדוה דפורקנא דמריהון. הרי שהקב"ה נמצא בבתי בני ישראל בשעת סיפור יציאת מצרים.

וכתב הרמ"א (או"ח סימן א ס"א) שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני אלהים וכו' כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך מלכי המלכים הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו, מיד יגיע אליו היראה וההכנעה והפחד ובושתו ממנו תמיד.

לכן כשמתחיל בסיפור יציאת מצרים וקוב"ה ופמליא דיליה מצויים בבתי בני ישראל בשעת סיפור יציאת מצרים, נרמז יראה, כי אז נופל עליו יראה ופחד מהדר גאונו יתברך.

הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא וגו' השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל.

יש לומר דהנה מגיד בגימטריא נ"ז כמספר א"ל הוי"ה ויאר לנו. ויש לומר כי בזכות מצות סיפור יציאת מצרים שהוא א"ל הוי"ה זוכים ויאר לנו, והיינו תאיר כאור יום חשכת לילה.

וזה שאמר הא לחמא עניא, שעל ידי שמקיים מצות סיפור יציאת מצרים, בזכות זה נזכה השתא הכא לשנה הבאה בארעא דישראל, שנוושע בגאולה העתידה בעגלא ובזמן קריב. (ליל ב)

כל דכפין ייתי וייכול מצה, כל דצריך ייתי ויפסח. יש לומר דהנה בזמן הזה אין לנו קרבן פסח, רק שיח שפתותינו חשוב לפני הקב"ה כאילו הקרבנו אותו. אבל לעתיד כאשר יתקיים הברכה אפס כי לא יהיה בך אביון, יתבטל מצות גמילות חסדים בפועל ויתקיים רק על ידי לימוד הפרשה. (עיין חתם סופר פ' ראה עמוד נט).

וזה שאמר כל דכפין ייתי ויכול, כי בזמן הזה אנו מקיימים מצות צדקה וגמילות חסדים בפועל המעשה, כל דצריך ייתי ויפסח, על ידי לימוד פרשת הקרבת הפסח, כי בעוה"ר כהיום אין לנו כהן בעבודתו ואינם יכולין להקריב קרבן פסח בפועל המעשה, וכל זה הוא השתא הכא, כל זמן שאנו נמצאים בגלות, אבל לשנה הבא בארעא דישראל יהיה להיפך, שאז נזכה להקריב הקרבן פסח בפועל ממש, וכל דכפין ייתי וייכול יתקיים על ידי לימוד תורת צדקה.

ואפילו כלנו חכמים וכו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. יש לומר על פי מה שפסק הרמב"ם כפאו ואכל מצה יצא, וגבי תקיעת שופר בלי כוונה לא יצא. וכתב הרב המגיד לחלק בין מצוה שיש בו מעשה דאין צריך כוונה, או דיבור גרידא דבעי כוונה, וכ"כ רבינו יונה. ולפי זה מצות סיפור יציאת מצרים דהוי דיבור צריך כוונה. וכן לשיטת הראשונים דמצות אין צריכות כוונה, מכל מקום לכתחלה מצות צריכות כוונה.

וזה שאמר ואפי' כלנו חכמים כולנו נבונים ויודעים את התורה כי באכילת מצה מצא"כ, מכל מקום במצות סיפור

יציאת מצרים שהוא בדיבור, מצוה עלינו לספר ולכוין לכתחלה לשם מצוה.

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

ויל"פ על פי מה שכתב האלגאזי בשמע יעקב (פ' יתרו עמוד ש) למה נענש פרעה, הלא הוא היה המסית והמשלח, כמו שנאמר (שמות א ט) ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום וגו' הבה נתחכמה, וקי"ל (קידושין מב:) דאין שליח לדבר עבירה, אך אמרינן התם דבמעילה בהקדש יש שליח לדבר עבירה דילף חטא חטא מתרומה. וזה שאמר הכתוב (ירמיה ב ג) קודש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם נאום ה', רמז באומרו כ"ל אוכליו יאשמו, שריבה אף למסית לעשות רעה עמהם, והיינו טעמא כי קודש ישראל לה' ודינו כראשית תבואתה היא התרומה, דילפא חטא חטא מתרומה, עכ"ד.

וזה שאמר וכל המרבה לספר ביציאת מצרים המכות והעונשין שנענשו פרעה והמצרים, הרי מורה בזה שבני ישראל יש להם דין הקדש, על כן הרי זה משובח, דהוי בבחי' קודש.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא.

וצריך ביאור מה ענין מתן תורה ליציאת מצרים.

וי"ל בהקדם דברי מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (פ' שמות עמוד מה) ויאמר משה אל האלהים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה. כי ידוע שעיקר נס יציאת מצרים היה להוציאם מטומאת מצרים שהיו משוקעים בה, ועל זה נאמר (דברים ד לד) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי, הכוונה שהוציא השי"ת מקרב ישראל טומאת הגוי המצרי שנשתרש בהם במשך ימי גלותם. וזאת היתה שאלת משה רבינו, מי אנכי כי אלך להוציאם מטומאת מצרים, והלא דבר זה תלוי בבחירה, וכבר הורגלו ונמשכו אחר טומאת מצרים, והשיב לו השי"ת בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, דהיינו שיזכו למתן תורה, וישמעו מפי הגבורה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ובכח קדושת דיבורו יתברך במאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים, יצאו לגמרי מטומאת מצרים, עכ"ד.

וזה שאמר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, כי אז בשעת מתן תורה היה השלימות של יציאת מצרים, כי אז יצאו לגמרי מטומאת מצרים, וזה היה עיקר נס יציאת מצרים, ועל כן אנו מזכירין שבח של מתן תורה בלילה הזה.

ברוך המקום ברוך הוא ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא כנגד ארבעה בנים דברה תורה.

י"ל על פי מה שכתב השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק תורה אור) בביאור הגמרא (שבת פח:) דמלאכי השרת קטרגו בשעת מתן תורה מה אנוש כי תזכרנו, דטענתם היה שהוא מוכשר לקבל טומאה ולחטוא ואיך תנתן לו התורה, ועל זה באתה התשובה, אחוז בכס"א כבוד"י והחזר להם תשוב"ה, כלומר תחזור ותאמר להמלאכים שאף אם יחטא האדם יש לו תקנה בתשובה, וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (יומא פו:), עכדה"ק.

וזה שאמר ברוך שנתן תורה לעמו ישראל, ולא למלאכים, מטעם דמועיל תשובה, ועל כן ברוך הוא דאפילו שכנגד ארבעה בנים דברה תורה אחד חכם ואחד רשע, עם כל זה מועיל תשובה גם לבן הרשע. (ליל ב)

רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו וכו' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו אילו היה שם לא היה נגאל.

ויש לומר על פי מה שכתב א"ז זללה"ה בייטב פנים (מאמר דבר הגדה) בטעם שאנו פותחים בעבדים היינו, שאנחנו נותנים שבח גם על העבדות, דאיתא בזוהר (שמות דף יד:) דרבי אלעזר שאל ב' שאלות, גלותא למה, ולמצרים למה, ומתרץ מדאתילדו ליעקב י"ב שבטין, אשתכלל כולא כגוונא דלעילא, אמר קוב"ה דלמא ח"ו יתערבין בשאר עממין וישתאר פגימותא, על כן טלטל לכולהו דנחתו למצרים דמבזין להון לאתחתנא בהו ולהתערבא בהדייהו, וחשיבי להון עבדין, גוברין געלין בהון נוקבתא געלין בהון, עד דאשתכלל כולא בזרעא קדישא, ובין כך שלים חובא דשאר עמין, דכתיב (בראשית טו טז) כי לא שלם עון האמרי וגו', וכד נפקו נפקו זכאין קדישין, דכתיב (תהלים קכב ד) שבטי י"ה עדות לישראל, עכ"ל. וממנו נקח כי נגזר גר יהיה זרעך גם

ועבדום וגו' (בראשית טו יג), והנה הגירות היה בשביל שלא שלם עון האמרי, אבל לא היו צריכים להיות עבדים, אלא שהעבדות היה סיבה להוציאם משם ולהושיבם למקומם לארץ ישראל, כי לולי העבדות היו ח"ו מתערבים בין המצרים שטופי זימה, ולא נחשבו לזרע ישראל שעליהן נאמר ואחרי כן יצאו וגו', ולהם ניתן הארץ בירושה מאבותינו אברהם יצחק ויעקב, על כן היה סיבה מאת ה' שיהיו עבדים ובוז יבוזו להם לבל יתחתנו בם, ועל ידי זה בהווייתן יהיו זרע ישראל בקדושתו, עכ"ד.

ובזה יש ליישב מה שהקשה הצל"ח (פסחים קטז:) כיון שמצה רומז לגאולה ומרור רומז לשעבוד, מדוע הסדר פסח מצה ומרור, היה להקדים מרור למצה, שהרי השעבוד קדים לגאולה. ולדרכינו יש לומר כי מרירות השעבוד הוא היה יסוד הגאולה לנו.

ובזה יתבאר שאלת בן הרשע השואל מה העבודה הזאת לכ"ם, מהו השבח על העבודה והשעבוד, שנראה כאילו היה לכם להנאתכם, ע"ד שפירש"י לך לך, להנאתך. ועל זה בא התשובה בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, כי בני ישראל עאלו ונפקו בלי תערובות, ובלא זה לא היו יוצאים לעולם, כי הבטחת היציאה היה לזרע קודש בלבד, ועל כן הוי השעבוד לטובה לנו, אבל הרשע שאין העבדות חשוב לו, כי אדרבה רוצה בתערובות עם המצרים, אומרים לו אילו היה שם לא היה נגאל, כי רק זרע קודש בלי פסול זכו להגאל. (ליל ב)

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. יתבאר על פי מה שכתב בקדושת לוי (פ' בא) הטעם שאנו קורין חג הפסח ולא כמו שנקרא בתוה"ק חג המצות, על פי דברי הגמרא (ברכות ו.) תפלין דמארי עלמא מה כתיב בהו מי כעמך ישראל גוי אחד, פי' דהקב"ה משבח לישראל וישראל משבחין למארייהו, והנה השם פסח מורה על שפסח על בתי בני ישראל והוא שבח של המקום, ומצות מורה על שלא התמהמהו והוא שבח לישראל, ועל כן בתוה"ק כתיב חג המצות דהקב"ה מתפאר בשבח של ישראל ואנו אומרים חג הפסח שהוא שבחו של הקב"ה, והיינו ע"ד (שיר השירים ו ג) אני לדודי ודודי לי, עכ"ד.

והנה כתבו המפרשים (עיין עבודת ישראל לשבה"ג) כי מצה רמז על שם הוי"ה. ולפי זה יש לומר שזהו ענין יחץ שפורסין המצה, לרמז כי בזמן הגלות אין שמו שלם. (עיין אמרי נועם לפסח אות כז). ועל זה אומרים הא לחמא עני"א, כי דבר זה שאין שמו שלם, הוא לנו הלחם עוני והיסורים, ואנו מצטערים בצער גלות השכינה, וכמו שפי' הרה"ק החוזה מלובלין זללה"ה (דברי אמת פ' מקץ) הכתוב (תהלים צד יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, אשרי מי שהוא בבחינה שיש לו יסורים, ממה שאין שמו שלם, דכתיב (שמות יז טז) כי יד על כס יה, עכ"ד. ועל כן נקרא לחם עוני, שעונין עליו דברים הרבה, כי אנו מתפללים דברים הרבה על הגלות שנזכה במהרה לגאולה שלימה. (ועיין בדברינו זבח פסח מהדו"ת עמוד שז).

וזה שאמר בעבור זה שהצטערנו במצרים עבור כבוד המקום ב"ה וגלות השכינה, עשה ה' לי בעבורי בצאתי ממצרים, לגאלינו משם, בבחינת אני לדודי ודודי לי. (ועיין בעצי חיים לפסח)

והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים. ויתבאר על פי מה דמתאמרא משמיה דהרה"ק מהר"ש מבעלזא זללה"ה (הו"ד בדברי יואל פ' אמור עמוד קפט) לפרש הכתוב למען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה', דהכאורה הול"ל וידעו כי אני ה', דהיינו שביניהם ידעו כי אני ה', ומדוע כתיב וידעתם דמשמע מיניה דקאי על האבות. אך ביאור הענין דבאמת אומרו וידעתם כי אני ה' כולל גם את האבות עצמם, כי כאשר יספר האב לבנו נסי ה' ונפלאותיו, יתעורר גם לב האב לאהבה את ה' וליראה מפניו, ויושפע עליו שפע קודש להתחזק באמונה הטהורה, וזהו וידעת"ם היינו האבות המספרים לבניהם גם הם ידעו כי אני ה', על ידי שתספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים, עכ"ד.

אמנם בנו הרה"ק מהר"י מבעלזא זללה"ה אמר לפרש הכתוב ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים וגו' וידעתם כי אני ה', כי כשהאדם רוצה שיתקבלו דבריו, צריך תחלה לקבוע את הדברים בלבו ולהאמין בהם, ואז יהיו דבריו יוצאים מן הלב ונכנסים ללב השומעים, מה שאין כן כאשר הוא בעצמו אינו מאמין בהם בשלימות אזי לא תהיה לדבריו שום השפעה על השומעים. וזה מה שאמרה התורה שכאשר האב בא לקיים מצות סיפור יציאת מצרים ולהשריש בלב בניו אמונת השי"ת אהבתו ויראתו, הרי תחלה וראש צריך הוא בעצמו וידעתם כי אני ה', שיחזק

את עצמו באמונת אומן בבורא כל עולמים, ואז יוכל להעביר ידיעה זו לבניו אחריו כראוי, עכ"ד.

ויש ליישב דשני הפירושים כחדא אזלי, על פי דברי א"ז זללה"ה ברב טוב (פ' בא) עה"פ ולמען תספר וגו' וידעתם כי אני ה', כי הסיפור בנפלאותי להשריש האמונה בלב בניו וביתו אחריו, ודאי אני אשים דברי בפיך, בבחי' שכינה מדברת מתוך גרונו, וזה ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו', ואת אותותי (לומר כדברים שאמר) אשר שמתי בם, ומזה וידעתם כי אני ה', היינו שתדעו כי אני ה' המספר, כי הדברים שמספר אני השם בפיך, עכ"ד. והנה השי"ת יהיב חכמה לחכימין, נמצא כי מקודם צריך שידע האדם בעצמו ויהיה לו אמונה, ועל ידי זה יוכל אח"כ לומר לבניו, ועל ידי שהשי"ת משים דברים בפיו, הוא עצמו נתעלה בידיעה חדשה ובהשגה גדולה שיוכל לומר אח"כ לבניו.

וזה שאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה שאני מספר ביציאת מצרים, עשה ה' לי, להשפיע לי השגה חדשה וידיעה חדשה בגדלות ה' ובהבנה בנסי יציאת מצרים. (לילב)

אוחזין הכוס ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם. יש לומר על פי מה דאיתא במדרש (ב"ר פע"ה סי"ג) באותה שעה נשא יעקב את עיניו וראה את עשו שהוא בא מרחוק ותלה עיניו למרום, בכה וביקש רחמים מלפני הקב"ה, ושמע תפלתו, והבטיחו שהוא מושיעו מכל צרותיו בזכותו של יעקב.

ופירשתי (לב אהרן פ' ויחי) כי צפה יעקב ברוח הקודש את כל אשר יעבור על בניו בדורות העתידות, והתפלל בעבורם, וזה שאמר שראה את עשו שהוא בא מרחו"ק, היינו בדורות הרחוקות בעיקבתא דמשיחא אשר יעמדו זרע עשו על בני ישראל ויבקשו לכלותם חס ושלום, תלה עיניו למרום בכה וביקש רחמים מלפני הקב"ה ושמע תפלתו והבטיחו שהוא מושיעו מכ"ל צרותיו בזכותו של יעקב, היינו שגם דורות העתידות יהיו נושעים בזכות של יעקב, כי תפלתו שהתפלל אז בשעתו ליעצל מעשו, עומדת לנס זרעו בכל הדורות להחזיק מעמד עד היום הזה.

והנה כו"ס בגימטריא אלהי"ם ועם ה' אותיות עולה צ"א. וזהו הרמז של כוס שני, כי שני פעמים צ"א עולה יעק"ב. ועל כן אוחזין הכוס שני שהוא רמז על יעקב אבינו, ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו, והיינו שתפילתו של יעקב אבינו שביקש רחמים עלינו על אורך ימי הגלות, הוא שעמדה לנו שבכל דור ודור שעומדים עלינו הקב"ה מצילנו מידם לקיים הבטחתו שהבטיח ליעקב אבינו.

אוחזין הכוס ואומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם. וי"ל על פי מה שכתבו הספה"ק דמצה נגד שם הוי"ה, וד' כוסות נגד שם אלקים, וב' פעמים שם אלהים עם ב' פעמים ה' אצבעות האוחזין הכוס בגימטריא קפ"ב כמנין שם יעק"ב.

והנה כתב כ"ק מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל (ויחי עמוד תצג) דהגם דמסיק בגמרא (ברכות יח.) שהמתים לא ידעו בצערא דחיי רק אם מודיעים להם, אך איתא במס' תענית (דף ה.) יעקב אבינו דלא מת, מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים. ואם כן לא שייך לומר שיעקב אבינו עליו השלום אינו יודע צערא דחיי, שהוא הוא חי וקים ולא מת מעולם, ולכן הוא מרגיש בצערן של ישראל יותר מכל האבות, עכ"ד.

ולפי זה כוס שני מורה על יעקב שמצטער על צרת בניו יותר מאבות אחרים, ועל ידי זה הקב"ה מרחם עלינו ומצילנו מכל גזירות קשות. ועל כן אוחזין כוס שני ואומרים והוא שעמדה לאבותינו ולנו, כי זכותו של יעקב שהוא מצטער עמנו עמדה לאבותינו ולנו להצטרף עם בניו בתפלה לבטל כל גזירות קשות. (לילב)

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם. וי"ל כי ד' כוסות הוא נגד ד' לשונות של גאולה, וכוס שני נגד והצלתי, והנה דיבורו של השי"ת הוא נצחי, וזה מציל אותנו בכל דור ודור, ועל כן בכוס שני שהוא נגד והצלתי אומרים והיא שעמדה לאבותינו ולנו. (לילב)

וירעו אותנו המצריים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה, וירעו אותנו המצרים כמה

שנאמר הבה נתחכמה לו וגו'. וצ"ב היכן מוכח מפסוק זה שהרעו לנו המצרים.

ויתבאר על פי דברי הנועם אלימלך (פ' פינחס) בפסוק צרור את המדינים, שכל זמן שיש קליפת העבירה בעולם, מתגבר הקליפה לשוב ולהכשיל את האדם במחשבות רעות, ולכן נצטוו ישראל לבער המדינים מן העולם, כדי שיטהרו נפשותם מכל סיג ופגם, עיי"ש בדבה"ק.

וזה שאמר וירעו אותנו המצרים, וזה היה על ידי הבה נתחכמה לו, שחשבו מחשבות רעות, ובזה הכניסו הרהורים רעים בלבות בני ישראל. (ליל ב)

וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה. איתא בזוה"ק (בראשית דף כז.) וימררו את חייהם בעבודה קשה בקושיא, בחומר בקל וחומר, ובלבנים בליבון הלכתא, ובכל עבודה בשדה דא משנה, את כל עבודתם וגו' דא ברייתא. ויש להבין למה הוציא הזוהר הקדוש את הכתוב מפשוטו.

וי"ל על פי מה שכתב בתולדות יעקב יוסף (פ' יתרו) לפרש הכתוב (שמות טו כג) ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם על כן קרא שמה מרה, על פי מה שכתב הרמב"ם (הלכות דעות פ"ב ה"א) כמו שיש חולי הגוף הטועמים מתוק למר כך יש חולי הנפש וכו', עי"ש. אם כן כמו בחולי הגוף כשלא אכל כמה ימים ונתקלקל האצטמוכא וגם חיך האוכל יטעם מתוק למר, כך חולי הנפש כשלא למד כמה ימים חיך הלומד יטעם מתוק למר אחר כך, וזה שאמר ולא יכלו לשתות מים, מימי התורה, ובאמת החסרון היה מצדם, כי מרים ה"ם, כי אצלם הם מרים, ולא כן דעתם שתלו החסרון במימי התורה שהיא מרה, על כן קרא שמ"ה מרה דייקא, עכ"ד.

וכן המצריים השתעבדו עמהם בשעבוד הרוחני להיות נפשם משועבד במצרים, עד שהתורה נדמה להם כמרה, וזהו וימררו את חייה"ם בעבודה קשה, הכוונה על לימוד התורה כי הם חיינו, וכדרשת הזוה"ק בעבודה קשה, בקושיא, בחומר בקל וחומר, ובלבנים בלבון הלכתא, ובכל עבודה בשדה דא ברייתא, את כל עבודתם וגו' דא משנה. והיינו שלימוד התורה היה עולה להם בקישוי ובמרירות. (ליל ב)

פודה כהלכה צדיקיו יאמרו לו לך ולך. ונראה בהקדם מה שהקשה הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ו ה"ה) מפני מה נענשו המצריים על ששעבדו בישראל, והלא כך גזרה חכמתו יתברך ועבדום וענו אותם, ותירץ באור החיים הקדוש (פ' צו) שלא היה כוונתם לקיים מצות ה', עי"ש. וכל זה אי מצות צריכות כוונה.

וזה שאמר פודה כהלכה, וקשה למה נענשו המצרים הלא היה גזירה של ועבדום ועינו אותם, לזה אמר משום צדיקיו יאמרו לו לך ולך, שהם מכוונים בקיום המצות לשם שמים משום דמצות צריכות כוונה, והוא לא עשה כן, לכן נענש פרעה. (ליל ב)

ויגד למלך מצרים כי ברח העם. ופירש"י איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינם חוזרים למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי, ובחמישי ובששי רדפו אחריהם, וליל שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח. ותמהו המפרשים שזה סותר לדברי רש"י בפרשת ציצית (במדבר טו לח) שהביא בשם רבי משה הדרשן, דשמונה חוטין שבציצית הן כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה.

ב) ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי. איתא במדרש (הובא בישמח משה) אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני, אמר לו משה מה לי לעשות, אמר לו ואתה הרם את מטך, באותו שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד. והוא תמוה וכולו מוקשה, א' למה אמר שני טעמים הים סוער והשונא רודף, ב' מה שאמר ואתה עומד ומרבה בתפלה, והלא כך היא המדה להתפלל בצרת ישראל, ג' מה תשובה השיב לו דבר אל בני ישראל ויסעו, ד' למה אמרו באותה שעה ה' ימלוך לעולם ועד.

ג) ואתה הרם את מטך. ובמסורה (הובא בבעל הטורים) ג"פ הרם, דין, ואידך (ישעיה נח א) כשופר הרם קולך, ואידך (מלכים-ב ו ז) ויאמר הרם לך.

ונראה בהקדם לבאר מה שתקנו אנשי כנסת הגדולה לומר בברכת אמת ויציב, על זאת שבחו אהובים ורוממו לאל ונתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות וכו' שירה חדשה שבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים יחד כולם הודו

והמליכו ואמרו. והחתם סופר בדרשותיו (לפסח דף רעט.) מדקדק מלשון התפלה שבני ישראל אמרו שירה שתי פעמים, מקודם נתנו ידידים זמירות שירות ותשבחות, ואחר כך שירה חדשה שבחו גאולים, עי"ש מה שכתב לדרכו בקודש. ואף אנן נימא ביה מילתא לבאר ענין שתי שירות שאמרו ישראל בשעת קריעת ים סוף.

ויתבאר על פי מה שכתב בדרך פיקודיך (הקדמה) אמר הנביא (ירמיה ד ג) נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים, כמו שהזורע קודם שמתקן את האדמה ומסלקה מאבני נגף והקוצים, הנה עמלו לריק ומקלקל את התבואה הנזרעת, ואדרבה נותן כח יותר בהקוצים שיסתבכו וירבו ויגדילו, כמו כן בעניני תורה ותפלה ומצות אשר יעשה אותם האדם בעודו נקרא רשע ונסבך בקוצים ואבני נגף מהקליפות וסטרין בישין, נותן ח"ו כח בהם, ולכן צריך לעשות תשובה טרם יבוא לקיים תורה ומצות, עכ"ד.

ובזה כתב א"ז זללה"ה בעצי חיים (פ' תשא) בביאור אמרם ז"ל (שבת קיח:) אלמלי שמרו ישראל שני שבתות מיד היו נגאלין, הטעם שצריך שני שבתות דייקא, דאף על גב דשמירת שבת טוב ומועיל, ואם משמרין את השבת מיד נגאלים, מכל מקום הרי לכל מצוה צריך מקודם לטהר עצמו מקודם, ואם כן גם קודם השבת צריך לטהר עצמו מכל עונותיו כדי שיוכל לשמור את השבת בקדושה וטהרה. והנה אמרו חז"ל (שם) כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. ומשום הכי צריך שני שבתות, כדי שיהא שבת ראשונה מועיל למחילת עונותיו וטהר גברא, ואחר כך יהיה כלי מוכן וראוי לקבל שבת הבאה ולשמור אותו כהלכתו, עכ"ד.

ולפי זה יש לומר דלכן אמרו שני פעמים שירה, דאיתא במדרש (ילקוט בשלח רמז רנ"ד) ישראל כשנעשה להם נס ואמרו שירה נמחלו להן עונותיהן, שנאמר ויסע משה את ישראל, שהסיען מעונותיהם. ועל כן כיון שאמרו שירה פעם אחת נמחל להם כל עונותם ונטהרו מכל סיג ופגם, ושוב לא היה להחיצונים שליטה עליהם, ואחר כך חזרו ואמרו שירה פעם שנית, ביודעם שאמירה זו חשובה ומקובלת לפני ה' יותר מן הראשון, כיון שעכשיו הם מנוקים מכל עון. אמנם כל זה היה צורך רק לפשוטי עם, אבל משה רבינו ובני עליה שלא חטאו מעולם, הרי לא היה להם שום חשש מהחיצונים, על כן הם אמרו שירה לה' ביום שביעי של פסח ונתקבל לפניו לרצון, רק שאר העם שעדיין לא נטהרו מכתמי הנפש עד אחרי אמירת השירה, הוצרכו לומר עוד הפעם לאמרה ביום אחרון של פסח.

ולפי זה מיושב הסתירה בדברי רשיז"ל, כי באמת אמרו ישראל שירה ביום השביעי לצאתם ממצרים, אמנם אותן הפשוטי עם אשר נפשם עדיין לא היה מטוהרה, ועכשיו נמחלו עוונותיהם על ידי אמירת השירה, חזרו ואמרו שירה ביום השמיני, כדי שיהיה אמירת השירה בנפש טהורה, ועל זה כתב רשיז"ל שהיה שמונה ימים משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים, כי ביום השמיני אמרו הפשוטי עם שירה בפעם שניה. (ועיין בדברי יואל בפרשתן עמוד שפט לדרכו).

ומעתה יש לומר כי בשעה שעמד משה רבינו והרבה בתפלה על ישראל להמליץ טוב בעדם ולעורר זכות על ישראל קרואים שושנה, אמר לו הקב"ה הים סוער, בטענת הללו והללו עובדי עבודה זרה (ילקוט בשלח רמז רלד), והשונ"א רודף, שהם"מ רודף אחריהם בבחינת (משלי כה כא) אם רעב שונאך לחטוף מהם המצות כיון שנתלכלכו בעון עבודה זרה, ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני להזכיר זכותן של ישראל שהם ראויים לנס, הרי כל מה שאתה מגדיל הזכיות עליהם כל אלה יירש הצלצל ח"ו, אמר לו משה אם כן מה עלי לעשות, אמר לו ואתה הרם את מטך, וביאר מרן דו"ז זללה"ה בדברי יואל בפרשתן (עמוד תטו) שצוה לו הקב"ה שירים את ידו כלפי מעלה כמו במלחמת עמלק, כדי שישעבדו ישראל את לבם לאביהם שבשמים ויעשו תשובה.

וזאת תורת המסורה ואתה הרם את מטך, היינו לעורר את העם לתשובה, כשופר הרם קולך, כמו קול השופר שעיקרו בא לעורר לתשובה כמבואר ברמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ד), ועל ידי זה ויאמר הרם לך, שהתורה והמצות הרם לך לבל יחטפו אותו החיצונים.

ועל זה מסיים המדרש באותו שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד, שאמרו השירה בשמחה רבה ובכוונת הלב, ועל ידי זה נתכפר להם העונות והחטאים ונטהר הנפש מכל אשמה ורשע, ושוב עלו המצות לריח ניחוח לפניו.

נמסר לנו ע"י ועד להוצאת ספרי כ"ק מרן רבינו שליט"א ותשוח"ח להם

חלק
מהוצאות הגליון

נתנדב לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **זאב**
ב"ר יחזקאל הלוי ז"ל

הרה"ח ר' **יצחק מרדכי חיים**
ב"ר אברהם שלמה ז"ל

הרה"ח ר' **אברהם**
ב"ר יוסף יהודה ז"ל

הרה"ח ר' **בנימין**
ב"ר אלכסנדר משה ז"ל

האה"ח מרת **אסתר שרה**
ב"ר אשר זעליג ע"ה

האה"ח מרת **ליבא מטל**
ב"ר יוסף דוד ע"ה

האה"ח מרת **פעסיל**
ב"ר חיים ע"ה

מדור
כהלכות הפסח

א חוקים להורותם

ב משיב כהלכה

ב לשכת הסת״ם

חוקים להורותם
הלכות ודינים, מפסקי הראשונים והאחרונים, עם תוספת ביאורים וטעמים שונים
נ"נ ע"י הרב הגאון דומ"ץ דקהילתינו שליט"א

דרשת שבת הגדול

ברכה אחרונה על יין ששותים לפני הסעודה

שני כוסות הראשונים של ד' כוסות \ בימות החול \ קידוש בשבת \ הבדלה לפני הסעודה

הנה הנידון לגבי יין ששותים לפני הסעודה האם הוא מחוייב בברכה אחרונה, ראשוני העוסקים בזה הם הראשונים בפרק ערבי פסחים (דף ק"ט:) שדנו לגבי שני הכוסות הראשונים האם הם מחוייבים בברכה אחרונה לחוד או הם נפטרים בברכת המזון או בברכה אחרונה על כוס רביעי, ונפרטם.

שיטת הרי"ף

דעת הרי"ף (עמ' כ"ד בדפי הרי"ף) דמברך שני פעמים ברכת מעין שלוש, פעם אחת מברך אחר כוס שני ופעם אחת מברך אחר כוס רביעי.

ובכדי לבאר דבריו צריך לומר דדעתו דהן ברכהמ"ז אינו פוטר את שני הכוסות הראשונים, והן הברכה על כוס רביעי אינו פוטר את הכוסות הראשונים, והטעם דהם אינם פוטרים צריך לומר דברכהמ"ז אינו פוטר כיון דכוסות הראשונים אינם שייכים לסעודה, דהרי הוא שותה אותם קודם הסעודה ממילא הם אינם חלק מהסעודה, ואינם בכלל ברכהמ"ז, והברכה על כוס רביעי אינו פוטר אותם כפי שכתב הר"ן בביאור דברי הרי"ף דברכהמ"ז הוי הפסק בין שתיית הכוסות הראשונים לבין הברכה על כוס רביעי, והפסק זה מועיל שאינו יכול לחול הברכה על מה ששתה קודם ההפסק.

שיטת הבעל המאור

הבעל המאור [בתחילת דבריו] מחלק [בדעת הרי"ף] בין היכא שבדעתו לשתות יין גם בתוך הסעודה לבין היכא שאין בדעתו לשתות גם בתוך הסעודה, דאם בדעתו לשתות גם בתוך הסעודה אזי אינו צריך לברך על מה ששתה קודם הסעודה, ואם אין בדעתו לשתות גם בתוך הסעודה אז צריך לברך על מה ששתה קודם הסעודה.

ובביאור דבריו מצינו כמה מהלכים. א) במ"א (סי' קע"ד סק"ד) למד בדבריו דכוונתו בכל מין ששותה לפני הסעודה שייך דין זה, שאם בדעתו לשתותו גם בתוך הסעודה אינו צריך לברך אחריו לפני הסעודה, ולכן למד המ"א דזהו גם בשאר משקין שאינו צריך לברך עליהם בתוך הסעודה, אם שותה מהם לפני הסעודה ובדעתו לשתות גם בתוך הסעודה, אינו צריך לברך לאחריהם לפני הסעודה, וסברתו צריך לומר דב' השתיות נחשבים שתיה אחת, וכפי שכתב הבעה"מ "דאם אין לו יין באמצע הסעודה, עקר דעתה מלמשתי", ובח"א (כלל מא סעי' ב) מוסיף ביאור בדבריו דביש לו יין "כיון דלא עקר דעתה ממינים אלו, הכל נחשב לאכילה אחת", ולכן ברכהמ"ז פוטרת הכל, וכשם שברכהמ"ז פוטר מה שאוכל בתוך הסעודה כך יפטור גם את אלו, ולביאור זה כתב הח"א דבעינן שישתה דוקא מאותו המין ששתה לפני הסעודה.

ב) אולם בשועה"ר (סי' רצ"ט קו"א ז) תמה דבבעה"מ מבואר דדבריו הם רק ביין ולא בשאר משקין, וכן תמה בח"א (שם, נשמ"א א), דהם למדו דהא שהבעה"מ הביא בהמשך דבריו דברי הגאונים הסוברים שברכהמ"ז פוטר יין, כוונתו לצרף דברי הגאונים בכדי שיפטור היין שלפני הסעודה, וכוונתם הוא דכיון דדעת הגאונים דברכהמ"ז פוטר יין, לכן בזה ששותה גם לפני הסעודה וגם בתוך הסעודה, נקטינן אף לכתחילה שהברכהמ"ז פוטרת שניהם, והמ"א שלא למד כן בדבריו, כנראה למד דהא שהביא הבעה"מ את דברי הגאונים הם טעם לחוד לפטור היין שלפני הסעודה, אף בענין שאינו שותה יין בתוך הסעודה, דכיון דברכהמ"ז פוטרת יין לכן הם נפטרים.

ג) בשער הציון (סי' קע"ו סק"ה, בתחילת דבריו) כתב גם כן דאירי דוקא ביין, וכתב דהסברא הוא דכיון דהיין שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה, ואינו יכול לברך ברכה אחרונה לפני הסעודה ע"כ, וצריך להוסיף ביאור בדבריו דכיון דכבר התחיל הסעודה ועדיין לא בירך לאחר היין שלפני הסעודה,

אמרינן דברכהמ"ז פוטרת גם היין שלפני הסעודה, ואפשר דזהו כעין דברי השועה"ר והח"א.

שיטת הרא"ש

הרא"ש (סי' כ"ד) **כתב דברהמ"ז פוטר כיון דיין שלפני המזון בא לפתוח בני מעיים ולגרור תאות האכילה ולכן הוא שייך לסעודה וברכהמ"ז פוטרו, ובקרבן נתנאל** (שם סי' ד' סק"ס) **ביאר דאף על פי שאינו שותה להנאתו דהא כוס של חובה הוא, מכל מקום כיון דגורר תאות המאכל הוא נפטר בברכהמ"ז.**

והוסיף הקרבן נתנאל דזהו כוונת מהרש"ל בתוס' (דף ק: סוד"ה ידי יין לא יצאו) שכתב שאין כן דעת הרא"ש, והרב מהרש"א לא דייק בזה ע"כ, וכוונתו דנחלקו המהרש"ל והמהרש"א בדברי הרא"ש האם אפילו בכוס לשם מצוה אמרי' דברכהמ"ז פוטרו מטעם זה או דוקא כששותה בכדי לגרור תאות המאכל, ובמ"א (סי' רצ"ט סקי"א) כתב דדברי הרא"ש אינו כששותה לשם מצוה, ובמחצה"ש עמד שם דהרי הרא"ש כתב כן לגבי ב' כוסות בליל פסח שברכהמ"ז פוטרם מחמת שהם גוררים תאות המאכל ואפילו שהם באים למצוה, ובמחצה"ש רצה לחלק בדוחק בין שותה כוס אחת לשותה ב' כוסות, ועי' להלן שהבאנו דעת הטור בסי' רצ"ט דמשמע דלמד בהרא"ש דבמצוה לא שייך טעם גורר תאות המאכל ולכאו' צ"ע מד' כוסות.

שיטת הרמב"ן והר"ן

דעת הרמב"ן והר"ן דהברכה לאחר כוס רביעי פוטר את כל הכוסות, ודעתם דברכהמ"ז אינו הפסק.

והם אינם מחלקים בין היכא ששותה בתוך הסעודה לבין היכא שאינו שותה בתוך הסעודה ואדרבה דעת הרמב"ן דאינו מועיל מה שישתה בתוך הסעודה, דהוא כתב דבסעודה בשאר ימות השנה אם שתה יין לפני הסעודה ושותה גם בתוך הסעודה צריך לברך ברכה אחרונה על היין שלפני הסעודה, ויברך לאחר שמסיים לשתות היין דהרי היין שבסעודה נפטר בברכת הגפן שלפני הסעודה.

שיטת הרשב"א

הרשב"א (בתשו' ח"א סי' ע"ב) **כתב דברהמ"ז פוטר את הכוסות הראשונים, וכתב סברא חדשה בהא דברכהמ"ז פוטרם, וסברתו דאף שברכת המזון אינה פוטרת מעין שלוש, אפילו הכי פוטרת היא את היין שלפני הסעודה, שמן הדין שיהא יין טעון ג' ברכות משום דטפי עדיף מפת משום דאיהו זיין ואיהו משמח כדאיתא בגמ'** (ברכות ל"ו:), **אלא שדחה רבא משום שאין אדם קובע סעודתו על היין, ואף אם אדם יקבע על היין מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם כן יין שאדם קובע עליו ראוי מן הדין שתהא ברכת שלוש כוללת אותו, ולכן דעתו דברכהמ"ז פוטרת כוסות הראשונים כיון דשיך בהו חיוב ברכהמ"ז ולכאורה סברתו דנחשב קביעות כיון דשותה לפני הסעודה.**

שיטת התוס'

בתוס' (פסחים ק: סוד"ה ידי יין) **כתבו לגבי ברכה אחרונה ב"קידוש" דתלוי אם בדעתו לשתות עוד יין בתוך הסעודה, הואיל ופוטר את היין שבתוך הסעודה בברכה ראשונה, הרי ברכהמ"ז פוטר את היין של קידוש מברכה אחרונה, והסברא בזה כנראה דכיון דהיין שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה נמצא דהיין שלפני הסעודה יש בה תועלת בסעודה, והריהו חלק מהסעודה,**

ומשמע בתוס' דאם אין בדעתו לשתות עוד יין בסעודה צריך לברך אחר כוס של קידוש, ואינו סובר הא דגורר תאות המאכל, וכן אינו סובר הטעם דקידוש במקום סעודה.

שיטת הטור

הטור לגבי ד' כוסות כתב (בסי' תע"ד) **שאין לברך אלא אחר כוס רביעי ולא ביאר הטעם, ובסי' רע"ב כתב וז"ל יין שלפני המזון נפטר בברכהמ"ז כיון שבא להמשיך האדם לתאות המאכל שוב כדברים הבאים מחמת הסעודה, וכל שכן בכוס של קידוש שהוא צורך סעודה טפי, וקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה ע"כ.**

ומבואר דבסתם יין שייך טעם הרא"ש דגורר תאות המאכל ונפטר בברכהמ"ז, וכל שכן בכוס של קידוש ששייך בהו עוד טעם דקידוש במקום סעודה, ומשמע דאף בכוס של מצוה שייך הטעם דגורר תאות המאכל, אולם לגבי הבדלה (בסי' רצ"ט) כתב דמי שאוכל לאחר הבדלה ולא הביאו לו יותר יין, צריך לברך ברכה אחרונה על הכוס של הבדלה ואפילו לסברת א"א [הרא"ש] שכתבתי למעלה (סי' רע"ב) גבי קידוש שא"צ לברך אחר כוס של קידוש, הבדלה שאני שאינה צורך סעודה ע"כ, ומבואר מדבריו דבמצוה סבר שלא שייך טעם גורר תאות המאכל, ולכן בהבדלה דלא שייך טעם קידוש במקום סעודה צריך לברך.

דברי השו"ע

בשו"ע לגבי יין בימות החול כתב (בסי' קע"ד סעי' ו') **דברהמ"ז פוטר בין כששותה יין בסעודה ובין כשאינו שותה יין בסעודה, ובשועה"ר ובמשנ"ב כתבו סברתו כטעם הרא"ש כיון דיין גורר תאות המאכל, ולגבי קידוש** (בסי' רע"ב סעי' י')

כתב ג"כ דפוטר, ובשועה"ר ובמשנ"ב כתבו כטעם הטור כיון דקידוש במקום סעודה, ולגבי הבדלה (סי' רצ"ט סעי' ח) כתב בשם יש מי שאומר (כוונתו לדברי הטור) דאם אינו שותה בתך הסעודה שצריך לברך ברכה אחרונה ואינו נפטר בברכהמ"ז, דלא שייך טעמים הנ"ל, ולגבי ב' כוסות הראשונים בד' כוסות כתב בשו"ע (סי' תע"ד) דאין מברכין אלא אחר כוס רביעי, והטעם על כוס ראשון משום קידוש במקום סעודה או משום דכוס רביעי פוטרו, ועל כוס שני משום דכוס רביעי פוטרו.

ביאור מחלוקת הראשונים

הנה כשנסכם שיטות הראשונים נמצא דנחלקו הרשב"א ושאר הראשונים האם שייך לחייב ברכהמ"ז על שתיית יין לחוד, דהרשב"א כתב דשייך לחייב עפ"י הגמ' ברכות דאם היה דרך לקבוע על היין היו מברכים עליו ג' ברכות, ולכן יין שלפני הסעודה דהוי דרך קביעות נפטר בברכהמ"ז, אולם שאר הראשונים שכתבו ליישב טעם פטור ברכה אחרונה על היין בדרך אחר, דעתם דלא שייך לפטור מחמת קביעות על היין.

ויש לבאר דבריהם עפ"י חקירה האם הא דילפי' לברך ברכהמ"ז על סעודה משום דכתיב "לחם,, ואכלת ושבעת וברכת", האם לחם הכוונה דוקא לחם או הכוונה לאו דוקא לחם אלא כל מידי דסעיד, בהקדם קושית אחרונים בדברי הגמ' ברכות (ל"ה:) שהקשו על יין דסעיד ומשמח "אי הכי נברך עליה ג' ברכות" ותירצו דצריך לקבוע עליו, והקשו המנחת ברוך (סי' ה') והחזו"א (סי' ל"ד) ועוד אחרונים דהרי איתא בגמ' (מ"ח:) מחלוקת ר"ג וחכמים האם מברכים ג' ברכות על שבעת המינים, וטעמא דר"ג דמברכים כיון דכתיב "חטה ושעורה,,, ואכלת ושבעת וברכת", וחכמים סוברים דהפסיק הכתוב ב"ארץ אשר לא תחסר בה לחם" וממילא "וברכת" קאי רק על "לחם", וממילא קשה האיך אפשר לומר לברך על יין ג' ברכות הלא לפי החכמים הפסוק קאי רק על לחם וין אינו לחם, והאיך שייך לברך עליו ג' ברכות.

ובחזו"א תי' דהכוונה אינו לברך ג' ברכות, אלא הכוונה לברך מעין ג' בנוסח של ברכהמ"ז, דהיינו להזכיר מילי דזן ומפרנס וכו', ויש מיישבים (ראיתי מובא מס' קודש הילולים), דברכהמ"ז אינו דין ב"לחם" מצד שהוא לחם, דא"כ לא שייך שיברכו כן על יין, וכמו שאין הו"א שיפרישו חלה מן היין אף שהוא סועד כיון שאינו לחם ולגבי חלה כתיב "והיה באכלכם מן לחם הארץ", אלא ברהמ"ז הוא דין במזון המשביע, והתורה נתנה רק "סימן" וכתבה "לחם" דלחם הוא מזון המשביע דכתיב ואכלת "ושבעת" ושאר דברים אינם משביעים כל כך ובעינן דבר המשביע כמו לחם, אבל אם יהא דברים המשביעים ג"כ צריך לברך עליהם ברכהמ"ז, תדע דהרמב"ם (פרק א ה"א) כתב וז"ל מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת "מזון" שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את יי' אלהיך ע"כ, ולא הזכיר לחם או פת, והיינו דכל דבר המשביע מחויב בברכהמ"ז, אלא שאיך לך דבר המשביע אלא פת.

ביאור הראשונים

ומעתה אולי יש לומר דדעת רוב הראשונים דהחיוב הוא בלחם דוקא, ולכן דוקא לחם או מה שטפל ללחם או שבא להועיל ללחם דהיינו שגורר תאות המאכל מברכין ברכהמ"ז, משא"כ הרשב"א סובר דלאו דוקא לחם אלא כל מידי שגורם לשביעה, ולכן אף יין כשהוא בא בענין קביעות כגון לפני הסעודה בהמ"ז פוטרתו.

[ואולי יש להוסיף דהראשונים לשיטתם דנחלקו בענין חיוב ברכה לאחר סילוק סעודה דנתחייבו המאכלים בברכה ראשונה וברכה אחרונה, דדעת התוס' והרא"ש דסילוק סעודה הכוונה "שמשכו ידיהם מן הפת", והרשב"א כתב דסילוק סעודה היינו "סילוק השולחן" (עי' ביאוה"ל סי' קע"ז סעי' ג'), ולפי"ז ניחא דלדעת התוס' והרא"ש דחיוב ברכהמ"ז הוא על דוקא "לחם" ושאר המאכלים הם טפילים ללחם, לכן כל שהסתלק מן הלחם טעון ברכה לחוד, דכיון דאין כאן העיקר אין כאן הטפל, משא"כ הרשב"א דדעתו דאין זה דין בלחם דאינו אלא סימן, אלא דין הוא בקביעות סעודה, ולכן בכדי להסתלק מן הסעודה אין די שיסתלק מן הלחם, אלא בעינן דוקא סילוק השולחן דהיינו שיסלתקו מן הסעודה].

הלכה למעשה

יין בימות החול

השותה יין לפני הסעודה אינו צריך לברך לאחריו, וברכת המזון פוטרתו אף שאין בדעתו לשתות עוד יין תוך הסעודה.

שו"ע (סי' קע"ד סעי' ו'), והטעם כיון דיין שלפני הסעודה בא לפתוח בני מעיים להמשיך האדם לתאוות אכילה, ונחשב כדברים הבאים מחמת הסעודה, וה"ה יי"ש ג"כ גורר תאות המאכל, ובכף החיים (סק"ד) כתב דזה תלוי בדעת האדם, דאם שתה היין מחמת רפואה או שום סיבה אחרת אין ברכהמ"ז פוטרתו, וצריך לברך ברכה אחרונה לפני הנטילה ע"כ, ובמיץ ענבים [גרעי"פ דזשו"ס] מסתבר דאינו נחשב כמי שבא לעורר תאות המאכל, וכן משמע קצת במרדכי (ברכות רמז קלו) המובא במ"א (סק"א) שכתב שמחמת כח יין אדם מתאוה לאכול, ומבואר קצת דבעי' כח היין לזה, וזהו דוקא ביין חזק.

ומהנכון שלא לשתות יין קודם הסעודה אלא פחות משיעור כשאין בדעתו לשתות עוד בתוך הסעודה.

ביאוה"ל (סי' קע"ד סעי' ו) לחוש לשיטת הרמב"ן והר"ן הסוברים דבין ביין שלפני הסעודה ובין ביין של קידוש צריך ברכה אחרונה, לכן נכון שלא לשתות אלא פחות מכשיעור דהיינו פחות מכזית במשקין, דספק הוא שמא שיעור ברכה אחרונה במשקין הוא בכזית.

ואם שתה יותר משיעור יכוין בברכת המזון לפטור היין, או שישתה גם בתוך הסעודה.

ביאוה"ל (שם) דבזה יוצא בברכהמ"ז לפי דעת התוס' הנ"ל ועוד.

קידוש על היין

המקדש על היין ברכת המזון פוטרתו אף שאינו שותה בתוך הסעודה.

שו"ע (סי' רע"ב סעי' י), כיון שהוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה.

ובשבת ויו"ט שהמקדש צריך לשתות שיעור מלא לוגמיו [שהוא רוב רביעית], מהנכון שיכוין תמיד בברכת המזון לפטור היין של קידוש או שישתה ג"כ בתוך הסעודה.

ביאוה"ל (שם), מטעם הנ"ל, ואף בשותה רק רוב רביעית צריך לכוין לפטור בברכהמ"ז כיון דיש דיעות דמחייבים ברכה אחרונה אפי' בכזית.

יין הבדלה

המבדיל על היין לפני הסעודה [כדמצוי בימות הקיץ שמקיימים סעודת מלוה דמלכה תיכף אחר הבדלה], ואין בדעתו לשתות יין בתוך הסעודה, מברך לאחריו ברכה אחרונה אם שתה כשיעור.

שו"ע (סי' קע"ד סעי' ו, סי' רצ"ט סעי' ז' ח' שו"ע ואחרונים), והטעם כיון דיין של הבדלה אינו שייך לסעודה כקידוש, וגם אינו בא לגרור המאכל דעיקר שתייתו היא לצורך מצוה.

ואם לא בירך לאחריו ונזכר לאחר ברכת המזון אינו מברך לאחריו, דברכת המזון פוטרת בדיעבד ברכת מעין שלש של יין, ואם נזכר בתוך הסעודה נחלקו הפוסקים י"א דמברך מעין שלש. (שועה"ר סי' קע"ד סעי' ו).

וי"א שאינו מברך ויפטרנו בברכת המזון, ונכון שיכוין להדיא לפטרו.

משנ"ב (סקכ"ז), ובשעה"צ הוסיף דנכון שיכוין לפוטרו בברכהמ"ז דאז בודאי פטרו כדמבואר (בסי' ר"ח).

ד' כוסות

יין של ב' כוסות הראשונים אינו צריך לברך אחריהם, דבין של כוס ראשון סומך על ברכהמ"ז או על כוס רביעי, ויין של כוס שני סומך על ברכה אחרונה שאחר כוס רביעי.

לפי מה שהארכנו לעיל איכא כמה דיעות בראשונים, ולמעשה לגבי כוס ראשון לפי"מ דנקט הטור בסי' רע"ב דנפטר בברכת המזון משום דשייך לסעודה ממת קידוש במקום סעודה, הוא הדין בכוס ראשון דהוי כוס של קידוש, ולהפוסקים דלא ס"ל דקידוש נפטר בברכהמ"ז ג"כ אינו צריך לברך משום דנפטר בברכה על כוס אחרון, בכוס שני נקטו השועה"ר והמשנ"ב דנפטר בברכה רביעית וברכהמ"ז אינו מפסיק, וכן מדוייק במשנ"ב דבסי' תע"ג (סק"א) לגבי כוס ראשון כתב דאין מברך לאחריו משום ב' הטעמים הנ"ל, ובסי' תע"ד (סק"ג) דאירי גם לגבי כוס שני כתב רק דכוס רביעי פוטר את כל הכוסות.

יין בחול ובקידוש כששותה גם בתוך הסעודה

כששותה יין [הן סתם יין, והן יין של קידוש] לפני הסעודה ובכוונתו לשתות גם בתוך הסעודה, או שהוא רגיל לשתות יין בתוך הסעודה, אינו מברך לאחריו.

שו"ע (סי' קע"ד סעי' ד), וכן ביאר במשנ"ב (שם) לגבי השותה יין לפני הסעודה, דהיכא שבדעתו לשתות גם בתוך הסעודה, דהיין שלפני הסעודה פוטר היין שבתוך הסעודה, וא"כ ממילא היין שלפני הסעודה נפטר בברכהמ"ז כפי שהבאנו לעיל בשם התוס' דכל מה שפוטר את שבתוך הסעודה ממילא נפטר גם בברכהמ"ז, והנה בשו"ע (סעי' ו) מובא ג"כ דברכהמ"ז פוטרת היין שלפני הסעודה, אלא דשם איירי בששותה רק לפני הסעודה ואינו שותה בתוך הסעודה, ובזה גם כן נפטר בברכהמ"ז מטעם אחר דכיון שהיין בא לפתוח המעיים להמשיך האדם לאכילה, ולכן הוא שייך לסעודה, ולגבי קידוש שייך גם הטעם דכיון דקידוש בעי' שתהא במקום סעודה, לכן יין הקידוש שייכת לסעודה וברכהמ"ז פוטרתה, וכל הני טעמים שייכים גם בי"ש.

יין הבדלה לפני הסעודה כששותה גם בסעודה

המבדיל לפני הסעודה, יכוין בשעת ברכת הגפן שלא לפטור את היין שבתוך הסעודה, וממילא יברך ברכה אחרונה על יין ההבדלה, ואם לא כיון כן אינו מברך לאחריה, ופוטר את היין שבתוך הסעודה.

שו"ע (סי' קע"ד סעי' ד), דנחלקו הפוסקים לגבי יין הבדלה, אי פוטר את היין שבתוך הסעודה, ולמעשה פסק המחבר דפוטר, והנה מה שכתב בשו"ע דאם לא כיון שלא להוציא את היין שבסעודה, אזי פוטר את היין שבתוך הסעודה, לכאו' צריך לומר דאיירי בענין שדרכו לשתות יין בסעודה, דאל"ה הרי יין שלפני הסעודה אינו פוטר את היין שבתוך הסעודה, אלא אם כן היה בדעתו להדיא לפוטרו או שדרכו לשתות יין בסעודה, כדמבואר במ"ש ב (סק"ו) ובשעה"צ (סק"ג).

דיני ליל הסדר

א] גם אחר שגמר את עריכת הסדר יש איסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן ואיסורו הוא כל הלילה עד עלות השחר [א] ויש מי שמיקל לאכול ולשתות אחר חצות לילה [ב] אך לכתחילה ודאי יש להחמיר ולחשוש לשיטת הפוסקים דזמן סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה [ג].

ב] אמנם במקום דחק ואונס יש להקל בזה אחר חצות כגון החולים והזקנים הזקוקים למאכלם בהמשך הלילה וכן אנשי רפואה והצלה המטפלים בחולים ועובדים במשמרת במשך הלילה וקשה לעסוק במסירות ונאמנות במלאכת הקודש ללא אכילה יכולים להקל בזה אחר חצות [ד].

ג] אך כל האיסור לאכול ולשתות אחר האפיקומן הוא רק עד שהולך לישון אבל אם כבר ישן ומתעורר אח"כ משינתו קודם עלות השחר מותר לו לאכול ולשתות [ה] ויש מי שכתב דטוב להחמיר בזה גם לאחר השינה לא לאכול ולשתות עד עלות השחר [ו] ולמעשה לגבי שתיית טע"ה וקאוו"ע בוודאי יש להקל בזה לכתחילה אחר שקם משינתו [ז].

ד] וכל זה דווקא אם יושן שינה גמורה נפטר מחיוב סיפור יציאת מצרים אבל אם רק התנמנם ושוב התעורר לא נפטר חיובו ועדיין אסור באכילה ושתיה [ח].

ה] חייב אדם לעסוק ביציאת מצרים לספר הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו כל הלילה עד שתחטפנו שינה [ט] ומי שכבר עייף והשינה טורדתו וראשו כבד עליו הריהו בכלל "תחטפנו שינה" ומותר לו לילך לישון [י] ולא יצטער בחג במיעוט שינה משום ביטול שמחת יום טוב [יא].

ביאורים והוספות

(א) כן הוא סתימת לשון השו"ע והנו"כ ובספר ויגד משה (סימן כ"ח אות ט"ו) דכן מבואר בהדיא במלחמות ה' להרמב"ן פסחים קי"ט ע"ב דלא כהרז"ה שכתב דהאיסור הוא עד אחר הלל והטעם בזה דחוששין לשיטת רבי רבי עקיבא דס"ל דזמן מצה וסיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה וכל זמן שקיים חיוב זה צריך שישאר טעם מצה בפיו.

(ב) בהגדה של פסח חיים לראש להחיד"א הובא דבריו בספר ויגד משה ששאלוהו על תלמידי חכמים הנעורים כל הלילה אם מותרים אחר ב' וג' שעות לאכול מיני מתיקה ופירות ומבאר שם אם איסור זה הוא עד חצות או עד הבוקר ומביא שם בשם חכם אחד להקל בזה ולסמוך על הדעות דאכילת קרבן פסח הוא עד חצות ולכן גם חיוב מצה וסיפור יציאת מצרים הוא ג"כ רק עד חצות ומסיים שם דאין דעתו נוחה מהיתר זה אך העושה כן יש לו על מי לסמוך.

(ג) עיין מנחת חינוך מצוה פ"א שו"ת משכנות יעקב (סימן קל"ט) ובשו"ת עמק יהושע(דרוש י"א) כתב דגם לשיטת רבי אלעזר בן עזריה דזמן אכילת קרבן פסח הוא עד חצות אבל מצות סיפור יציאת מצרים הוא כל הלילה דהרי המעשה של ההגדה היה ברבי אלעזר בן עזריה וחבריו והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותה הלילה.

(ד) נשמת אברהם חלק א' בסימן תע"ח בשם הגרשז"א.

(ה) דכבר פקע ממנו החיוב של סיפור יציאת מצרים כמבואר בשו"ע (סימן תפ"א ס"ב) דחייב לעסוק ביציאת מצרים "עד שתחטפנו שינה" כ"כ בחק יעקב (סימן תפ"א פק"א) פמ"ג שם א"א (סק"א) שו"ע הרב סק"א ואף דהפוסקים הנ"ל לא הזכירו אלא שתיה ולא אכילה לא מסתבר לחלק בזה וזיל בתר טעמא.

(ו) שו"ת התעוררות תשובה סימן רע"א דמסיק שם דגם אחר שחוטפתו שינה עדיין זמן סיפור יציאת מצרים כל הלילה ואסור באכילה ושתיה.

(ז) דהרי יש בזה הרבה מקילים מיד אחר אכילת אפיקומן אפילו קודם השינה.

(ח) פסקי תשובות סימן תע"ח הערה 11.

(ט) שו"ע (סימן תפ"א סעיף ב') והביאו הטור מהתוספתא פסחים(פרק י' הלכה ח')שזהו ששנינו מעשה בר' אליעזר ור' יהושע שהיו מספרים ביציאת מצרים כל הלילה.

ו] אחר שחטפתו שינה נפטר מחיוב זה אפילו אם נתעורר אח"כ לפני עלות השחר [יב].

ז] מי שחלש ואם לא ילך לישון לא יוכל להתפלל שחרית כראוי מוטב שילך לישון [יג] אבל על כל פנים מצוה להשתדל ולהאריך ולספר ביציאת מצרים עד חצות לילה [יד].

ח] יש שנהגו שלא לשכב על המיטה בליל פסח אלא נרדמו על מושב ההסיבה שישבו עליו [טו].

ט] העוסק בהלכות פסח הרי הוא כעוסק בסיפור יציאת מצרים ומקיים בזה המצוה מן התורה [טז] ומקיים המצוה בין שעוסק בהלכות מצה ומרור וד' כוסות ובין שעוסק בהלכות איסור חמץ וביעורו [יז].

י] אך זה דווקא בהלכות פסוקות ובסיפורי חז"ל ומדרשים אבל העוסק בפלפולים ובפלפולי הלכה אינו יוצא המצוה בזה [יח] ובלימוד הלכות מקיים מצוה זו אפילו באופן שאינו מוציא התיבות בפיו אלא מעיין בעניני יציאת מצרים או שמעיין בגמרא וברמב"ם ושו"ע הלכות פסח [יט].

יא] אמנם יש אומרים דעיקר המצוה לספר בניסי יציאת מצרים ולא על ידי העסק בהלכותיו ועל כן אין לעסוק רק בהלכותיו אלא יאמר ההגדה ויספר הניסים ונפלאות ורק לאחר שכבר גמר כל סדר ההגדה ורוצה לעסוק בלימוד הלכות פסח עד שתחטפנו שינה יכול לעשות כן [כ] ופשוט דיש לכוון בהדיא לקיים בזה מצות עשה דאורייתא של סיפור יציאת מצרים [כא].

ביאורים והוספות

(י) חוט שני פסח (פי"ז סקכ"ז) שאין הכוונה שחייב לעסוק בסיפור יציאת מצרים עד שירדם ממש שאז הוי אונס ממש שנפטר מחובת הסיפור אלא אלא שזהו הזמן שבו רשאי ללכת לישון אם השינה טורדתו וצריך ללחום עמה וכן מובא מבעל הקוב"ת דאין הכוונה שירדם ממש על השולחן שהרי חייב עדיין לקרוא פרשה ראשונה של קריאת שמע שעל המיטה ולומר ברכת המפיל ובדרך כלל לאחר הסדר רובא דעלמא הם בגדר של "תחטפנו שינה".

(יא) עיין גבורות ה' למהר"ל שהתנאים שהיו ערים כל הלילה איך היו מונעים שינה מעיניהם ביו"ט היינו כי לא היה להם צער דמרוב חביבות המצוה לא הרגישו שעלה עמוד השחר עיי"ש ובספר חסדי דוד על התוספתא סוף מסכת פסחים כתב דזהו הרבותא בר"ג והזקנים שנשארו ערים וספרו כל הלילה אבל כל אדם אחר גמר הסדר כיון שאכל הרי זה מביא את השינה ואחר גמר הסדר בכה"ג פטור מסיפור יציאת מצרים.

(יב) ויגד משה סימן ל"ג אות ב'.

(יג) סידור יעב"ץ תולדות שמואל מצוה כ"א סימן א' אות י'.

(יד) כף החיים סקי"א.

(טו) כן נהג בעל התרומת הדשן הובא בלקט יושר (עמוד 86) וכ נהג החתם סופר (מנהגי חת"ס פ"י אות כ"ג) ומרן רביה"ק זי"ע לא הלך לתוך חדרו עד אור הבוקר.

(טז) שהרי הדין של סיפור יציאת מצרים בהרחבה כולל מה שציוונו ה' עבור זה במצוות הפסח ובהגדה מזכירים מהלכות הפסח כגון פסח זה שאנו אוכלים ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כ"כ במהר"ל בגבורות ה' פ"ב עפ"י המכילתא סוף פרשת בא וכן משמע בשו"ע (סימן תפ"א) ומקורו בתוספתא דחייב אדם לעסוק "בהלכות הפסח" ובסיפור יציאת מצרים כל הלילה ועיין בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימן מ"ז) דכן הוא לשון הגמרא פסחים (קט"ז ע"א) ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין "בהלכות הפסח" שואלין זה לזה ובתוספתא מביא מעשה בר"ג וזקנים שהיו מסובים וכו' והיו עסוקין "בהלכות הפסח" כל הלילה עד קרות הגבר.

(יז) הגדת בית לוי (עמוד קי"ז) בשם הגרי"ז מבריסק דמאותו הטעם שמועיל הלימוד בהלכות פסח לפי שהם נכללים בניסי יציאת מצרים א"כ גם חמץ נכלל בניסים של יציאת מצרים שלא הספיק בציקם להחמיץ.

(יח) דרשות חת"ס ח"ב דף רס"ה הובא בשו"ת בצל החכמה שם.

(יט) תשובות והנהגות ח"ה (סימן קמ"ז) ועיי"ש שכתב דלפי"ז מתחלק מצוות הסיפור לשני אופנים דסיפורי הניסים ונפלאות היינו בציבור כדרך סיפור ולימוד הלכות התו מועיל נמי בינו לבין עצמו גם בהרהור וראוי לקיים שניהם היינו מעט בדיבור והנשאר בהרהור.

(כ) בשו"ת בצל בחכמה שם דלדעת הרמב"ם אינו יוצא אלא על ידי סיפור ועל כן אין לסמוך רק על הלימוד וכן נראה גם מדברי הטור ושו"ע דאף שמקיים מצוה כשעוסק בהלכות פסח אעפ"כ אינו יוצא בזה ידי חובתו אלא אם כן מספר גם מיציאת מצרים וניסים ונפלאות שעשה הקב"ה עם אבותינו ועמנו.

(כא) דגם באמירת הגדה וסיפור הניסים מבואר בפוסקים דיש לומר בפה או לפחות לכוון לקיים מצות עשה של סיפור יציאת מצרים דמצוה דאורייתא קיי"ל דצריך כוונה עיין חיי אדם (כלל ק"ל סי"א) ובדרך פיקודיך מצווה כ"א כתב שאם סיפר ולא כיוון לקיים המצווה יחזור ויספר בכוונה לצאת חובת מצווה זו. ולכן כשלומד יש ליזהר יותר שלא סגי בכוונה לצאת מצוות תלמוד תורה אלא יכוון לצאת גם מצוות סיפור יציאת מצרים.

דיני ברכת המזון בליל הסדר

א] מצוה להדר בליל פסח לברך בזימון ויהדר שיהיה לפחות שלשה אנשים [כב].

ב] נוהגים שבעל הבית האומר ההגדה הוא מברך ברכת המזון בליל פסח [כג] ומ"מ אם רוצה הרשות בידו לכבד לאחר לזמן [כד].

ג] אין מצטרפין לזימון אלא כאשר כולם ראוים לאכול מפת אחד ואם מסובים שלשה אנשים שאין אחד מהם אוכל מחבירו כגון שכל אחד יש לו חומרות במצות שלו ומקפיד לאכול משל חבירו אינם מצטרפים ולכן אם יש אדם המקפיד לאכול רק ממצות עבודת יד וחבירו אוכל גם ממצות מכונה יזמן רק מי שאוכל משתיהן ולא מי שמקפיד שלא לאכול ממצות חבירו [כה].

ד] מי שאסור לו לאכול מצה אפילו כזית מצד בריאות יאכל איזה מאכל אחר ויברך הברכה שלאחריה על כוס שלישי [כו] וכן אם אחר גמר אכילת אפיקומן הקיא כל סעודתו דאינו יכול לברך ברכת המזון [כז] או שעבר עליו שיעור עיכול כגון שישן שינה עמוקה וממושכת זמן רב באופן שאינו יכול לברך ברכת המזון אז יש לו לשתות איזה משקה ויברך בורא נפשות ואח"כ בסמוך ישתה כוס שלישית [כח].

ה] אם נסתפק אם אמר "יעלה ויבוא" חוזר כדין מי שבוודאי לא אמרו [כט] ודווקא אם נתעורר הספק מיד לאחר הברכה אבל אם ברור לו שהיה בדעתו תוך כדי הברכה להזכיר מעין המאורע ורק לאחר זמן נפל ספק בלבו אם הזכירו אינו צריך לחזור [ל].

ביאורים והוספות

(כב) שו"ע סימן (תע"ט סעיף א') ובפשטות עיקר הטעם לא משום ברכת המזון אלא בשביל אמירת הלל שהאחד יאמר לשנים האחרים הודו לה' וגו' והם יענו אחריו הודו לה' וכן באנא ה' וגו' וכן מבואר בטו"ז ומג"א וחק יעקב דאין מצוה להדר פסח יותר מכל ימות השנה בשביל ברכת המזון. אך בדרישה סק"א ובקיצור שו"ע (סימן קי"ט סעיף ח) מבואר דמצוה להדר בפסח לברך בזימון וכן במשנ"ב (סק"י) כתב שאם רוצה לקיים הכל מן המובחר יזמין לכתחילה לסעודה איזה אורח כדי שיהיה לו זימון שלם לברכת המזון ולאמירת הודו ובשער הציון ס"ק י"ב כתב דהרי מבואר בזוה"ק שמצוה להזמין אורח עני בחג ובפרט בפסח שאומר כל אחד כל דכפין ייתי וייכול.

(כג) רמ"א שם והטעם משום שנאמר "וטוב עין הוא יבורך" ובעה"ב נקרא בליל זה טוב עין שאומר כל דכפין ייתי וייכול.

(כד) שו"ע הרב שם משנ"ב ס"ק י"ג

(כה) שו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קי"ז עיי"ש שמביא משו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן ו') דאף באופן שאין אחד אוכל מחבירו מחמת סיבת חולי לא יזמן.

(כו) הליכות שלמה פ"ט אות ס"ב דסדר הכוסות ניתקן לכתחילה שכוס שלישית היא על המזון ובברכת בורא נפשות סגי.

(כז) עיין שערי תשובה סימן ר"ח סק"א.

(כח) דבמקום הצורך יש אופנים שהתירו לשתות אף אחר אכילת האפיקומן.

(כט) משנ"ב סימן קפ"ח (ס"ק ט"ז) דתולים דמסתמא בוודאי לא הזכירו ואמר כהרגילו בחול.

(ל) כ"כ במשנ"ב (סימן קי"ד ס"ק ל"ח) ובסימן תכ"ב (סק"י) לענין תפילה.

ו] נרדם באמצע ברכת המזון ואינו יודע היכן אוחז חוזר לראש ברכת המזון אם לא שיודע בוודאי שאמר איזה ברכה מהברכות שאז אינו חוזר אלא למקום שמסתפק בו [לא].

ז] שלשה שאכלו כאחד וזימנו ושכחו לומר יעלה ויבוא וחוזרים לראש ברכת המזון אין צריכים לזמן שוב לפי שכבר יצאו חובת זימון [לב].

ח] נשים ששכחו יעלה ויבוא בליל הסדר צריכין לברך שנית ברכת המזון [לג].

ט] אם שכח להזכיר יעלה ויבוא וצריך לברך שוב וכבר שתה הכוס יש אומרים שיברך שוב על כוס נוסף ויברך עליו בורא פרי הגפן [לד] אמנם הרבה סוברים דיברך שוב ברכת המזון בלא כוס [לה] ומן הראוי לעשות שיברך אבל לא ישתהו אלא ישאירנו לכוס רביעי וישתהו אחר הלל הגדול [לו].

י] בברכת על הגפן אומר ושמחנו ביום חג המצות הזה ואם שכח ולא הזכיר אינו חוזר ומברך [לז].

יא] אין להפסיק באמצע ברכת רחם נא לעניית אמן של יעלה ויבוא בבקשת זכרינו ה"א בו לטובה וכו' אלא אחרי סיום ברכת ובנה ירושלים [לח].

ביאורים והוספות

(לא) ביאור הלכה סימן קפ"ח ד"ה לחזור בשם הברכי יוסף.

(לב) שו"ע סימן קפ"ח ס"ט.

(לג) שו"ת רעק"א סימן א' ובשדי חמד ח"ה (עמוד ק"ט) דאף דבשאר ימים טובים אינה צריכה לחזור כיון שאין עליה חובה לאכול פת דהיא פטורה ממצות עונג יו"ט שהיא מצוה שהזמן גרמא אבל בליל פסח דאשה חייבת לאכול מצה דהוקש לאיסור חמץ שהוא לא תעשה ולכן חוזרת לברך.

(לד) הליכות שלמה (פ"ט אות ס') דהכוס של ברכת המזון כמאן דליתא דמיא שהרי לא אמר יעלה ויבוא וכאילו לא בירך כלל ויש לו לברך בופה"ג כיון דאסור לשתות יין בין כוס שלישי לרביעי הוי כנמלך וכן פסק בהליכות אבן ישראל להגרי"י פישער זצ"ל.

(לה) שו"ת קנין תורה (ח"ז סימן ל"ח) שו"ת שבט הלוי ח"ח (סימן מ"א) וכמבואר במשנ"ב סימן תע"ז ס"ק י"ז לענין מי שבירך ושכח לאכול אפיקומן וצריך ליטול ידיו שוב ולאכול אפיקומן ולברך דבזמנינו נקטינן שאין חובה לברך על הכוס ואינו אלא למצוה מן המובחר ולכן יברך בלי כוס.

(לו) תשובות והנהגות ח"א סימן ש"ח.

(לז) שו"ע סימן ר"ח משנ"ב ס"ק נ"ח ובשער הציון שם (סק"ס) הביא הטעם דאינו מחוייב לאכול ולשתות כלל ודינו כמו ראש חודש ששכח להזכיר יעלה ויבוא דאינו חוזר דאין חיוב לאכול פת אמנם לפי"ז יש להבין שהרי ד' כוסות היא חיוב לשתות וא"כ לכאורה צריך לחזור. אמנם בשעה"צ שם מביא טעמים נוספים לזה דלכמה פוסקים אין צריך להזכיר כלל מעין המאורע בברכת מעין שלש אלא בברכת המזון בלבד וגם בירושלמי משמע שרק לכתחילה יש להזכיר אבל בדיעבד יוצא גם כשלא הזכיר א"כ אינו מעכב ואינו חוזר ועיין בשש"כ פנ"ז (הערה ל') עוד סברא דאף דהוא מחוייב לשתות ד' כוסות אבל בדיעבד די ברוב רביעית וא"צ רביעית שלימה נמצא שעדיין אינו מחוייב בעל הגפן עד שישתה רביעית שלימה, וגם בדיעבד יוצא ד' כוסות בחמר מדינא כמבואר סימן תפ"ג ס"א א"כ אין היין מעכב עיי"ש.

(לח) בשו"ע סימן קפ"ג ס"ח דלענין לשאול בברכת המזון מפני היראה והכבוד דינה כתפלת שמונה עשרה ובפשטות אסור לענות באמצע ברכת המזון לכל דברים שבקדושה ואף לא לאיש"ר וקדושה ואמן דהאל הקדוש כמבואר בכף החיים שם (ס"ק מ"ה) ובן איש חי חוקת ועיין בשו"ת בצל החכמה ח"ד (סימן מ"ב).אבל דעת החזו"א (סימן כ"ח סק"ג) דדין ברכהמ"ז כמו קריאת שמע ומותר לענות קדיש וקדושה, אמנם אמן דבקשת יעלה ויבוא אין שום חיוב לאומרו אין להפסיק באמצע הברכה כמובאר בדעת תורה (סימן קפ"ג) בשם שערי רחמים, ובשו"ת קנין עולם סימן ד' ובספר טעמי המנהגים (עמוד פ"ו) וכ"כ בתיקונים ומילואים לשש"כ (פנ"ז) בשם הגרשז"א דדוקא בבקש יעלה ויבוא שבתפלה יש נידון אם יש חיוב לענות אמן עיין דרישא סימן קכ"ז (סוסק"א) והפמ"ג סימן תכ"ב משב"ז (סק"ד) אבל זכרינו של ברכת המזון אין שום חיוב ואין היתר לענות אפילו בין הברכות עיי"ש. ולמעשה יש שנהגו לענות על אמנים אלו אך בוודאי כל זמן שלא גמר הברכה בוודאי יש ליזהר שלא לענות ואפילו אחר גמר הברכה ועדיין לא התחיל הטוב והמטיב עדיף טפי שלא יענה כיון דאין חיוב לענות אמנים אלו למה יכניס ראשו לפלוגתת הפוסקים.

ע"נ ע"י הרה"ג ר' שכטעון יואל בראך שליט"א
מו"ץ לעניני סת"ם דקהלתינו הנ"ל - מה"ס כתיבה תמה כהלכתה
שאלות ותשובות בהלכות סת"ם
שהגיע בגרתי ההוראה
לשכת הסת"ם

פתח"א דאגדתא:

מצות מזוזה זכר ליציאת מצרים

כתב הרמב"ן (סוף פרשת בא) "ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון וכו'. והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על **פתחי הבתים במזוזות** וכו', וכן כל כיוצא בו מצוות רבות **זכר ליציאת מצרים**".

כתב האדרת (בספר חשבונות של מצוה מצוה תכג) "ולא זכיתי להבין דעת קדושים שכתב שמצות מזוזה היא גם כן זכר ליציאת מצרים, ואנה נזכר רמז ורמיזה בפרשיות המזוזה כלל ליציאת מצרים, ורק בפרשת ציצית נמצא זכרון ליציאת מצרים, ולא בפרשיות 'שמע', 'והיה אם שמוע' וכו'. וד' יאיר עינינו להבין את דעת קדושיו זי"ע. **ואולי דעת רבינו ז"ל שנצטוינו במצות מזוזה שאינה חייבת רק בפתח שיש בה משקוף, ומזוזות, לזכרון הנס שהיה לנו במצרים, שפסח הקב"ה על בתי ישראל שהיה הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות לאות** עכ"ל.

ובמסילה זו נעלה לבאר מה שמצאנו דסגולת מצות מזוזה היא שמירה מן המזיקין, ושמירה על הבית, כמו שאמרו חז"ל (מנחות לג:) "**בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מלך יושב מבפנים ועם משמרין אותו מבחוץ, מדת הקב"ה אינו כן, עבדיו יושבין מבפנים והוא משמרן מבחוץ**". וכן כתב הדרכי משה (יו"ד סימן רפו סק"ד) "**כתב המרדכי בשם מוהר"מ מרוטנבורג: מובטח אני, שכל בית מתוקן מזוזה כהלכתה, אין שום מזיק יכול לשלוט בו**". וכ"כ הבית יוסף (יו"ד סימן רפה) "**וגדולה מזו שהבית נשמר על ידה**". דכיון דמצות מזוזה מרמז על הנס שפסח ה' על בתי ישראל שהיה הדם על המשקוף ועל המזוזות, ועי"ז זכו להנצל ממות לחיים, ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. כמו כן ע"י מצות מזוזה זוכה לשמירה עליונה מאת הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ובזה אפשר להבין במקצת מהיכן נתפשט המנהג המובא ברמ"א (סימן רפו ס"ב) "**המנהג נתפשט במדינות אלו דרוב עולם סומכין על מזוזה אחת שעושין על פתח בתיהם, ואינו נכון, ואין להם על מה שיסמוכו. לכן כל ירא שמים יתקן ביתו כדינו בכל הפתחים החייבים וכמו שנתבאר**". דלפי האמור מצות מזוזה מרמז על הדם שעל המשקוף. ולכאורה הניחו הדם רק בפתח אחד. ולא בכל הפתחים שבבית.

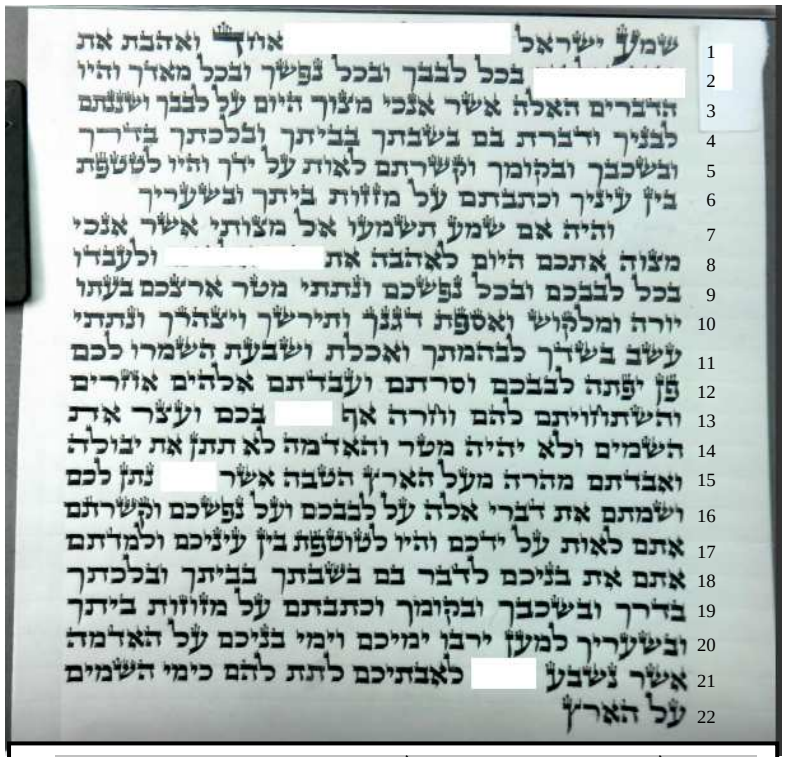
ע"כ אמרנו דבר בעתו מה טוב. לערוך מאמרינו בדיני כתיבת מזוזה.

המזוזה

מבוא: במאמר שלפנינו נעסוק בס"ד בראשי פרקים, בפרטי דיני כתיבת המזוזה, כפי המבואר בשו"ע הלכות מזוזה (יו"ד סימן רפו). ועיקרה אופן כתיבת המזוזה. כגון כמה שורות יש לכתבה / כמה צריכים להשאיר חלק בקלף מארבע רוחותיה / פרשת והיה אם שמוע צריכה להיות סתומה / שצריכה שרטוט, ועוד. אמנם לא נבאר כאן שאר דיני הכתיבה שצריכים

הסופר להיות בקי בהם, המבואר בשו"ע הלכות תפילין (או"ח סימן לב) כגון שצריכים לכתוב כסדרן, דיני חק תוכות, מוקף גויל, ועוד.

הנה הלכות אלו המבוארות בהלכות מזוזה, אין הסופר נבחן על זה כדאי לקבל תעודת 'קבלה' שראוי ומוסמך לכתוב סת"ם. שכדאי לקבל תעודת קבלה נבחנים על ההלכות המבואר בהלכות תפילין (או"ח סימן לב) שהם עיקרי דיני כתיבת סת"ם. אבל כל הפרטים באופן כתיבת המזוזות, מעתיקים הסופרים מ'התיקון' שהם כותבים. ובהם רואים כמה שורות, וסדר התחלת השורות, ואופן כתיבת הפרשה סתימה וכו'. אמנם דבר פשוט שאינו דומה סופר היודע הלכות אלו, ויודע מקור הדברים מכל דבר ודבר. ע"כ אמרנו לסדר אלה הדברים שיהא כשלחן ערוך ומוכן לסופר לכתוב בה.

המזוזה שלפנינו נכתבה כפי הנהוג אצלינו. 'כתב אר"י' – 'פ"א ישנה' – פרשת 'והיה אם שמוע' סתומה לפי שיטת הט"ז. כידוע תשובת רביה"ק בדברי יואל (או"ח סימן ה) שהתפילין שלו, שהיה של הקדושת יו"ט, היה הסתומה כשיטת הט"ז.

כתיבת הפרשיות

במזוזה כותבים שתי פרשיות, 'שמע' 'והיה אם שמוע' (שו"ע ס"א), משום שמוזכר בהם ענין מזוזה, 'וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך'.

כסדרן

צריך לכתוב קודם פרשת שמע ואח"כ פרשת והיה אם שמוע. כסדר שנכתבה בתורה. וכן באותה פרשה יש לכתוב התיבות והאותיות כסדרן הכתוב בתורה. ואם החסיר אות אחת והמשיך בכתיבה, פסולה, ואינו יכול לתקנה, משום דהוה שלא כסדרן (שו"ע ס"ג). [ואם אירע טעות במזוזה וכבר המשיך לכתוב ורוצה לתקנו צריך לגרור כל מה שכתב משם והלאה. ויש בזה הרבה פרטים, כמה צריך לגרור, כל האות – או שסגי לפסול האות. והסומכין לגרור רק מקצת האות, צריכים בזה זהירות יתירה כמה חייבים לגרור. ובעיני ראיתי סופר שסמך על גרירה במקצת, ועשה הפסקים קטנים שבזה לא מהני לכו"ע]. אמנם אם כתב אות מיותרת פסולה, אבל אפשר למוחקה אפילו לאחר גמר כתיבת המזוזה.

קלף מעובד לשמה

כותבים המזוזה על קלף המעובד לשמה (שו"ע סעיף ה).

קלף אחד – עמוד אחד

צריך לכתוב המזוזה על קלף אחד. ואם כתבן על שני עורות אע"פ שתפרן יחד פסולה (שו"ע סעיף ד). ולכתחילה צריך לכתוב ב' הפרשיות בעמוד [בטור] אחד, זה תחת זה. אמנם אם כתבם בקלף אחד בשני עמודים, זה לצד זה כשר בדיעבד (שו"ע ס"ג).

שיעור הגליון למעלה ולמטה ובצדדים

לכתחילה צריך להשאיר בקלף ריוח חלק למעלה מהשורות ולמטה מהשורות, כשיעור 'חצי ציפורן' של אגודל. ועכ"פ לא יפחות למעלה משיעור כתיבת אות ל' וישאר היקף גויל מעליו. ומלמטה לא יפחות משיעור כתיבת אות ך' וישאר גויל מתחתיו (יעויין בשו"ע ס"א, קסת הסופר סימן כ ס"ד, משנה ברורה סימן לב סקל"ט).

צריך לשייר גליון בתחילת הקלף [בצד ימין] כדי לגול את כולה לאחר הכריכה (שו"ע ס"א, ויעויין בפתחי תשובה סק"ב בענין המנהג בזה). ובסוף אין צריך להשאיר גליון, אלא כדי להיקף גויל (שו"ע שם).

שירטוט

צריך לשרטט את כל השורות וצדדיו קודם הכתיבה. והשירטוט בין השורות לעיכובא (שו"ע ס"ח). וצריכים ליזהר בזה כשמוחק איזה תיבות שלפעמים נמחק השרטוט, שישרטט מחדש אותו מקום. ונחלקו הפוסקים בדיעבד אם נמחק השרטוט לאחר זמן האם מעכב.

מנין השורות

נוהגים לכתוב המזוזה כ"ב שורות (שו"ע סעיף יא). פירוש, פרשת 'שמע' שש שורות, ופרשת 'והיה אם שמוע' שש עשרה שורות. וסדר ראשי השורות מבואר בש"ך (סק"ח). וכפי שאפשר לראות בתמונה של המזוזה. ואין לשנות הסדר, כי יש בזה גם טעם ע"פ סתרי תורה (שו"ת שבט הלוי ח"ד סימן קמ). אבל אינו מעכב.

שורה אחרונה – על הארץ

'על הארץ' יכתוב בראש שורה אחרונה. ולא יכתוב בה יותר (שו"ע סעיף י). והטעם דשורה שלפניה מסיימת 'השמים', ורחוקה מהתחלת שיטה אחרונה דכתיב שם 'על הארץ', והוא רמז כי היכי דמרחקי שמים מארץ כן ירבו ימיכם וימי בניכם (ט"ז שם ס"ק ה). ואם כתב 'על הארץ' בסוף השורה האחרונה כמו שכותבים בתפילין כשר בדיעבד (פתחי תשובה סק"ו).

שורות ישרות

יש להקפיד שכל השורות יהיו שוות ולא יצא אפילו אות אחת מהשורה. אך אינו פסול אא"כ עשה כ'קובה' דהינו ג' שורות בשיפוע רחב מלמעלה וצר מלמטה. או כ'זנב' שהוא ג' שורות בשיפוע צר מלמטה ורחב מלמעלה. או כ'עיגול' שהוא ב' פעמים הצורות הנ"ל. ופסול אפילו אם רק באחד מצדדי השורה הוא כן (שו"ע ס"ט, ש"ך סק"ו).

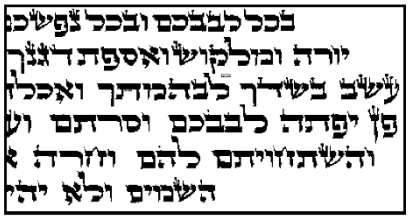
עשאה כקובה

עשאה כזנב

עשאה כעיגול

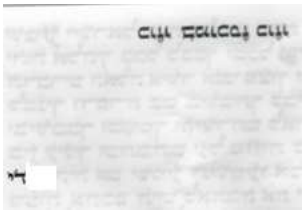
והיה אם שמוע סתומה

הריוח שבין פרשת 'שמע' לפרשת 'והיה אם שמוע' מצוה לעשותו סתומה ואם עשאה פתוחה כשרה, לפי שאין הפרשיות סמוכות בתורה (שו"ע ס"ג). אבל אם לא השאיר ריק שיעור ט אותיות, פסולה. ויש בזה כמה שיטות איך לעשות הסתומה. ומנהגינו לעשות כהט"ז שמשאירים בכל שורה חלק פחות מט' אותיות, ורק ביחד יהיה ריוח של שיעור ט' אותיות. ועי"ז נחשב כסתימה לכל הדיעות (שו"ת דברי יואל או"ח סימן ה).

מאחורי המזוזה

ש–ד–י

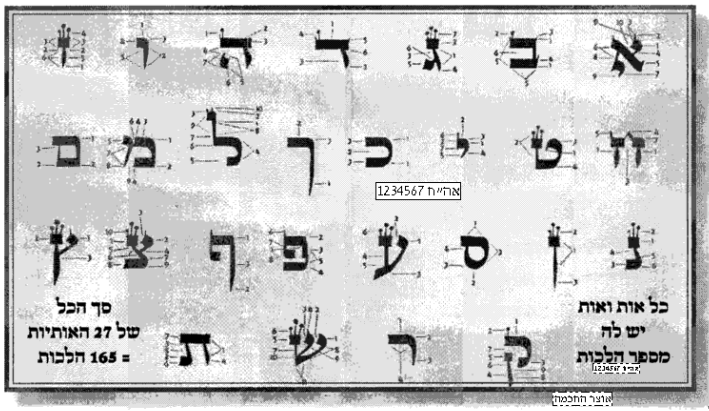
נהגו לכתוב מאחורי המזוזה את השם 'ש–ד–י' (שו"ע סעיף ט). ונרמז בזה בראשי תיבות ש'ומר ד'לתות י'שראל (דרכי משה בשם כל בו). [בתמונה הורדנו השי"ן כדי שלא יהיה כתוב שם השם].

ונוהגים לכתבו מאחורי הרווח שלפני פרשת והיה אם שמוע (רמ"א סעיף טו).

כוזו במוכסז כוזו

נוהגים לכתוב מאחורי המזוזה השמות 'כוזו במוכסז כוזו', שהם בסדר הא"ב האותיות שאחורי ה' אלקינו ה', וכותבים אותו בראשה מאחורי האותיות של ה' אלוקינו ה', שבפסוק שמע ישראל. כדי שכל אות תצא מאחורי האות המתאימה לה (רמ"א סעיף טו). וכותבים את השמות 'כוזו במוכסז כוזו' כשראשיהן הפוכים מכיון כתיבת הפרשיות. [אפשר לראות בתמונה שכוזו כתוב הפוך מכיון כתיבת הפרשיות]

מספר ההלכות שבשורה		מספר האותיות בשורה
231	שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְדִיד אֱלֹהֵינוּ יְדִיד אָחִי וְאַהֲבַת אַדְמַ	32
207	יְדִיד אֱלֹהַיִךְ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ וְהָיוּ	36
248	הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ וְשִׁנַּנְתָּם	37
183	לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ	32
219	וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת	36
190	בֵּין עֵינֶיךָ וְכָתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ	32
211	וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי	28
225	מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְדִיד אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ	34
205	בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ	35
223	יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְּגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וְנָתַתִּי	31
212	עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ הִשָּׁמְרוּ לָכֶם	32
183	פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים	31
189	וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף יְדִיד בָּכֶם וְעָצַר אֶת	33
235	הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ	34
216	וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְדִיד נֹתֵן לָכֶם	34
224	וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם	35
232	אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם וְלִמַּדְתֶּם	38
191	אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ	32
196	בַּדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ	34
226	וּבִשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה	36
232	אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדִיד לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם	33
40	עַל הָאָרֶץ	6
סך הכל 4,518 הלכות		סך הכל 711 אותיות

וכן צריך הסופר להיות בקי היטב בדיני צורת האותיות, שיוכל לכתוב לפרטיה ודקדוקיה, ולא להסתמך בזה שהאות כשר [בדיעבד] גם אם לא נכתב עם כל הפרטים, כל זמן שצורתה עליה. וכדי להמחיש הדברים כמה הלכות יש בכל אות ואות. הריני מעתיק התמונה מתוך ספר המהפך העולמי להחזרת הסת"ם ליושנה. ובבחינת תן לחכם ויחכם עוד.

שלמי תודה וברכה

בערבי פסחים, נישא שיר ושבחים, קדם ידידינו הרבני
הנדיב הנעלה והנכבד, רודף צדקה וחסד, בכל עת תמיד
איש חי ורב פעלים כבירים לתורה ולתעודה, כל פה אליו יודה
מסור בלב ובנפש חפיצה למענינו, מריחוק מקום מצודתו פרוסה עלינו

מוה"ר משה כהנא הי"ו

מראשי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

אשר עמד לימין העסקנים החשובים אשר נסעו מהכא להתם לעריכת המגבית בעיר בארא פארק יע"א לטובת מפעלינו הכביר

ראשו"ן הוא לכם לפסוח עליכם, כאשר לראשונה נשלחו עסקני קהילתינו
לקב"ץ על הגבאו"ת ולזכות את אנשי שלומינו אחים לדעה בבארא פארק
ואודות לעזרתו המרובה זכינו להצלחה גדולה למעלה מן המשוער

אתו עמו יתברכו

העסקנים החשובים כל אחד בשמו הטוב יבורך

אשר עמדו לימינינו במסירות רבה ונאמנה

אשריכם גיבורי חיל! מה טוב חלקיכם!

זכות הארת בתי אנ"ש בחג הפסח יגן בעדם להתברך בכל מילי דמיטב
ואלקא דמאיר יענם בכל משאלות לבם לטובה ולברכה.

המברכים ברגשי הוקרה והערכה

מפעל "קמחא דפסחא-ידי חסד"

ד'סאטמאר בני ברק יצ"ו

מדור
למען תדע

א
ולא יראה
לך שאור

ב
הלילה הזה
כולנו מסובין

ג
אחד מי יודע
חד גדיא

הבטחת האריז"ל:

הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה

מקורו, נימוקו וביאורו

מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים, חבר המערכת

ב'באר היטב' (בשו"ע סי' תמ"ז סק"א) מביא בשם מרן האריז"ל: "**הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה**" עי"ש. והנה דברי האריז"ל הללו אינם נמצאים ב'שער הכוונות וב'פרי עץ חיים', אולם כן מבואר ב'מחברת הקודש' שגם הוא נמנה על א' מסידורי כתבי האריז"ל שמביא קצת בנוסח אחר (שער יציאת מצרים דף קמט) וכתב בל"ק: "**מצאתי כתוב כל השומר פסח כראוי בכל עניינו הוא תועלת לנפש לכל השנה**", עי"ש.

אולם ב'משנת חסידים' (ניסן ג' סעי' ד') התנה תנאי גדול בזה, וזל"ק: "והשומר פסח מחימוץ כהלכתו ויחמיר בו כל **החומרות שמחמירים המחמירים** יועיל לנפשו כל השנה", עי"ש. אולם לא מבואר אי דיועיל לנפשו מחטא, או אריכות ימים כדלהלן, וב'סידור קול יעקב' כתב, וזל"ק: "כתב הרב האר"י ז"ל שיזהר האדם בחמץ במשהו **בכל החומרות**, והוא אחד מעשרה דברים המביאים לידי קדושה, וסוד משהו הוא הנקודה שיש בחמץ יותר מן מצה" וכו', עי"ש.

והחיד"א בספרו 'עבודת הקודש' (מורה באצבע אות קצ"ו) מביאו בנוסח אחר: "כתבו ז"ל דהנזהר ממשהו חמץ בפסח אפילו כל שהוא, **בטוח שתעלה לו שנה טובה**", עי"ש. אולם בספרו 'לב דוד' (פרק ל) כתב, וזל"ק: "וכתב רבינו האר"י זצ"ל ההנזהר ממשהו חמץ בפסח **מובטח לו שלא יחטא כל השנה**", עי"ש. ובספר 'דבש לפי' מערכת אות ח"י (נדפס בחומש החיד"א) כתב רמז לזה, וזל"ק: "ושמרתם את המצות, הנזהר בפסח מחמץ כל שהוא מובטח לו שלא יחטא כל השנה כן כתבו גורי האר"י זצ"ל, וזה רמז ושמרתם את המצות וקרי לי' ושמרתם את המצוות כמו שאמרו ז"ל (מכילתא מסכתא דפסחא פרשה ט'), ורמז שאם ושמרתם את המצות שמירה מעליא כהלכות הפסח אז תהיו בטוחים ושמרתם את המצוות לבלתי תחטאו", עכל"ק. ובשו"ת 'חתם סופר' (חו"מ קצ"ו) נקט כן כדבר פשוט וזל"ק: "והנה חמץ חיובו כרת והנזהר ממשהו נמלט מכל חטא ועון כל השנה כולה" וכו', עי"ש.

וכבר ציינו הספה"ק דיסוד הדברים מבואר בזוה"ק (תצא רפ"ב:) "ומאן דנטיר להון מחמץ ושאר גופי' איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתא לעילא", עי"ש.

ובספר 'פנים יפות' על הפסוק (פרשת בא) 'ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה' כתב וזל"ק: "רמז בזה מ"ש האר"י ז"ל שהנשמר מחמץ בפסח יועיל לנפשו כל השנה להשמר מחטא, הרי שגדולה מצוה זו שהרי אמרו חז"ל (סוטה כא.) מצוה בעידנא דעסיק בי' מצילה מן החטא, והמצוה הזאת מאיר עיני הנשמה להשמר מן החטא כל השנה. וזהו שאמר 'ושמרת' שהוא לשון קיום, שהמצוה הזאת מתקיימת באדם 'מימים ימימה', כדפירש רש"י שם משנה לשנה", עכל"ק, ובספר הק' בני ישששכר מעתיק דבה"ק (מאמר טיול בפרדס דרוש ו' על דרך הרמז).

ובפ' ואתחנן ביאר עוד דמצוה זו יש לה כח יותר משאר מצות, וזל"ק: "ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה, וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו, יש לפרש לטוב לנו כל הימים, על פי מה שכתבנו בסוף פרשת בא ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה, שהוא רמז למה שכתב האריז"ל שהנזהר מחמץ מגין עליו מן חחטא כל השנה, והיינו דאף שבשאר מצוות אמרו חז"ל בעידנא דעסיק בי' מציל מן חחטא, **מעלת מצוה זו יותר שמתקיימת משנה לשנה** וזהו מימים ימימה, כפירש"י משנה לשנה, והיינו דאמר לטוב לנו כל הימים פירוש כל השנה וזהו הצדקת מצוה זו כי נשמור לעשות" עי"ש.

וב'מקדש מלך' (זח"ג רפב:) כתב כזה בכללות על השומר פסח כהלכתו, וזל"ק: "משם בארה כאשר קבלנו מפי גבורת אור המופלא האר"י זלה"ה **כי כל האיש השומר פסח כהלכתו אין שולט בו יצר הרע**, וזהו שאמר רעיא מהימנא כולהו צריכי למהוי שמורים ונטורים מחמץ ושאור בכל שהוא וכל מאכלין ומשקין כולהו נטורין ומאן דנטיר להון מחמץ ושאור גופי' נטיר איהו לתתא ונשמתא לעילא", עי"ש.

ובספר 'זכרון זאת' להרה"ק החוזה מלובלין ז"ל (לפסח) על הפסוק 'את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתיך למועד חודש האביב כי בו יצאת ממצרים ולא יראו פני ריקם', ג"כ נקט דהענין הוא לשמור הפסח כראוי, וזל"ק: "יש לדייק הלשון תשמור הי' לו לכתוב את חג המצות שמור, ו'תשמור' משמע כאילו ממילא תשמור, וכן כאשר צויתיך מיותר, וגם הלשון למועד חודש האביב הוה לי' למכתב במועד, וגם לא יראו פני ריקם אינו ענין לזה, אך הנה איתא בשם האר"י ז"ל **אם אדם נזהר כראוי בפסח הוא מובטח שלא יחטא כל השנה**, בזה י"ל 'את חג המצות תשמור' את התורה, ומפרש היאך זה, וקאמר 'שבעת ימים תאכל מצות' עי"ז תקיים 'כאשר צויתיך' 'כל התורה, ועד איזה זמן הוא תועלת על זה קאמר 'למועד חודש האביב' פירוש עד הפסח הבא עלינו לטובה, ומפרש הטעם 'כי בו יצאת ממצרים' פירוש בחג המצות, וכיון שהועיל לצאת ממצרים ממ"ט שערי טומאה למ"ט שערי בינה על כן גם בכל שנה הוא תועלת שלא לחטא, אך אעפ"כ צריך לראות לקיים כל המצות מעשיות כי לא די לו שלא יחטא, וזה אומרו 'ולא יראו פני ריקם' כי אם גם להתקדש'' עכל"ק.

אולם הרה"ק מלובלין ז"ל נותן תנאי (בפרשת משפטים) על הפסוק חג המצות תשמור, וזל"ק: "וי"ל עוד דהנה איתא בכתבי האריז"ל הנזהר ממשהו חמץ מובטח שלא יחטא, **ודאי יש בחירה כי אם מיירי באדם שאינו רוצה ליחטא הוא לו לתועלת**, וזה י"ל את חג המצות תשמור כל השנה מליחטא", עכל"ק.

ועי' ב'מחברת הקודש' שמביא קצת בנוסח אחר (שער יציאת מצרים) שכתב, וזל"ק: "מצאתי כתוב כל **השומר פסח כראוי בכל עניינו הוא תועלת לנפש לכל השנה**", עי"ש.

וב'אמרי פנחס' (אות קע"ב) כתב: "והיה הרב מקפיד על הבאר היטב שהעתיק בשם האריז"ל **מובטח** שלא יחטא וכו' כי איך אדם מובטח מהחטא, ובכתבים לא כתוב רק **יועיל** וכו' עי"ש, דהיינו דליכא הבטחה רק 'דמועיל' שלא יחטא, ועי"ש (אות קע"ז) דאמר הרב ז"ל על רבי אליהו בנו שאינו יכול לבוא להשגה כמו אחיו נ"י כי פעם אחת היה חולה והוצרכו לתת לו חמץ בפסח משום פיקוח נפש וזה הזיק לנשמתו עד עולם, עוד סיפר שהרב ז"ל הגיד לרשע אחד גדול שהמיר שתחילת פריצותו היה שאכל חמץ בפסה ומזה בא לכל" וכו', עי"ש.

ובספה"ק 'אור לשמים' (ליקוטים מס' פסחים) ביאר הענין דאינו הכונה דאינו חוטא, רק דאינו נשאר בחטא דודאי יחזור בתשובה, וזל"ק בא"ד: "ולפ"ז ניחא מה שמובא בשם האר"י זלה"ה הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ולכאורה תמוה הלא אנו רואין שאין הדבר כן שכמה בני אדם נזהרי' מחמץ בכל כוחם ואעפ"כ נלכדים ח"ו בעצת היצה"ר, ועוד הא כתיב אין צדיק בארץ כו'. והפירוש הוא כך על פי הגמרא (מנחות כט:) מאי טעמא ה"י פתוח למטה הרוצה לטמא פותחין לו, ומ"מ כרעיה דה"י תלוי הרוצה לחזור ליעול בהא, וליעול בהך לא מסתייענא מילתא, וז"פ הנזהר ממשהו חמץ ואותו משהו שנפרד רגל ה"י שזה החילוק בין חמץ למצה (זח"ג רג) ונזהר שיהא פתוח ויוכל לחזור אז בודאי לא יחטא **ופירושו שלא ישאר בהחטא רק יחזור בתשובה** כי אין צדיק וכו', אבל מי שאינו נזהר במשהו חמץ ח"ו נעשה מה"י חי"ת ואין לו פתח ליעול ח"ו ונשאר חמץ אצלו ע"כ יהא נזהר ממשהו חמץ וכנ"ל", עי"ש, ומבואר דההבטחה הוא שיעשה תשובה, וע"ע להלן בשם שו"ת שם משמעון מש"כ בזה.

אולם בפרשת צו כתב, וזל"ק: "לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותם מאשי קודש קדשים הוא כחטאת וכאשם, נ"ל דאיתא בכתבי האר"י זלה"ה הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ע"כ צריך האדם לשמור עצמו בכל מה דאפשר ולכן נק' מצה שמירה, **וזה אי אפשר לאדם שיזהר ממנו כי אם הקב"ה ישלח מלאכים ממונים על השמירה וישמרו אותו**, וז"פ 'לא תאפה חמץ חלקם' לשון חלק בלי שום נידנוד חמץ, נתתי אותה מאשי דהיינו שאשלח לך מלאכים שישמרו אותך שמלאכים נק' אישי" וכו', עי"ש.

וב'ליקוטי מהרי"ח' (חלק שני בסדר תפלת שחרית לשבת) כתב וז"ל: "שמעתי מעשה רב שפעם אחת עלה בלב תלמידי רבנו הבעש"ט הק' דברי רבינו האריז"ל דמי שנזהר במשהו חמץ בפסח בטוח שלא יחטא כל השנה, ועשו כל השתדלות ובליל ראשון דפסח מצאו איזה משהו חמץ, ויחרדו מאוד חרדה גדולה, וכאשר באו לרבם הבעש"ט וספרו לו המעשה והשיב להם שהם היו חושבין שמצד השתדלותן הרב אין צריכים עוד להתפלל לה', ובאמת אם ה' לא ישמור שוא שקד שומר כי שגיאות מי יבין, וגם יש דברים אשר הם נסתר מנגד עיני בני אדם, וחוץ לזה ידוע דברי חכמינו זכרונם לברכה (סוכה נב.) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לו, על כן צריך לבקש מה' גם להנצל מזדונות", עי"ש.

ובספר 'ילקוט מאור אור' מביא בשם הרה"ק מטשערנאביל ז"ל, וזל"ק: "איתא בכתבי האריז"ל משנת חסידים (ניסן ג ד) הנזהר ממשהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה, ויש לדקדק מה הלשון הנזה"ר שהוא לשון נפעל שנזהר ע"י אחרים דהול"ל הזהיר, אך הענין הוא דבאמת חמץ אסור במשהו וא"כ לא שייך שיוכל האדם בעצמו להזהר ממשהו חמץ שזהו בלתי אפשרי, רק שאחר כל הפעולות והעשיות שעושים יש לבקש מהקב"ה שיעזור לו שיוכל להזהר ממשהו חמץ, וזהו הנזהר דהיינו שהוא נזהר ע"י שהקב"ה עוזר לו ושומרו ממשהו חמץ, אבל הוא בעצמו שהוא בשר ודם אף אחר כל הפעולות והעשיות אי אפשר לו להזהר בעצמו ממשהו חמץ רק ע"י שהקב"ה עוזר לו שיהא נזהר ממשהו חמץ", עי"ש.

ועי' בשו"ת 'שם משמעון' (או"ח סימן כ') מה שכתב, וז"ל: "ידוע קבלת האר"י ז"ל שכל מי שנזהר ממשהו חמץ הוא בטוח שלא יבוא בכל השנה לידי חטא [ואפשר שהדבר נלמד ממה שנקט הכתוב בלשון לא יראה וגו' (שמות י"ג ז) ודרשינן ביה קרי וכתיב, יֵרָאֶה יֵרֹאֶה, כמו שדרשו ריש חגיגה על הפסוק שם (כ"ג י"ז) יראה כל זכורך, דקאי על האדם ועל הקב"ה, ועיין של"ה סוף פר' בא, ודבש לפי מערכת ח' אות ח"י, ובני ישששכר במאמר ד' לחודש ניסן דרוש ד', ובספרי קול הרמה והפרשה דף צ"ו], ובאמת כבר בא החכם למזרח היא ניהו הזהר הקדוש בפר' תצוה (ח"ב דף קפ"ג ע"ב) שעיקר יום הדין בראש השנה הוא ג"כ רק מצד שלא נזהרו בפסח ממשהו חמץ, כמו שכתב שם דהא ביומא דא דראש השנה ההוא חמץ סלקא ומקטרגא עליה דבר נש ואלשין עליה ואיהו קיימא ביומא דא מקטרגא על עלמא, וקודשא בריך הוא יתיב בדינא על כולא ודאין עלמא, יעויין שם, וא"כ וודאי ניחא שחששה התורה

דווקא בחמץ שלא יבוא למיכל מיניה, כיון שאם יהיה נכשל בו אפילו באכילת משהו ממנו יהיה נאחז בכל השנה בחמץ ושאור הרוחניים, דהיינו בס"מ ונוקבא דיליה שמחטיאים אותו, ולעומת זה אם יהיה נזהר מהחמץ שלא לאכול אף משהו ממנו, יהיה נשמר תמיד מהשאור שבעיסה ומכל דינין ומרעין בישין, **ומצד זה גופא עושה השטן כל מיני תחבולות ופעולות שבעולם שיהיה האדם נכשל באיסור זה של חמץ וא"כ וודאי קרוב הדבר דאתי למיכל מיניה**, אבל ביום הכיפורים והוא הדין באיסור יין דנזיר אף שלא בדיל מיניה שאין באכילתו נזק וסכנה כל כך על כל השנה, אין בו צורך כל כך לעשות גדר וסייג שלא למיכל מיניה, ועוד כיוון שאין אכילתו מזיק על כל השנה אין השטן מתאמץ כל כך להכשילו באיסור זה של יום הכיפורים, וממילא וודאי לא אתי למיכל מיניה כיוון שאין שטן ופגע רע בזה.

וידוע מה שהקשו המפרשים על דברי האר"י ז"ל הנ"ל [קושיא זו ידוע בשם בתו של הרה"ק ר' יצחק מהאמבורג ז"ל אמו של הרה"ק מראפשיץ ז"ל, ויש המביאים קושיא זו בשם בתו של הגאון רבי יוקל הורוויץ ז"ל בנו של המהר"ם טיקטין אחיו של רצ"ה מטשורטקוב ז"ל אבי האחים הקדושים הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג ז"ל ובעל הפלאה ז"ל, וההפלאה בספרו פנים יפות מביא בשמה חידוש בזה"ל: ובשם ב"ד (בת דודי) אשה משכלת שמעתי וכו'] ממה שכתבו התוס' בפ"ק דחולין (ח: ד"ה צדיקים, ובפ"ק דשבת י"ב ד"ה רבי נתן) שמה שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים אינו אלא במידי דאכילה אבל במידי דלאו אכילה שפיר אפשר גם לצדיקים שיהיו נכשלים בו יעויין שם, וקשה הא כיון שמחמץ בפסח עכ"פ וודאי נזהרים כיוון שהוא מידי דאכילה ממילא איך אפשר שלא יהיו נזהרים משאר מכשולות והא כל הנזהר מחמץ נשמר גם מכל החטאים, הנה מלבד מה שיהיה אפשר לומר שכוונת האר"י ז"ל בזה לא היתה על מי שנזהר ממשהו חמץ דאכילה בלבד אלא גם על מי שנזהר ממשהו חמץ לענין בל יראה שאינו מידי דאכילה (וע"ע להלן מש"כ הרה"ק ממונקאטש ז"ל), עוד זאת שאף אם נימא כיוון שהבל יראה להר"ן ולתשב"ץ הוא מצד דילמא אתי למיכל מיניה הוה ליה כמו מידי דאכילה, מ"מ הא אפשר לומר שמה שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים במידי דאכילה אינו אלא לידי תקלה גמורה אבל לידי תקלה דמשהו וודאי אפשר שיהיו נכשלים אף במידי דאכילה, דמשהו במידי דאכילה לא הוה ליה אלא כמו עבירה גמורה אחרת שאינה מידי דאכילה שאפשר להיות נכשלים בה, וממילא שפיר משכחת להו שיהיו נכשלים בחטאים אחרים אפילו גמורים דלאו מידי דאכילה נינהו כיוון שממשהו חמץ לא שמר הקב"ה אותם וכו',

ואולם באמת אין זה אלא שליש מן הישוב דהא לר' שמעון דס"ל בכל האיסורין כל שהו למלקות (מכות י"ג) וודאי אי אפשר לומר כן כמובן (ועיין בחולין ק"ס דמה לשרצים שטומאתן במשהו וכו' ובשדי חמד מערכת כ' כלל ל"ד), אך באמת אין אנו צריכים לזה דהא כוונת האר"י ז"ל בזה וודאי לא היתה שהנזהר ממשהו חמץ לא יבוא לידי חטא כל עיקר דהא מקרא מלא הוא (קהלת ז') כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא וכו', אלא וודאי שהכוונה בזה היא רק שאינו בא לידי חטא לחלוטין דאף אם בא לידי חטא במידי דלאו אכילה מ"מ לא ישאר בו, **ואינו זז משם עד שישוב תיכף ומיד בתשובה שלימה עליו**, וממילא נחשב כאילו לא בא כלל לידי חטא דפגם בן יומו לא חשיב פגם.

ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר מיהו איכא, ממה שנאמר (במדבר כ"ו) 'לישוב משפחת הישובי לשמרון משפחת השמרוני', דהיינו למי שזהיר במצות ושמרתם את המצות לשמרם מחימוץ כל שהוא, וודאי יש לקרות עליו לישוב משפחת הישובי שעושה עליו תשובה תיכף ומיד, והיינו שהדבר מרומז דייקא בשבט יששכר שהיה עמוד התורה כיוון שתלמיד חכם שעבר עבירה וודאי עשה תשובה (ברכות י"ט), והיינו דכתיב ג"כ 'ויחפש בגדול החל ובקטן כלה' וגו', דהא בפ"ק דפסחים (ז:) נדרש הך ויחפש וגו' על החיפוש של חמץ, ומי שמקיים זה בשלימות וכדבעי למהוי וודאי אף שבגדול החל דהיינו שנאחז בתחילה ביצר הרע שהוא מלך גדול וזקן וכסיל, מ"מ ובקטן כלה דהיינו שהסוף הוא עכ"פ שהיצר הטוב שהוא הילד הקטן והמסכן

שופטו להתחרט ולעשות על זה תשובה תיכף ומיד עי"ש, והוא כעין דמבואר בספה"ק אור לשמים וכנ"ל.

וב'דברי תורה' (ח"ב קל"ד) העתיק הקושיא הנ"ל בשם הצדקנית הנ"ל וכתב ע"ז, וזל"ק: "ואמרתי אז דלא אבין מהו זה הקושיא המפורסמת ומי הגיד לנו כי מ"ש שהנזהר ממשהו חמץ היינו רק באכילה והלא כפי הנראה הכונה **גם בבל יראה** וזהו אינו מידי דאכילה אם כן שפיר הך דר' ישמעאל כנזכר ולא קשה מידי, ובאמת הוא נראה כן המקובל אצלינו דהכונה גם במשהו בבל יראה **כאשר עינינו רואות מנהג הצדיקים אבותינו ורבותינו הקדושים זי"ע אשר בבדיקת חמץ מסרו נפשם ובפישוט ידים ורגלים על הארץ לחפש בחורין וסדקין אולי ימצאו איזה פירור מעט מזעיר ממשהו כמעט אינו חלק עשירית מכזית**, אם כי על פי דברי חז"ל אינו מחוייב בפירורין שאין בהם כזית כלל, בפרט שמכבדים הבתים והחדרים וירחצו מקודם אשר ממש בל יראה ובל ימצא כל דהו, עם כל זה יחפשו אולי ימצא עוד משהו הנעלם מעול הרוחצים ומנקים ומכבדים את החדרים, והיינו כי על ידי זה שנזהר ממשהו חמץ בכה"ג ישמר מחטא כל השנה ועבור זה הטריחו את עצמם כל כך בכל כחם ויותר כנזכר וכו'.

אולם אחרי שובי נחמתי שיש עוד לפלפל בזה מעיקרא, כי הנה התוס' כתבו שם בחולין דמה שאמרינן בר"ה (יא.) דאמר כמה בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא דמערבא, ובערבי פסחים (קו:) דאמרינן דר"י בר אבא איקלע לבי רב אסי ואשתלי וטעם קודם הבדלה אע"ג דמיתתו באסכרה, התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה עכ"ל התוס', ומעתה י"ל גם בחמץ כיון דהוא היתר כל השנה רק בזמן הימים האלו נאסר אם כן הוי רק כאיסור גברא והוא דבר שיש לו מתירין כמ"ש הרמב"ם וכו', והוי כמו שכתב הברוך טעם ושארי גדולי האחרונים דאיסור אכילת יוה"כ איסור התלוי בזמן הוי רק איסור גברא, וכן י"ל גבי חמץ ואי משום שיש איסור כרת בחמץ הלא גם ביוה"כ יש איסור כרת ואעפי"כ כתבו בתוס' כנ"ל שלא שייך צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן באיסור יוה"כ שתלוי בזמן וכו', וא"ת לחלק דאיסור יוה"כ אין בו שום איסור למאכל פרטי רק האדם נאסר מלאכול אבל בחמץ נאסר חמץ זה בפרטיה בפסח, מכל מקום סוף כל סוף זהו ליזהר ממשהו חמץ בפסח לא שייך לומר, דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים כיון דמדאורייתא בטל בס' רק איסור משהו חמץ בפסח הוא לכ"ע רק מדרבנן ואיסור דרבנן הוא רק איסור גברא כנודע מדברי הנתיבות סימן רל"ד וכו', וכיון שהוא איסור גברא וגם רק בזמן פסח אם כן על משהו חמץ בודאי לא שייך דאין הקב"ה מביא תקלה על ידן ומיושב קושיא הנ"ל מהך דר' ישמעאל דקרא והטה כנ"ל", וכו' עי"ש שהאריך.

לעומת זה מסופר בספר 'אריה שאג' (להרה"צ מזמיגראד ז"ל) פר' חקת, וז"ל: "ותחילה אספרה ימים מקדם בעת ששימשנו לפני הגאון המקובל הרבי ר' שמעון מזעליכאוו ז"ל ובעת נסיעתו באו תלמידיו להפרד ממנו ובהזדמנות זו הרצה כל אחד לפניו שאלה שהיתה קשה לו כדי לזכות לשמוע ממנו דברי חידושים בטרם נסע מן העיר, ושאל אחד מן התלמידים קושית העולם על דברי האר"י המובאים בבאר היטב הל' פסח ריש סימן תמ"ז כי הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, וקשה דבגמ' חולין (ח:) איתא שאין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידי צדיקים שאינם נכשלים בחטא, והק' שם בתוס' (ד"ה צדיקים עצמן) תימה דהא אשכחן יהודה בן טבאי שהרג עד זומם (מכות ה.) ורבי ישמעאל שקרא והטה (שבת י"ב:), ואומר ר"י דדקא במידי דאכילה אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור וכו'. ובראש השנה (כא.) דאמר כמה בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא דמערבא היינו ששגגו ואכלו ביום כיפור. ובערבי פסחים (קו:) רב ירמיה בר אבא אשתלי וטעם לפני הבדלה וכו', תירצו בתוס' התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה, אך לפי דברי האר"י שהנזהר ממשהו חמץ אינו נכשל בשום איסור ואם ר' ישמעאל קרא והטה וכו' מוכרח שכבר נכשל בפסח בחמץ, וחמץ הרי הוא גם כן מידי דאכילה, ואם כן הדרא קושיה לדוכתא איך נכשל רבי ישמעאל באיסור אכילת חמץ שהוא מידי דאכילה, ורצה אותו תלמיד

לומר שגם חמץ הוא רק איסור שהזמן גרמא והיינו איסור גברא ולא איסור חפצא, ואמר הר"ר שמעון זה אינו והוסיף להסביר שדבר זה מפלאות הבורא הוא שלפני הפסח החמץ מותר וכאשר בא פסח באים כחות הטומאה לאין שיעור ושורים על החמץ, וכאשר הרבי ר' שמעון הנ"ל אמר דברים אלו בלשונו ובקולו המיוחד מתוך התלהבות ואש קודש, ובתנועת ידו הסביר את הדבר בצורה כה חיה וברורה עד שהיה נדמה כי עין בעין רואים כיצד באים כחות הטומאה וממלאים את הבית, וכאשר המשיך לומר כי גם זה פלא שכאשר יצא הפסח פורחים להם כחות הטומאה היה נראה כיצד כחות הטומאה בורחים החוצה", עי"ש, וע"ע באחרונים דדנו בזה אי איסור חמץ הוא איסור חפצא או גברא, והדברים עתיקים.

והגה"ק ממונקאטש ז"ל שוב חזר ע"ז ב'דברי תורה' (ח"ו אות פ"ו) וזל"ק: "מה שכתבנו בד"ת מהדורא חנינא אות קלד בשם זקנת משפחתינו מצד אמי זי"ע בת הגה"ק מ' יצחק מהמבורג זצ"ל ע"ד התוס' בחולין דף ח' ע"ב וכו' ולענין מי שנזהר ממשהו חמץ בפסח שאינו בא לידי חטא כל השנה עיי"ש, מ"ש אם זהו גם **במשהו בל יראה**, והנה עתה עוררני ש"ב הבחור החו"ב מ' אלימלך נאעוויטש נ"י מאונגוואר כי מדברי הזוה"ק פ' תצא נראה כמפורש מ"ש וז"ל למהוי שמורים ונטורים מחמץ ושאור בכל שהוא וכל מאכלים ומשקים [ומאני דפסחא] כלהו נטורין, ומאן דנטר לון מחמץ ושאור גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתי' לעילא עכל"ה, **הרי נראה דמיירי רק ממאכליו ומשקיו ומאניו דילהון**", עי"ש.

אולם ב'שער יששכר' (מאמר זמן חירותינו אות כ"ג) נקט כמשנה ראשונה דהבטחה הוא גם בלא יראה ולא רק בלא יאכל, וזל"ק: "הנה נודע בשם האריז"ל כי הנזהר ממשהו חמץ בפסח הרי זה ניצול מחטא כל השנה, ועיין בדברינו בד"ת מה"ת אות קל"ד **דהיינו ג"כ במשהו בל יראה** כי כן צריכין לבער ולבטל היצה"ר בל יראה ובל ימצא אפילו שימצא דשימצא ממשהו דחומצא" וכו', עי"ש.

ובספה"ק 'ייטב פנים' (דורש טוב לשבה"ג אות ג' בסו"ד) כתב בזה חידוש גדול לתרץ קושיא הנ"ל, וזל"ק: "ובזה יש ליישב קושיית העולם לפי מ"ש האר"י ז"ל מי שנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, אם כן קשה על מ"ש תוספות אהא דיהודה בן טבאי ורבי יהודה שקרא והטה, דבמידי דלאו אכילה איכא תקלה לצדיקים, הא אי אפשר לחטוא אפילו בשוגג בלתי אם לא היה נזהר ממשהו חמץ וזה מידי דאכילה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם, ובודאי נזהרו מזה ונשמרו ממנו ואיך בא תקלה אפילו במידי דלאו אכילה הא מובטח לו שלא יחטא בשום דבר עד כאן דבריהם. ולפי מ"ש לא קשה מידי **דמשהו תערובות חמץ דמותר לאחר פסח** לכולי עלמא אפילו למאן דאמר דאסור להשהותו בפסח מדרבנן לית ביה גנאי, וגם אין שייך בו פיטום, יכול להיות שבא תקלה לידם, על כן אפשר להיכשל באותו שנה אחר זמנו במידי דלאו אכילה וזה ברור", עי"ש, ולפי"ד הק' הבטחת האריז"ל היינו כגון משהו בתערובות דנתערב קודם הפסח באופן שאינו חוזר וניעור בפסח.

וכדברים האלה מבואר בשו"ת 'ערוגת הבושם' (או"ח קל"ח) דתחילה ר"ל כמו שמבואר בד"ת הנ"ל דחמץ הוי איסור חפצא ולא גברא, ועי"ש מה שדחה זה, ומסיק וזל"ק: "י"ל דבלא"ה לק"מ הדאר"י ז"ל מיירי מהנזהר ממשהו חמץ **אפי' מה שמדינא מותר כגון משהו ע"י תערובות שנתערב קודם הפסח באופן דאינו חו"נ בפסח**, דבכהא"ג ודאי ל"ש לומר דאין הקב"ה מביא תקלה בזה לצדיקים דהא מדינא שרי, ובזה נאמרו דברי האר"י הק' דהנזהר ינצל ממכשול איסור כל ימות השנה", עי"ש.

כעין זה מתאמרא גם בשם ר' עקיבא איגר ז"ל שענין משהו חמץ הוא פחות משיעור אכילה **שהרי שיעור אכילה הוא בכזית** וממילא אין שייך לומר על זה שיחשב איסור אכילה.

דבר חריף מתאמרא בשם השרף מקאצק ז"ל: "אמרו הנזהר ממשהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה, על אמונתי כל מי שבטוחים בו שלא יחטא

כל השנה משגיחים עליו מן השמים שלא יכשל במשהו חמץ בפסח, ודפח"ח.

ובדרך רמז אמר הרה"ק ר' יחזקאל מקאזמיר ז"ל, דהא דקיי"ל שחמץ אוסר בפסח במשהו, פירוש **במה שהוא**, היינו כפי ערך האדם ודרגתו ביראת שמים כך דרגתו בשמירת החומרות בפסח, וישראל קדושים הם ומחמירים על עצמם ונהרא נהרא ופשטיה.

כן ראיתי אימרא נאה בס' גבעת פינחס שביאור בזה את דברי הגמ' במס' ברכות (דף יז.) רבי אלכסנדרי בתר דמצלי אמר הכי, רבש"ע גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה, פירוש: "ר"ל על פי מה שכתבו הספה"ק שמי שנזהר במשהו חמץ בפסח, אינו בא לידי עבירה כל השנה, ומעתה כיון שנכשל בעבירה, על כרחך שלא היה נזהר ממשהו חמץ, וזהו שאמר רצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאור שבעיסה, ר"ל שלא נזהרנו ממשהו חמץ, על כן באנו לידי עבירה, וזה מעכב מלעשות רצונו ית"ש", וק"ל.

ונסיים בדברי הרה"ג ר' חיים ברלין ז"ל בספרו 'נשמת חיים' (מאמרים) וז"ל: "והנה בכל זמני הנסים מתנוסת השפעה אלקית מן השמים על כל מי שמכין עצמו לקבל אותה השפעה שהיה מתחילה בימי אבותינו כאמור זה היום עשה ה' נגילה וגו', וע"כ מברכים שהחיינו לזמן הזה, ועלינו להכין עצמנו להתקדש בימים האלה בארבע מצות האלה להמשיך עלינו סייעתא דשמיא ללכת הלוך וגדול בארבעה הענינים האלה ע"י השבתת שאור להצליח במדת סור מרע, **ולכן כ' האר"י ז"ל הנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא והכוונה שנזהר ומכין עצמו להתרחק מכל דבר שאינו הגון עפ"י התורה הן בב"א למקום והן בב"א לחבירו מסייעים אותו מן השמים להצילו כל השנה ממכשול עון**, וכמש"א ז"ל (יומא לט.) אדם מקדש עצמו מלמטה מעט מקדשין אותו משמים הרבה, וע"י אכילת מצה להצליח בעשיית טוב ולקיים המצות וע"י עשיית הפסח, וגם בזמנינו ע"י העסק בהל' פסח להשתלם באמונת ההשגחה על כל מצעדינו וע"י אכילת מרור להצליח בהאמונה שהכל לטובה", עי"ש.

וכאשר שמעתי מפ"ק של מרן כ"ק רבינו שליט"א בתוך דברות קדשו, שביאור את מנהג חסידים ואנשי מעשה שבכל דור, שהשקיעו כוחות מרובות בהכנה למצות אכילת מצה שלקטו וטחנו החיטים, וכמו שכתב המחבר (או"ח סימן ת"ס ס"ב) שהרא"ש היה משתדל במצות מצוה, ועומד על עשייתם, ומזרז העוסקים ומסייע בהן בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות, להטפל הוא בעצמו במצוה, כי גדול כח קדושת אכילה מצה להשפיע קדושה על גוף האדם ונשמתו.

וביאור מרן שליט"א: "ואפשר לפרש ענין ההכנה לחג המצות מה שלא מצאנו זהירות כל כך במצות אחרות, על פי דברי א"ז זללה"ה בקדושת יו"ט (פ' וישלח) על הכתוב וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, שיעקב אבינו השתמש באותן המלאכים שנבראו על ידי ההכנה שקודם למצוה, ובשביל ההכנה גם כן מגיע לו שכר בהאי עלמא, והיינו שאמר הכתוב וישלח יעקב מלאכים לפני"ו, היינו אותן המלאכים שנבראו מכח ההכנה שלפני המצוה, עכ"ד.

והנה איסור חמץ הוא בכל שהוא, ומבואר בספה"ק בשם האריז"ל שמי שנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה, עכד"ק. אך הלא משהו אין לו שיעור, וכיצד יזכה האדם לסייעתא דשמיא מיוחדת שלא יכשל במשהו חמץ, **אמנם יש לומר כי על ידי ההכנה דרכה לפני הפסח שנבראים מלאכים ששומרים את האדם בעולם הזה, הם ישמרו את האדם שלא יכשל במשהו חמץ**" עכ"ד.

יְהִי רָצוֹן שֶׁתַּצִּילֵנוּ מֵאִיסּוּר חָמֵץ אֲפִילּוּ מִכָּל שֶׁהוּא. לָנוּ וּלְכָל בְּנֵי בָתֵּנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל. בְּשָׁנָה זוּ וּבְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה כָּל יְמֵי חַיֵּינוּ וגו' כֵּן יְהִי רָצוֹן אָמֵן.

בירור יסוד

פטור הסיבה בתלמיד לפני רבו

בשו"ע או"ח סימן תע"ב סעיף ה'

מאת הרה"ג ר' יואל שוואַרטץ שליט"א
דומ"ץ בית מדרשינו 'בנין געלבשטיין' בוומסב"ג יצ"ו - חבר המערכת

בו יבואר:

- **א** - חוקר ביסוד הפטור לענין הסיבה
- **ב** - שי' הראשונים שנדחה מצות הסיבה משום כבוד רבו
- **ג** - כמה הערות לפירוש דנדחה משום כבוד התורה
- **ד** - שי' הפוסקים דתלמיד לפני רבו אין לו חיוב הסיבה כלל
- **ה** - בירור דפלוגתא הנ"ל תליא בשורש חובת הסיבה בליל פסח
- **ו** - תמצית הדברים וכמה נפקותא לדינא
- **ז** - חידוש דין בדין בחור אצל אביו אי צריך הסיבה

בשו"ע או"ח סי' תע"ב (סעי' ה') **מובא: תלמיד לפני רבו אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק, אלא אם כן יתן לו רבו רשות. ותלמיד חכם מופלג בדורו, אעפ"י שלא למד ממנו כלום, חשוב כרבו ואינו צריך הסיבה. [ודווקא כשאוכלין על שלחן אחד, אבל אם אוכל על שלחן בפני עצמו צריך להסב].**

א

חוקר ביסוד הפטור לענין הסיבה

מקור הך דינא הוא בגמרא במס' פסחים (קח.) איבעיא להו, תלמיד אצל רבו מאי, תא שמע דאמר אביי כי הוינן בי מר, זגינן אבירכי דהדדי, כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים, מיתיבי עם הכל אדם מיסב, ואפילו תלמיד אצל רבו, כי תניא ההיא בשוליא דנגרי ע"כ, ומבואר דתלמיד לפני רבו שלמדו תורה פטור מהסיבה, אמנם תלמיד לפני רבו שלמדו אומנות חייב בהסיבה.

ויש לחקור בשורש ויסוד הפטור של תלמיד לפני רבו שאינו צריך הסיבה, ובפשטות יש לפרשו בתרי אנפי, וכמה נפקותא יוצא מהך חקירה וכדלהלן.

[א] י"ל דבאמת מצד מצות הסיבה בודאי דגם תלמיד לפני רבו יש לו חובת הסיבה להראות דרך חירות או זכר לחירות, אלא דמ"מ מאחר דתלמיד חייב

בכבוד רבו, ודינא דכבוד רבו מן התורה הוא, ע"כ אתי מצות כבוד התורה שהוא דאורייתא ודחי למצות הסיבה שאינו אלא מדרבנן.

[ב] י"ל דגם מצד מצות הסיבה גופא ליכא חיוב בתלמיד לפני רבו, דהא כל עיקר יסוד דין הסיבה הוא להראות דרך חירות, וכמו שדרך להסב בכל השנה כשמרגיש בו דרגת חירות, אמנם בתלמיד לפני רבו, כיון דבמציאות יש לו מורא לפני רבו, וגם כל השנה כולה אין דרכו להסב אף כשיש לו הרגשת של חירות, וא"כ לא שייך ביה חיובא דהסיבה כלל.

ושורש השאלה הוא האם פטורא דהסיבה בתלמיד לפני רבו הוא מדין דחויה, או דבכה"ג אין כאן חובת הסיבה כלל.

ב

שי' הראשונים שנדחה מצות הסיבה משום כבוד רבו

ובאמת מפשטות סוגיות הגמרא משמע כפי' הא' דהיינו משום דינא דכבוד רבו, וכמו שהדגיש הש"ס דמורא רבך כמורא שמים, ומשמע דבאמת מצד חובת הסיבה היה מן הדין לחייבו, אלא דמ"מ פטרוהו מדינא דכבוד רבו.

ואכן כן מצאנו דברים מפורשים בשאילתות דרב אחאי גאון (פר' צו, שאילתא ע"ז) שכתב וז"ל: תלמיד לפני רבו מאי, מי אמרינן הסיבה מצוה, ויקרא דרביה מצוה, הידא מינייהו עדיפא, ת"ש דאמר אביי כי הוינן אבי מר הוה זגינן אברכי דהדדי, כי אתן לבי רב יוסף אמר לן לא צריכיתו דתנן ומורא רבך כמורא שמים, מיתיבי עם הכל אדם מיסב ואפילו תלמיד בפני רבו התם בשולייא דנגרי, אע"ג דכל יומא עביד ליה יקרא, מהו דתימא הוה ליה כי דלאו אורחיה קא משמע לן עכ"ל, ומבואר דמפרש כוונת הש"ס באיבעי' דגמרא האם מצות הסיבה עדיף או מצות כבוד רבו עדיף, ולפי"ז מסקנת הגמרא הוא דעדיפי מצות כבוד רבו יותר ממצות הסיבה, והרי זה כעין דינא דעשה דוחה לא תעשה, והכ"נ מצות כבוד רבו שהוא דאורייתא דוחה מצות הסיבה שהוא מצוה מדרבנן.

והכי מתבאר מדברי הרי"ץ גיאות (הל' פסחים ע' שי"ז) שכתב וז"ל: תלמיד אצל רבו אין צריך הסבה, ואע"ג דהסבה מצוה וכבוד רבו מצוה, כבוד רבו עדיף דכבוד תורה הוא עכ"ל, וכ"כ בחידושי רבינו מנוח על הרמב"ם (פ"ז דחו"מ ה"ח) וז"ל: אבל תלמיד וכו', פירוש דמוראת הרב גדולה יותר ממצות הסיבה, שהרי שקולה למוראת השם מה שאין כן במצות הסיבה עכ"ל, ומבואר שביאר סיבת הפטור משום דחיוב מורא הרב גדולה יותר ממצות הסיבה.

ג

כמה הערות לפירוש דנדחה משום כבוד התורה

אמנם אם נכון הוא כפשטות משמעות סוגיא דגמרא דיסוד הפטור של תלמיד לפני רבו, היינו כפי' הא' דנדחית מצות הסיבה מפני חובת מורא רבו, א"כ יש להעיר בכמה הערות בעיקר הך דינא, ובמקצתן כבר העירו האחרונים, ונסכם ההערות בקצרה, כדלהלן.

[א] אם איתא דמעיקר הדין מחיוב במצות הסיבה אלא שנדחה מפני כבוד רבו, א"כ תקשי דא"כ מאיזה טעם נתיר לו לילך לישב אצל רבו ולידחי מצות הסיבה, ובודאי לא מסתבר להעמיד דינא דגמרא באופן שאין לו מקום אחר לישב שלא לפני רבו, ועוד דאם רוצה לישב אצל הסדר של רבו, לכל הפחות ישב על שלחן אחר דבכה"ג כתב הרמ"א דחייב בהסיבה וצ"ע.

[ב] עו"ק דאם איתא דפטורא דהסיבה הוא משום דינא דכבוד התורה, א"כ באמת תמוה דברי הרמ"א שכתב דבשלחן אחר חייב בהסיבה, והלא דינא דכבוד התורה שייכי כמלוא עיניו ולא תלי בשלחנות כלל.

[ג] עוד צ"ע דאם נפרש כוונת הש"ס דמורא רבך כמורא שמים כפשוטו, א"כ צ"ע שי' הרא"ש שכתב דגם אם יושב לפני רבו שאינו מובהק דינא הוא דפטור מהסיבה, והוכיח כן ממה שלא תי' הש"ס ברייתא המחייב דמיירי ברבו שאינו מובהק, אך צ"ע מהא דאיתא בתוס' במס' ב"ק (מא:) דדינא דמורא רבך לא שייך כי אם ברבו מובהק.

[ד] גם צ"ע דאם איתא דמעיקר הדין חייב בהסיבה אפילו לפני רבו אי לאו דנדחית משום כבוד התורה, א"כ תמוה למה הוצרך הברייתא לפרש דתלמיד לפני רבו חייב בהסיבה, וביאר הש"ס שהכוונה לרבו שלמדו אומנות, וצ"ע דאיזה חידוש יש בזה, אטו ס"ד דשייך בזה מצות כבוד רבו בשוליא דנגרי אתמהה וצ"ב.

ד

שי' הפוסקים דתלמיד לפני רבו אין לו חיוב הסיבה כלל

ולכן נראה דשורש הפטור של הסיבה בתלמיד לפני רבו היינו כפי' הב' דבכה"ג ליכא חיובא דהסיבה כלל, כיון דביושב לפני רבו אין דרך לישב בהסיבה בכל השנה כולה, והו"ל כאשה דמאחר דלאו אורחא למזגי שוב אינה חייבת בהסיבה, מתיישב שפיר כל הערות הנ"ל, דאף שיש לו מקום אחר לישב בהסיבה, מ"מ אין לו למנוע לילך אצל רבו, כיון דבכה"ג אינו חייב בהסיבה כלל, ומה"ט גם ברבו שאינו מובהק דינא הכי, ואף דדינא דמורא רבך לא שייך גביה, מ"מ במציאות אין דרך לישב לפני רבו שאינו מובהק בהסיבה, ומתיישב דינא דהרמ"א דבשלחן אחר ליכא פטור דהסיבה, דאף דאכתי שייך מורא רבך מ"מ במציאות חלוק הוא וגם בכל השנה דרכן להסב בכה"ג , ולכן חייב בליל סדר לישב בהסיבה, ומובן שפיר שהוצרך הברייתא לחדש לן דתלמיד לפני רבו שלמדו אומנות חייב בהסיבה, כיון דגם בזה שייך קצת הסברא דבכל השנה אין דרכן להסב, ולזה חידש הברייתא דסו"ס אינו כפוף כ"כ כמו אצל רבו שלמדו תורה, ולכן אכתי חייב בהסיבה.

ואכן כן מצאתי שכתב בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א או"ח סי' ז) וז"ל: ולכאורה יש לעיין למה פטור תלמיד מהסיבה שהיא מצוה מדברי סופרים הא גם בכבוד האב אם האב מצוהו לעבור אפילו רק על עשה מדבריהם אינו יכול לשמוע לו כדאיתא בהלכות כבוד אב דכתיב אני ד' הכל חייבין בכבודי, ונראה מזה ראייה לשיטת ראב"י דפוטר בזמן הזה להסב יען כי אין דרכינו להסב כל השנה אין מצות הסיבה בלילה הלזו ה"ה תלמיד דכל השנה אין דרכו להסב בפני רבו פטור בלילה הזו, ואפשר מזה למד הראב"י דינו ולשאר הפוסקים צ"ל דכיון דיכול ליטול רשות משום כבוד רבו יטול רשות ויקיים שניהם בנטילת רשות כבוד רבו ומצות הסיבה, והא דלא משני הש"ס כאן כשלא נטל רשות מרבו, והברייתא דתלמיד אצל רבו צריך הסיבה מיירי כשנטל רשות, כיון דברייתא סתמא משמע בכל גווני בעי הסיבה לכן מוקמי בשוליא דנגרי, עכ"ל.

וכעי"ז מטו משמיה דהגרי"ז ז"ל והועתק בהגדה של פסח מבית לוי (ע' צ"ד) וכ"ה בספר מעתיקי שמועה (ח"ב ע' קל"ו) שכתב וז"ל: ונראה דהא דתלמיד לפני רבו אינו מיסב בליל פסח, אינו בגלל הדין של מורא רבו, אלא הטעם הוא משום שכל דין ההסיבה הוא ענין של חירות, וכשיושב לפני רבו שמוראו עליו אין הסיבתו הסיבה של חירות, וטעם זה שייך גם ביושב לפני רבו שאינו מובהק, כי הואיל והוא חייב בכבודו אין הסיבתו הסיבה של חירות, ודבר זה מוכח ממה שאמרו בגמרא שם דאשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה משום דאימת בעלה עליה, הרי דלא מדין מורא פטרינן ליה, דהרי באשה אין לה כלל דין מורא לבעלה, וכן מוכח גם מהא דאמרינן שם דאף שוליא דנגרי בעי' הסיבה, ומאי חידוש בזה וכי בשוליא דנגרי יש איזשהו דין מורא למלמדו, אלא מוכח כמו שנתבאר דכל שמסב לפני מי שאימתו עליו אין הסיבתו הסיבת חירות, ולכן היה סלקא אדעתין דאף שוליא דנגרי אינו מיסב, קמ"ל דלא, משום דאין

אימתו עליו אלא בשעה שמלמדו האומנות ולא בעת אחרת, עכ"ל.

ויש בזה קצת משמעות בדברי אחד מהראשונים והוא בדברי האו"ז הל' פסחים (סי' רנ"ו) שכתב וז"ל: בן אינו כל כך כפוף לו לאביו שיפטר מהסיבה, ותלמיד אינו כן דמורא רבו עליו, וסתמא ברבו מובהק וחולק לו כבוד יותר מאביו, דלענין הקדמת אבידתו בעינן רוב חכמתו הימנו עכ"ל, ומשמע דיסוד הפטור אינו מצד הדין, אלא משום המציאות דבן אינו כפוף כ"כ לאביו שיפטר מהסיבה, ואילו תלמיד לפני רבו כפוף עליו טפי משום דמורא רבו עליו, וזהו כמו שנתבאר בפי' הב' דסיבת הפטור הוא משום שאינו דרך חירות לדידיה.

ה

בירור דפלוגתא הנ"ל תליא בשורש חובת הסיבה בליל פסח

עכ"פ מבואר שמצאנו תרי טעמים ביסוד הפטור של תלמיד לפני רבו שאינו חייב בהסיבה, ונראה דיסוד הפלוגתא מתלי תליא בשורש חובת הסיבה, שמצאנו בזה פלוגתת הראשונים בשורש חיובו, דהנה בספר המנהיג (הל' פסח אונ"ד, ע' ת"ע) כתב וז"ל: ובריש ילמדנו ובראשית רבה מצאנו סמך להסיבה מן התורה, ויסב אלהים את העם, מלמד שהושיבן בהסיבה כבני מלכים עכ"ל, וכ"כ בספר אבודרהם [סדר ההגדה ופירושה] וז"ל: ואמרינן בואלה שמות רבה (פ"כ י"ח) ויסב אלהים את העם מכאן אמרו רבותינו אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה להם האלהים שנאמר ויסב אלהים את העם עכ"ל, וכ"ה בארחות חיים (סדר ליל פסח סי' ב') עפי"מ דאיתא במדרש (שמות פ"כ אוי"ח) סמך להסיבה מה"ת דכתיב ויסב אלוקים את העם מלמד שהושיבן בהיסבה דרך בני מלכים מסובין רבוצין על מטותיהן עייי"ש, ומבואר דיסוד חובת הסיבה הוא לזכר על הנס הגדול שהוציא הקב"ה את הישראל רבוצין ומסובין על מיטותיהן, ולזכר אותה נס אנו אוכלין בהסיבה.

והנה מקור הדברים הוא ממה דאיתא במדרש במדבר רבה (פרשה א' פסקא ב') וז"ל: והוצאתי אתכם משם הרבצתי אתכם בסיגמטין, שנאמר (שמות י"ג) ויסב אלהים את העם דרך המדבר, מהו ויסב שהרביצם כדרכי המלכים רבוצין על מטותיהם ע"כ, וכעי"ז הוא במדרש תנחומא (פר' במדבר סי' ב'), אך במדרש גופא לא מבואר דזהו סיבת חובת הסיבה בפסח, אמנם במדרש רבה (שמות פרשה כ' אות י"ח) כתב וז"ל: ד"א ויסב אלהים את העם מכאן אמרו רבותינו אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב שכך עשה להם הקב"ה שנאמר ויסב אלהים עכ"ל, ומבואר דשורש חובת הסיבה נובע מקרא דויסב אלהים את העם, אך לא נתבאר במדרש גופא האיך נלמדת מהאי קרא, ולזה כתבו הראשונים הנ"ל עפ"י דברי המדרשים הנ"ל דויסב אלהים היינו שהוציאן רבוצין על מיטותיהן, וא"כ יש לנו לעשות זכר לאותה נס שעשה להם הקב"ה בעת יציאתם ממצרים, ובזה יש סמך לדין היסבה מן התורה.

והדברים מתאימים למה דאיתא במדרש שכל טוב (עמ' ק"ל) וז"ל: ומצה נמי בלילי פסחים כי אכיל לה צריך הסיבה, משום פרסומי ניסא עכ"ל, ומשמע דסיבת הסיבה אינו משום ישיבת דרך חירות, אלא לפרסם הנס שעשה הקב"ה דהיינו בשעת יציאתם ממצרים וכדברי המדרש והראשונים הנ"ל.

אולם ברמב"ם (פ"ז ה"ו,ז) כתב וז"ל: בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים שנאמר (דברים ו') ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (דברים ה') וזכרת כי עבד היית כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות עכ"ל, וכ"ה בסמ"ג (עשין סי' מ"א), ומבואר דשורש דין הסיבה הוא מדינא דחייב אדם להראות א"ע כאילו הוא עתה יצא ממצרים, דזהו חיוב גמור מדאורייתא, ומהאי טעמא תיקנו חכמים דכשסועד בלילה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות כדי להראות כאילו הוא יצא ממצרים, ולפי"ז אין חובת הסיבה מדין זכר על הנס העבר, אלא חובת

הסיבה הוא כדי לאכול בדרך חירות, ולהרגיש כאילו הוא עתה יצא ממצרים, וכן האריך הב"ח בתשובותיו החדשות (סי' ה') וכ"כ בשוע"ה (סי' תע"ב סעי' ז').

ולפי"ז נראה דשורש הפלוגתא בפטור של תלמיד לפני רבו מתלי תליא בפלוגתת הראשונים ביסוד חובת הסיבה, דאי נימא כשי' הראשונים שהביאו מדברי המדרש דיסוד החיוב הוא משום זכר לחירות שהיה בשעת היציאה, א"כ אין מקום לחלק בין אם דרכו להסב בכל השנה כולה, או אין דרך להסב בכל השנה, ובכל ענין חייב לעשות זכר לאותה חירות שהיה בשעת יציאה ממצרים, ולפי"ז שפיר הוצרכו הראשונים לפרש יסוד הפטור כפי' הא' משום דאתי עשה דכבוד התורה שהוא דאורייתא ודחי למצות הסיבה שהוא מדרבנן, אמנם אי נימא כמשמעות דברי הרמב"ם דיסוד חובת הסיבה היינו משום דרך חירות, א"כ שפיר י"ל דתלמיד לפני רבו אי"כ חיוב כלל כיון שאין דרך להסב לפני רבו.

ו

תמצית הדברים וכמה נפקותא לדינא

וכמה נפקותא עולה מהאי פלוגתא לדינא, וכדלהלן:

[א] ברבו שנתן רשות לתלמידו, האם חייב בהסיבה או לא, דהנה זה ברור דאחר שנתן לו רשות שוב אין איסור להסב, אך יש לעי' האם בכה"ג שוב הדרה חובת הסיבה לדוכתא וחייב בהסיבה, או"ד דבכה"ג רשאי להסב, אך אכתי אי"כ חיוב להסב, והנה מדברי הב"י משמע שביאר עובדא דרב יוסף דאמר לתלמידיו לא צריכתו, דבאמת נתן להם רשות, ואף בכה"ג אמר לא צריכתו, דאף דאיסורא ליכא, מ"מ חיובא ליכא, וכ"כ הערוה"ש (סעי' ז') וז"ל: ותלמיד אצל רבו א"צ הסיבה דמורא רבך כמורא שמים, ואין לו להסב בפניו דזהו כנוטל שררות לעצמו, ואפילו אינו רבו מובהק, אא"כ נותן לו רשות דאז אם ירצה יכול להסב, אבל אם אינו רוצה לא כפינן ליה, שיכול לומר שאף ברשותו אין לי העזה להסב בפניו עכ"ל, אולם עי' בפר"ח שכתב להוכיח מבן אצל אביו דחייב בהסיבה ומשום דסתם אב מחיל על כבודו, א"כ מוכח דאחר נתינת רשות חייב בהסיבה, וכ"כ בשוע"ה (סעי' י"א) והמשנ"ב (סקט"ז) ועי"ש בשער הציון שהוכיח כן מרי"ץ גיאת וכוונתו למש"כ כעין ד' השאילתות, ומבואר דהך דינא מתלי תליא בהנ"ל דאי נימא דסיבת הפטור משום דכבוד התורה דוחה, א"כ בכה"ג שאינו דוחה הדרה חובת הסיבה לדוכתא וחייב, אך אי נימא דיסוד הפטור משום דלאו אורחיה, יתכן דאף אם נתן לו רשות, מ"מ אין לו העזה להסב בפני רבו, וכעין לשון האו"ז וכמוש"כ הערוה"ש.

[ב] בתה"ד כתב דת"ח מופלג בדורו אף שלא למד ממנו כלום פטור מהסיבה, והעתיקו הרמ"א, ויש לעי' בזמנינו באדמו"ר שמנהיג קהלה גדולה אך אינו בגדר ת"ח מופלג בדורו, האם פטור מהסיבה, ונראה דתליא בפלוגתא הנ"ל דאי נימא דהיתרא משום דלאו אורחיה למזגי בפניו, א"כ מסתבר דאינו תלוי בגדרי ת"ח ממש, אלא דכל היכא דבפועל יושבין לפניו בדרך ארץ ובכבוד שוב אי"כ חיוב הסיבה, אבל אי נימא משום דינא דכבוד התורה שדוחה מצות הסיבה יש לדון אי בכה"ג שייכי דינא דכבוד התורה.

[ג] בספר מהרי"ל שכתב דעבדים ושפחות חייבין בהסיבה, ומשמע שהשוווהו לדין שמש דמבואר בגמרא דחייב, והכ"נ בעבדים ושפחות, אולם בב"י כתב וז"ל: וכתב סמ"ק (סי' קמ"ד) דעבד לפני אדונו אינו מסב עכ"ל, וכעי"ז מבואר בהגדת פסח מעובין מבעל כנה"ג שנתקשה ע"ד המהרי"ל במה שמחייב עבדים ושפחות בהסיבה, דאטו עבדים ושפחות אינם כפופים כ"כ כתלמיד לפני רבו עיי"ש, אמנם בספר דברי מנחם הספרדי (הגה"ט או"ז) כתב ליישב דרבו שלמדו תורה שאני, ובפשוטו תמוה סברת הכנה"ג דמאי שייטא עם דינא דתלמיד לפני רבו, אמנם לאור המבואר מתיישב שפיר דס"ל לבעל כנה"ג דיסוד הפטור בתלמיד לפני רבו היינו משום דלאו אורחא למזגי בפניו, וס"ל כשי' הרמב"ם דיסוד חובת הסיבה הוא באופן שדרכו להסב

בישיבה של חירות, וא"כ בעבדים ושפחות דמי לתלמיד לפני רבו, אולם בשי' המהרי"ל והדברי מנחם נראה דס"ל כפי' השאילתות דדינא דתלמיד לפני רבו היינו משום עשה דכבוד התורה, וא"כ פשוט דלא דמי לעבדים ושפחות דאף אם אין דרכן להסב, מ"מ לעולם איכא חיובא דהסיבה לעשות זכר לחירות שהיה בשעת היציאה וכמבואר בד' הראשונים הנ"ל בשם המדרש.

ז

חידוש דין בדין בחור אצל אביו אי צריך הסיבה

ונראה דאיכא נפקותא נוספת בין הני תרי ביאורים ביסוד הפטור של תלמיד אצל רבו, והוא בנוגע בן שאינו נשוי על שלחן אביו, דהנה איתא בשו"ע (סעי' ה') בן אצל אביו צריך הסיבה, אפילו הוא רבו מובהק, ובפשטות דינא הכי דכל בן צריך הסיבה, ואין חילוק אם הוא נשוי או לא.

**אמנם חידוש גדול זכיתי לשמוע אישית מפ"ק של כ"ק מרן רבינו שליט"א, בליל ג' ויקרא, כ"ט אדר דהאי שתא, בתוך שיחה בנידון דידן, כאשר הצעתי לפני מרן שליט"א שאני כותב עכשיו ביאור בעניני הסיבה בליל הסדר לתועלת הלומדים והקוראים בגליונינו המפוארה, ענה וסיפר לי דבר פלא, אשר בראשית שנות בחרותו, שמע מפי זקנים ישישים מדור הקדום שב'אלטער היים' לא היה דבר כזה שבחורים קודם נשואיהם ינהגו בהסיבה על שלחן אביהם, והיה זה לפליאה גדולה בעיניו, דלכאורה זהו נגד דעת השו"ע שמבואר דבן אצל אביו צריך הסיבה, ועלה בדעתו לברר ענין זה אצל מרן דודו רביה"ק בעל דברי יואל זי"ע, האם כנים הדברים או לא. והמשיך רבינו שליט"א לספר אשר בשנת תשכ"א שהיה אז בן ארבעה עשר, ביום ערב פסח אחר צהרים, אחר אפיית מצות, הרהיב עוז בנפשו ונכנס בעצמו אל הקודש פנימה, מרן זי"ע ישב אז על מקומו בראש השלחן והתעיין באיזה ספר, וכאשר ראה אותו מרן זי"ע עומד בחדרו מן הצד, תיכף שאל אותו "וואס טוהסטו דא?", מקודם השיב רבינו שליט"א שרוצה לקבל מצה ממרן רביה"ק זי"ע, אז עמד רבינו זי"ע ממקומו והלך אצל הארגז שהיה שם המצות שלו, ובירר מצה נאה מתוך סל המצות ונתנו ליד רבינו שליט"א ושב למקומו בראש השולחן, שוב הוסיף רבינו שליט"א ואמר שיש לו איזה ענין לשאול, ואמר רביה"ק זי"ע, "נו אדרבה", וסיפר לו רבינו שליט"א את אשר שמע מפי הזקנים שב'אלטער היים' לא היה הבחורים נוהגים בהסיבה אצל אביהם בליל הסדר ופלא הוא בעיניו, השיב לו רביה"ק זי"ע דאכן נכון הדבר, ובלשו"ק: "יא, אזוי איז געווען אינדערהיים, א בחור ביז די חתונה האט נישט מיסב געווען", ורק לאחר הנישואין אז התחילו להתנהג בהסיבה, ע"כ הסיפור במלא מפ"ק של כ"ק רבינו שליט"א.

וכשנבוא לעיון הלכה, הנה זה פשוט לכאורה דאי נימא דסיבת הפטור של תלמיד לפני רבו הוא כפי' הא' משום דכבוד התורה דוחה מצות הסיבה, וא"כ חיובא דבן אצל אביו המבואר בשו"ע, הוא משום דאב מסתמא מוחל להבן, ולכן חייב בהסיבה, אמנם אי נימא דסיבת הפטור של תלמיד לפני רבו הוא כפי' הב' משום שאי"ז דרך חירות, וא"כ חיובא דבן אצל אביו המבואר בשו"ע, הוא כמו שהבאנו לעיל לשון האו"ז שכתב וז"ל: דבן אינו כל כך כפוף לו לאביו שיפטר מהסיבה עכ"ל, ולפי"ז יתכן לומר דבאותן הזמנים שהיה ענין של דרך ארץ בתוקפו וכראוי [משא"כ היום...], שוב כל עוד שהיה בחור בבית אביו, אכן היה כפוף לאביו כ"כ, דבכל השנה כולה לא היה מתנהג בענין של חירות ושררה בפני אביו, וא"כ שפיר יתכן לומר דגם בפסח פטור מהסיבה, דלדידיה אי"ז בגדר חירות, ולפי"ז דינא דשו"ע מיירי רק בבנים נשואים דאז אינו כפוף כ"כ לאביו, אבל בעודו בחור ודר בבית אביו היה דרכם להיות כפוף באופן נעלה, ולכן גם בפסח פטורין מהסיבה, ויש לעי' עוד בזה, ועוד חזון למועד בעז"ה.

מאת הרה"ג ר' יעקב ווייס שליט"א

רב ביהמ"ד ישמח משה דקהלתינו הק' מאנסי יצ"ו

הנה בפיוט 'אחד מי יודע' ו'חד גדיא' הנאמרים בסוף ליל הסדר, רבו כמו רבו מפרשי ההגדה לדרוש ולבאר מה ענינם לחג הפסח, והביאו בשם התשב"ץ, שנכתבו הפיוטים בדרך חידה במשל נסתר ונפלא, כדי שהבאים אחריו ישתוממו על זה, וכל אחד יתן אל לבו להתבונן בה ולפתור החידה, וכל אחד יפרש שיחתו כיד ה' הטובה עליו, ועל ידי זה ירבו לספר ביציאת מצרים. גם אני בעניי כבר פירשתי ודרשתי בזה בהגדה 'תגיד ליעקב' בכמה אנפין, ועתה האיר ה' את עיני לבאר ולפרש פיוטים אלו ולקשרם לליל התקדש החג בדרך נחמד ונעים.

מודעת זאת כי ליל התקדש חג הפסח נתחלק לשני חלקים, הא' להודות ולהלל על נסי יציאת מצרים, והב' להתחזק באמונה על גאולה העתידה, וכמו שכתב הלבוש (סימן ת"פ ס"א) בטעם חלוקת ההלל בליל הסדר לשנים, מפני שחצי הלל שקודם הסעודה מדבר הכל ביציאת מצרים, ושייך לכל ההגדה שקודם הסעודה דאיירי כולה ביציאת מצרים, אבל חצי ההלל האחרון, וגם רוב סיפורי ההגדה שאחר הסעודה, מדברים בשאר הגאולות ובגאולה העתידה, לכך קבעוה יחד אחר הסעודה, עכ"ל.

ומעתה י"ל כי בהיות אשר חלק השני של ליל הסדר מיוסד ועומד על הגאולה העתידה בביאת מלכינו משיחינו במהרה בימינו, בא הפייטן ויסד לנו פיוט 'אחד מי יודע' בו הוא מפרט והולך כל הדברים המסוגלים לקרב גאולתינו ופדות נפשינו, ולאחר מכן בפיוט 'חד גדיא' הוא מתאר כמה מעלות טובות יהיו לבני ישראל בגאולה העתידה לעתיד לבא.

אחד מי יודע

שלש עשרה מעלות טובות המסוגלים לקרב הגאולה

אחד מי יודע, אחד אלהינו שבשמים ובארץ. 'אמונה', בזכות האמונה בה' אחד מקרבין הגאולה. איתא במכילתא (פ' בשלח פרשה ו) את מוצא שלא נגאלו ישראל ממצרים אלא בשכר האמנה, שנאמר (שמות ד לא) ויאמן העם, וכן אתה מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמנה, שנאמר (שיר השירים ד ח) אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי תשורי מראש אמנה.

שנים מי יודע, שני לוחות הברית. 'לימוד התורה', בזכות לימוד התורה מקרבין הגאולה. במסכת אבות (פ"ו מ"ב) נדרש מה שנאמר בשני לוחות הברית (שמות לב טז) והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות, אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה. ומסביר המהר"ל מפראג (חידושי אגדות סנהדרין צט:) שהכוונה שיהיו בני חורין בגאולה העתידה.

שלשה מי יודע, שלשה אבות. 'זכות אבות', בזכות שלשת אבות נזכה לגאולה. במדרש (דברים רבה ב כג) כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא מתוך זכות אבות, דכתיב (שמות ב כג) ויזכור אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב, ואף לעתיד לבא אין נגאלים אלא מתוך זכות אבות, דכתיב (דברים ד לא) כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך.

ארבע מי יודע, ארבע אמהות. 'נשים צדקניות', בזכות נשים צדקיות נזכה לגאולה. אמרו חז"ל (סוטה יא:) בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים, עוד אמרו (ילקוט רות רמז תרו) אין הדורות נגאלים לעתיד לבא אלא בשכר נשים צדקניות שיש בדור, שנאמר (תהלים צח ג) זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, לבני ישראל אין כתיב כאן, אלא לבית ישראל.

חמשה אני יודע, חמשה חומשי תורה. 'אמירת תהלים', בזכות אמירת חמשה ספרי תהלים שהם כנגד חמשה חומשי תורה נזכה לגאולה. איתא במדרש (שוחר טוב תהלים א) משה נתן להם לישראל חמשה חומשי תורה, וכנגדם נתן להם דוד ספר תהלים שיש בו חמשה ספרים. וכתב באגרא דכלה (פ' שמות) ואלה שמו'ת בנ'י ישרא'ל הבאי'ם מצרימ'ה, סופי תיבות 'תהלים', ידוע דגלות מצרים הוא גלות הכולל כל הגליות, נמצא רמוז בכאן כל הגליות כולן, והנה הגאולה מכל הגליות הוא על ידי תורה ותשובה, והנה תשובה יוכל כל אדם עשות, מה שאין כן תורה מי שאינו תלמיד חכם אינו יכול לעסוק בתורה, והבטיח הש"י לדוד שיהיה ספרו תהלים חשוב כעוסקים בנגעים ואהלות. וזה שנרמז כאן בסופי תיבות 'תהלים', עכד"ק.

ששה מי יודע, ששה סדרי משנה. 'משניות', בזכות לימוד משניות מקרבין הגאולה. איתא במדרש (ויקרא רבה ז ג) אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות, מה טעמא (הושע ח י) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם עתה אקבצם.

שבעה מי יודע, שבעה ימי שבתא. 'שבת קודש', בזכות שמירת שבת מקרבין הגאולה. במדרש (שוחר טוב תהלים צה) אם היו ישראל משמרין אפילו שבת אחת כתיקונה מיד היו נגאלין, שנאמר (תהלים צה ז) היום אם בקולו תשמעו, וכתיב (דברים ה יב) שמור את יום השבת לקדשו. וקשה דהא אמרו בגמרא (שבת קיח:) אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים. ומתרץ הישמח משה (פ' תשא ד"ה ושמרו) שכדי לזכות לשמירת שבת אחת כהלכתו צריך להיות מקודם 'שבעה ימי שבתא', דכתיב (שמות כג יב) וביום השביעי תשבות, ולא הוי שבת אמיתי, רק אם שומר מקודם שבת אחד, ואחריו מתחילין ששת ימי המעשה, ואחר כך יום השביעי ושובת בו, ולזה צריך שתי שבתות, עיי"ש.

שמונה מי יודע, שמונה ימי מילה. 'ברית מילה', בזכות ברית מילה מקרבין הגאולה. בפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ט) כתיב (יחזקאל טז ו) ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואומר לך בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי, וכי מה ראה הכתוב שני פעמים בדמיך חיי, אלא אמר הקב"ה בזכות דם ברית מילה ובזכות דם פסח גאלתי אתכם ממצרים, ובזכותם אתם עתידים להגאל בסוף מלכות רביעית, לכך נאמר שני פעמים ואומר לך בדמיך חיי.

תשעה מי יודע, תשעה ירחי לידה. 'נשמות שבגוף', כאשר יכלו הנשמות שבגוף נזכה לגאולה. במסכת נדה (דף יג:) אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, שנאמר (ישעיה מ טז) כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. ופירש רש"י, גוף, שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות נולדים, ובדבר הזה תלוי קץ הגאולה.

עשרה מי יודע, עשרה דבריא. 'נטרונא', בזכות נטרונא שהוא הקיווי והצפיה נזכה לגאולה. הנה ענין הצפיה לגאולה מפורש בעשרת הדברות, כמו שכתב בספר סמ"ק (מצוה א) במה שאמרו (שבת לא.) ששואלין לאדם בשעת דינו, צפית לישועה, והיכן כתיב מצוה זו, אלא כתיב (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם, כך אני רוצה שתאמינו בי שאני עתיד לקבץ שבותכם מגלות האחרון מבית עבדים, עכ"ד. ואיתא במדרש (ילקוט בא רמז קצא) מי פורע לכם ממדי מרדכי ואסתר, מי פורע לכם מיון בני חשמונאי, מי פורע לכם ממלכות רביעית נטרונא.

אחד עשר מי יודע, אחד עשר כוכביא. 'צדקה', בזכות הצדקה מקרבין הגאולה. איתא בגמרא (בבא בתרא י.) גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר (ישעיה נו א) כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות. עוד אמרו (בבא בתרא ח:) ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, אלו גבאי צדקה. ומסביר המהרש"א, הגבאים שהם המעשים את הרבים לצדקה יהיו מעשיהם ככוכבים, שהכוכבים משתמשים בין ביום ובין בלילה אבל אינן מאירין רק באפילה בלילה, כן גבאי הצדקה יפקחו בעסקי העניים בין ביום ובין בלילה אך לא יתנו לעניים הצדקה בפרהסיא ביום רק יאירו עיניהם בסתר בלילה כדי שלא יתביישו, עכ"ד. וכיון שנמשלו גבאי צדקה לכוכבים, מה נעים לרמזם במספר 'אחד עשר כוכביא', על דרך אמרם ז"ל (בבא בתרא ט:) הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו בדברים מתברך בי"א ברכות.

שנים עשר מי יודע, שנים עשר שבטיא. 'שלום ואחדות', בזכות השלום והאחדות בין כל שבטי ישראל נזכה לגאולה. כתיב (דברים לג ה) ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל. פירשו חז"ל בספרי (סימן שמו) יחד שבטי ישראל, כשיהיו שנים עשר שבטי ישראל עשוים אגודה אחת ולא כשהם עשוים אגודות אגודות. ובמדרש (תנחומא נצבים א) אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת, שנאמר (ירמיה נ ד) בימים ההמה ובעת ההוא נאום ה' יבואו בני ישראל המה ובני יהודה יחדיו.

שלשה עשר מי יודע, שלשה עשר מידיא. 'מדות של רחמים', בזכות שלש עשרה מדות של רחמים נזכה לגאולה. איתא בזוהר חדש (דף קיג.) י"ג מכילן דרחמי עלייהו אתמר (ישעיה נד ז) וברחמים גדולים אקבצך, ואלין אינון י"ג מכילן דרחמי דכרת עם משה לאפקא בהון לישראל מן גלותא. והדרך לעורר הי"ג מדות של רחמים, כבר מפורש בספרי (פרשת עקב סימן מט) והלכת בדרכיו, מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון, וכן כולם.

חד גדיא

כמה מעלות טובות שיהיו לישראל בגאולה העתידה

חד גדיא חד גדיא דזבין אבא בתרי זוזי. 'חד גדיא' רמז לכנסת ישראל שנמשלה לשה ולגדי, כנאמר (ירמיה נ יז) שה פזורה ישראל, ונאמר (שיר השירים א ח) ורעי את גדיותיך. 'דזבין אבא בתרי זוזי', שעתיד אבינו שבשמים לקנותינו ולגאלינו על ידי שני הגואלים אליהו הנביא ומשיח בן דוד, והם נקראים בתואר 'כסף', כמבואר בגמרא (חולין צב.) כסף אלו הצדיקים.

ואתא שונרא. 'שירה נאה', בעת הגאולה נזכה לומר שירה נאה להשי"ת. איתא בגמרא (ברכות נו:) הרואה חתול בחלום באתרא דקרו ליה שונרא נעשית לו שירה נאה. ובמדרש (שמות רבה כג ה) תשורי מראש אמנה (שיר השירים ד ח), עתידין ישראל לומר שירה לעתיד לבא, שנאמר (תהלים צח א) שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה.

ואתא כלבא. 'אליהו הנביא', לעת קץ יבא אליהו הנביא לבשרינו הגאולה, ואיתא בגמרא (בבא קמא ס:) כלבים משחקים אליהו הנביא בא לעיר. ומקרא מלא דיבר הכתוב (מלאכי ג כג) הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא.

ואתא חוטרא. 'משיח צדקינו', לעת קץ נזכה לקבל פני משיח צדקינו, והוא מכונה בתואר 'חוטר', ככתוב בנבואה (ישעיה יא א) ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה. ופירש רש"י, חוטר שבט מלוכה.

ואתא נורא. 'בית המקדש', בעת הגאולה נזכה לבנין בית המקדש השלישי שירד בנוי ומשוכלל מן השמים, וכאמרינו בתפלת נחם, כי אתה ה' באש הצתה ובאש אתה עתיד לבנותה. וכן מבואר בגמרא (בבא קמא ס:) אמר הקב"ה אני הציתי אש ציון ואני עתיד לבנותה באש.

ואתא מיא. 'רפואות וישועות', בעת הגאולה נזכה לרפואות וישועות. כתוב בנבואה (זכריה יד ח) והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים, ואמרו במדרש (שמות רבה טו כא) עתיד הקב"ה להוציא מים חיים מירושלים ומרפא בהם כל שיש לו מחלה. וכן הוא גם בגמרא (סנהדרין ק.) עתיד הקב"ה להוציא נחל מבית קדשי הקדשים, וממנה יתרפאו כל מיני חולאים.

ואתא תורא. 'קרבנות', בעת הגאולה נזכה לעשות קרבנות חובותינו בצאן ובקר תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן, ככתוב בספר תהלים (נא כ-כא) היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים, אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז יעלו על מזבחך פרים.

ואתא השוחט. 'סעודת שור הבר ולויתן', בעת הגאולה נזכה לסעודת שור הבר ולויתן שישחטם השי"ת בחרבו, כאמרינו בחרוזי אקדמות, מקרב ליה בריה בחרביה רברבותא, אריסטון לצדיקי יתן ושירותא. ומקורו בדברי הגמרא (בבא בתרא עה.) עתיד הקב"ה לשחוט לשור הבר ולויתן בחרבו, ועתיד לעשות סעודה לצדיקים מבשרם, עיי"ש.

ואתא מלאך המות. 'נקמה בגוים', בעת הגאולה נזכה לראות בעינינו נקמה בגוים, ואיתא במדרש (בראשית רבה כו ב) לעתיד לבוא הקב"ה עושה מלאך המות סטטיונר של אומות העולם. פירש"י ממונה עליהם לרדותם בכל מיני יסורים. וכתב ביפה תואר, ומה שאמר בכמה דוכתי שלעתיד מלאך המות בטל מהעולם, היינו לגבי ישראל, לא לאומות העולם.

ואתא הקדוש ברוך הוא. 'תורה מפי הקב"ה', בעת הגאולה נזכה לשמוע תורה ולקבל לקח מפי הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, ככתוב בתורה (במדבר כג כג) כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. ופירש"י, עוד עתיד להיות עת אשר תגלה חיבתן לעין כל, שהן יושבין לפני הקב"ה ולומדים תורה מפיו, ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת, והם ישאלו להם מה פעל אל, וזהו שנאמר (ישעיה ל כ) והיו עיניך רואות את מוריך.

שלמי תודה וברכה

באותות הערכה והוקרה, נשגר בזאת השורה, כסא דברכתא, קדם ידידינו החשובים הני צנתר דדהבא, שמם הטוב מהולל בהילולים, רודפי צדקה וגומלי חסדים לכל דבר שבקדושה, ובמיוחד התמסרו בלונ"ח למענינו בערבי פסחים במידה מרובה וגדושה, לבוא בעזרת מפעלינו המעטירה, ברוח נאמנה ומסורה, שמם הטוב נודע לתפארה

הר"ר חנני' יו"ט ליפא גרינבוים הי"ו

והר"ר יוסף שפילמאן הי"ו

מחשובי אנשי שלומינו בעיה"ב לאנדאן יע"א

ובחדא מחתא נשגר לו ברכת מז"ט לרגל שמחת הולדת בנו למזל טוב

הן המה אשר עמדו לימינינו במסירות רבה ונאמנה
למען הצלחת המגבית בעיה"ב לאנדאן יע"א
לטובת מפעלינו הכביר

אשריכם גיבורי חיל! מה טוב חלקיכם!

זכות הארת בתי אנ"ש בחג הפסח יגן בעדם להתברך בכל מילי דמיטב
ואלקא דמאיר יענם בכל משאלות לבם לטובה ולברכה.

המברכים ברגשי הודאה והוקרה

קמחא דפסחא "ידי חסד"
ד'סאטמאר בני ברק

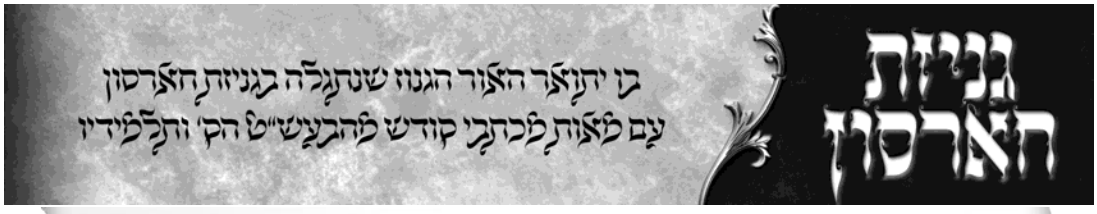
מדור

למען תספר

א גניזת הארסון

ב על משמר האמונה

ג משולחן מלכים

הגניזה החרסונית - כחר"ס הנשבר

אשתקד לפני חג הפסח זכינו להרוות צמאון קוראינו הנאמנים ע"י עריכת מאמר ארוך ומקיף אודות 'הגניזה הקהירית' שנמצאה בעיר קהיר שבמצרים, והיות שהדבר מצא חן בעיני הקוראים שנהנו להעשיר ידיעותיהם בידיעות חשובות אלו, אמרנו להוסיף ולפרסם מאמר מקיף אודות 'הגניזה החרסונית', אשר גם מדובר מגניזה של אוצר בלום וגדול בהיקפיו בכמות ובאיכות, אשר נתגלה בעיר חארסון שבאוקריינא, אשר היה מלא במאות מכתבי קודש מהבעש"ט הקדוש ותלמידיו הקדושים אשר האירו פני תבל, וע"י המכתבים נתגלו ונתוודעו הרבה ידיעות מרעישות ונפלאות מחיי הבעש"ט הקדוש ומתלמידיו, מתהלוכותיהם ומהידידות אשר שררה ביניהם.

אך לא ראי זה כראי זה, ושני חילוקים בדבר:

א. הגניזה הקהירית נמצאו בה אגרות וספרים קדומים מתקופת הרמב"ם ומעוד דורות קדומים, וכן מדרשים ובריתות, פיוטים ותעודות נישואין וכדומה כפי שהרחבנו עליהם אשתקד.

ואילו הגניזה החרסונית היתה 'חסידישע גניזה', דהיינו מאות מכתבים מהבעש"ט הקדוש ותלמידיו הקדושים כפי שיפורט להלן בארוכה.

ב. הגניזה הקהירית לא היו בה עוררין, וכל הרבנים והגאונים, ולהבדיל החוקרים, הסכימו פה אחד שהאוצרות שנתפרסמו משם הם אמת ויציב, ואף שהיו גדולים שלא רצו לסמוך עליהם להלכה ולמעשה, אבל לא היה להם שום ראיה או פירכא.

אבל כשנתפרסם הגניזה החרסונית נתהוה פולמוס גדול מאוד וויכוח גדול בין צדיקים וקדושים האם יש להאמין להאוצר הגנוז, או שהוא שקר ומופרך ומזוייף מתוכו.

וכמובן שאין בידינו להסיק מסקנות ורק הצגנו את הדברים ככתבן וכלשונם, וישמע חכם ויוסיף לקח.

ארמון של הצאר ניקאלייא שר"י

השתלשלות הגניזה

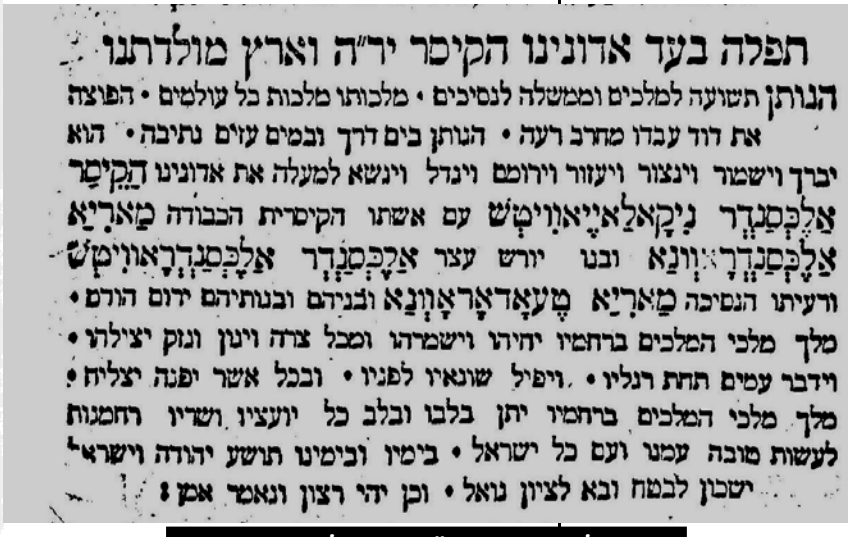
הקייסער צאר הצורר אלכסנדער ניקולייא השני שר"י שלט ברוסיא בשליטה עצומה, כל מי שלא היה נכנע למרותו היה נהרג או נשלך לגלות בסיביר, ועל ידם המשיך מורשת אבותיו הרשעים ברדיפת היהודים באכזריות ובעריצות נוראה, אך בשנת תרע"ד נתקבצו מתנגדי השלטון והקימו מרד גדול

בשלטון הצאר, כמובן שהמרידה היתה במלחמה עקובה מדם כאשר משני הצדים נהרגים ונשחטים אלפי אנשים, וכך נמשכה המרידה כארבע שנים, עד בשנת תרע"ח הופלה שלטון הצאר, אשר נקרא בפי חוקרי ההיסטוריא 'מהפיכת פברואר' ואח"כ 'מהפיכת אוקטובר', ואז ירו בהקייסער והוציאו להורג אותו וחמשת ילדיו, ואז נסתיימה שלטון הצארים ברוסיא אשר שלטה כחמש מאות שנה, [וכבר הרחבנו בגליונינו הקודמים בכמה מאמרים להוכיח שהצדיקים הקדושים זי"ע פעלו בתפילתם בסגולותיהם ששלטון הרשע יפול וייכנע].

הפלת שלטון הצאר ושבירת האנדרטא הענקית ברחובות רוסיא

השלטון וההנהגה החדשה נתפס בידי הבולשעוויקן, ואז התחיל שלטון של הקאמעניסטן הארורה, וכשפרצו לארמונות הצאר ולבניני הממשלה, פרצו את האוצרות והארכיון שהיו גנוזות במרתפי השלטונות, ושם נתגלו הרבה ידיעות משלטון הצארים במשך כל השנים, וכידוע שאז נתגלו כתבי ההלשנה נגד הבעל התניא והרה"ק מרוזין ובכלל כל הפראטאקאלן הגזירות קשות ורעות שנגזרו על יהודי רוסיא ברבות השנים, ובין האוצרות היו גנוזים הרבה ספרים ומכתבים שהוחרמו מצדיקים אשר נאסרו ע"י שלטון הצאר, וכידוע שגם שדדו אז מאוצרו של הרה"ק מרוזין את אוצרותיו אשר היו בה הרבה גנוזות קדם, וכן מעוד צדיקים כגון הבעל התניא זצ"ל וצדיקי בית טשערנאביל אשר כל פעם כשהגיעו לחקור או לאסור את הצדיקים החרימו בביתם את כל המכתבים והספרים.

והנה חבילות האוצר [אשר בה נדון במאמרינו] נתגלו בהעיר חרסאן שבדרום מדינת אוקריינא (בפלך העיר קייב ושוכנת על גדות נהר הדייענפער), ובקיץ שנת תרע"ח הגיעו המכתבים לעיר אודעסא ע"י מוכרים שונים, וההוכחה שהם מכתבים אמיתיים הי' שעל כל מכתב הי' מספר מדוייק, וגם נמצא כתוב עליו חתימת השלטון וחתום בגושפנקא דמלכא העשויה משעוה של השלטון הרוסי, וכפי השמועה הם נמצאו באוצרו של הרה"ק מרוזין זי"ע ונשדדו ממנו בעת החיפוש שהי' בביתו כידוע, כשהלשינו על הרה"ק מרוזין בימי ניקולייא הראשון, וגם נאסר בשביל אותה

תפלה בעד אדונינו הקיסר יר"ה וארץ מולדתנו
הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים • מלכותו מלכות כל עולמים • הפוצה
את דוד עבדו מחרב רעה • הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה • הוא
יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם וינדל וינשא למעלה את אדונינו הַקֵּיסַר
אַלֶכְסַנְדֶר נִיקָאלַאיֶיאוִויטְשׁ עם אשתו הקיסרית הכבודה מַארְיָא
אַלֶכְסַנְדְרָאוִוונָא ובנו יורש עצר אַלֶכְסַנְדֶר אַלֶכְסַנְדְרָאוִויטְשׁ
ורעיתו הנסיכה מַארְיָא פֶּעאדָארָאוִונָא ובניהם ובנותיהם ידום הרם •
מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיו וישמרהו ומכל צרה וינן ונוק יצילהו •
וידבר עמים תחת רגליו • ויפיל שונאיו לפניו • ובכל אשר יפנה יצליח •
מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות
לעשות טובה עמנו ועם כל ישראל • בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל
ישכון לבטח ובא לציון גואל • וכן יהי רצון ונאמר אמן •

תפילה בעד הצאר שר"י שהוכרחו לומר ברוסיא

המסירה כמורד במלכות, ואז לקחו כל הכתבים שנמצאו בביתו לבדיקה מדויקת ע"י הקטיגור בקייב.

בין הגניזה החרסונית שנמכרה אח"כ באודעסא היו כתבי יד כתובים על קלף, ומהם על נייר, מכתבים חתומים ע"י הבעש"ט, הרב המגיד ממעזריטש ועוד, וספרים נדפסים, וכן יריעות קלף מעובד ומשורטט ומוכן לכתיבה, חותמו של הבעש"ט, כלי כסף של בשמים של הבעש"ט, כלי כסף בתמונת דג, כלי כסף בתמונת מגדל, כלי כסף בתמונת אילן.

אך המוכרים לא רצו בשום אופן לגלות באיזו דרך הגיעו אליהם הכתבי יד והספרים, והבינו ממנה שנגנב ונשדד מאוצרות השלטונות וכדי שלא יעלו על עקבותיהם ויתפסו אותם בגניבתם לא רצו לגלות את מקום המציאה והגניבה, אך מאידך מראה פניהם של המוכרים העירו חשד של זיוף, אבל מכיון שראו הקונים כי כל כתב ומכתב כתוב עליו שנמצא בעת החיפוש שהי' בביתו של הצדיק מרוזין, וחתום בגושפנקא דמלכא בשעוה, ומצויין במספר עם חתימתו של הפקיד, התחילו לקנות את גנוזות האוצר במחירים גבוהים.

החסיד הנגיד ר' שמואל גוראריי ע"ה מהעיר קרעמענטשוג [מעשירי חסידי האדמו"ר הרש"ב מליבאוויטש הנודעים] קנה חלק גדול מהגניזה, ושלחם תשורה לרבו הרש"ב זצ"ל שהי' דר אז ברוסטוב.

העיר חארסון על גדות הנהר דיינעפער

ע"כ תמצית השתלשלות הגניזה כפי שנראה מתוכן מכתב האדמו"ר הריי"צ זצ"ל שנתפרסם בקובץ התמים (י"ל בשנת תרצ"ה).

ויש לציין שהרבה אגרות ומכתבים אחרים נמכרו לסוחרים אחרים וחובבי עתיקות, וכפי שיתפרסם בהמשך המאמר.

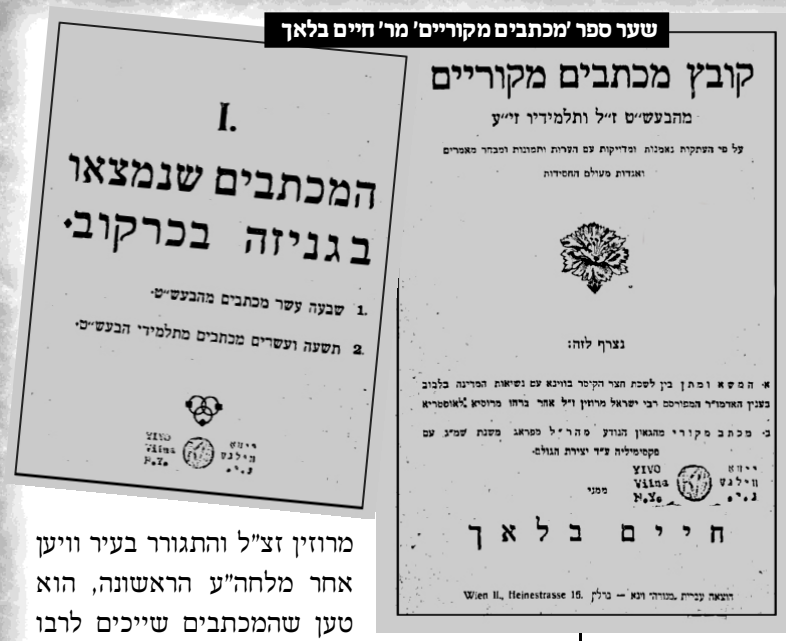
*

לעומתו הסופר ר' חיים בלאך בספרו 'קובץ מכתבים מקוריים' (י"ל בשנת תרפ"ג בערך בעיר וויען) אשר בו פירסם 46 מכתבים מהגניזה הביא השתלשלות הדברים בסגנון שונה קצת:

מצבת החסיד הנגיד שמואל גוראריה
ליד ציונו של הרש"ב מליבאוויטש

המכתבים הועברו מקיוב להגניזה המרכזית בעיר פעטערבורג, כי הקטיגור בקיוב התיאש בשעתו להשיג את הרה"ק מרוזין לאחרי בריחתו למלאדאווא בשנת ת"ר, ובשעת המהפיכה ברוסיא בהפלת שלטון הצאר, בדקו הבאלשעוויקים בהארכיון המרכזי בפעטערבורג, ומה שלא הי' נחשב אצלם נזרק החוצה, וכנראה מצא איזה יהודי את המכתבים הנזרקים, והבין שהם מהבעש"ט הק' ותלמידיו, והוא המציאם אח"כ למכירה בעיר אודעסא.

שער ספר 'מכתבים מקוריים' מר' חיים בלאך

קובץ מכתבים מקוריים

מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו ז"ע

על פי העתקות נאמנות ומדויקות עם הערות ותמונות ומבחר מאמרים ואגדות מעולם החסידות

נצרף לזה:

חיים בלאך

Wien II., Heinestrasse 16.

I.

המכתבים שנמצאו בגניזה בכרקוב.

1. שבעה עשר מכתבים מהבעש"ט.

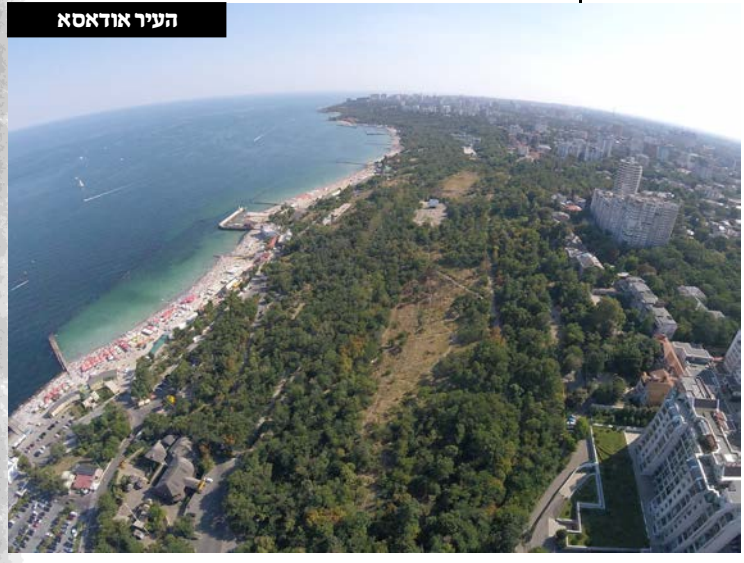
2. תשעה ועשרים מכתבים מתלמידי הבעש"ט.

[מן הראוי לציין שהר' משה אפרים חיים בלאך ע"ה הנזכר לעיל חיבר 35 ספרים וערך מאות מאמרים בגליונות שונים, נולד בעיירת דעלאטין במדינת גאליציע ובסוף ימיו התגורר בעיר בראנקס שבברוקלין ונפטר בערך בשנת תש"ל, והיה תלמידו של בעל הרי בשמים – סטאניסלאוו והגאון המהרש"ם מבערזאן זצ"ל וכתב ספר על רבו 'המהרש"ם הפוסק האחרון', וכן פירסם ספר 'קובץ מכתבים מקוריים מהבעש"ט, וכן חיבר ספר 'דובב שפתי ישנים' ג' חלקים נגד דעת הציונות ובו מכתבים מכל גדולי ישראל נגד הציונות, אבל כבר נתפרסם לעין כל שכל דבריו וסיפוריו מפוקפקים מאוד ומלאים סתירות ותמיהות, עד שאפשר להוכיח בנקל שהם מזוייפים מתוכם, ויש אומרים שגם את שמו גנב וזייף, כי קודם המלחמה נתפרסם בכל ספריו ומאמריו בשם 'חיים בלאך', ולאחר המלחמה התחיל לחתום עצמו ולפרסם שמו בשם 'משה אפרים חיים' וייחס את עצמו לבעל הדגל מחנה אפרים ושהוא קרוי על שמו, ועצם הדבר מלא תמיה או גיחוך, ואכמ"ל].

*

ומאחד מנכדי הרה"ק מרוזין זי"ע שהי' מתגורר בווינא שמע ר"ח בלאך הנ"ל יתר הפרטים כדלהלן: בעיר אודעסא קנה אחד עשיר מחסידי חב"ד בקרעמענטשוג את המכתבים בדמים מרובים ומסרם במתנה להרבי הריי"צ מלובאוויטש זצ"ל, וכשהדבר נודע לאחד מחסידי האדמו"ר רבי מנחם נחום פרידמאן מבויאן זצ"ל שהיה נין ונכד להרה"ק מרוזין זצ"ל והתגורר בעיר וויען אחר מלחה"ע הראשונה, הוא טען שהמכתבים שייכים לרבו שהוא נכד הרה"ק הנ"ל, והוא התפשר עם הרבי מליובאוויטש באופן זה, המכתבים שנזכר בהם שם בעל התניא או שנכתבו ממנו שייכים להרבי מליובאוויטש ועליו ליתן העתקות מהם להרבי מבויאן, אבל משאר המכתבים יש לו הזכות לעשות העתקות לעצמו, אבל המכתבים שייכים להרבי מבויאן, ועל כל המכתבים המקוריים שהובאו לוויען, ושנמסרו ליד הרבי מבויאן הי' הגושפנקא של השלטון הרוסי, וגם רשימת המספר מהקטגורי' הקיובית.

העיר אודאסא

תוכן האוצר שבהגניזה

בקובץ התמים שיצא לאור בעיר ווארשא שבפולין (שנת תרצ"ה) פירסם המשפיע החסיד רבי יחזקאל (המכונה ר' חאטשע) פייגין ע"ה יד ימינו של האדמו"ר הריי"צ מליבאוויטש זצ"ל את התוכן של האוצר הבלום שמצאו בתוך הגניזה החרסונית, ונעתיק תוכן דבריו:

א. מערכת גליונות של דברי תורה הכתובים מכ"ק ר' אדם בעש"ט מראפשיטץ לכ"ק מרן הבעש"ט נ"ע וסוף זמן כתבם בשנת תצ"ב.

ב. עשרות ממכתבי כ"ק הבעש"ט נ"ע לבני ביתו, לבתו הצדיקת אדל ע"ה, לגיסו הרה"ק רבי גרשון מקיטוב, לתלמידיו הצדיקים, לחבריו הצדיקים הנסתרים, לאנשי מעשה העוסקים בפדיון שבוים, החלטות של אסיפות שונות, תעודות 'שטר מגיע' עבור הלואות בשביל פדיון שבוים, אותיות א"ב בחלופים ותמורות עפ"י קדש חכמת הקבלה, צוואת כ"ק הבעש"ט נ"ע עם חתימת העדים, הויכוח עם פראנק וסייעתו, זמני המכתבים משנת תפ"ט עד תק"ך.

ג. עשרות מכתבי תלמידי הבעש"ט הק' נ"ע הצדיקים המפורסמים איש לרעהו, ואלופם כ"ק המגיד ממעזריטש נ"ע בראשם, משנת תק"ך עד תקל"ג.

ד. עשרות מכתבים מתלמידי המגיד ממעזריטש למורם ורבם הקדוש ואיש לרעהו, ואלופם הרב ר' אברהם המלאך בן כ"ק המגיד נ"ע בראשם, עם הרבה גליונות דברי תורה וסיפורי מעשיות הנהגות וארחות צדיקים משנת תקל"ו.

ה. עשרות מכתבי הרה"ק ר' מענדל מוויטעבסק נ"ע וכ"ק הרה"ק ר' ברוך מעזבוזער נ"ע ועוד, משנת תקל"ז.

ו. מאות מכתבים מכ"ק אדמו"ר רבינו הגדול בעל התניא והשו"ע משנת תקכ"ט עד שנת תקע"ב, מספר רב אשר מבין כולם מתקבצים להרבה מאות גליונות, על רוב הגליונות ישנו מספר עם חתימת איזה פקיד כאמור.

ז. חותמו של הבעש"ט, כלי כסף של בשמים של הבעש"ט, כלי כסף בתמונת דג, כלי כסף בתמונת מגדל, כלי כסף בתמונת אילן.

העולה מהנ"ל שהכתבים והמכתבים של הגניזה מקיפים תקופה של ארבעה דורות כוללים, ואלו הן. **א. דורו של רבי אדם בע"ש והצדיקים הנסתרים שבזמנו, ב. דורו של הבעש"ט, ג. דורו של הרב המגיד ממעזריטש ותלמידיו החבריא קדישא, ד. דורם של תלמידי הרב המגיד ממעזריטש והחבריא קדישא.**

ויש לציין שהאוצר הנ"ל שהיתה בידי

מכתבים קדושים רף י.

מכתבים קדושים רף יא.

תוכן כתבי קודש מתלמידי המגיד שהיה בהגניזה

הרש"ב מליבאוויטש גם כללו עניני קבלה כינויי שמות הקב"ה, שמות מלאכים, אלפי ביתין בלי נקודות עם נקודות ועם טעמים, ביאורי מקראות ומאמרי חז"ל, סיפורים ארוכים וקצרים, כן מתואר במכתב האדמו"ר הריי"צ, היחידים שראו חלק זה היו רק האדמו"ר הרש"ב והאדמו"ר הריי"צ, וחלק זה לא ניתן לפרסום ואין שום ידיעה על טיבם ומהותם.

ויש לציין, שבשעת נדידת האדמו"ר הריי"צ מרוסלאנד לאמעריקא נאבדו חלק גדול מהגניזה, אבל חלק ניכר נמצא עדיין היום באוצר הספרים הענקי של הריי"צ (ספריית שניאורסאהן) שבקראון הייטס.

פירסום המכתבים מהגניזה

הראשון שפירסם חלק מהמכתבים הוא ר' מנחם נחום לאנגערמאן בשם **'מכתבים קדושים'** בסוף ספר 'בית צדיקים' מאביו רבי מאיר יהודה לייבוש מטורקא, בעיר פרעשבורג שנת תרע"ח.

לדבריו העתיקם **"אות באות מכתבי יד קודש של מרן הבעש"ט הקדוש זצ"ל והרב המגיד הקדוש דוב בער זצ"ל ממזריטש ותלמידים הצדיקים הקדושים"**, לא היו בידו הכתבים גופם אלא העתקים שנשלחו לידי בני האדמו"ר רבי יצחק מבויאן בוויען, אמנם על חלק מן המכתבים הוא מציין שהם כתב ידם הקדוש ממש.

ר' מנחם נחום הנ"ל הוציא לאור **'ליקוטים תלפיות'** בשנת תרפ"א כולל חידו"ת של האדמורי"ם רבי אברהם יעקב מסאדיגורא ובנו רבי יצחק מבויאן זצ"ל, וגם פירסם שם 40 מכתבים הנדפסים שם, והוא העתקות מגוף כתב הצדיקים שהגיעו ליד האדמו"ר רבי מנחם נחום מבויאן טשרנוביץ.

ר"ח בלאך בשנת תרפ"ג בצירוף בספר **'קובץ מכתבים מקוריים'**, ובו פירסם 46 מכתבים מהגניזה.

בשנת תרפ"א י"ל בארה"ב ס' **'חכמי ישראל בעש"ט'** שחיבר ר' דוד שיפרין המכיל בתוכו ג"כ

מכתבים קדושים

מעותקים אות באות מכתבי יד קודש של מרן הבעל שם טוב הקדוש זצ"ל והרב המגיד הקדוש מריה דוב בער זצ"ל ממעזריטש. ותלמידיהם הצדיקים הקדושים אשר בגן עדן מנוחתם. זכותם יעמוד לנו ולכל ישראל אמן.

נעתק ויצא לאור ע"י:
ישראל מרגליות. פ"פ אלטער בירבראיער.

מחיר הספר לא פחות מחמשה ליר.

שנת תרפ"א

ספר מכתבים קדושים

ספר

ליקוטים תלפיות

בצירוף ארבעים מכתבים קדושים

הליקוטים האלה המה היבורים קדושים ונוראים אשר שמע אבי הרב ר' מאיר יהודא ליביש זלה"ה מכ"ק מרן אדמו"ר אביר יעקב זצ"ל מסאדיגערע וממרן קה"ק אדמו"ר פחד יצחק זצ"ל מבאיאן זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל.

נעתק על ידי בנו הרב ר' מנחם נחום לאנגערמאן נכתב ונגמר י"ם כסליו תרפ"א פה וויען.

פם

אדרעססא לשלוח מעות:
Rabbiner Langermann, Wien, II, Novaragasse 38|23

פם

בדפוס "אדריא" וויען, תרפ"א לפ"ק
WIEN, 1921.

שער הספר 'ליקוטים תלפיות' עם מכתבים מהגניזה שהגיעו לידי הרה"ק מבויאן

80 מכתבים מהגניזה.

בשנת תרפ"ג פירסם ד"ר שמחה אסף כמהה מכתבים בגליון 'התור' שי" במדינת רוסיא.

בשנת תרפ"ד חיבר החסיד ר' חיים אליעזר ביחאווסקי ספר **'גנזי נסתרות'** הרבה מכתבים מהגניזה.

החסיד ר' יוסף חיים נכד בעל המגיד מקאזניץ זי"ע הוציא לאור **'חמדה גנוזה'** בסופו העתקות של 38 מכתבים.

בשנת תרצ"ה פורסם בקובץ **'התמים' 306 מכתבים!** מהגניזה אשר בתור הקדמה כתב כ"ק האדמו"ר הריי"צ את השתלשלות המכתבים [המובא לעיל].

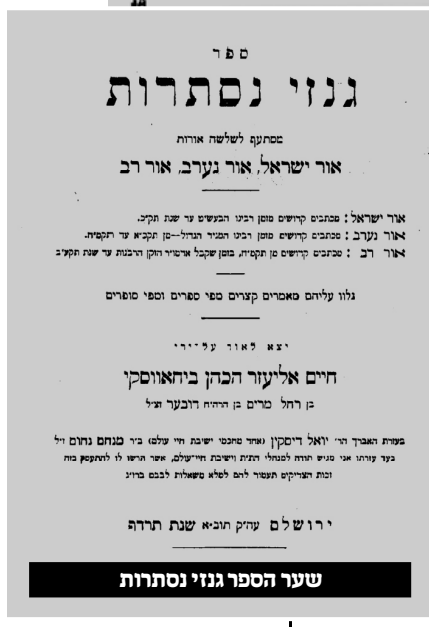

שער קובץ 'התמים' שבה נתפרסמו יותר מ300 מכתבים מהגניזה

שער ספר חכמי ישראל בעש"ט עם מכתבי הגניזה

ספר
חכמי ישראל
בעש"ט
כוזבי קודש מכל רבותינו הק' חכמי ישראל בעש"ט.
וחהם' ממעזריטש. ובנו הק'. וממכל הצדיקים
והחסידים תלמידיהם. ותלמידי תלמידיהם. וי"ע
אשר נתגלו לנו ע"י המסבב הסיבות. שרצה
שיתגלו לפנינו לראית אור שבעת הימים
ע"י ממשלת הרברבים (באלשעוויקעס)
שמצאו בארכיוון דקיעב. ואינה ה' לשם
את העבור החסיד ר' שמואל נוראדי'
ז"ל מקרעמענשוך וכמימב כספו
קנה המכתבים מידם וספרם
לכ"ק אדמו"ר מליבאוויטש.
רוח אפינו נשיא ישראל
וצללי"ה זי"ע נכב"ם
ומשם זכינו לראות אור הגנוז.
ניו יארק.
שנת תרפ"ד פל"ק

שער הספר גנזי נסתרות

ספר
גנזי נסתרות
מסתעף לשלשה אורות
אור ישראל, אור נערב, אור רב
אור ישראל: מכתבים קדושים מופן רבינו הבעש"ט עד שנת תקכ.
אור נערב: מכתבים קדושים מופן רבינו המגיד הגדול—מן תקכ"א עד תקמיה.
אור רב: מכתבים קדושים מן תקמיה, מופן שקבל אדמו"ר הזקן הרבנות עד שנת תקע"ב
גלוו עליהם מאמרים קצרים מפי סופרים וספרי סופרים
יצא לאור ע"י
חיים אליעזר הכהן ביחאווסקי
בן רחל כהרים בן הרה"ח דובער זצ"ל
בעזרת האברך הרי' יואל דיסקין (אחד מתמכי' ישיבת חי' עולם) בי' מנחם נחום ני'
בעד עזרתו אני מניח תורה למנחלי' תמיד וישיבת חי"עולם, אשר תרשו לו להתעסק בזה
וכל הצדיקים תעשור להם לשלא משאלות לבבם ברוב
ירושלם עה"ק תוב"א שנת תרפה

ונציין לשונו של הריי"צ במכתבו:

... כשלשה וארבעה שעות ביום התעסק הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק בבקורת הכתבי יד בעיון גמור, והרבה פעמים למד אתי כמה עניני קבלה וחסידות הכתובים מגליונות והמכתבים והספורי מעשיות, והפליג בשבחם.

בחורף תר"פ אחרי אשר ביקר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את כל הכתבי יד וקריאת את כל הספורי מעשיות והכתב יד הפליג בשבחם, וגילה דעתו הקדושה אשר כל הכתבים והמכתבים הם רק העתקות ולא גופי כתבי יד קדש של הכותבים, אבל תוכן הכתבים והמכתבים אמיתים הם, ואם המצא ימצא איזה סתירת דברים, קלי ערך הם לגבי הפלאת תוכנם, ואינם אלא שגגת המעתיקים...

ולכן האדמו"ר הריי"צ פירסם יותר מ-300 מכתבים מהבעש"ט הק' וכן מהבעל התניא וצדיקי דורו, ונלחם לדחות את הערעורים שערערו עליהם.

וכפי שנציג לקמן, עולה מתוך דברי הריי"צ שאביו הק' סבר שאין המה גוף כתב יד קדשם של הבעש"ט הק' ותלמידיו, אלא חסיד א' מחסידי הרה"ק מרוזין העתיקם בחפזון, כי כששמעו בחצר הקודש אודות ההלשנה הנוראה נגד הרה"ק מרוזין שהוא מורד במלכות הצאר שר"י, ופחדו שיבואו לביתו ויתפסו את כל האוצר [כפי שאכן היה לבסוף].

דעת כ"ק האדמו"ר הרש"ב מליבאוויטש ובנו הריי"צ זצ"ל

הנה כפי עדותו של האדמו"ר הריי"צ, כשקיבל אביו הק' הרש"ב את האוצר הוא בדק וחקר אותם אחת לאחת, והאמין להם באמונה שלימה, ואף שאמר שהם אינם כתב יד קדשם של הצדיקים הקדושים אלא של מעתיקים, אבל הם העתיקו את לשון קדשם.

מבחב מכ"ק מורנו מוהר"ר ישראל בעש"ט זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לגיסו מוהי"ר גרשון קיטובער ז"ל, במכתב הזה מעתיק הבעש"ט ז"ל הכתבים שמצא מר' אדם בעש"ט מראפשיטץ הכתובים בתוך מכתב אליו

*)
ב"ה

**) בזה אני מעתיק לכ"ק י"נ כל העי"ו עלים אות באות מכי"ק האלוקי מו"ר הרב ר' אדם בעש"ט ז"ל בכתב ידי וזהו.

ב"ה א' עקב ראפשיטץ

לכבוד הנעלם דרזין איתגליין לי' הרב ד' ישראל במוהר"ר אליעזר מאקופ***) נ"י

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 25/a) ב"ה ב'

אם כי איני יודע אי"ה****) מקום משכן כבודך אבל מבאר אח"ד שתינו רב אח"ד ומורה אח"ד לכלנו מורך מורי והוא גילה לי מכבודך שעל ידך יתקנו וימלאו כל הכלים השבורים ועל ידך יתעלו למקור מחצבתן למעלה ראש

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 26/a) ב"ה גימ"ל

ע"כ מצאתי און לי לגלות לך בי"ת מעשים נוראים שראיתים בעיני כמעט היינו מעשה א' ראיתי ממש בעיני והמעשה הבי"ת שמעתי ממורנו ורבינו הקדוש ואלו הן

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 27/a) ב"ה ד'

שמעתי ממורנו ורבינו הק' בזה"ל אין דעם יאר שי"ן למ"ד גימ"ל איז גיוועז אין עי"ה"ק צפת תובב"א א יוד וואש ער אט נאר גיקאנט דאוועז נישט מערער אבער ער איז גיוועז א תמים במעשיו און איז גיוועז הצנע לכת

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 28/a) ב"ה הי"א

איין מאל בא נאחט בעת ער האט אגיריחט חצות אט ער גיהערט אז מי קלאפט אין מאהר בא אים אט ער א פרעג גימאן וואר איז אט יענער גיענטפערט אז ער איז אליהו הנביא זכור לטוב אט ער אים איין גילאזט

גיסו, ישראל מטלוסט

(נו' 29/a) ב"ה וא"ו

אזוי וי ער איז איין גיקימען אין שטוב צי אים איז גיוואריין ליחטיג אין אלע וינקליך אין סי איז גיוואריין ששון ושמחה דהיינו אז די קינדירליך האבין אן גיהייבין סאנצין פין די ויגיליך זאגט דער יוד

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 30/a) ב"ה זי"ן

צי אים זיצט רבי לעבין אט ער זיך אנידער גיזעצט אין אט אים גיזאגט בזה"ל איך בין גיקימין צי דיר מגלה זיין דיר דעם יאר קן פין משיחן נאר בזה האופן אז זאלשט מיר אויס זאגין איין זאך

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 31/a) ב"ה חי"ת

וואש די האשט גימאן אין דעם טאג פין דיין בר מצוה וואש פון דא אלשט אן אט מאן פין הויבין גיפסקיט אז די זאלשט זוכה זיין לגילוי פנים שלי

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 32/a) ב"ה טי"ת

אין דיר מגלה סודות נעלמות אט אים דער יוד גיענטפערט איך וואש האב גיטין האב איך עש גיטין נאר פין השי"ת וועגין היינט וי קאהן איך דאש מגלה זיין אחוץ מהשי"ת נאהר טאמיר

גיסו ישראל מטלוסט

(נו' 33/a) ב"ה יו"ד

ויל כ"ק מו"ר מיר איבער דעם נישט מגלה זיין בעדארף מען ניט איך האב בקבלה אז וואש איור סיט זאהל ער זעהן וואש

*) כאן חסר נומר. **) המכתבים הי' כותב מורנו הבעש"ט ז"ל על גליונות קטנים ועל כל גליון הי' הבעש"ט ז"ל חותם את שמו הק' והסימנים א' ב' שמורים על גליונות בפ"ע ועיין בתחלת מכתב שאח"ו אות כ' נו' 77. ***) הוא מורנו ר' ישראל בעש"ט ז"ל שנולד בעיר אקופ, עיין במכתב שאח"ז אות ד' נומר 79. ****) בהאריגינאל תיבת "אי"ה" נקודה.

ע"כ מחמת אימת השלטונות העתיקם חסיד א', ולכן יש שיבושים וטעויות, ובפרט טעותים בהימים והשנים, אבל עיקר תוכן הדברים הם אמת ויציב.

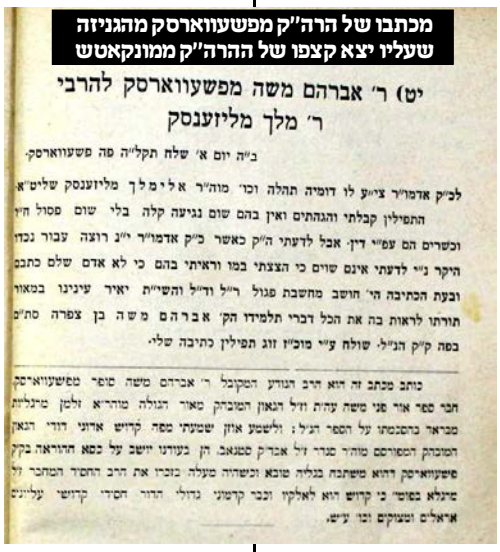
דעת הגה"ק המנחת אלעזר ממונקאטש

הראשון אשר יצא להרעיש באופן נורא נגד המכתבים הוא הגה"ק המנחת אלעזר ממונקאטש זצ"ל אשר כידוע היה אספן גדול של כתבי ידות, והיה מומחה גדול בכת"י ובטביעות עיניו הבחין להבדיל בין אמת לשקר, ומוכיח בעליל ששלטו בהם ידי זרים ומזייפים.

ונעתיק לשון קדשו בספרו דברי תורה (מהדורא חמישאה אות ט') אשר הוא מוחה נגד הספר מדרש ריב"ש טוב שהיא ליקוט מדברי הבעש"ט הק', ואף שמשבח מאוד את עבודת הספר הנ"ל, [ויש לציין שבראש הספר מובאים הסכמות נלהבות מהמהרש"א מראצפערט ומרביה"ק בעל הדבר"י זי"ע ועוד צדיקים] אך הוא יוצא חוצץ על שפירסם בתוכו גם מכתבים מהגניזה החרסונית, וזה לשונו:

...והנה זה מקרוב נדפסו מכתבים בשם הבעש"ט ותלמידו הרדר"ב המגיד הגדול ועוד ועוד כהנה מצדיקים, אשר כפי דבריהם הוא מאוצר הממשלה בקיוב או במקום אחר ברוסיא אשר לקחו זאת מאת הרב הקדוש מרוזין זי"ע בעת שמו אותו במאסר לא עלינו, באשר חשדו הכתבים לנגד ממשלת הצאר, אז אמנם בראותינו הכתבים הנדפסים מלבד ההשערה למבין כי ידי זרים המזייפים זאת בימינו או מקודם שלטו בהם, אשר אין מהדרך ואין צריך להציע בזה גם בצוואת הגה"ק הר"ר דובער זי"ע.

מכתבו של הרה"ק מפשעווארסק מהגניזה שעליו יצא קצפו של ההרה"ק ממונקאטש

יט) ר' אברהם משה מפשעווארסק להרבי ר' מלך מליזענסק

ב"ה יום א' שלח תקל"ה פה פשעווארסק.

לכ"ק אדמו"ר צי"ע לו דומיה תהלה וכו' מוה"ר א ל י מ ל ך מליזענסק שליט"א התפילין קבלתי והנחתים ואין בהם שום נגיעה קלה בלי שום פסול ח"ו וכשרים הם עפ"י דין. אבל לדעתי ה"ק כאשר כ"ק אדמו"ר י"נ רוצה עבור נכדו היקר נ"י לדעתי אינם שוים כי הצצתי במו וראיתי בהם כי לא אדם שלם כתבם ובעת הכתיבה הי' חושב מחשבת פגול ר"ל וד"ל והשי"ת יאיר עינינו במאור תורתו לראות בה את הכל דברי תלמידו הק' א ב ר ה ם מ ש ה בן צפרה סת"ם בסה ק"ק הנ"ל. שולח ע"י מוכי"ז זוג תפילין כתיבה שלו.

כותב מכתב זה הוא הרב הגדול המקובל ר' אברהם משה סופר מפשעווארסק חבר ספר אור פני משה עה"ת וה"ל הנאון המובהק מאור הגולה מוהר"א זלמן מ"מ מבראד בהסכמתו על הספר הנ"ל: ולשמע אזן שמעתי מפה קדוש אדוני דודי הנאון המובהק המפורסם מוהר' בנדר זי"ל אבדק"ק סטנאב. הן בעודנו יושב על כסא הוראה בקק פשעווארסק דהוא משתבח בגלוי ובשידור מעלה. בזכרו את הרב החסיד המחבר ז"ל מ"ש בפומי' כי קדוש הוא לאלקיו וכבר קדמוני גדולי הדור חסדי קדושי עליונים ארא"ל ומשקים וכו' ע"ש.

אך הזיופים הניכרים ביותר כיון שניתן רשות למשחית המזייף הביאו עוד מכתבים כמו מהסופר הקדוש ר' משה זי"ע מפשעווארסק אשר כתב לרבו הקדוש רבשכבה"ג בעל נועם אלימלך זי"ע, מלבד אשר גוף המכתב אין להאמינו, כי הוא תשובה לאשר שלח לו רבו לבדוק הפרשיות בעד נכדו בתור סופר אומן מומחה, וכתב בתשובה כי המה כשרים בצורת האותיות ובכל דבר, רק הסופר היה לו מחשבת פיגול בעת כתיבתו וכו'.

וח"ו להאמין כי ימרוד ח"ו ברבו, כי רבו לא ראה זאת ברוה"ק וכו', אולם הכל הולך אחר החתום שחתום שם 'אברהם משה', והסופר לא היה שמו 'אברהם' כלל, רק 'משה', וכן כתוב על מצבתו ובצוואתו כנודע, רק עוד אחד קדוש היה שם בפשעווארסק בשמו הר"ר אברהם משה כידוע וכחקוק בהסכמתו על נו"א ועל מצבתו שהיה מחותנו של הרב רבינו נועם אלימלך זי"ע, והוא לא היה סופר כלל, והמזייף בחשבו להשביח מקחו כדי להאמין לו, עוד הוסיף השם 'אברהם' אצל הסופר סת"ם ודי למבין...

עד כאן חלק מדברי המנחת אלעזר ולהלן נמשיך להעתיק דבריו הברורים.

המכתב של הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע

קודם שנמשיך דברי הגה"ק ממונקאטש, ובכדי להבין דבריו נקדים שבשנת תרפ"א הדפיס הרה"צ ר' נחמי' שפירא ז"ל מסאסוב ד"ת מזקינו הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע בשם "חידושי הרמ"ל", ובסופו העתיק מכתב מכתבי הגניזה מש"כ הרה"ק הנ"ל לתלמידו הרה"ק האהבת שלום מקאסוב זצ"ל.

ור' נחמיה הנ"ל מביא סתירות ופקפוקים שמכחיש את המכתב שהיא מזוייף, ומפלפל גם בתוכן ענינו של המכתב, אבל עיקר קושייתו היא בשם הגאון רבי מאיר אריק מבוטשאטש (ואח"כ בטורנא) זצ"ל דלפי תאריך המכתב שנת תקל"ו, אז היה הרה"ק מסאסוב כבר שית או שבע!.

אך הסופר ר"ח בלאך השיב לו בספרו 'קובץ מכתבים מקוריים' ומתעקש שהוא מכתב אמיתי, רק שבמקום שנת תקל"ו צריך לכתוב תקס"ו, וגם הרב לאנגערמאן הודה לר"ח בלאך שבההעתקה הנמצאה בידו נכתב 'תקס"ו', אלא שזה היה טעות מה'בחור הזעצער' שהעתיק בטעות.

וכאן נעתיק המשך דברי המנחת אלעזר (בס' הנ"ל) הנוגעים לענין זו:

...ועוד כזה יותר תראה עוד דוגמא מזייפי המכתבים האלו, בחי' הרמ"ל הביא ש"ב הרב הי"ו בשם הגאון מבוטשאטש וטארנא ז"ע לאשר נדפס שם מהמזייפים בין המכתבים מכתב מקדוש זקיני רבינו הרמ"ל מסאסוב זי"ע משנת תקל"ו להרב הקדוש מהר"מ מקאסוב זי"ע, ותארו בשם תלמידי הרב הקדוש וכו', וכפי החשבון ושנותיו של הה"ק מקאסוב נמצא היה בשנת תקל"ו כבר שית או שבע שנים, ע"כ הוכחה ברורה היא שהמכתב הלז שהיה כן בין המכתבים מאוקריינא לפי הגדתם מזוייף, והן אלו לדוגמא הוכחות גדולות וממנו תקיש על השאר.

קורא נעים השמר והזהר מבלי תאמין בם, כי לא יועילו לאמונת ה' ועבדיו ולא ליר"א ותורה ודי לחכימא ברמיזא.

הפסק הנורא של הבעש"ט הק' לעני מדוד א'

בס' גנזי נסתרות (עמ' ד' שיצא לאור בשנת תרפ"ד ע"י רח"א ביחאווסקי) וכן בספר מדרש ריב"ש טוב (דף מ"א) מובא מכתב נורא מהבעש"ט הקדוש זי"ע אשר פעל למען עני א'.

וזה לשון המכתב:

בעזהשי"ת,

האברך מו"כ הנ"ל זה כמה שנים שאני מכירו רח"ל חשוכי בנים, ובא אלי הרבה פעמים עבור שיפקד בפקודת בן זכר ב"ק, ובפ"א אמרתי אליו שלא ידחק השעה ויותר טוב להם באותו מעמד באשר הוא על הדרך הכתוב כה אמר ה' לסריסים כו', עכ"ז הציק אותי בדברים, אז אמרתי לו באם שיקבלו עליו שיאבד הונו ורכושו, וקיבל עלי האברך הנ"ל, וזוגתו נפקדה בזש"ק, והעשירות נאבד מאתם לאט לאט, עדי נשארו רח"ל בעירום ובחוסר כל רח"ל.

והנה לאחר איזה שנים בא לפני זה כמה בקובלנא שהוא לא האמין שיתרושש עד ככה, ובזה האופן לא היה הסכמתו שדימה בנפשו גם אם יאבד רכושו, עכ"ז ישאר די פרנסתו, הלא חכמינו ז"ל אמרו מאן דיהיב חיי יהיב מזוני, ומה ישוה לו בנים בלא פרנסה, אז אמרתי לו א"כ יש לך ד"ת עם כביכול, לך אצל בד"צ ותדין לך ד"ת, ואם תצא זכאי במשפטך אז אתפלל בעדך, והלך לב"ד אחד ושתיים, וכולם חשבוהו כמשוגע חו"ש, וכעת בא בחזרה אצלי וסיפר לי המאורע בפ"נ.

אחר כתבי זאת, דברתי עד"ז עם כבוד הרב הגאון וכו' וכו' מבוטשאטש שליט"א. והגיד לי הוכחה ברורה שאין להשיב עליו, שהמכתב הזה מזיוף הוא. כי הן נודע כי הה"ק מהר"מ מקאסוב זצוקללה"ה, לא הגיע לימי הזקנה, ונסתלק באבי ימיו, כאשר מבואר בההקדמה לספרו הק' אהבת שלום. ומקובל בידו מאבותיו ע"ה בבטח, שהי' בעת הסתלקותו בשנת תקפ"ז, רק בן נ"ז או נ"ח שנים, לא יותר. ונמצא שהי' בשנת תקל"ו רק כבר שית או שבע. ואיך יעלה על הדעת לאמור, שכתב אליו אז תלמידי, ותארהו בתור הצה"ק, וקראו לאסיפה:

ההכחשה שנמצאה בספר 'חידושי הרמ"ל' בשם הגאון רבי מאיר אריק מבוטשאטש

ובזה אבוא עתה להצדיק את דבריו, זה כמה שאני מכירו היטיב ולא ראיתי ממנו סכלות, ועתה אני גוזר על בד"צ ראשון אשר יבוא אצלם האברך הנ"ל, שיעיינו בדינו ויוציאו לאור משפטו למען כבוד קוב"ה ושכינתיה.

בא עה"ח פקעד"י מעזבוז

יום ג' לסדר אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורתי

שנת קה"ת לפ"ק

ישראל בע"ש בהרב אליעזר זצ"ל

*

ואח"כ מצורף לזה הפסק של הבית דין שעיינו בדינו, וזה לשונם:

בעזהשי"ת

מוכהנ"ל בא לפנינו ב"ד הח"מ בקובלנא, ובידו פתקא קדישא בגזירת עירין פתגמין קדישין כ' בנידון שלו, וסידר לפנינו טענותיו, ועיינו בדינו, ובזה על קלף הנ"ל יצא הפסק מאתנו, מאן דיהב חיי יהיב מזוני.

ובאנו עה"ח פ"ק עיר מעזבוז יעבב"א

יום ה' פ' תולדות שנת קה"ת

נאום הקטן יוסף בן לאדאמו"ר הר' שבתי זצ"ל מראשקוב

ונאום יצחק בלאא"א הר' יחיאל מראדזוויל יעבב"א

ונאום הק' משה ב"ר דן רב ומו"צ מדאלין יע"א.

*

ועל פרסום המכתב הנ"ל הרעיש המנחת אלעזר בלשון חריף מאוד, וזה לשונו (המשך מדבריו המובאים לעיל):

...ונחזור לענינינו כי גם מה שהדפיסו בתוך ספר מדרש ריב"ש טוב הנ"ל המכתבים האלו יראה כל רואה ומכיר לשון רבינו הבעש"ט הקדוש במכתביו האמיתיים שהם נדפסו כבר בספרי תלמידו הכהן הגדול הגה"ק תולדות יעקב יוסף זי"ע מ"ש לגיסו הגה"ק ר' גרשון קיטובער זי"ע יכיר במכתבים האלו שנדפסו מחדש כנ"ל כי אין זה לשונו ותואריו ודרך קולמסו של רבינו.

ולדוגמא והוכחה אציג בזה באיזהו מקומן מקצת מהם, הביא בספר הנזכר (עמ' מ"א) פסק בית דין איום ונורא אשר כתב רבינו הבעש"ט לאחד שהיה לו ד"ת עם כביכול שצריך לו פרנסה, ונחתם מהבעש"ט בשנת תק"ה, וכתב שם שגוזר על בית דין צדק ראשון אשר יבא אצלם המוכ"ז שיזדקקו לזה ויתנו לו פסק על פרנסה, ותיכף ומיד נדפס פסק שקיימו זה בשנת תק"ה וחתום הק' יוסף באדומ"ר שבתי זצ"ל מראשקוב, ונאום יצחק בא"א הר' יחיאל מראדוויל, ונאום הק' משה ב"ר דן רב ומו"צ מדאלין עכ"ל הזייפן.

ואחזתני רעדה, איך לא יבושו בדור הלז להדפיס שקר גלוי אשר מביא לידי צחוק מכאיב ולתלות בוקי סריקי בקדושי עליון ח"ו, הן נודעת זאת לכל, כי בשנת תק"ה לא היה אז בעולם עדיין הרב הקדוש מו"ה יצחק זי"ע מראדוויל בן הה"ק רבינו הר"ר מיכל זי"ע, כידוע שהיה הה"ק ר' יצחק רב ברימנוב בערך שנת תקע"ו, וגר שם שנה אחת ואחר כך חזר למדינתו לעת זקנתו, וגם אם נאמר שהיה זקן בן שמונים בפטירתו, נמצא שהיה בשנת תק"ה ילד בן ה' שנים.

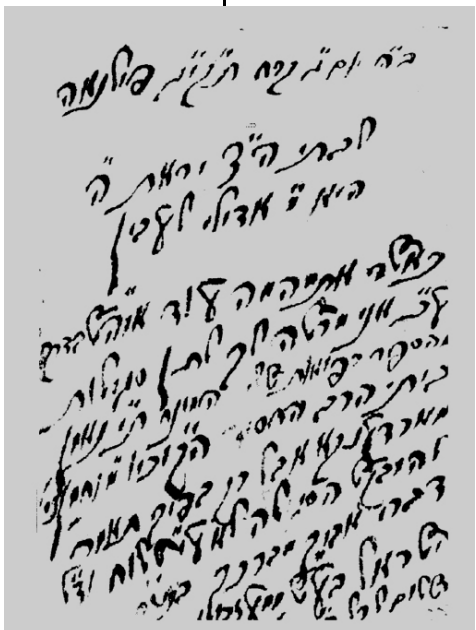
בעזהשי"ת מוכהנ"ל בא לפנינו ב"ד הח"מ בקובלנא ובידו פתקא קדישא בגזירת עירין פתגמין קדישין כ' בנידון שלו וסידר לפנינו טענותיו ועיינו בדינו ובזה על קלף הנ"ל יצא הפסק מאתנו מאן דיהב חיי יהיב מזוני ובאנו עה"ח פ"ק עיר מעזבוז יעבב"א יום ה' פ' תולדות שנת קה"ת נאום הקטן יוסף בן לאדאמו"ר הר' שבתי זצ"ל מראשקוב ונאום יצחק בלאא"א הר' יחיאל מראדזוויל יעבב"א ונאום הק' משה ב"ר דן רב ומו"צ מדאלין יע"א

העתק מהספר מדרש ריב"ש טוב שמביא הפסק דין הנורא של הבי"ד

וכמו כן הה"ק הר' יוסף בן הר"ר שבתי מראשקוב זי"ע בעל הסידור, אשר אביו הר"ר שבתי היה מקודם תלמיד הבעש"ט זי"ע ואחר כך אצל הה"ק הר"ר דובער זי"ע וזהו בנו הר"ר יוסף והרי זה כדור שלישי אחר הבעש"ט, ואיך חתם אז בזמן הבעש"ט בשנת תק"ה על הפסק בהיותו ילד קטן או לא נולד עוד, והיה בגלגול הקדום.

וכן הה"ק הר' משה ב"ר דן זי"ע מדאלינא שהיה כפי השמועה בימי נעוריו ממש מתלמידי רבינו הבעש"ט זי"ע, אבל לא היה אז עדיין רב בקהלה דאלינא כמו חתימתו בזה, וגם איך יתכן לומר אם גדולי וזקיני תלמידי הבעש"ט זי"ע לא רצו לחתום על פסק נורא כזה, אם אמת דברי המכתב אשר פקד עליהם זה, וזהו הצעיר יחתום אשר אולי היה בשנת תק"ה אז גם כן ילד ונער קטן יכתבם ויחתום.

ואין צריך להאריך בדברים הפשוטים רק להוציא מלבות הפתאים המאמינים לכל דבר והוא מעשי בע"ד כדי להכחיש על ידי זה האמונה האמתית במה שצריכין להאמין במעשי הצדיקים בלתי לד' לבדו ולתורתו ועבודתו.

מכתב מהבעש"ט הק' אל בתו הצדיקת אדל מהגניזה החרסונית

עוד מדברי המנחת אלעזר נגד הגניזה:

...וכן לדוגמא אציג מ"ש שם (במדרש ריב"ש טוב דף י"ג) אגרת מהצדיקת אדיל ע"ה בת הבעש"ט הקדוש זי"ע מתהלוכותיו בקודש, וכתב שם: אויף שטיין פלעג ער פין שעה זעכס (זעק"ס) ביז זיעבען (זיב"ן) עכ"ל.

ונבהלתי משתומם, הרי כתב בפירוש בספר צוואת ריב"ש ומנהגות ישרות (כמובא הספר הלז עוד בתניא ליקוטי אמרים בסופו) שהוא נכתב מגדולי תלמידי הבעש"ט זי"ע כנודע מהנהגותיו שנהג והזהיר להתפלל קודם הנץ החמה, כי לאחר זריחת החמה באים עננים הסוככים ומעכבים התפלה לעלות עיי"ש.

ובספר אשל אברהם על או"ח להה"ק מבוטשאטש ז"ע הביא זה גם כן, ופלפל על פי הלכה כיון שצריכין על ידי זה להקדים הזמן ותיקין להתפלל קודם הנץ החמה עיי"ש, והלא בימות הקיץ שעה ו' או ז' כבר השמש על הארץ זה ג' שעות, כי בשעה ד' זייגער כבר זרח השמש, ומתי ואיך התפלל קודם הנץ החמה אם קם בשעה 7, וגם היה צריך להכין את עצמו מקודם כמבואר בש"ע (סימן ב') וגמ' ברכות (ט"ו ע"א) יפנה ויטול ידיו וכו', וגם כתב שם כי הבעש"ט הקדוש טבל בכל יום, ונמצא בצירוף זמן הטבילה כי עבר כבר רבע היום קודם התפלה.

דרך כלל נראה ברור כי יד זייפן שלט בכל אלו המכתבים, אולי רצה העיט צבוע להשביח מקחו לומר שמתנהג להבדיל כהבעש"ט הוא או רבו אשר בחר לו בזמנינו, וכאשר דרכו יאהב לישן הרבה עד שעה 7 גם בקיץ, ע"כ זייף וכתב כן, אבל הספרים הראשונים מתלמידי הבעש"ט זי"ע האמתיים המה כחשו נגד פניו של המזייפן יענו כנזכר.

על כן אחיי ורעיי השמרו לבל תסמכו אפילו סמיכה כל דהו על המכתבים האלו החשודים בזיוף, וזכות רבינו אא"ק הבעש"ט זי"ע ותלמידיו הקדושים יגן עלינו בכל ענינינו ומפעלינו באמת וכט"ס, ונזכה על ידו לאורו של מלך המשיח בביאתו בב"י. עכ"ד המנחת אלעזר.

ראיה מוחצת המקעקע כל הבירה כולה

כאמור למעלה לאחר שפירסם ד"ר שמחה אסף בשנת תרפ"ד כמה מכתבים מהגניזה בגליון 'התור', והוא בעצמו הסתפק באמיתות הכתבים, מסרם לד"ר אברהם שוואדראן שהיה מומחה בפענוח כתבי ידות, והוא חתך פיסת נייר משני מכתבים המיוחסים להבעש"ט זי"ע, ושלחם למעבדה מדעית [לאבאטאריע] חשובה בעיר וויען, ותוצאות הבדיקה הוכיח שהנייר של המכתבים עשוי מנסורת של עץ ומחומר קש.

והנה רק בשנת תר"ו - תרל"ב (למס' 1846 – 1872) התחילו לייצר נייר כזה, ועד הזמן ההוא עשו את הניירות רק מסמרטוטים, וא"כ היה הוכחה מוחצת שהמכתבים מזוייפים המה.

את תוצאות הבדיקה הכימית שלח הד"ר שוואדראן לכ"ק האדמו"ר הריי"צ זצ"ל מליבאוויטש שהתגורר אז בעיר ריגא, וקיבל ממנו תשובה ע"י מזכירו החסיד המשפיע ר' יחזקאל (המכונה ר' חאטשע) פייגין ביום ו' טבת שנת תרפ"ט, ותוכן התשובה היא:

אשר כל הכתבים מכתבים וגליונות אינם כת"י קדשם של כ"ק מורינו ורבותינו זצוק"ל, כי הושוו אל מכתבים אחרים אמיתיים שהיה בירושה אצלו מדור לדור, וכל אלה אינם מאותו כתב כלל, וכותב 'ונראה כי כל הכתבים האלה הבאים מהגניזה אינם אלא העתקות כתב יד מעתיק בלבד עכ"ל.

ד"ר שוואדרון פרסם מכתב זה בגליון 'מאזנים' בשנת תרפ"ט, והזכיר במאמרו שם אשר ר' שמואל גוראר' מקרעמענטשוג שלח העתקות מן הכתבים להרביים מגור גרודזשיסק וראדזימין, וגם האדמו"ר רמ"נ פרידמאן מבויאן נכד של הרה"ק מרוזין קיבל חלק מן הגניזה.

דעת הרה"ק המהרי"ד מבעלזא והאדמו"ד האמרי אמת מגור זצ"ל

בספר 'אגרות בעל התניא ובני דורו' מביא עדות מהגאון רבי יהושע מענדל עהרנבערג ז"ל שהיה מחסידי **הרה"ק המהרי"ד מבעלזא**, וסיפר שהיה נוכח כשהביאו לפני הרה"ק מכתב מהבעש"ט הק' בתורת גוף כתי"ק של הבעש"ט, והכיר בו מיד שהוא מזוייף.

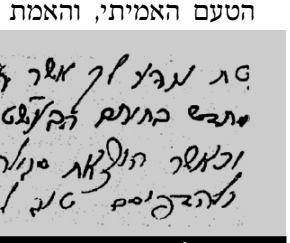
*

האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל שהיה ידוע כאספן גדול ומומחה עצום בכתבי ידות (אשר כידוע היה מהראשונים שגילו שה'ירושלמי על קדשים' הידועה מזוייף) והוא ביקר בהרבה בתי עקד ספרים, והוא טען שכל המכתבים מזוייפים, ועיין בס' ראש גולת אריאל (ח"א עמ' שס"ב) שמביא העתקות מכמה מכתבים של האמרי אמת לחתנו הרי"מ אלתר הי"ד שיש לפרסם שהמכתבים מזוייפים.

וכשנשאל מהיכן הוא לקח את חוות דעתו שהם מזוייפים, השיב, שראה על התוארים ועל סגנון הכתיבה שהם אינם מתלמידי הבעש"ט הק', אך חתנו הרי"מ אלתר הי"ד אמר שהיה נוכח בשעת מעשה והרגיש שחותנו מתחמק מלגלות הטעם האמיתי, והאמת היא שלא הרגיש שום

המכתב של הבעש"ט הק' אל תלמידו בעל התולדות אשר נמצא בהגניזה והיא נשלחה להלעבעטאריע בוויען ונתגלתה הזיוף

כת"י של האמרי אמת בו הוא כותב שהמכתבים מזוייפים וטוב להודיע להוצאת 'סגולה' שרוצים לפרסמם בעולם

קדושה כשהחזיק המכתבים בידיו, ולכן שפט בבירור שהם מזוייפים.

ובקובץ ישורון (כרך כ"ג הערה 34) מביא שמשלחת של חסידי חב"ד נכנסו להאדמו"ר הבית ישראל זצ"ל ורצו להוכיח לו על נאמנות מכתבי הגניזה, והאדמו"ר נזף בהם ואמר: **מה אתם רוצים שאומר שאבא טעה??.**

דעת הגאון בעל הכלי חמדה זצ"ל

הגאון בעל הכלי חמדה זצ"ל כתב מאמר חריף בקונטרס 'ניצוצי אור' נגד הספר 'גנזי נסתרות' (מהרח"א ביחאווסקי הנ"ל) אשר כאמור הם מכתבים מהגניזה החרסונית, וזה לשונו:

...והנה עתה בא לידי ספר נכבד ממין זה בשם 'גנזי נסתרות' אשר מחברו נודע לי ליהודי כשר, ירא וחרד שראוי לסמוך עליו, ומכש"כ שאין לחשדו בזיוף, ואת הספר הזה לקחתי ליסוד בקרתי, ואת אשר אמצא אחרי הברור אציע לפני הקוראים.

באות ה' מובא מכתב נפלא מהרב הגה"ק ר' אברהם גרשון קיטובר ז"ל לגיסו הבעש"ט ז"ל מיום א' חוקת תק"ב מעיה"ק צפת, ובו נמצאו כדברים אלה: "ראשית אודיע לכה"ק מידי"נ הרב הגדול והנורא שר התורה תורת ה' צדיקו של עולם בוצינא קדישא גאון אמתי איש אלקים וכו' וכו' מוהר"ר חיים בן עטר ס"ט שיחי' נצח, שגם הוא הקדוש קבל גיה"ק ושמח בהם שמחה רבה כיאות, אבל פקד עלי לשוב לשמו בשמו כי לא יעשה עוד ככה וכו'".

מבואר לנו מזה שהגה"ק ר' גרשון קיטובר ז"ל התראה פנים בבואו לאה"ק עם הגאון הקדוש בעל אור החיים, וכתב להבעש"ט ענינים רמים בשמו, אבל לדעתי אי אפשר הדבר כלל, כי בבוא הר"ג ז"ל לאה"ק כבר הי' זמן ידוע אחרי פטירת האור החיים ז"ל, ובשנת תק"ב לא הי' עוד הר"ג ז"ל בארץ ישראל...

כ"ב **מכתבים** **קדושים**

כ"ק לא בא על יו"ט א"כ מוכרח אני הק' לעשות את הכל ע"כ אני טוסר מודעה לכ"ק יחי' כי **טוסר אני דעתי על דעתו הק' וכל אשר אני עושה יהיו לטובה.** דברי הלמידו

דוב בער בן חוה;

ב"ה יום ה' נח תק"ו מעזיבוו.

שלום ואורך ימים ושנים אל כ"ק הרב הצדיק הקדוש גאון וחסיד המקובל האלהי עמוד האש וכו' וכו' מוהר הרי **יעקב קאפיל** נ"י בקיק מעזריטש יציו

אחרשיה דכירנא כהזותי בעירו טעמתי מנופת צוף כתביו הק'. ועתה נחיץ לי ענין אחר לעיין בו אשר ע"כ **אבקש** לשלוח הגליון שנקרא בשמו הק' סיר מעשה בראשיות הנני שולח שלוח מיוחד ואלו לא באתי למעזריטש רק למעו"ס זה די. רברי אוהבו אהבת עולם ודרש בלוניח

ישראל במוהרר **אליעזר** בעש"ט מסעזבוו.

יגיד שלום בשמי לידיע הידוע לכ"ק יע. ויסמור לי ע"י מכתב מה היתה תשובתו על הברשה שלום ממני ורל ישראל הנל.

ב"ה ד' וישב תקיח מעזיבח.

שלום וכל טוב אל כ"ק ניסי יקירי חרב הגאון הקדוש המפורסם וכו' מוה **נרשון** נ"י יושב בשכה תחכמוני בעיהיק תובביא.

יקבל כ"ק עי' האיש הצעיר סך מאה ארזמים כזה 100 מעות רסבין ול. אנו ובי"ג יע בה"ה ברואים ושלמים רברי ניסו המקוה לכל טוב סלה.

ישראל במוהרר **אליעזר בעש"ט** מסעזבוד

ב"ה קאריץ תקכ"א.

נכר טוב לכ"ק אדמ"ור האלהי שר התורה מ' **דוב בער** מיט יחי'.

מכחבו הק' קבלתי ושמחתי. והנני ברך הודה לכ"ק בער ההכרזה שזכר ונשא אותי כ"ק על מחשבותיו הק' ביום הכפורים. וידע כ"ק כי באותו הרגע שזכיתי להעלות על זכרונו הק' הכף הרגשתי בפה. והסימן שהי' בין תפלת מנחה לנעילה ואסיים ברוב שלום ותן שמח ממני

פנחס שפירא מקאריץ.

ב"ה יום ד' תולדות תקל"ד בית קאריץ.

אל כביד ידידי קדוש למאד נעלה **הרב המגיד** הק' מהורר רוב מסעזריטש יחי'

אספתי וקצבתי מאה זהובים ושולח אותם ליד קדשו שיחלקם.

דבר הק' **ליב בן שרה.**

חלק מהמכתבים מהגניזה שכתב הבעש"ט לגיסו מקיטוב

והכלי חמדה מביא כמה הוכחות שרבי גרשון מקיטוב לא התראה כלל עם האור החיים הקדוש, והביא עוד כמה מכתבים והוכיח שהם מזוייפים מתוכם.

פירכות וסתירות רבות על המכתבים

בשנת תשי"ג יצא לאור הספר 'אגרות הבעל התניא ובני דורו' ע"י הרב דוד צבי הילמאן ע"ה [ת"ח גדול ובעל כשרון עצום, שהיה נצר להרד"צ חן מגדולי חסידי ליבאוויטש והוא בעצמו היה בימי חורפו חסיד חב"ד כשאביו הסתופף אצל הריי"צ מליבאוויטש, ובסוף ימיו התקרב להגאון הסטייפלער זצ"ל, והיה מהעורכים הראשיים של הרמב"ם הוצאת שבתי פרענקל] והוא ערך ספר מכל האגרות של הבעל התניא מה שהוא כתב ומה שכתבו לו בצורה נאה ומסודרת, אך בסוף הספר ערך מאמר מקיף בענין 'הגניזה החרסונית' והוכיח בעליל שהם שקרים וכזבים, וכמובן שעלתה חמת חסידי חב"ד וערכו נגדו מלחמה כבידה בכתב ובע"פ, ואכמ"ל.

ונציג עיקרי טענותיו בקצרה:

א) סגנון הכתיבה - המכתבים כתובים כולם בסגנון אחד ממש, והוא אחיד עד כדי כך שעל אף שמכתבים אלו מיוחסים ליותר משלושים כותבים, כל הקורא בהם יבחין מיד שמבית יוצר אחד יצאו, חוץ מזה גם שפתו שפת עלגים היא, בעוד שבמכתבים אחרים שהובאו ממקורות אחרים השפה היא צחה וברורה.

ב) היחס שבין בעלי מכתבי הגניזה זה לזה תמיד מובלט ומודגש הדגשה יתירה בכל מקום שרב כותב לתלמידו מצוין הדבר 'לתלמידי', וכשכותב לחבירו יכתוב 'לחבירי או בן גילי', ועד כדי כך דייק הזייפן להבליט את היחס של רב חבר או תלמיד חבר, ובעיקר בולט הדבר במכתב שנכתב אל כ"ק אדמו"ר הק' מוהר"ר אברהם חותם בסופו 'מנאי חבירו ותלמידו' דיוק מפליא ומגוחך של זייפן.

המכתב היחיד שיש בעולם מכת"ק של הבעש"ט הק' שהיה אצל אדמור"י ליבאוויטש משנת תרי"ג

ג) שמות כינויים וחתימות בכל מכתבי הרב המגיד ממעזריטש הנמצאים בגניזה הוא מכנה את בעל התניא בשם **'זלמינא'** שהוא שם קטנות, והוא כינוי המקובל בוואלין, אבל לא בליטא ורייסין, כמו כן שמות

כינויים **'בערניו' 'אברהמניו'** שהם היו כינויים שלא נמצאים כלל אצל תלמידי הבעש"ט.

ד) כמו כן מצויינים שמותיהם של הכותבים על שם עריהם, בעוד שבתאריך הנקוב במכתב עדיין לא היו שם או לא שימשו ברבנות במקומות הכתובים.

כגון שבעל התולדות חותם עצמו כבר בשנות תק"כ כאב"ד פולנאה, והוא לא הלך שם לכהן כרב רק אחר הסתלקותו של רבי יהודא לייב שנסתלק בחודש טבת שנת תק"ל.

ה) כמו כן מציין את הקפדתו להוסיף למקבלי המכתבים את שמות כינויי המשפחה דבר שלא היה מקובל לרוב בזמן ההוא.

ו) מוכיח זיופים מעוררים צחוק מכאיב, כגון, במכתב א' (נתפרסם בהתמים אות ט') מובא שנכתב בפר' מסעי שנת תצ"א, ובאותו השנה היה פרשת מטות מסעי מחוברים!, ובמכתב מ"ג כתוב שנכתב באסרו חג שנת תק"א, ובאותו השנה חל אסרו חג בשבת בראשית!, וכן עוד הרבה מכתבים.

ז) כן נכשל כשהוסיף ברכת החיים לאלו שכבר הלכו לעולמם, ומאידך כתב ברכת המתים לכאלו שכבר עדיין היו בחיים באותו הזמן, למשל שהבעל התניא כותב מכתבים בשנת תק"ל וחותם עצמו 'במוהר"ר ברוך ז"ל, ולא ידע הזייפן שאביו נסתלק בשנת תק"מ!.

ח) רובם של המכתבים אין בהם דברי תורה כלל, כיצד יעלה על הדעת שבאוצרותיו של האדמו"ר מרוזין זצ"ל נכדו של הרה"מ ובנו הר"א המלאך לא נמצא כמעט אף מכתב אחד משל אבותיו וזקניו בדברי תורה ויראה שיהיה ארכו יותר מג' וד' שורות.

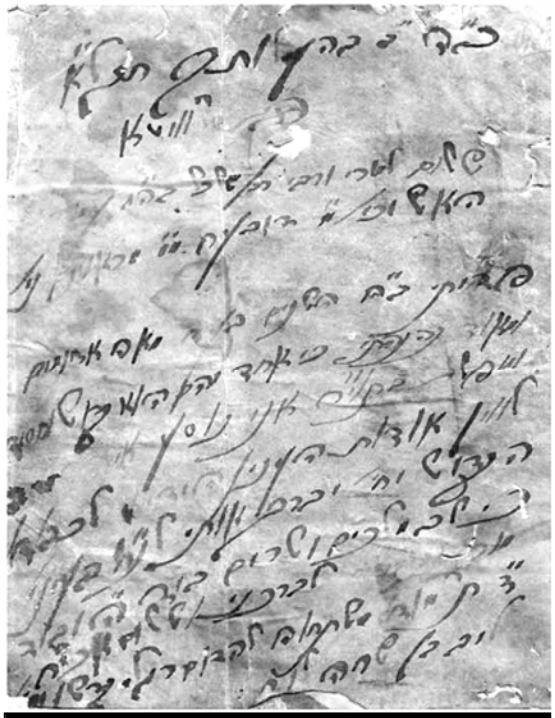
כן מאריך להראות במומחיות יתירה את כל הזיופים וכל הסתירות והקושיות שיש על האוצר הנ"ל.

*

כאמור חסידי חב"ד יצאו להגן על כבוד רבם וניסו ליישב התמיהות והקושיות, ונתפרסם בהרבה קובצים וגליונות, והבוחר יבחר.

א) מה שסגנון המכתבים שוה, תירץ שהחסידים משתדלים בסגנון מכתביהם והליכותיהם בכלל להדמות לרבם, וחייב אדם אמר בלשון רבו.

ב) ומה שנוגע להתאריכים הלא כבר כתב האדמו"ר הריי"צ זצ"ל שהמכתבים אינם מקוריים אלא העתקות, והוא דבר רגיל שהמעתיקים ובפרט בחפזון כדלהלן לא מדקדקים כ"כ, וע"כ טעו בשנים בתאריכים ובחסר או יתיר תיבה אחת או שתיים.

מכתב מר' לייב שרה'ס להמגיד ממזעריטש מהגניזה החרסונית

ג) אי אפשר להאמין שנמצא אז באודעסא איש כזה שהי' יכול לזייף ולמצוץ מאצבעו ולכתוב מכתבים כאלו שראה אותם בעצמו, וידועים היו לכל אלה שהיו בזמן הופעת מכתבי הגניזה בדרום רוסיא היינו בסמיכות לאדעסא וחערסאן האנשים בעל שם ובפרט אלו שהיתה להם ידיעה בתולדות החסידות ותורתה, ובתוכם לא הי' אף אחד שמוכשר הי' וגם יוכל הי' לכתוב מכתבים כאלו

מצוצים מאצבעו, ועוד דבשנות חירום ובלבול המדינות הי' בלתי אפשרי להשיג קלף כזה שעליו נכתבו המכתבים.

ד) ע"ד בדיקה הכימית של ד"ר שוואדראן כתב שרובם של המכתבים נכתבו על קלף, ואותם שהיו על נייר המה העתקות, ולפי השערתו מעשה שהי' כך הי':

כשכבר נמצא האדמו"ר מרוזין זצ"ל במקום בטוח, רצה וחיפש אופנים איך לקבל החבילה של המכתבים שנלקחו ממנו בחזרה לידו, המשתדלים בזה לשחד באיזה אופן את הפקידים השייכים לזה היו צריכים להניח במקומם מכתבים אשר עכ"פ בחיצוניותם במראיהם מספרם וכו' יתאימו לגוף כתי"ק שנלקחו, ע"כ העתקת המכתבים הי' על קלף או נייר של זמן החילוף ולא של זמן הכתיבה.

חצר הקודש של הרה"ק מרוזין בעיר סאדיגורא

מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות כן

הנה מעל כל הוויכוח ברור לכל ספק שהיה כאן תרמית וזיוף, כי כפי שכתב האדמו"ר הריי"צ הרי המכתבים נמכרו בהון רב בתור גופי כתב יד קדשם של הצדיקים הקדושים, ולפי כל הדיעות אין המה כתב יד קדשם אלא העתקות.

בגליון 'הספר' שי"ל בשנת תשט"ו הוא מעתיק מאמרו של הסופר הנודע אברהם כהנא בשבועון 'הישוב' (שנת תרפ"ה גליון כ"ד) בו מספר כהנא שהי' בשנת תרע"ו בימי החורף בקיוב, ואיש מוכר ספרים נודד ושמו שפירא הציע לפניו כתב יד של אגרת הבעש"ט, והוא הכיר בה מיד שהיא מזוייפת, כי למרות הלכלוך והטשטוש שנעשה כמכוונת בצד הכתב להראות על עתיקותו, הדיו היתה חדשה וחריפה והיתה מבצבצת מן הצד השני, לאחר זמן מה נודע לו שעשיר אחד חסידי מקרעמענטשוג זכה וקנה אוצר יקר אסיפת אגרות של הבעש"ט ותלמידו.

כהנא ביקש ממנו להרשות לו לעשות העתקות מן המכתבים, והלה נענה לו, כאשר רק הספיק כהנא לראות אגרות אחדות, הכיר בהן מיד שבאו מבית החרושת של המוכר ספרים שפירא.

כהנא כתב שאותו העשיר (הר"ש גור ארי') שילם בעד המכתבים לערך עשרת אלפים רובל, וכבר עשה לו סדר בחלוקת המכתבים, קצתם החליט ליתן במתנה להרבי שלו מליובאוויטש, וקצתם יכין מהם העתקה וישלח דורון לצאצאיו של הרבי ר' ישראל מרוזין זי"ע וכו'.

בגליון הנ"ל ממשיך דיבוריו שאותו שפירא הוא שמכר להר' שמחה אסף כמה אגרות והלה הדפיסן אח"כ בגליון 'התור', ונודע אח"כ שם הפרטי של שפירא הי' נפתלי צבי ומכונה בפי כל הערשעלע, מקורו הי' מעיר מאקרוב והי' אח"כ תושב אודעסא, הוא הי' נודע לבעל כשרונות חברה-מאן גדול, ידען גדול ולמדן קטן, רמאי וכו' הי' נכדו של הגבאי הנודע הרהצה"ק ר' אברהם יעקב ני"ו מסאדיגורא ה"ה ר' משה דוד גוטמאן ז"ל, וגם מצד אמו הי' מוצאו מגדולי חסידי סדיגורא ובזה סרה התמיהה מנין לו הבקיאות והידיעה בסיפורי חסידים וכו'

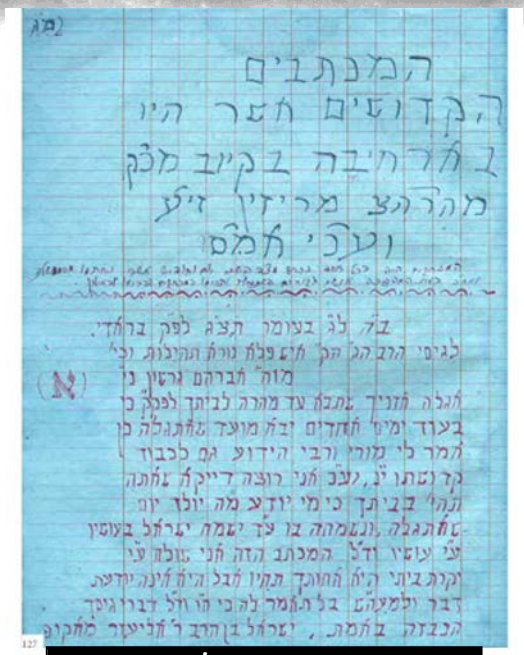
*

בסיום הדברים כדאי להציג אימרא נוקבת שמובא בס' הזכרון לר' משה ליפשיץ (י"ל בשנת תשנ"ו בניו יארק והוא מחשובי חסידי גור) שר' משה הנ"ל סיפר שהלך לבקר את החוקר הנודע ר' חיים ליברמאן ע"ה מזכירו ויד ימינו של האדמו"ר הריי"צ מליבאוויטש זצ"ל [שהיה כידע חוקר ודייקן גדול על ספרים, והוציא לאור ספר 'אהל רח"ל' ובו מראה הוכחות מדהימות ונפלאות על כל מיני זיופים שנמצאו בספרים שונים, אך הורחק מליבאוויטש ב'משפט הספרים' הידוע בשנת תשמ"ה, וחי בסוף ימיו בווילאמסבורג], והתגלגלה השיחה אודות הגניזה החרסונית, וכה מתאר:

...כשהוזכר הנושא, סיפר להם ר' חיים שהכיר היטב את הזייפן שהוצרך למעות, וכדי להתפרנס זייף את המכתבים.

כאן התערב הלז ושאל, א"כ כיצד אמר על זה הרבי הריי"צ זצ"ל דברי אלוקים חיים!, ר' חיים לא התבלבל ואמר, המהרהר אחר רבו כמהרהר אחר השכינה, אין לי שום שאלה על הרבי בנושא זה, אמנם יודע אני שהמכתבים מזויפים, והכרתי אישית את הזייפן, אך מה אני ומה אני, זבוב קצוץ כנפים להשיג ולהכיר למה עשה הרבי כך, ומדוע אמר כך, הרבי היה דבוק בה' יתברך בכל רגע מעת לעת, אם אמר זאת, סימן הוא שכך היה צריך להיאמר, ואלו הם דברי אלקים חיים.

וממשיך לכתוב בס' הזכרון הנ"ל: ...שנים רבות עברו מאז ששמע ר' משה דיבורים אלו, אך לדידו לא נס ליחם, הוא חזר עליהם שוב ושוב לפני הבחורים והאברכים שהסתובבו בצילו, ללמדם איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, גם כשהוא מחטט בספרים ובספריות.

שער הקונטרס מהעתקות של מכתבי הגניזה שהגיעו לחצר הקודש בואיאן

מכתבי הגניזה שנמצאו בידי הריי"צ מליבאוויטש ומוצגים היום בספריית חב"ד בקראון הייטס

מבוא

בעמדינו ביו"ט פסח חג האמונה, ומבואר בספרים הקדושים אשר בליל התקדש חג הפסח הזמן גרמא לעורר נפשות ישראל לאמונה שלימה, ובפרט על ידי מצות אכילת מצה מיכלא דמהימנותא שמסוגלת להשריש את האמונה הצרופה בלבות בני ישראל כמבואר בזוה"ק (תצוה דף קפ"ג:), וביותר בסיפור הנסים שמחזק את האמונה בהשי"ת.

על כן אמרנו להביא בפניכם מלחמה שניהלו גדולי ישראל לשמור על גחלת ישראל שלא תכבה וישארו באמונה פשוטה המקובלת מדור דור, ובמשך הדורות נשבה רוח הפילאוסופיע אשר רבים חללים הפילה, וכידוע שהרמב"ם הוציא אז את ספרו "מורה נבוכים" אשר עורר התנגדות עזה בין מנהיגי הדור, ולאחמ"כ ניהל הרשב"א מלחמת חרמה נגד ספרים אלו כפי שיתואר להלן באריכות בסיעתא דשמיא.

הרשב"א במלחמתו נגד פילאוסופיע

הרשב"א הקדוש נולד בשנת ד' אלפים תתקצ"ו בעיר בארצלונה שבמדינת שפאניע, בתקופת גדולי הראשונים, והיה תלמידם של הרבינו יונה והרמב"ן, וכן למד באותו ביהמ"ד ביחד עם הרא"ה, כמו כן חיו בדורו עוד ראשונים כמלאכים כדוגמת הרא"ש ועוד שהאירו את העולם בכח תורתם.

גדלותו בתורה אי אפשר להשיג, ספריו הקדושים מקיפים את כל מסכתות הש"ס מלאים בחידושים והגהות מה שהשמיע בשיעוריו ומה שהעלה על הכתב, וכן תשובותיו בכל מקצועות התורה מהוים אבני יסוד של רוב ספרי ההלכה למעשה עד ימינו אלה, ובכל מקום שפונים ימצאו חידוש או תשובה מהרשב"א בנוגע לאותו סוגיא.

כמו כן רואים אנו איך שכל גדולי הראשונים שנזכרו לעיל נו"נ בדין ודברים עם הרשב"א, ובמיוחד הרא"ש שגר בתחילה במדינת אשכנז (דייטשלאנד), ועבר אח"כ לטאלעדא (טוליטוליה) שבמדינת שפאניע, במקום הרבינו יונה שימש כרב העיר בשנותיו האחרונות, ושם מנוחתו כבוד. בין הרשב"א והרא"ש שרר ידידות עזה, והרבה חילופי מכתבים הי' ביניהם שנשמרו למשמרת.

בשנות ילדותו נחרד העולם מהמחלוקת הנוראה שנתהווה על ידי החרם נגד ספרי הרמב"ם, והעולם היהודי נחלק לשנים, ובראות הרבינו יונה את החורבן הנוראה שנגרמה על ידי

המחלוקת משך את ידו וניסה להשקיט את התבערה, וכך נמשך הדבר למשך כמה שנים, גם אחרי שהרשב"א כבר שימש כגדול הדור, עדיין היה העולם היהודי תחת השפעת המלחמה הקשה שניהל רבו הרבינו יונה.

ספר
שאלות ותשובות
הרשב"א
חלק חמישי
וויל נא
ברשות והוצאות האלמנה והאחים ראם
שנת תרמד לפק
SHAALOT U'TSHUVOTH.
Responsa des rabbinischen gelehrten.
Rabbi Salomo Adereth aus Barcelona (ex Hespania)
Ex Manuscripto vetusto 1825 exhib. Tom V.
1883.

השערוריא בנוגע ספרי הרמב"ם אכן נשקט במקצת, אבל מגיפת הפילאזאפיע עוד נשבה ולא נרגע, ובערוב ימיו של הרשב"א קיבל מכתב מרבי אבא מארי שהתגורר בפראווינצע אשר במדינת פראנקרייך, ובמכתבו מעורר רבי אבא מארי את גדולי הרבנים על הסכנה הנוראה הרובצת בלימוד ספרי פילאזאפיע, ומתאר שם במכתבו איך שגדולי הרבנים באזור מגוריו מעיינים בספרי חיצוניים אלו, ובדרשותיהם מפרסמים מאמרים שנלקחו משם, וזהו דבר איום ונורא, וחייבים לצאת בחרם נוראה נגד ספרים אלו.

בתחילה לא רצה הרשב"א להיכנס בעובי הקורה, בזכרו היטב את אשר עבר על כלל ישראל בתקופה האחרונה, והבין שיהיו רבנים שיתנגדו נגד חרם כזה, ולכן לא עשה כלום בנידון.

וכפי שרבי אבא מארי כתב בסוף ימיו בזכרונותיו, מי שלא נגע בספרים אלו לא יבין לעולם את החורבן שיש בו, חוץ מזה שמערער את האמונה הטהורה והצרופה שקיבלנו מדור דור, בנוסף לזה הוא מביא לידי קרירות לתורתינו הקדושה, וכפי הפילאזאפן, התורה הקדושה הוא רק כמשל ח"ו לדברים אחרים, עפ"ל. תכליתם של הפילאזאפן בזה היה ברור כשמש להטות את ישראל מדרך הישרה, מכיון שאם דברי התורה כוונתם לדבר אחר ממה שכתוב בפירוש, כמו כן כל המצוות הכתובים בתורה בפירוש, האם הכוונה שצריכים לשמור את השבת בפועל, הלא הכוונה לדבר אחר לגמרי, ח"ו.

ובמכתבו של רבי אבא מארי להרשב"א כתב וז"ל: **"דוד מלך ישראל נעים זמירות, הוצרך להרבות תפילות ארוכות וקצרות, להיות מדברותיו בבתי כנסיות נזכרות, ובלא תפילות ותחינה זכו אריסטו ואפלטון למלא מספריהם כל חדר וקיטון, וסומכין על דבריהם כסומך על הפלטר ולוקח מן הסיטון וכו'"**, ומתחנן בדבריו: **"אך בהיותו נזר הזמן ומופת הדור, מחיצת הכרם שנפרצה אומרים גדור".**

כשהבין הרשב"א את גודל הסכנה האורבת על היהדות הצרופה, ובפרט בהעיירות שבין הגבולות של שפאניע ופראנקרייך, או אז יצא למלחמת חרמה נגד אלו המפיצים את הספרים האלו, ונכנס בעובי הקורה לעשות כל מה שבידו לבער דעות נפסדות אלו מכרם בית ה'.

הפצת הפילאזאפיע

בעיירה קטנה בשם אילפראנש, גר יהודי בשם ר' לוי בן חיים, יהודי נשוא פנים, בעל בעמיו מחשובי הקהילה שהיה נערץ מאוד בעיניהם, ובמיוחד היה מפורסם בדרשותיו בהיותו פה מפיק מרגליות מלאים דברי תורה ומאמרי חז"ל, וכבר בשנות נעוריו יצא שמו לתהילה ושמעו הטוב נתפרסם בקהילות ישראל ובעיירות הסמוכות.

כשהגיע לשנות ל"ה התיישב בעיירה הסמוכה פראווינציע, ושמו הטוב יצא לפניו, ותושבי העיר קבלוהו בהערצה גדולה.

שם קיבל את אכסנייתו אצל יהודי אחד בשם ר' דן שמואל סולמי, שהיה אצלו תורה וגדולה במקום אחד, והיה תלמיד חכם גדול וגביר ידוע בהכנסת אורחים, וברוחו הרחבה והנדיבה היה לעזר לכל בני העיר, ועכשיו כשהגיע ר' לוי בן חיים, התקבל כמובן על ידי ר' דן שמואל בכבוד גדול שיבוא לגור בביתו ולא יחסרו לו כלום, בכדי שיוכל להגדיל תורה ולהאדירה בקרב בני הקהילה.

אבל מה שרק מעטים ידעו, שר' לוי בן חיים היה לא מכף רגלו ועד קדקדו בדעות נפסדות מספרי הפילאזאפיע אשר עסק בהם, ובד בבד עם בקיאותו הגדולה בתורה הק' היה מלא השקפות פילאזאפיעס, ומי שרצה באמת לדעת כבר הרגיש בזה תיכף, אבל רבים לא הבינו או שלא רצו לראות שזה מציאותו.

העיירה פראוואניציע

אבל רבי אבא מארי כן הבין וראה את הכלאים הנמצאים בו, וחש חובה להודיע קבל עם ועדה ולגלות קלונו ברבים למען ידע הציבור להתרחק ממנו, ולהיזהר לא לילך אחריו בעינים טועות ולא לקבל בתמימות מה ששומעים ממנו, וכמובן שבתחילה היו מתי מעט שהיו נכונים לקבל את דבריו, אבל במשך הזמן עלה בידו להוכיח לרבים וכן שלמים מיראי ה' שתחת האיצטלא דרבנן שלו מתחבא סם המוות ממש.

ר' לו בן חיים שהיה תחת חסותו של ר' דן שמואל סלומי, היה כותב ומפיץ את ספריו שהיו מלאים בדעות פילאזאפיע, לעומתו רבי אבא מארי לא היה לו היכולת להביע את התנגדותו כל כך, מאחר שר' דן שמואל נתן את תמיכתו הגדולה לר' לוי בן חיים להמשיך בהפצת חיבוריו ודרשותיו.

מכתב הרשב"א

בראות רבי אבא מארי שלא יוכל לבדו לנהל מערכה זו, שלח מכתב אל הרשב"א ובו מבקש ממנו שיראה להשפיע על ר' דן שמואל שיוריד את חסותו מלוי בן חיים, והרשב"א נעתר לבקשתו, ואכן שלח מכתב לר' דן שמואל ובו הוא מבקש ממנו שישלח את לוי בן חיים מביתו, וכן הוסיף במכתבו שצריכים לעמוד על המשמר להרחיק אותו מהעיר לגמרי, שלא יוכל להשפיע יותר על בני העיר והקהילה.

ר' דן שמואל קיבל את המכתב, אך לא מיהר לקיים את אשר נצטווה על ידי הרשב"א, ובלבו ניסה להשקיט את מצפונו, שאין זה דעת הרשב"א באמת, רק אנשים מקרב הקהילה שאינם יכולים לראות בהצלחתו של לוי בן חיים ומקנאים בו, הם השפיעו על הרשב"א והסיתו אותו שיצא נגדו, ובכך יעלה בידם שיעזוב את הקהילה, לכן לא שת לבו למכתבו של הרשב"א אשר דרש ממנו בכל תוקף להרחיק את לוי בן חיים מהעיר ומהקהילה, אלא נתן בידו הרשות להמשיך להפיץ את כתביו ולמסור דרשות ושיעורים ברבים.

כשראה הרשב"א שר' דן שמואל לא ענה למכתבו ולא התייחס אליו, שלח שליח מיוחד את ר' דן בונפאש ווידאל, שיבקש אישית מר' דן

שמואל שיעזוב את לוי בן חיים וירחיקו מהקהילה היהודית, וכן שלח אותו מכתב אל אחיו של השליח, ר' דן קרשקאש ווידאל, שהתגורר בפראווינציע והיה מנגידי העיר, שישים עינו מהנעשה עם לוי בן חיים, ויראה שלא יוכל להשפיע לרעה על יהודי העיר.

במשך כל אותו הזמן שפעל הרשב"א שירחיקו את לוי בן חיים מן העיר, עמד ר' דן שמואל איתן בדעתו שכל ההשמצות אינם אלא בלבולים ואין שום סיבה מוצדקת לשלח "אוצר" כזה כר' לוי בן חיים מן העיר והקהילה, וכן לא שינה את דעתו גם כשהפציר בו גביר העיירה ר' דן קרשקאש ווידאל בשם הרשב"א שייטיב וישלח את לוי מתחת ידו.

העונש המר

אך באותו זמן היה מעשה נורא ששינתה את המצב, ביום בהיר אחד קמה בתו של ר' דן שמואל עם כאבים חזקים עד מאוד כשהיא גונחת מיסורים, הוריה המודאגים הזמינו במהרה את רופא העיר שהגיע במרוצה לבדוק את הילדה, ואחר בדיקות ארוכות הודיע להוריה שאינו רואה שום סיבה לחולי אשר פגעה בה בפתע פתאום באופן חזק כל כך, וייעץ להם שימתינו ליום המחרת אולי ימים יגידו לדעת יותר ברור מהו מקור וסיבת חוליה. אבל לדאבונם עוד טרם עברה יממה ופרחה נשמתה ל"ע, השמועה הנוראה התפשטה במהירות בכל העיר וכולם ביכו את האבידה אשר נגדעה בחטף בשחר ימי נעורותיה, רק אחד היה שם שאמר בפה מלא: "היה זה לעונש מן השמים על שלא עשה מה שציוה עליו הרשב"א להוציא ולשלח את לוי בן חיים מביתו". זה היה לא אחר מר' דן שמואל בעצמו.

מיד אחר הלוויה הגדולה הודיע לר' לוי בן חיים כי עליו לעזוב את ביתו ואין לו יותר רשות לדרוך על מפתן ביתו, וכן אינו יכול יותר לשאת מדברותיו לפני חברי הקהילה. כמובן שדבר זה נתן תקוה חדשה ללוחמי האמונה הטהורה להמשיך בעבודתם בלי פחד מה"משפיע" הגדול שעמד בדרכם במשך כל הזמן.

תיכף לאחר מכן הגיע מכתב חדש מאת הרשב"א שבו חותם עם עוד י"ד מגדולי הרבנים על איסור חמור ללמוד בספרי פילאזאפיע עד גיל כ"ה שנים. המכתב שאסר הדבר לראשונה באיסור גמור, דבר שהיה אצל חלק מהכלל אפילו לכתחילה, זעזע מחדש את כלל הקהילה מפראווינציע.

כשהגיע המכתב לרבי אבא מארי, קרא לאסיפה גדולה בבית המדרש הגדול, ושם הקריא את המכתב לפני קהל עם ועדה, והיו יהודים חשובים שהתנגדו מיד על האיסור, וביניהם רבי יעקב בן מכיר אבן תיבון שהיה תלמיד חכם גדול

ספר
מנחת קנאות
מהרב הגדול
אבא מרי משה ב"ר יוסף הירחי רון אסתרוק
מחכמי לוניל, אשר ישב במונפיליי.
הרבה מכתבים נפלאים מאוד
מהחכם הנ"ל ומכל חכמי צרפת וספרד שכתבו אל הרשב"א ז"ל ומה שהשיב להם. במליצה נשגבה ועמוקה.
וכמה שו"ת לענין דאגא ובו: כלל ספר הירח מהרב הגדול הנ"ל. קנין אותם וחיברם יחד הרב דן אפתורוק הנ"ל ושלחם אל הרב הגדול הרשב"א ז"ל לברצלוני
לסיוע נמסמרת לדורות כתלים ממריסס.
ובסוף הספר מכתב נפלא על המורח, אשר קמו שניח מקצת מחכמי צרפת לעיר ריב על המורה נבוכים, וקם הנשיא וראש גולת ברמשק עם בית דינו וכל רבני עכו וארץ הצבי ומזרו בקנם עצום על כל מי שיבזר תורה על הרמב"ם ז"ל
הועתק והוכנס לאינטרנט ע"י חיים תשס"ח
www.hebrewbooks.org
ונספרו מורה נבוכים.
נעתק מכתב יפה כוסן למר מנחם בעיר פלורענץ נמולך הספרים לנצח פיזנו.
אחזתיו והביאותיו לארץ מולדתי להוציאו לאור.
אני הצעיר מרדכי ליב מתושבי ק"ק ברוד.
נכתבות סיפר ר' משה ביסליכים ומי חוה זעלנוש לייבוש.
MENCHATH KENAOTH.

ספר "מנחת קנאות" לרבי אבא מארי בו מופיע החילופי מכתבים שהיה לו עם הרשב"א על אודות מערכה זו

ולא הבין על מה יצא הקצף, ולכן שלח מיד מכתב להרשב"א בבקשה שיחזור בו מהאיסור, וכן היה חליפת מכתבים ביניהם במשך כמה חדשים, כאשר הרשב"א עמד כגיבור חיל בראש המערכה ולא הניח לרגע מללחום מלחמת ה' ברמה ועמד כחומה בצורה בכל תוקף עם האיסור נגד לימוד ספרי פילאזאפיע.

בין כך ובין כך נשאר גם הרא"ש על ענין הפילאזאפיע אשר משך לתוכו גדולים וצדיקים תלמידי חכמים וסתם עמך, הרא"ש שכבר היה מפורסם כגדול הדור השמיע מיד את דעת תורתו, ותשובתו הברורה והבהירה היתה נחרצת וחריפה יותר מהרשב"א, ואסר לגמרי את העיסוק בפילאזאפיע, ולא רק עד גיל כ"ה שנים, רק אסור ליגע בספרים אלו לעולם.

ביהמ"ד עתיק בבארצלונה

בד בבד שלח הרא"ש מכתב להרשב"א שימשיך במלחמתו נגד הפילאזאפיע, וחיזקו שהיא מערכה קדושה בעיקרי יסודי הדת, ואין כאן מקום לפשרות, ודבר זה נתן תמיכה וחיזוק גדול להמשיך לצאת בחרם גדול.

החרם הגדול בבארצלונה

בשבועות שלפני שבת חזון שבת ה' אלפים ס"ד, געשה ורעשה קהילות ישראל שבמדינת שפאניע ופראנקרייך על אודות החרם הגדול שהרשב"א וגדולי הרבנים רוצים להשית על לימוד פילאזאפיע, מצד שני היה לחץ גדול על הרשב"א שלא יעשה הדבר הזה, ואפילו כאלו שעמדו מן הצד במשך כל המלחמה נגד הפילאזאפיע, התייראו מאוד מן החרם, מכיון שסוף כל סוף יש יראי ה' ואפילו תלמידי חכמים ורבנים שאינם עומדים לימינם, ומי יודע מה יהיו התוצאות.

אך מאידך היו הרבה רבנים וגדולים שדחפו מאוד להרעיון הזה, בראותם את גודל הנסיון, והבינו שאם לא ימשיכו במערכה עד הסוף יאבדו את המלחמה וכל קיום יסודות הדת בסכנה גדולה, ולכן רצו בדוקא שכן יצאו בחרם נגד הפילאזאפיע.

בשבת חזון כאשר הביהמ"ד בבארצלונה היתה מלאה מפה אל פה, הרשב"א ועוד גדולים וצדיקים התאספו בביהמ"ד, אחר התפילה הוציאו את ספרי התורה מארון הקודש, כשכל הסובבים עומדים באימה ופניהם אל הרשב"א וספרי התורה בידיהם, ואז הכריז הרשב"א בקול גדול "חרם ושמתא על מי שילמוד פילאזאפיע ושאר חכמות יוון", פחד דקדושה נפלה על כל המשתתפים כשהוכרז חרם זו בהיכל הבית המדרש.

לאחמ"כ הוקראה כל נוסח החרם אשר גדולי הרבנים ובראשם הרשב"א כתבו וחתמו בכתב ידם, על האיסור החמור והחרם הגדול נגד הפילאזאפיע.

וכך הוא נוסח החרם: **"בכח החכמים לבל ילמוד איש מבני קהלינו בספרי היונים, אשר חברו בחכמת הטבע וחכמת האלוהות, בין המחוברים בלשונם בין שהועתקו בלשון אחר, מהיום ועד חמישים שנה, עד היותו בן חמש ועשרים שנה. ושלא ללמד איש מבני קהילתנו את אחד מבני ישראל בחכמות האלו, עד שיהיו בני עשרים וחמש שנה. פן ימשכו החכמות ההם אחריהם, ויסירו אותו מאחרי תורת ישראל שהיא למעלה מן החכמות האלה.**

ואיש איך לא יגור לשפוט בין חכמת אנוש

בונה על דמיון מופת ורעיון, ובין חכמת העליון אשר בינינו ובינו אין יחס ודמיון. ובן אדם שוכן בתי חמר הישפוט אלוה עושהו, לאמור חס ושלום זה אפשר וזה לא יוכל עשוהו. זה באמת יש מביא לידי הכפירה הגמורה, ומזה ינצל באמת כל לומד התורה. והוצאנו מכלל גזרתינו חכמת הרפואות, אע"פ שהיא לקוחה מן הטבע לפי שהתורה נתנה רשות לרופא לרפאות.

ומה שהסכמנו והחרמנו בספר התורה במעמד כל הקהל, ביום השבת בפרשת אלה הדברים שנת ששים וחמש לפרט האלף החמישי".

על כתב החרם חתם בראש הרשב"א, ועמו עוד ל"ו רבנים ובינהם בני הרשב"א ושאר גדולי הרבנים בבארצלונה.

בו ביום שהכריזו על החרם הגדול בתכלית להציל את קיום ויסוד עתיד היהדות, הוכרזו עוד שני חרמות, א' חרם נגד אלו המחרפים והמבזים את החכמים וספריהם, ועוסקים בדברי שטות וליצנות. ב' חרם על כל הספרים שהוזכרו בהם דברים שנכללו באיסור החרם הגדול ושבחרם הנזכר לעיל.

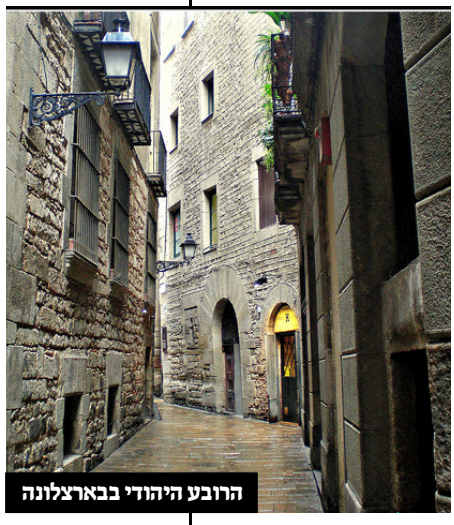
ביחד עם כתב החרם הוציאו מכתבים לשאר הרבנים וראשי הקהילות, שגם הם יתנהגו כן ויכריזו את דבר החרם בקהילותיהם, בכדי שכל ספרי הפילאזאפיע לא יהיו להם קיום בבתי ישראל.

חרם הנגדי

בעיר פראווינציע לא רצו לקבל את החרם, מכיון ששם גרו הרבה שהתנגדו להרשב"א, ועשו כל מה שביכלתם שהחרם לא יצא לפועל, ולאחר שיצא החרם עשו פעולות שונות שלא יתקבל בשאר קהילות ועירות שסביבותיהם.

ובראותם שהמה מפסידים את מלחמתם, והחרם מתקבל יותר ויותר בתפוצות ישראל, ובני ישראל זורקים מבית ספרים אלו, פנו במעשה פשע מחפיר אל הכומר של הנוצרים בפראווינציע, וביקשו ממנו שיעמוד לצידם נגד החרם, אבל הכומר השיב פניהם ריקם, באמרו שאם יצא נגד היהודים יסגור את הדלת אצל היהודים שיותר לא ירצו להתנצר...

כאשר ראו שגם משם לא יבוא להם ישועה, החליטו לצאת בחרם נגדי, על כל אלו שינסו לזרוק את ספרי הפילאזאפיע, וקראו להחרם בשם "חרם אדרבא", ובכדי שהחרם יחייב את כל הקהילה בעיר, הוצרכו שיעמוד לצידם לפחות רוב מרבני הקהילה, והתחילו לשכנע יותר ויותר רבנים שיעמדו לצידם, באמרם שלימוד הפילאזאפיע הוא דבר נחוץ ויסוד מוסד לטובת היהדות, וכך כאשר כבר היה בידם רוב רבני העיר, הכינו את עצמם לצאת בחרם הנגדי נגד הרשב"א.

הרובע היהודי בבארצלונה

רבי אבא מארי הבין שמתנגדי חרם הרשב"א השקט לא יוכלו, ומנסים בכל כוחם לצאת בחרם נגדי, מיהר ושלח מכתבים אל התושבים היהודים תושבי פראווינציע, שלא לתת יד למתנגדי הרשב"א המנסים להכניסם בכח בחרם הנגדי נגד הרשב"א, וכן שלח מכתבים אל רבני העיר שיצאו בבהירות ובתקיפות נגד לימוד הפילאזאפיע, ואכן אחרי מאבק ארוך עלתה בידו והרבנים לא נעמדו לצידם, וכך התבטלה החרם הנגדי.

המחלוקת הקשה סביב לימדו הפילאזאפיע עוד נמשך זמן רב, כאשר ברוב קהילות ישראל במדינות שפאניע ופראנקרייך קיבלו על עצמם את חרם הרשב"א, ובזה ניצלה כלל ישראל מלימשך אחרי נגע השקפת הפילאזאפיע, עד שנתבטל מן העולם.

פנימי הרצ"ב בלתי מוגה

משולחן מלכים

שיחות קודש שנשמעו מפי כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

ביקור הגאון הצדיק רבי מנחם מאיר וויסמאנדל שליט"א

אבד"ק נייטרא – מאנסי יצ"ו

בבית כ"ק מרן רבינו שליט"א – בקרית יואל יע"א

יום ג' דחוה"מ פסח תשפ"ב לפ"ק

רבינו שליט"א קדמו בברכה ואבד"ק נייטרא מאנסי שליט"א הציג את בניו הר"ר מרדכי והר"ר משה צבי שליט"א ואת בנו הצעיר הב' משה צבי נ"י שנתלוו איתו

רבינו: וואס מאכט מען עפעס גוט'ס?

אבד"ק נייטרא: ברוך ה'.

וויאזוי גייט דער יום טוב דא ביים רביץ?

רבינו: געלויבט השי"ת. אז מ'טראכט אביסל צוריק וואס ס'איז געווען מיט צוויי יאהר צוריק (בימי תקופת מחלה הקאראונע ה"י), האט מען נישט געגנג וועריטער צו דאנקען דעם באשעפער.

אבד"ק נייטרא: כ'מיין אונז האבן מיר נאך אליינס נישט תופס געווען פון וואס מ'רעדט דא, וואס דא איז געווען.

רבינו: יעדן טאג דערמאנט מען זיך וואס דא איז געווען דארף מען דאנקען אוז לויבן דעם אויבערשטן.

אבד"ק נייטרא: מ'קוקט צוריק וויפיל מענטשן פעלן ליידער...

רבינו: יא, אוז ס'איז געווען סגור ומסוגר, ס'איז נעבעך געווען פארמאכט אלעס, ס'איז געווען א פחד אויף דער וועלט, מ'האט נישט געזעהן קיין נברא אויף די גאס, גארנישט...

כ'האב דעמאלטס פארשטאנען וואס מ'בעהט 'כן יגיעינו למועדים ולרגלים אחרים...', פשוט ס'זאל זיין 'מועדים ורגלים אחרים' אנדערע פארט ימים טובים.[1] קודם דארף מען דאנקען דעם הייליגן באשעפער, אז מיר האבן די זכיה מ'קען זיך צוואם קומען אין ביהמ"ד, א גרויסער ציבור אידן, מקיים צו זיין א הייליגע מצוה, איינס פון די תרי"ג מצוות, עס פארגעסט זיך נישט, וואס איז געווען דער מצב פון כלל ישראל היינט פאראיאר צוריק, מ'האט נישט געקענט קומען אין ביהמ"ד, ס'איז געווען נעבעך אן אנדערע פנים דער יו"ט, ברוך ה' דער יו"ט, מ'קען מקיים זיין א חג כשר ושמח, מיט א שמחת יו"ט, אידן האבן זיך געקענט צוואם קומען משפחות, און מ'האט געפירט דעם סדר מיט שמחה, מיט געהויבנקייט, און מ'קען זיך דא צוואם קומען יעצט דא אין ביהמ"ד א עדה קדושה, לכבוד ה', לכבוד תורתו הקדושה, לכבוד המצוה, ס'איז א געוואלדיגע כבוד שמים אז עס קומען זיך צוואם אזויפיל אידן מיט א פרייליך געמיט, מיטצוהאלטן און מיטצולעבן ווי מ'איז מקיים א מצות ה', דאס איז זה קלי ואנוהו, התנאה לפניו במצוות, ס'איז א הידור מצוה, ס'איז א געוואלדיגע געהויבענער טאג, אין יו"ט פסח קומען זיך צוואם אידישע קינדער, דארף מען געבן א שבח והודאה פארן הייליגן באשעפער, ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה, אז מ'קען זיך צוואם קומען.

כ'האב געקלערט דעם יו"ט, מען זאגט כן ה' אלקינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים, דער פעטער ז"ל שטעלט זיך וואס איז מועדים ורגלים אחרים. האב איך געזאגט, דעם יו"ט פארשטייט מען עס, מ'גדענקט ווי אזוי ס'איז געווען פאראיאר יו"ט, מ'האט פאראיאר האט מען מתפלל געווען כן ה' אלקינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים לשלום, ס'זאל זיין אנדערע ימים טובים. ברוך ה', מיר האבן דערלעבט דאס יאר, יגיענו למועדים ולרגלים אחרים, ברוך ה', אסאך מער א געהויבענעם יו"ט, א גאנץ א אנדערע יו"ט ווי ס'איז געווען, דער אויבערשטער זאל העלפן מ'זאל קענען תמיד מקיים זיין מצוות החג מיט שמחה מיט פרייד, ברוב עם הדרת מלך, משפחה ומשפחה, טאטעס מיט קינדער, אזוי ווי ס'דארף צו זיין, קינדער האבן פאריאר, נישט מ'האט געקענט פרעגן די קשיות פון זיידעס, נישט מ'האט געקענט מקיים זיין דעם והגדת לבנך, ס'איז געווען זייער זייער א שווערע מצב, ברוך ה' דער אויבערשטער זאל העלפן מהיום והלאה ס'זאל שטענדיג א חג כשר ושמח בכל האופנים ובכל המובנים.

---

1 ונעתיק כאן מתוך הדברות קודש שהשמיע כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א במעמד ראשית הגז שהתקיימה בחוה"מ פסח תשפ"א לפ"ק, בביהמ"ד הגדול בקרית יואל יע"א:

אבד"ק נייטרא: אין הגדה דברי יואל שטייט דאך אזוי, 'לשנה הבאה בירושלים', דאם מיינט מען מארגן, אחכה לו בכל יום שיבוא, ווייל מ'הייבט אהן צו רעכענען א נייעם יאר וועז משיח קומט.

רבינו: ער זאגט דארט אויך (עי' הגש"פ דברי יואל עמ' קס"ז) 'ולרגלים אחרים' אז תשעה באב וועט אויך ווערן א יו"ט,[2] ס'וועט זיין נייע ימים טובים, 'כן יגיעינו למועדים ולרגלים אחרים...', נייע ימים טובים.

א' הנוכחים מכני הכולל: כ'וויל איבער געבן א גרום פארן רבין, דער נייטרא רב איז געווען ביי אונז אין כולל (מבצר הכוללים דקרית יואל) די וואך פאר פסח, אונז האבן מיר א חבורה אויף הלכות טריפות און דער רב האט פון איין מינוט אויפן צווייטן געגעבן א שיעור אויף טריפת הריאה.

רבינו: יא, כ'האב געהערט, כ'האב באקומען א גרום.

אבד"ק נייטרא: ברוך ה' לעכטיגע יונגעלייט, זאלן זיי אלע אויסוואקסן, מעלה מעלה.

א' הנוכחים: ס'איז געווען פון איין מינוט אויפן צווייטן, ס'איז זייער שווער צו טרעפן א רב וואס קען די נושא.

רבינו: נו, ווער קען דען דאס, דער נייטרא רב איז אויסגעקאכט אין שחיטה, זיין תפקיד איז אין שחיטה.

אבד"ק נייטרא: טריפות איז נאך א גרעסערע מקצוע ווי שחיטה.

רבינו: ס'איז דא גרויסע רבנים מובהקים וואס זעהן נישט קיין בהמה ווי גרויס דאס יאר איז.

אבד"ק נייטרא: יא יא, אבער ס'איז דא אזעלכע וואס ווען זיי זעהן שוין יא אמאל זאגן זיי דעות....

רבינו: יא, דאס איז דאך די מעשה...

מ'פארשטייט נישט צו די שחיטה, צו בדיקה, צו די גאנצע זאך, איינער וואס טוט נישט דערין..., מ'הייבט נישט אהן צו פארשטיין דעם גאנצן ענין.

אבד"ק נייטרא: ס'איז נישטא קיין אבר אין די בהמה וואס האט נישט אזויפיל תורה אין זיך, יעדער אבר האט אזויפיל תורה, אזויפיל דיני התורה.

רבינו: אינדערהיים פאר די קריג אין אייראפע איז יעדער רב געווען אויסגעקאכט אין דעם, מ'האט געלעבט אין דעם, טאקע ווייל מ'האט געהאט שאלות.

---

2 הובא בגמ' (ר"ה יח:) דלעתיד יתהפכו כל ימי הצומות ת"ב וי"ז בתמוז וצום גדליה' וי' בטבת ויהיו מועדים שנאמר (זכרי' ח, ט) כה אמר ה' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, עיי"ש.

אבד"ק נייטרא: מ'זעהט דאך וויפיל תשובות ס'איז דא אויף דעם, אויף הלכות טריפות איז דא אזויפיל תשובות אין אלע שאלות ותשובות ספרים.

רבינו: ס'איז אזוי געווען אמאל, מ'האט געהאלטן אין איין שחט'ן, און מ'האט געהאלטן אין איין טרעפן שאלות, מ'האט דאס געטראפן און יענ'ן געטראפן, מ'איז געגאנגען מיט דעם צום רב, מ'האט נישט מטריף געווען אזוי שנעל, ס'איז געווען א גרויסער שאדן.

א' הנוכחים: די יונגעלייט ביי אונז האבן הנאה פונעם ספר 'ברכת מנחם', מ'נוצט דאס אסאך דעם ספר.

רבינו: אייער ספר אויף טריפות?

אבד"ק נייטרא: בעיקר איז עם אויף בדיקת הריאה, צום סוף האב איך דארט אויף טריפות בכלל, אויף די יסודות פון טריפות.

איך זאג אלעמאל, מחמיר צו זיין איז א חשוב'ע זאך, אבער נישט מחמת חסרון ידיעה...

אזוי קען דאך יעדער מחמיר זיין....

כ'האב פונקט גערעדט מיט מיין זוהן דא (הרה"ג ר' מרדכי שליט"א), דבר שטיבולו במשקה, להלכה פסק'נט מען דאך אז מ'דארף זיך וואשן די הענט אויף דבר שטיבולו במשקה, רבא האלט דאך אז אויף פירות דארף מען סתם אזוי וואשן די הענט, אבער מ'פסק'נט נישט אזוי, זאגט דאך די גמרא אז איינער וואשט זיך יא די הענט, איז...

רבינו: אין חולין (קו.) נוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח, אין שולחן ערוך (או"ח סי' קנח, סעי' ה) ווערט דאס געפסקנ'ט אזוי.

אבד"ק נייטרא: יא, אבער נוטל ידיו אויף ירקות איז נישט קיין גסי הרוח אויך נישט, ער איז סתם אן עם הארץ, נאר נוטל ידיו אויף פירות איז א גסי הרוח.

רבינו: דער זיידע ז"ל (מורן העצי חיים) האט מחמיר געווען אויף דבר שטיבולו במשקה א גאנץ יאר.

אבד"ק נייטרא: אזוי?! דלא כמנן אברהם (סי' קנ"ח, סק"ח)?![3] א פלא.

רבינו: יא, ער האט מחמיר געווען.

ער פלעגט שבת איינטונקען מזונות אין די וויין, און פאר קידוש שבת בייטאג האט ער זיך געוואשן די הענט.

אבד"ק נייטרא: געהעריג געוואשן די הענט?

---

3 שכתב בשם הלחם חמודות, שזה שהעולם אין מחמירין ליטול ידיו יש להם על מה שיסמוכו, והיא שיטת התוס' בפסחים (קטו.) ד"ה כל, ע"ש.

רבינו: ער האט זיך געברענגט צו א חיוב נטילה,[4] און נאכדעם האט ער זיך געהעריג געוואשן די הענט.[5]

אבד"ק נייטרא: אויף ירקות אויך?

רבינו: דאם וויים איך נישט, אויף דבר שטיבולו במשקה האט ער שטארק מחמיר געווען.

אבד"ק נייטרא: אויף שנאַפּס [ברוינפן] איז דאך א שטארקע שאלה, אפילו די וואם זענען מחמיר ביי דבר שטיבולו במשקה, איז דאך א גרויסע שאלה אז מ'טונקט אין אין שנאַפּס, צי איך זאג אז ס'איז זיעה בעלמא אפילו כלפי דעם אויך אז ס'הייסט נישט טיבולו במשקה. אין משנה ברורה (ס"ק כ"ו) ווייזט אויס אז ער גייט לקולא.[6]

און דער גאון (הגר"א ז"ל) גייט לחומרא אין דעם. עם זעהט אוים אז דער גאון האלט אויף יי"ש, אזוי האב איך בפשטות אפגעלערנט, פונקט ווי כלפי חמין האבן די פוסקים אנגענומען אז וויבאלד די גאנצע זאך איז געמאכט געוואָרן פאר דעם האט עס א דין פון משקה און נישט פון קיין זיעה, האט ער געהאלטן אז לגבי דבר שטיבולו במשקה האט עס אויך א דין פון משקה...[7]

רבינו: דער שו"ע הרב אין סידור (סדר נט"י) איז אויך מחמיר.[8]

ס'איז אבער דא אמאך פוסקים וואם זענען מקיל ביי בראנפן וועגן דעם. ס'האט זיך געמאכט שאלות, מ'האט פארגעסן צו פארקויפן וכדומה, דער חק יעקב (סי' תמ"ב סק"ד) רעדט דערפון.[9]

אבד"ק נייטרא: יא, אפילו די וואם האבן מחמיר געווען נישט צו פארקויפן, אבער שנאַפּס האט מען יא פארקויפט, ווייל דער חק יעקב זאגט אז לגבי דעם האט מען נישט אנגענומען אז ס'איז זיעה בעלמא.

רבינו: ס'איז דא וואם האלטן אז ס'איז נישט קיין חמץ גמור.

---

4 עי' טו"ז סי' תע"ג סק"ז.

5 עיי' בשו"ע הרב (סי' קל"ח ס"ג) שיש לירא שמים להקפיד על נטילה זו, וכ"כ בס' אור צדיקים (למהר"ם פאפירוש סי' כ"ג), של"ה (שער האותיות פ"א ע"ב), והובא בכף החיים (סקנ"ט) בשם המטה יוסף שכתב וז"ל: והמיקל הוא מן המתמיהין, וה"ה מכלל המזלזל בנט"י דנעקר מן העולם וחייב בגידוי, וע"כ יר"ש יחוש לעצמו ויזהר בדבר ולא יחוש למנהג הרע עכ"ל. והרבה צדיקים הקפידו ע"ז, וכידוע דגם רביה"ק זי"ע החמיר בנטילה זו, [עי' במהוור דברי יואל פסח (אות קפ"ג), ועיי"ש שנהג כן מכד הוי טליא כבן ה' שנים, חוץ מליל פסח כשהיה מיסב אצל אביו מרן הקדוי"ט שהיה לו קבלה מהרה"ק מצאנז ז"ל שנטילה זו שייכת רק לראש המסובין]. ועי' בהגדש"פ ברך משה במנהגים פרק י"ו.

6 וז"ל: כתב הדרך החיים האוכל לעקי"ך למתק השתיה, וטובל הלעקי"ך ביין שרף לא הוי דבר שטיבולו במשקה, משום דזיעה היא מהתבואה, והוי מי פירות, ואף אם היין שרף מזוג הוא במים, מ"מ מועט הוא וא"צ נטילה עכ"ל, משמע מזה דאם המים הוא רוב [לפי הגראדין] הוי בכלל משקה, ואם הלעקי"ך הוא פחות מכזית נראה דיש להקל, עכ"ל.

7 עיי' בס' אוהלי חיים (הנהגות הגר"ח ז"ל) וז"ל: בס' בית יעקב מהר"ב ברודא מקעלם והכי שמענא דהוי אצל רבינו הגר"א ז"ל אורח טוב הגאון ר' רפאל האמבורגר בעמח"ס תורה יקותיאל וכבדו לעק"ך, ורצה לטבול ביין שרף, וציוהו לברך על הנטילה, והתחיל הרב ז"ל לפלפל במש"כ האחרונים דיי"ש אינו משקה, ואמר רבינו הגר"א ז"ל גם לדברי מי שהוא אומר שהוא זיעה בעלמא, הרי מתני' דמסכ' מכשירין (ריש פ"ב) דזיעה שמחמת המים דינה כמים וכו' עכ"ל, ויסוד שיטה זו מבואר בביאור הגר"א (סי' קנ"ח).

8 עיי' בפי' ידי משה על פי' שיר השירים (פרשה א ב) על מה דאי' במדרש שם לריח שמניך טובים מה השמן הזה אין מתערב בשאר משקין, כך ישראל אין מתערבין באומות העולם וכת' שם וז"ל: ומזה הטעם שמעתי מפי' גיסי האלוף המרומם מוהר"ר ארי' ליב בן הגאון מוהר"ר יצחק אב"ד בק"ק קראקא שאין לקדש קדושא רבא על משקה שקורין יי"ש, לפי שאינו נקרא משקה, לפי שבדוק ומנוסה שהנותן שמן לתוך יין שרף הוא יורד למטה ואינו צף למעלה, וא"כ ע"כ אינו משקה, דאל"כ האיך אמרי מה שמן עליון על כל המשקים, והלא אם תתן אותו ליין שרף אינו צף למעלה, אלא משום שלא חשוב יין שרף משקה עכ"ל.

ובספר שו"ת בית שערים (או"ח סי' צ"ה) חולק עליו וכן בתשו' בית יעקב (סי' נ"ו) מוכיח בבירור שיי"ש משקה ולא זיעה בעלמא הוא, דזיעה ע"י בישול משקה הוא וכ"ש זיעת אוכלין ויי"ש זיעת אוכלין הוא, ובס' תוס' שבת כתב על הידי משה שאין למדין הלכה מתוך הגדה ע"ש.

9 וז"ל: נשאלתי על ראובן שהיה לו יין שרף הנעשה משמרים של שכר שעורים, ושכח מלמכור קודם הפסח ובתוך המועד הוזכר שלא מכרו, והיין השרף היה בבית עכו"ם שהישראל הנ"ל היה לו חדר בבית העכו"ם, ונשאלתי מה דינו של היין שרף שהוא הפסד מרובה לערך שני מאות ר"ט, והנה לפום ריהטא הוא דין פשוט לאסור, דהוי ליה חמץ שעבר עליו הפסח וצריך לבער, מהא דתנן בגמרא (דף מ"ב) ואלו עוברין בפסח כותח הבבלי ושכר המדי וכו', ופרש"י אלו עוברין בבל יראה ובל ימצא, וכתב הרא"ש בשם רבנו תם דווקא שכר המדי דרמו ביה שערי, אבל שכר שלנו העושים באשכנז שעיקרו משעורים הוא חמץ גמור שיש בהם כזית בכדי אכילת פרס, וכן כתב הטור וכל האחרונים, והוא הדין ביין שרף העשויה מתבואה הוא איסור חמץ גמור שיש בהם כזית בכדי אכילת פרס, וכן פסקו כל האחרונים, ומסקנתו הברורה: ולפי זה בנידון דידן הוי ליה חמץ שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה.

אבד"ק נייטרא: דער פני יהושע הראשון (שו"ת פנ"י), און דער פני יהושע אחרון (פנ"י על הש"ס), די צוויי פני יהושע'ס האלטן דאך אז ס'איז זיעה בעלמא.[10] אין חתם סופר שטייט אז ס'איז חמץ גמור.

רבינו: אין די ליקוטי תשובות (סי' י"ג) איז דער חתם סופר, ער זאגט דארט אז ס'איז חמץ דאורייתא.[11]

ביי שכר דארט איז דאך אויך דא, לגבי חדש.[12]

אבד"ק נייטרא: אין ארץ ישראל (מיץ תפוזים) טוט זיך אסאך לגבי מעשרות, דער בריסקער רב האט געהאלטן אז זיעה קען מען נישט מעשר'ן,[13] במילא האט דער בריסקער רב געהאלטן אז אפילו אראנדזש דזשום איז אויך זיעה.

רבינו: אראנדזש דזשום איז א חידוש, עפל דזשום (מיץ תפוחים) פארשטייט זיך בעסער.[14]

אבד"ק נייטרא: האט ער געהאלטן אז אראנדזש דזשום איז נאר א זיעה, במילא האט ער געהאלטן אז מ'קען עם מעשר'ן נאר וועז ס'איז נאך א פרי, איינמאל ס'איז שוין געווארן א משקה קען מען שוין נישט.

---

10 בשו"ת פני יהושע (סימן יג) כתב בענין ישראל ששכח למכור יי"ש שלו לגויים קודם פסח ועבר עליו הפסח, וההיזק רב גדול מאד, יען שהתורה חסה על ממונם ישראל, נ"ל להתיר בנידון זה ביי"ש אשר כבר הוכחתי דאינו אלא חמץ דרבנן, ויסדתי על זה תשובה גדולה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, שם הוכחתי בראיות ברורות כיון דאיסור יין שרף למדנו מתשובת הריב"ש ז"ל שכתב דיין שרף, יען כי הוא זיעה היוצא על ידי חמין, וקיימא לן דזיעה היוצא על ידי חמין מקרי משקה, אם כן הוי משקה כך הוא תורף דבריו. ואני הוכחתי מתלמוד ערוך דפרק כל שעה דאפילו אם הוא משקה ממש היוצא מחמץ קיימא לן דמדאורייתא אין איסור אלא משקה היוצא מן זיתים וענבים, אבל משאר דברים הוי המשקה שלא כדרך הנאתן, וכל איסורים אין לאסור אלא כדרך הנאתן, ואם כן כיון שהוא רק מדרבנן לא קנסינן ליה כמו שכתב הריב"ש גבי חמץ נוקשה, עכ"ד.

כלומר בשו"ע (או"ח סי' תמז סעי' יב) נפסק חמץ נוקשה אפילו בעינה אינו אסור בהנאה אחר הפסח, וטעם הדבר מבואר במשנה ברורה (ס"ק קו) מפני שלא עבר על איסור של תורה לא קנסוהו חכמים איסור ההנאה מחמץ שעבר עליו הפסח הוא קנס שקנסוהו רבנן, הואיל ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא (משנה ברורה סי' תמח ס"ק ז), קנס זה ניתן רק על חמץ שעובר עליו בפסח באיסור בל יראה מהתורה, ולא על חמץ שנאסר בבל יראה רק מדרבנן, והיות ולדעת הפני יהושע במשקה שאינו מופק מזיתים וענבים אין זו 'דרך ההנאה' ואיסורו מדרבנן, לא קנסו לאסור את החמץ לאחר שעבר עליו הפסח.

אגב, עיי' בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה דין חמץ שעבר עליו הפסח) נשאל על ידי אלמנה ששכחה לבטל ולמכור את החמץ קודם הפסח, וסמוך ללילי הסדר נזכרה שלא מכרה את היי"ש שהיה ברשותה, ותיכף ומיד מסרה את היי"ש לאחד משכניה הנכרים, השדי חמד ציווה עליה לבער את היי"ש, אך היא לא עשתה כן כי נבהלה על ממונה וחיי נפשה ונפש היתומים, כי אין להם משען ומשענת זולת הקרן הנ"ל של היי"ש, וכי כליא קרנא אלה הצאן מה יעשו, ואחר החג הודיעה האשה והיא מרת נפש על אשר לא ביערה היי"ש הנ"ל, ומבקשת להמציא לה רפואה מן התורה.

השדי חמד שלח את השאלה אל המלבי"ם לשמוע את חוות דעתו, אולי יש פתח להציל מידי הפסד מרובה ולפקח על חיי נפש האשה וילדיה, ובתשובתו כ' המלבי"ם אודות האלמנה ששכחה למכור היי"ש יוכל כת"ר למטר לנכרי על פי דברי הגאון מוהרש"ז מלאדי (בשו"ע שלו סי' תמב סעי' י) שחידש היתר ביי"ש שעבר עליו הפסח, ודבריו חדשים ונכונים, ועם זה יש לצרף דעת הרבה מהאחרונים שכיון שמסרו לנכרי בעל פה שלא היה עדיין לאו דבל יראה, רק עשה דתשביתו קנה הנכרי מההפקר, בצירוף יותר ההיתרים שהזכיר כת"ר, יש להתיר היי"ש בשגם הוא הפסד מרובה, ע"ש.

11 וז"ל שם: ויין שרף פשוט שהוא חמץ דאורייתא ממש... ע"ש.

12 עיי' בד' הב"ח (יו"ד סי' רצ"ג) ושאר הפוסקים שם, ועיי' בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' ס"ח), פמ"ג (או"ח סס"י רצ"ט), שו"ת פנים מאירות (סי' ק"י).

13 הנה ידוע שיש בזה מחלוקת בין הגרי"ז מבריסק והחזון איש (עיין בספר מועדים וזמנים ח"ג סימן ר"ד שמבאר באופן נאה מאוד את דבריהם), הגרי"ז חידש שלא מועילה הפרשת תרומות ומעשרות ממשקים היוצאים מפירות טבל, ואת משום שטבלם הוא מדאוריתא, ואילו המשקים היוצאים מהם הם זיעה בעלמא, למעט תירוש ויצהר שחיובם מהתורה. ודעת החזון איש (מעשרות סימן ד) שניתן להפריש עליהם מזיעה וביה, כי אם נחשיבם לזיעה בעלמא גם איסור טבל שבהם הוא איסור דרבנן.

ואגב, עיי' בס' משמר הלוי על ברכות (לח. אות ל"ח) שמביא עובדא שהגרי"ז סוף ימיו אכל רק לחם צנימים (טאוס"ט), והיו אופים אותו בתבניות חדשות, כי חשש שבהתבניות הרגילות יש בליעות של 'יוצא' וזיעה של שמנים שונים, לשיטתו א"א לעשר את הזיעה, וע"כ לא רצה לאפות בהם.

ניגש פע"א יהודי ת"ח ושאל את הגרי"ז הרי לשיטת מר שזיעה אי אפשר לעשר, א"כ הוי הזיעה דבר שאין לו מתירין, וא"כ אפי' אם יש שום בליעות של זיעה, הרי זה בטל ברובא.

נענה לו הגרי"ז, מי יודע אולי חז"ל הקדושים ידעו איזה דרך שאפשר לתקן גם את היוצא, וא"כ הוי דבר שיש לו מתירין, וא"כ לא בטל אפי' באלף, והוא חידוש.

14 אכן החזון איש (שביעית סי' כ"ה אות ל"ב ואו"ח סי' ל"ג אות ה) התיר סחיטת תפוזים בשביעית וכיו"ב על פי מ"ש לדייק מהרשב"א (ברכות לח.) שכל פירות שעומדים לסחיטה ברכתם כברכת הפרי, ולא חשיבי זיעה בעלמא, וכן כתבו הרבה אחרונים לחלק בין תפוזים וענבים וכדו' העומדים לסחיטה לבין תותים ורמונים ותפוחים וכדו', עיין בדבריהם.

דער זיידע ז"ל דער מנחת יצחק (בשו"ת ח"ה סי' ס"ח וח"ח סי' ק"י) ברענגט א ראיה צו דעם.

רבינו: די גמרא דארט אין פסחים דף כ"ד, דארט זעהט אוים פון די גמרא אז ס'איז זיעה בעלמא, אבער ס'איז דא א מחלוקת הראשונים אין דעם, תוספות אין ברכות (לט.), און אין חולין (קיב:), דער רשב"א קריגט.[15]

אבד"ק נייטרא: דארטן אין פסחים איז דאך די גאנצע נושא איבער דעם....

רבינו: יא, אז ס'איז נישט קיין שלא כדרך...

אבד"ק נייטרא: די סוגיא פון זיעה בעלמא איז אזא גרויסע סוגיא אין די פוסקים, ס'איז דא אין יורה דעה כלפי זיעה פון איסור והיתר, נאכדעם אין ברכות, אפילו די שטיקלעך וואס עם פאלן אראפ פון די פלייש וועלכע ס'האט א דין פון זיעה בעלמא איז א נושא, ס'איז א גרויסע מקצוע.

רבינו: וועז דער פעטער ז"ל האט געטרונקען אראנדזש דזשוס, האט ער גענאכט צווי ברכות בעפאר דעם אויף אנדערע מאכלים, א בורא פרי העץ מיט א שהכל.

אבד"ק נייטרא: ער האט חושש געווען אויף 'נטעי ליה אדעתיה דהכי'...?[16]

רבינו: אזוי האט ער געטוהן, ער האט געמאכט א העץ און א שהכל.

א' הנוכחים: ס'איז געווען געדריקט אמאל פונעם רבי'ן דער ברך משה א תשובה אויף דעם.

רבינו: ער האט געשריבן אז מ'זאל מאכן א שהכל.[17]

אבער דער פעטער ז"ל פלענט מחמיר זיין.

אבד"ק נייטרא: ער האט זיך אויך געוואשן אויף א דבר שטיבולו במשקה?

רבינו: איך האב נישט געזעהן, און כ'קען נישט זאגן אויף זאכן וואס לא ראינו בעינינו...

דאס האב איך געהערט, דער טאטע האט מיר אזוי געזאגט אויפן זיידן (מרן העצי חיים ז"ל).

אבד"ק נייטרא: ער האט דאס מן הסתם אזוי מקבל געווען פון פריער.

רבינו: נישט נאר ער אליינס האט מקפיד געווען דערויף, ער האט געקוקט אויף א צווייטן אויך צי יענער איז מקפיד, עד כדי כך.

אבד"ק נייטרא: א חידוש.

דער משנה ברורה ווייל דאך זייער שטארק מ'זאל מקפיד זיין.

קומט אוים אזוי, אלעמאל ווען מ'עסט ירקות איינגעטינקן, וועטשטעיבל'ס מיט די אלע דיפ'ס, ס'איז זייער א מצוי'דיגע זאך היינט, ס'איז דרכו בכך, וועט מען דארפן האבן נטילת ידים. ס'איז זייער מצוי, ס'איז מעשים בכל יום, די אלע דיפ'ס איז רוב וואסער, און מ'טונקט איין ירקות דערין.

רבינו: מ'זעהט דאך פסח ביינאכט איז מען חושש אויף דעם, מ'וואשט זיך אויף כרפס, די גאנצע ורחץ איז וועגן דבר שטיבולו במשקה.

---

15 דהנה יש מחלוקת הראשונים בדין משקים הנסחטים, התוס' (בברכות שם ובחולין קי"ב: ד"ה והוטבן) והרא"ש (שם) נוקטים שמין פירות הוא זיעה בעלמא, ורק בבישול פירות אומרים שטעם כעיקר. ודעת הרשב"א (ברכות לח:) סבר שאין חילוק בין משקה היוצא ע"י סחיטה או ע"י בישול, אלא בין פרי העומד לכך או שאינו עומד לכך, וכל שעומד לסחיטה נחשב היוצא ממנו פרי. ואף שמשמע בגמ' שרק זיתים וענבים עומדים לסחיטה, ואם משתנה המציאות משתנה הדין, עיי"ש ובחזו"א שביעית (סי' כ"ה).

16 הוא לשון רש"י בברכות (לו:) דעיקר הפרי לכך נטעוהו, הלכך פרי הוא, עכ"ל, וכ"כ השו"ע הרב (ס"י).

17 בקובץ עולת החודש (משנת תשל"ח עמ' שכ"א) נדפס תשובתו של רבינו בעל ברך משה, וזלש"ק: אודות מה לברך על מיץ של פירות "אראנדזש דזשוס", במדינה זו שותים המשקה הרבה בני אדם ואומרים שיש אילנות שנוטעים אותן בכדי לסחוט מימיהן, לזה השאלה מה לברך בורא פרי העץ או שהכל, והשאלה נחוץ להלכה ולמעשה,

ואחרי האריכות בדברי הראשונים, מסיק בסוף התשובה: תבנא לדינא לשיטת התוספות והרבינו יונה והמרדכי והמג"א צריך לברך על אראנדזש דזשוס שהכל נהי' בדברו, ורק לשיטת הראב"ד מברכין בפה"ע, ולשיטת הרשב"א ז"ל אם הי' דרכם של רוב אראנדזשען לעשות מהם משקה הי' צריך לברך בפה"ע על אראנדזשען דזשוס, ואין הדבר ברור אם הוא כן, ובספק ברכה כזה הדבר ברור שצריכין לברך לכתחילה שהכל נהי' בדברו, כמבואר ברא"ש פרק כיצד מברכין סימן ט', עיי"ש.

יש לציין שתשובה זו כבר מוכן ומסודרת לדפוס בתוך ספר ברך משה על סוגיות הש"ס ושו"ת שעומד להופיע בעז"ה בקרוב.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' יט) שכתב ג"כ הכי דלכתחלה יש לברך שהכל, ובדיעבד אם בירך בורא פרי העץ ראוי לחוש בספק ברכה שלא לברך עוד פעם. ועיין גם בתשובות והנהגות (ח"ב סי' קנ) דלמעשה נהגו לברך שהכל חוץ אם לא סינן יפה ויש בו חתיכות עיי"ש.

[יש מי שאומרים אשר מרן ז"ל חשש ע"ז, מכיון שהוא שתה רק מה שסחטו לו בביתו ולא מה שקונים בשוק, אשר הוא מסונן יפה לשתות.]

אבד"ק נייטרא: דער גאון (הגר"א ז"ל) האט דאך מקפיד געווען אז יעדער איינער זאל זיך וואשן ביי ורחין.

רבינו: מן הסתם האט ער מקפיד געווען מ'זאל זיך א גאנץ יאר וואשן.

אבד"ק נייטרא: אוודאי, דער גאון האט אזוי געהאלטן, שטייט דאך קלאר אז ער האט אזוי געהאלטן (עיי' לעיל).

רבינו: ער האט געמאכט א ברכה מן הסתם אויך (על הנטילה).

אבד"ק נייטרא: ווייל ער האט געגעסן א כזית פון דעם.

רבינו: אבער ער האט געהאלטן ביי א דבר שטיבולו במשקה מ'זאל מאכן א ברכה. ער מעג עסן א כזית, אבער טאמער נישט דארף מען נישט מאכן קיין ברכה...

אבד"ק נייטרא: יא, אויף צו מאכן א ברכה דארף מען האבן א כזית.

רבינו: און די זאכן איז שווער, טאמער עסט מען שוין א כזית פאלט מען אריין מיט א נאך ברכה.

אבד"ק נייטרא: יא, ס'ווערט א שאלה וועגן א נאך ברכה. ביים זיידן (מרן העצי חיים ז"ל) ביים סדר האט יעדער איינער זיך געוואשן די הענט ביי ורחין?

רבינו: כ'קען נישט זאגן, וואם כ'האב נישט געהערט.[18] אבער ס'איז שווער צו גלייבן, ווייל אין צאנז האט מען געוואוסט אז דאם קומט נאר פארן ראש המסובין.[19]

אבד"ק נייטרא: יעדער איינער האט דאך געגעסן דבר שטיבולו במשקה?

רבינו: קודם וויל ס'איז וויניגער ווי א כזית, מוז נישט זיין מ'זאל זיך האבן געוואשן.[20]

אבד"ק נייטרא: אהא, מ'האט אנגענומען פשוט ווי דער מגן אברהם אז ס'איז וויניגער ווי א כזית וואשט מען זיך נישט.

רבינו: ביי פת ווען מ'האט נישט קיין שיעור וואלט מען אויך זיך נישט געדארפט וואשן (סי' קנ"ח ס"ג).

אבד"ק נייטרא: דארט איז א ספק.

רבינו: דארט איז דער שיעור א כביצה.

צו מאכן א ברכת נטילת ידים דארף מען האבן א כביצה, מ'דארף נישט עסן א כביצה, נאר ס'דארף זיין א כביצה.

א' הנוכחים: ביי שלש סעודות וואם איז דא די קליינע בילקעלעך, מענטשן וייסן נישט.

---

18 דיש בזה מחלוקת הפוסקים, ועיי' בענין זה בשו"ת שיח יצחק להגר"י מווערבוי זצ"ל ונעתיק תמצית דבריו בקיצור: נשאלתי על מה שנוהגים בליל התקדש חג ליטול הידים לפני טיבול הכרפס, למה רק הבעה"ב יעשה כן, הלא בדין שכל בני הבית שאוכלין כל א"וא גם הם יטלו ידיהם, תשובה דבר זה כבר נחלקו בו אבות העולם, עיין בפוסק מעגלי צדק (המובא תמיד במג"א שכתב בדיני סדר ליל פסח) ראיתי לרוב בנ"א שנטילה זו אינו נוטל אלא הבעה"ב לבד ושאר המסובין אינם נוטלים כלל, ואין טעם ברור לזה, וכ"כ מהרי"ל שמהר"ש לא הצריך המסובים ליטול ידיהם לאכילת ירקות, אכן מהרי"ל בכל פעם שהי נוטל הי' אומר לאחרים שגם הם יטלו עכ"ל, אך מלשון הרמב"ם (רפ"ח) שכתב מוזגין כוס לכל אחד וכו ואח"כ 'מברך' על נטילת ידים ו'נוטל ידיו' וכו' מתחיל ומברך בורא פרי האדמה וכו' ואוכל כזית הוא וכל המסובין עמו, דבמזיגת הכוס ואכילת הכרפס הזכיר כל המסובין, ולא בהנטילה, נראה דהמסובין אין צריכין נטילה.

אבל לפי מה שכ' החק יעקב וכן העלה השר אברבנאל (בסוף ספרו זבח פסח בדיני הסדר) שטעם הנטילה להתמיה התינוקות שמתוך כך יתעוררו לשאול בשאר השינויים, מיושב שפיר, שהרי רואים מה שרק הבעה"ב נוטל, כי די בו בלבד לעורר התינוקות. אמנם הגאון הספרדי ר' ישמעאל הכהן ז"ל בספרו שבח פסח חולק על סברת החק יעקב דמנא לן לתקן שינויים שלא הוזכרו בש"ס, וכתב דטעם הנטילה הוא שכיון שהדורות הראשונים בזמן שהיו נזהרין בטומאה וטהרה, היו צריכים ליטול ידיהם לדבר שטיבולו במשקה, מנהג אבותינו בידנו לעשות כל הסדר כמותם, דתקנה ראשונה בסדר ליל פסח לא זזה ממקומה וכו' עכ"ד. וגם עפי"ז י"ל כיון דהוא רק לזכר שלא לשנות ממה שהי נהוג בימים קדמונים, די בבעה"ב לבד, ואפשר שסומכין על השיטה שהביא השיורי ברה (בסי קנח) שדוקא המטבל בעצמו צריך ליטול ידיו ולא האוכל דבר המטובל ע"י אחר עיי"ש, ואפשר ג"כ כיון לאוכלים פחות מכזית סומכים על הדעות שס"ל שאין צריך נטילה כמובא לעיל, והבעה"ב שנוטל צריך לומר באמת כדעת השבח פסח הנ"ל שעושה כן רק לזכר הקדמונים עכתו"ד וע"ש עוד אריכות בזה.

19 עי' לעיל הג"ה מספר 5, שרביה"ק בעל דברי יואל ז"ל לא נטל ידיו אצל ורחין כשהי' מסיב אצל אביו ז"ל.

20 הנה המשנה ברורה (סי' קנ"ח סק"כ) כ' בדין דבר שטיבולו במשקה שאף שצריך נטילה, מ"מ בפחות מכזית נ"ל שאין להחמיר כזה כלל, דאפילו בפת הרבה אחרונים מקילין [והיינו דהמחבר (שם בסעיף ג) פסק לענין פת אם אוכל פחות מכזית יש מי שאומר שאין צריך נטילה, ומשום דזה לא חשיב אכילה אף לענין ברהמ"ז, וכתב המשנה ברורה (שם סק"י) דהט"ז והב"ח והגר"א והברכי יוסף שמביא כן בשם הרשב"ץ לכולם פסקו כן לדינא דאין צריך נטילה.

אמנם הלחם חמודות והמג"א והא"ר ועוד אחרונים ס"ל דאף בפחות מכזית דינו כפחות מכביצה ויטול ידיו ולא יברך, ומסיק וע"כ לכתחילה יש להחמיר בזה, עיי"ש.

ובהג"ה כתב: אמנם מהטור לא משמע כן ע"ש ובטלה דעתי מפני דעתו הרחבה.

וכן לגבי ליל הסדר עיין בסי' תע"ג בשער הציון שמביא דעת הגר"א שיברך, וכ' ומ"מ נראה דדוקא אם אוכל כזית, ע"ש.

רבינו: אה, דאם איז עפעס אנדערש ווייל דאם איז שוין די סעודות שבת, סעודת שבת איז מער,[21] ביי שבת דארף מען אויך עסן א כביצה, אבער כ׳רעד פון אינדערוואכן איז אויך ברכת המזון גענוג א כזית, אבער אויף צו מאכן על נטילת ידים דארף מען האבן א כביצה (כן מבואר בשו״ע סי׳ קנ״ח ועיין בסידור התניא שמזהיר ע״ז).

לעצטענס האט מען געמאכט א נייע זאך, מ׳האט געמאכט אויף א גאנץ יאר חמצ׳דיגע מצות ס׳זאל האבן א שיעור פון א כזית, די מצה זאל זיין א כזית.

אבד״ק נייטרא: נארמאלע מצות האט נישט קיין כזית?

רבינו: פארקערט, נארמאלע מצות האט מער פון א כזית, אבער דאם איז פונקט א כזית, אז מ׳זאל וויסן מיט דעם זאל מען קענען יוצא זיין די סעודות שבת וועז מ׳עסט צוויי גאנצע מצות פון די לחם משנה, עם דארף דאך זיין די סעודות שבת מיט א כביצה, במילא קומט אוים אז מ׳דארף עסן צוויי גאנצע מצות וואס ער נעמט פאר לחם משנה, ס׳איז בערך אזוי גרויס, ס׳איז קוודאראט, פיר עקיג, א שיעור פון א כזית, נישט קיין גרויסער שיעור, אבער עכ״פ ס׳זאל זיין א שיעור.

איך האב מיך אזוי מתבונן געווען ביי מצה, מ׳דארף דאך עסן א כזית מצה, און דער צל״ח זאגט (פסחים קט״ז:) נתקטנו השיעורים,[22] דארף מען שוין עסן צוויי כזיתים, מ׳דארף עסן א כזית פאר מצה, און מ׳דארף עסן מוציא אויך, קומט אוים אז מ׳דארף צו עסן זייער אסאך, אז מ׳נעמט אן די חומרא פונעם צל״ח, איז כאטשיג א האלבע מצה א כזית, אז כ׳וועל אננעמען אז נתקטנו השיעורים.

קומט אוים אזוי, אז מ׳דארף צו עסן אויסער פאר אכילת מצה, און מ׳דארף צו עסן אויך פאר מוציא ווי דער שו״ע (סי׳ תע״ה ס״ב) זאגט,[23] דארף מען צו עסן כאטשיג דריי פערטל מצה.

כ׳האב אזוי אינזין געהאט יו״ט, ס׳איז זייער שווער צו זאגן, מ׳דארף עסן מצה, מ׳דארף עסן מרור, מ׳דארף עסן מצה ביי כורך, און מ׳דארף אויך עסן מצה ביי אפיקומן צוויי כזיתים ווי דער מגן אברהם זאגט אין סימן תע״ז (סק״א).[24]

א׳ הנוכחים: אפיקומן איז נאכל על השובע.

רבינו: אבער נישט קין במאכלו, ס׳דארף זיין לתיאבון, ס׳טאר נישט זיין קיין אכילה גסה.

איז אזוי, אויף די מצוה דאורייתא דארף מען חושש זיין אויפן צל״ח, דאם פארשטיי איך. אבער אויב מ׳עסט צוויי כזיתים האט מען דאך שוין יוצא געווען די דאורייתא, יעצט איז שוין די שאלה, אז מ׳דארף עסן פאר די מוציא אויך, דאם איז שוין נישט קיין דאורייתא, אויף דעם קען מען זיך שוין פארלאזן אז ס׳איז געווען צוויי כזיתים בעפאר, ביי אכילת מצה,[25] און ס׳איז לא נתקטנו השיעורים, ווייל ס׳איז דאך נישט קיין דאורייתא, האט מען דאך געגעסן צוויי כזיתים, אזוי האב איך געטראכט לגבי אכילת מצה. ווייל צוויי כזיתים מוז מען דאך עסן...

אבד״ק נייטרא: כאטשיג מ׳פארשטייט נישט דעם מגן אברהם...[26]

---

21 עיי׳ בדברי הלבוש (סי׳ תרל״ט) דבעינן שיאכל כביצה ועוד דהוא שיעור סעודת שבת, ולא מטעם דבעי דוקא קידוש במקום סעודת שבת רק משום דבעינן סעודה חשובה, וכ״כ הערוך השולחן (סי׳ רע״ג ס״ח).

22 היינו שיטת הצל״ח (פסחים קט״ו ע״ב) דביצה שבזמנינו הוא זית האמיתי, ונתקטנו השיעורים, ועיי׳ בשו״ת חת״ס (או״ח סימן קכ״ו) שמאריך בדבריו.

23 טעם אכילת כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה, די״א דברכת על אכילת מצה היא על המצה הפרוסה, וברכת המוציא על השלימה, וי״א דברכת על אכילת מצה היא על השלימה, וברכת המוציא על הפרוסה, לכן צריך לאכול מכל מצה כזית, כ״כ בשו״ע הרב (סימן תע״ה ס״ה ובמשנ״ב סק״ט).

24 עיי׳ שם שכתב: ״ומהרי״ל כתב לכתחלה יקח ב׳ זתים א׳ זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עמו ולכל הפחות לא ימעט מכזית״, עיי״ש.

25 עיין בשערי תשובה (סי׳ תפ״ז) כתוב שם הבית אפרים דדוקא במצוה דאורייתא יש להכפיל השיעור, אבל במצוה דרבנן יש להקל, וכן ביאר בתשובותיו, וכ״פ שם במשנ״ב. וכן בשו״ע הרב (סי׳ תפ״ז) כתב דלענין דאורייתא יש לחוש שהוא חצי ביצה, אבל בדרבנן כגון מרור יש לסמוך שהוא שליש ביצה, ע״ש.

26 דהקשו האחרונים דהנה המג״א הוא ע״פ מש״כ הב״ח (שם סק״ח) שכיון שלהרא״ש האפיקומן הוא זכר לפסח ולא לשם חובת אכילת מצה, ולהרשב״ם הוא משום חובת מצה הנאכלת עם הפסח, על כן צריך שני זיתים לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

והנה צריך להבין את דברי הב״ח שהרי אנו מתכוונים לצאת יד״ח מצה בכזית ראשון, ואיך שייך לאכול את האפיקומן לשם חובת מצה כדעת הרשב״ם, אמנם גם לשיטתו שאפשר לצאת יד״ח מצה באפיקומן לשיטת הרשב״ם עדיין אי״צ לאכול באפיקומן שני זיתים, כיון שגם לפי הרא״ש אפשר לצאת יד״ח אפיקומן במצה הנאכלת לשם חובה, שהרי כל ענין האפיקומן הוא לאכול מצה על השובע, ואם אוכל מצת חובה על השובע יוצא בזה יד״ח אפיקומן זכר לפסח, ומדברי הב״ח משמע שלא למד כך בדברי הרא״ש, אלא שלהרא״ש צריך לאכול כזית מצה במיוחד זכר לפסח, וצ״ע בזה.

רבינו: יא מ׳פרעגט אסאך אויפן מגן אברהם, אבער דער מגן אברהם איז נאך אלץ א מגן אברהם, אפילו מ׳פארשטייט נישט...

איך האב נאר די שאלה אז מ׳דארף דאך עסן נאך א כזית צוליב די מוציא, דאם איז דאך שוין נישט קיין דאורייתא, אויף דעם קען מען זיך שוין פארלאזן אז ס׳האט נישט אויסגעפעלט צוויי כזיתים נאר איין כזית, במילא האט מען טאקע גענוגענדע כזיתים. ס׳איז דאך שוין נאר א דרבנן. אזוי האב איך זיך מתבונן געווען, ווייל ווען נישט וואלט מען געדארפט צו זאגן אז יעדער מענטש זאל עסן דריי פערטל מצה, פון א גרויסע מצה ביי אכילת מצה אליין אויסער די אנדערע כזיתים, דאם איז אסאך.[27]

אבד"ק ניטרא: דעם חתם סופר׳ס שיעור איז נאך אפילו גרעסער ווי דעם חזון איש׳ס שיעור, אביסל גרעסער.

רבינו: אין אמת׳ן מיט טרונקען ווין איז אויך אזוי, אמאל איז דאך נישט געווען קיין גרעיפ דזשום (מיין ענבים), אין דער אלטער היים איז דאך אזא זאך נישט געווען, ס׳איז געווען נאר וויין, און וויין איז געווען א שווערע זאך א טייערע זאך א איד זאל עס מאכן, ס׳איז זייער שווער געווען. נאכדעם איז געווען יין צימוקים, דאם איז יא געווען, האט מען זיך געפלאגט מקיל צו זיין אז ס׳מוז נישט זיין קיין גרויסן בעכער, מ׳האט זיך געפלאגט, ס׳איז נישט געווען קיין גרויסע בעכער׳ס.[28]

ס׳איז דא פונעם פעטערס׳ דרשות אינדעהיים נאך אין די שטאט סאטמאר, זאגט ער אויך לויט די דעצי׳ס, אזוי האט עם געהייסן, איז עם אויך נישט קיין גרויסער שיעור,[29]

גם יש עוד שהקשו שהרי יכולין לכוון בכזית אחת ב׳ הטעמים, ולמה צריך ב׳ כזיתים.

27 עיי׳ בס׳ מקדש ישראל (סי׳ שפ״ו) שמברר באריכות גודל הכזיתים בליל הסדר, וכותב: ....ושמעתי שמרן מסאטמאר זי״ע החמיר מאוד במדת השיעור של כזית לענין מצה, על כן הי׳ אוכל מצה משך תשע מינוט, שהוא השיעור היותר גדול לכדי אכילת פרס, על כן כל משך הזמן שהאכילה מצטרפת הי׳ ממשיך לאכול, שחשש אולי עדיין לא אכל כשיעור, עכ״ד. ועי׳ בהגש״פ דברי יואל, במנהגים.

ועי׳ בהגש״פ ברך משה במנהגים מקור שבאפיקומן שנותנים לנשים די בכזית אחד.

אגב, עיי׳ בד׳ הגאון הקדוש בעל אריה דבי עילאי זי״ע שכתב בדיני פסח (נדפס בספר דברי יחזקאל שרגא): היות ולאשר שחביכה מצוה בשעתה ראוי להחמיר להכפיל השיעור כזית בשעת ברכה, כזית כורך, מרור, ושני הזיתים לאפיקומן.

ועיי׳ מה שכתב באשל אברהם (סי׳ תקכ״ו) דפעם אחת נשכח ממנו להבחין שהתבשיל של עירוב תבשילין אינו גדול כביצה כשיטת הצל״ח, וסמכתי על איש שוכה בשביל כל העיר, כי הייתי אונס מצד נחיצת זמן תפילת מנחה, כי תמיד אני זוכר אודות השיעורין הנ״ל.

28 כן מובא במשנ״ב (סי׳ רע״א) שבכל הדורות עשו קידוש בכוס המחזיק כשיעור הקטן ולא כשיטת הצל״ח.

וכן הוא הגביע של הרה״ק מפרעמישלאן ז״ל שהיה ברשותו של הגה״צ רבי אלחנן הייליפערין אב״ד ראדאמישלא, וכן הגביע של הרה״ק מרוזין ז״ל הנמצא אצל אדמור״י רוזין הוא כשיעור הקטן.

וכן בס׳ שיעור מקוה (עמ׳ פ״ה) מביא שהחסיד ר׳ זלמן ריבלין מדד את הגביע של הרבי הרש״ב מליבאוויטש בראסטאוו והיה של מאה גראם בדיוק.

עיי׳ בס׳ קרית אריאל (עמ׳ רכ״ה) שמעתי מפי נין של רבינו הגדול החפץ חיים ז״ל שמדד את הגביע של החפץ חיים שעליו קידש הח״ח בליל שבת כאשר היה לו יין, והיה שיעורו למיטב זכרונו כ-130 סמ״ק, ושמע מסבתו הרבנית זאקס ע״ה שמדד החפץ חיים ז״ל את שיעור הכוס, ואמר דסגי אף בשיעור פחות מעט.

[גביע זה קיבלו היא ובעלה הגרמ״מ זאקס ז״ל מתנה לנישואיהם מהגאון ר׳ אלחנן וואסערמאן זצוק״ל, אך כיון שלא היה לרבינו הח״ח זצ״ל גביע משלו, היה מקדש על גביע זה ומסתבר שדקדק הגר״א וואסערמאן בשיעורו שיהיה כדעת רבו הגדול].

ובס׳ מסורת המשקל מביא שסיפר לו יהודי שהחזו״א בא לביקור בביתו של אחיו רבי מאיר קרליץ ז״ל, וראה שהגביע שלו קטן, והתפלא איך הוא עושה קידוש על גביע קטן, ואמר לו שאינו יוצא בו ידי חובה, ועתה לו אשתו של רבי מאיר שאת הגביע הזה קיבלנו בירושה מאבי רבי שלמה כהן בעל החשק שלמה מוילנא שעשה עליו קידוש כל ימיו, ואתה אומר שאבי לא יצא ידי חובת קידוש, והחזו״א לא ענה.

29 ויש לציין שבזמירות דברי יואל (ליל שב״ק אות ל״ב) כ׳ שרביה״ק ז״ל היה רגיל להזכיר בדרשותיו בשבת הגדול (בעיירות ששימש בו ברבנות באייראפע) ששיעור רביעית הוא שלשה רבעי דעצי (ובשיעורים שלנו ב״אונסעס״ הוא⅜ 2 אונס) ולשיטת הצל״ח הוא כפול (דהיינו אחד וחצי דעצי, ובאונסעס הוא 4¾ אונס), והכוס של קידוש של רבינו היה כשיעור הצל״ח, והיה משל כסף (ולאחרונה משל זהב), אמנם כוס ההבדלה היה של זכוכית המחזיק רביעית של שיעור הקטן.

ועי׳ בהערה (שם אות א) דכפי הנראה טעמו בזה לפי שקידוש הוא דאורייתא החמיר יותר בשיעור מבהבדלה, ועי׳ בליקוטי מהרי״ח שכ׳ וז״ל: הנה שיעור הכוס שמקדשין עליו היא רביעית [וזה השיעור לכל דבר הטעון כוס] ושיעור רביעית יין עי׳ במג״א (סי׳ ר״י) שהוא ביצה ומחצה, ועיין בצל״ח (פסחים דף קט״ז) שהביצים נתקטנו ממה שהי׳ ביצי התנאים על מחציתם, ע״כ שיעור רביעית היא עפי״ז ג׳ ביצים, והנה בס׳ ח״א (כלל קכ״ח) חולק שם ע״ז דכמו שהביצים נתקטנו כך האנשים נתקטנו ע״ש, ובהגהות אמרי ברוך (יו״ד סי׳ מ״ד) חולק ג״כ ע״ז דמשערין

ס׳איז נישט געווען קיין גרויסער שיעור, היינטיגע צייטן אז ס׳איז דא גרעיפ דזשום אדער מאסט, אז איינער איז נישט געזונט ממילא דער האט פראבלעמען, אבער אזוי איז נישטא קיין פראבלעמען מיט טרונקען ד׳ כוסות, מ׳קען עס טרונקען אויפאמאל אהן א הפסק, קען מען טאקע טרונקען א גרויסן כום.

אבד״ק נייטרא: די ליטוויישע טרונקען דאך נישט קיין גרעיפ דזשום פסח. אסאך האבן געהאלטן אז ס׳מוז זיין יין המשכר.[30]

רבינו: אמת, ס׳איז א גרויסע חומרא ס׳מוז זיין יין המשכר, אבער אז מ׳טרונקט כוסות וויין, יין המשכר, איז שווער צו פירן א סדר.[31]

אבד״ק נייטרא: יא, ס׳איז אזוי ווי מ׳איז צוגעוואוינט א גאנץ יאר.

רבינו: וועט ס׳קען טרונקען א גאנץ יאר איז איין זאך, אבער וועט ס׳קען נישט טרונקען א גאנץ יאר קיין וויין איז שוועער.

א׳ הנוכחים: ס׳איז דא אינגע מענטשן וואס קענען נישט טרונקען קיין וויין א גאנץ יאר צו קידוש.

רבינו: קומט אוים אז מ׳מאכט א חומרא וואס שטערט דורך דעם דעם גאנצן סדר, אדער ברעכט ער, און וועט ער ברעכט איז שוין א גאנצע שאלה צי האט יוצא געווען די מצוה פון אכילת מצה. ס׳איז זייער אן ערנסטע שאלה, ס׳דארף זיין הנאת מעיו, דער מחצית השקל (סי׳ תע״ה סק״ד) רעדט דאך וועגן דעם.[32]

אבד״ק נייטרא: עפי״ר די היינטיגע יונגעלייט קענען טרונקען וויין.

רבינו: וועט ס׳קען קען, אבער נישט יעדער קען טרונקען וויין, און אפילו נישט, טאמער גייט עס ארויף אין קאפ אריין שלאפט מען אויף, און נאכדעם איז נישטא קיין סדר מער... קיין ראש המסובים זיכער נישט...

אבד״ק נייטרא: איך זעה היינט וויפיל וויין מ׳פארקויפט אין געשעפטן א גאנץ יאר פארשטיי איך אז ס׳איז דא וועט ס׳קען טרונקען.

רבינו: יא יא, אבער מ׳דארף צו וויסן אז ס׳איז דא זאכן וואס איז יסודות׳דיג וויכטיג, אפילו די וואס קענען יא..., מ׳זאל זיצן מיט די בני בית און פירן א סדר מיט א רוהיגן קאפ, אז נישט וועלט ער אזוי בגילופין.... איז נישט גוט, און טאמער שלאפט ער אויף איז אויך נישט גוט, אז מ׳זאל זיך קענען האלטן ביים סדר איז זייער וויכטיג, והגדת לבנך און אנדערע מצות הלילה דאם זענען יסודות.

*

אבד״ק נייטרא: כ׳האב געהאט דעם חוה״מ צוויי אינטערסאנטע שאלות, איינס האב איך נישט געהאט, ס׳איז נאר אנגעקומען די שאלה צו מיר, א סופערמארקעט נעכטן האט מען דעליווערט חמין פון א קאמפעני, ס׳הייסט די קאמפאני ׳פאוסט סיריעל׳, זיי האבן אהין דעליווערט די סחורה, איינער האט דאם געזעהן, ביז מ׳איז געגאנגען דארטן צו פארשטיין וואס גייט פאר, איז וואס וויזט אוים איז דא געווען, אז ער האט אריין געלייגט דעם ארדער פאר פסח, און ער האט נישט געכאפט דעם דאטום.

וואס דער מציאות איז וויים איך נישט, ווייל אלעמאל איז מען מודיע וועט איז דער דאטום וואס עם קומט אהן, ס׳איז נישטא אזא זאך היינט אז מ׳קען איינעם צווינגען אז ער מוז נעמען סחורה, מ׳איז מודיע וועט די דעליווערי קומט, און מ׳קען אפזאגן אויב ס׳שטומט נישט מיטן מקבל, אבער ס׳איז א מעשה שהי׳...

נאכדעם, דער רב וואס איז ממונה אויף דעם סופרמארקעט, האט אנגעהויבן אזוי מיט תירוצים...., קודם

כל השיעורים לפי העת והזמן ע״ש, אך בתשו׳ ח״ס (או״ח סי׳ צ״ג וסי׳ קכ״ו) החזיק ביד הצל״ח לענין מדת הלח, היינו לענין שיעור חלה ורביעית ע״ש, וכפי הנראה בהגהות יד שאול (יו״ד סי׳ שכ״ד) יראה שדעתו ג״כ נוטה לדעת הגאון הצל״ח ע״ש, ע״כ עכ״פ לענין קידוש בלילי שבתות דלכמה דעות הוא דאורייתא נכון להחמיר כדעת הצל״ח. ובספר מקוה ישראל (אות כ״ח) מביא ששמע מהגה״ק מנאסויד זצ״ל שמרן הגה״ק משינאווא זי״ע לא החמיר לאחרים לענין כוס קידוש כשיעור הצל״ח, ועי׳ בדברי יחזקאל (בתשובותיו סי׳ י״ג) מזה עיי״ש.

30 עיין בשו״ת תשובות והנהגות מהגאון הראב״ד שליט״א (ח״ב או״ח סי׳ רמ״ג).

31 ויש אחרונים שדייקו בד׳ הרמב״ם שמי שאינו רגיל לשתות יין הוא לכתחילה יוצא במיין ענבים, כי הרמב״ם כ׳ (בהל׳ חמץ ומצה פ״ז ה״ט) שצריך בד׳ כוסות שהשתיה תהא עריבה עליו, ע״ש, וכן עיי׳ בשו״ת משנה הלכות (ח״י סי׳ פ״ז) שאם שותה יין שסובל ממנו אז אינ דרך חירות ויצא שכרו בהפסדו, ע״ש.

32 עיי״ש שכתב דבמצוה בעינן שיהיה גם הנאת מעיו ולא רק הנאת גרון, וע״כ אם הקיא בלילי הסדר הוא צריך לחזור ולשתות או לאכול, והדברים עתיקין.

האט ער געדרייט א קאפ אהער מיט אהין, דער גוי וואס האט דאס אראפ גענומען פונעם טראק, ער האט עס קונה געווען.

רבינו: דער גוי האט נישט קונה געווען, זיין גוי וואס האט גיארבעט דארט ביי אים אלץ פועל, דער האט נישט קונה געווען, ער האט בכלל נישט געהאט קיין כוונה קונה צו זיין.[33]

און ס׳איז נישטא קיין קנין חצר, ער האט נישט געהאט קיין כוונה,[34] ס׳איז נישט קיין משיכה, ס׳איז גארנישט... דאס איז נארישקייטן. ער איז א פועל, ער שלעפט באקסעס פארן בעה״ב.[35]

אבד״ק נייטרא: שפעטער ביינאכט איז ער ארויס געקומען מיט א מחשבה אזוי, אז דער גוי פאר וועמען ער האט פארקויפט דעם חמץ פאר פסח, האט ער דאך פאר אים פארקויפט סיי דאס וואס איז אינעם חצר, און סיי דאס וועט אריין קומען, און סיי חמץ וואס ער האט סיי אויף וועלכן מקום אין די וועלט, במילא איז דאס אויך פארקויפט געווארן פאר״ן גוי צוזאמען מיטן חמץ.

רבינו: ניין, דאס אויך נישט, עס איז נאכנישט געווען זיינס ער זאל דאס קענען פארקויפן.

אבד״ק נייטרא: יא, ס׳איז דאך נאכנישט געווען זיינס.

רבינו: וועלן ער האט עס ביי זיך אין סטארעדזש איז עפעס אנדערש.

אבד״ק נייטרא: אפילו לאמיר זאגן אז ער האט געמאכט קנין אגב, אבער ס׳איז נאכנישט געווען דעם אידס, ממילא האט ער דאס נאכנישט געקענט פארקויפן.

א׳ הנוכחים: מ׳צאלט נישט איין פון פריער, פאר וועלן די סחורה פארט ארויס....?

אבד״ק נייטרא: ניין, מ׳צאלט נישט די גאנצע פארדעם, מ׳צאלט אפשר עפעס א קליינע דעפאזעט, אויך נישט געווענטליך

רבינו: ניין, מ׳צאלט א דעפאזעט אויך נישט, ער מאכט זיין באשטעלונג, ער צאלט וועלן עס קומט אהן אדער נאך דרייסיג טאג.

א׳ הנוכחים: ס׳איז דא פלעצער וואו מ׳צאלט בעפאר.

רבינו: ניין, דאס איז נאר וועגן א שוואכע קרעדיט, וועלן ער געטרויעט אים נישט, אבער דער סדר פון מסחר איז נישט אזוי.

אבד״ק נייטרא: וועלן מ׳וואלט נישט געכאפט, וועלן א יונגערמאן וואלט דאס נישט צופעליג באמערקט, וואלט מען דאס קיינמאל נישט געזעהן, איך זעה נישט ווי אזוי דאס זאל הייסן פארקויפט, דאס האט דאך נישט באלאנגט פארן בעל בית, און אפילו אז ס׳האט יא באלאנגט פארן בעל בית און דער גוי האט דאס יא קונה געווען, טאר ער דאך דאס נישט אריין לייגן בחצרו של ישראל, דארט איז עם דאך אנגעקומען צו אים אין חצר.

רבינו: איז עס שוין קיבל עליו אחריות, ס׳איז זיינס.

אבד״ק נייטרא: ס׳איז רוצה בקיומו.

רבינו: דער קיבל עליו אחריות איז נאך ארגער ווי רוצה בקיומו (כמבואר לקמן).

אבד״ק נייטרא: ווייל אז ס׳איז קיבל עליו אחריות קען מען עס נישט פארקויפן.

רבינו: מ׳קען נישט מבטל זיין.

אבד״ק נייטרא: קיבל עליו אחריות איז נאך ערגער, קיין מכירה קען מען נישט מאכן אויף דעם אויך נישט...

רבינו: ס׳איז זייער א שוועכע שאלה, אום פסח.

וועלן ער וויסט דערפון און ער זאגט איך וויל עס נישט קונה זיין. תו לא ניחא ליה דליקני, איז איין זאך.

אבד״ק נייטרא: תו לא ניחא ליה דליקני איז גוט, אבער אז ס׳איז לא ניחא ליה דליקני שטייט אין שולחן ערוך אז ער טאר עס נישט אראפ לייגן ביי אים אין חצר.

רבינו: אבער ער האט דאס נישט אראפ געלייגט, און כ׳וויל דאס נישט קונה זיין, איך דארף דאס נישט האבן.

---

33 הנה המחנה אפרים (סי׳ ט״ו הל׳ מכירה) חקר מי שלקח מקח מחבירו והגביה אותו הלוקח ע״י פועלים נכרים או ע״י פועלים ישראלים והם אינם מכוונים לזכות עבורו, אי קנאה הלוקח אי לא. ויצידד להביא ראי׳ מהא דאמרינן דמציאת פועל לבעה״ב אפילו למ״ד המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, ואפי׳ עשאו שליח אפ״ה פועל קני, ומשום דידו כיד בעה״ב, וכן בנידון זה כיון דיד פועלים כידו, חשיבא הגבהתם כאילו הגביה הוא בעצמו וקניא ליה, ואפי׳ ע״י פועלים נכרים קני, כיון דלא צרכינן הכא לדין שליחות, אלא דידם כידו, וכן גם נכרים ידם כידו.

אמנם אה״כ מסיק הנ״ל דנראה דאף דיד פועלים כיד בעה״ב, מ״מ הוי רק כחצרו של בעה״ב, וא״כ הוה חצר מהלכת ולא קני, וכדאמר הש״ס (גיטין סא.) גבי מאי דאמר רבא כתב לה גט ונתנו ביד עבדה דלא קני, משום מאי שבידו, משום דהוי חצר מהלכת.

34 עיי׳ במס׳ ב״מ (דף י.) ופשיטא להו לכל הראשונים שאם אינו רוצה לזכות בחצירו אינו יכול לקנות בעל כרחו, עי״ש.

35 עיי׳ בנתיבות (סי׳ קפ״ח סק״א) שמחדש שמהני קנין משיכה ע״י פועל אפי׳ אם הוא עכו״ם, אבל היינו דווקא אם עושהו בציוי של הבעה״ב אבל אם אינו רוצה פשיטא שאינו מועיל משיכה.

אבד"ק נייטרא: יענער האט דאך עם נישט אראפ געלייגט מיט געוואלד, ער זעהט אז יענער האט עם אראפ געלייגט ביי אים אין חצר, דארף ער אים גיין זאגן לייג עם נישט ביי מיר אין חצר.

רבינו: יא, ער דארף אים זאגן לייג עם נישט אראפ, און אז ער האט עם יא אראפ געלייגט איז ער נאכנישט עובר אויף בל יראה וועגן דעם, ווייל ער האט געזאגט איך וויל עם נישט האבן.[36]

אבד"ק נייטרא: מ'קען דאם מתיר זיין אויף נאך פסח דאם צו פארקויפן?

רבינו: אויב ער האט דאם אויך נישט געטוהן, ער האט זיך נישט וואוסנדיג געמאכט, איז עם נאך אסאך ערגער. וועז ער מאכט זיך וואוסנדיג און ער זאגט, ער איז מגלה דעת אז כ'בין עם נישט קונה, דעמאלטם וואלט מען געקענט זאגן, ער האט עם נישט קונה געווען, בעל כרחך קען מען דאך נישט מאכן איינעם קונה זיין, אז מ'וויל נישט איז מען נישט קונה.

אבד"ק נייטרא: יא, אבער ער איז למעשה משועבד על פי חוק איבער צו נעמען די זאך. דעם ארדער וואם ער האט ארויין גענגעבן איז ער געזעצליך משועבד דאם צו נעמען, ער איז נישט מחויב דאם צו נעמען היינט, ער קען דאם אויך נעמען די וואך שפעטער, אבער ער איז משועבד דאם צו נעמען.

רבינו: און אז מ'האט דאם דעליווערט איז ער שוין דער מקבל אחריות.

קיבל עליו אחריות איז אפילו באלמות, אפילו ביי א שומר חינם, ס'איז זייער הארב.[37]

אבד"ק נייטרא: בביתו של ישראל.

רבינו: יא, נאר וואם דען, דער חק יעקב (סי' ת"מ) זאגט אז ס'ווערט נישט נאסר, קיבל עליו אחריות אסר"ט נישט, ער איז נאר עובר אויף בל יראה.

אבד"ק נייטרא: אין מקור חיים (סי' תמ"א) שטייט אז יא, דער מקור חיים איז חולק.[38]

רבינו: יא, אבער דער חק יעקב האלט נישט אזוי, ער האלט אז דאס איז נאר א דין אין בל יראה, ס'איז נישט קיין דין וואם חכמים האבן געאסר"ט ס'זאל נאסר ווערן.

אבד"ק נייטרא: דער מקור חיים זאגט אז ס'איז נאך ערגער, נישט נאר ס'ווערט נאסר, ער קען עם גאר נישט פארקויפן אויך נישט.

רבינו: עם זעהט אוים אז דער שאגת ארי' (סי' ע"ז) איז אויך שטארק מחמיר.

דער שאגת ארי' מוטשעט זיך ארום דארט, וואם איז די פראבלעם מיט די חלה שנטמאה, אין [פסחים] דף מ"ו ביי די סוגיא פון הואיל, זאל ער מבטל זיין, מ'קען דאך מבטל זיין. זאגט ער וויל ס'איז קיבל עליו אחריות, צי ס'איז א טובת הנאה ממון, צי וועגן הואיל, ער זאגט ס'איז באמת נישט זיינם נאר וועגן הואיל ואי בעי מיתשיל לה, איז עם ווי קיבל עליו אחריות, און ביי קיבל עליו אחריות קען מען נישט מבטל זיין.

דער שאגת ארי' נעמט אן אז קיבל עליו אחריות איז ערגער ווי אייגענע חמץ, אייגענע חמץ קען מען מבטל זיין, און קיבל עליו אחריות קען מען נישט מבטל זיין, וויל ס'איז נישט דיינם. אזוי זאגט דער שאגת ארי'.

ס'איז א גאנצער מדובר דארט צי ס'איז דא א זאך וואם נוצט נישט קיין ביטול, זאגט ער, אז ביי קיבל עליו אחריות נוצט נישט קיין ביטול.[39]

אבד"ק נייטרא: איך האב געזעהן נאך א זאך אין דעם. ווייל אזוי ווי דער בעה"ב מישט זיך דאך נישט אין יעדע זאך וואם פאסירט, ס'איז דא דארט דער מענעדזשער צי

---

36 עיי' בשו"ת בית שלמה (או"ח סי' פ) שנשאל בכעי"ז ושם איירי לענין שהמשלוח הגיע כבר בערב פסח אלא שהמקבל לא רצה לקבלו אז, והמתין עד לאחר הפסח ורשות הדואר שם היתה של נכרים עי"ש, ובין הדברים חידש שם דאפילו אם היה כאן מעשה הקנאה עבור המקבל לא זכה בו, כי בזיכה לו ע"י אחד ומיד שהגיע לידו צווח שאינו רוצה באנו למח' רשב"ג ורבנן (ב"ב קלח., ושו"ע רמה, יא), וגם כאן הוי כצווח מעיקרא, דאע"ג דהדי דאיסורא לא ניחא ליה דליקני, וא"כ אין זה זכות בשבילו ואין חבין לו לאדם אלא בפניו, ולכן ס"ל שהמשלוח מנות נשאר של המשלח והוא עובר עליו בבל יראה עי"ש.

37 עיי' מה שכתב הרמב"ם (פ"ד מהלכות חמץ ומצה ה"ד) שאם נכרי אלם הפקיד חמצו אצל ישראל ויודע הישראל שאם החמץ יאבד או יגנב יחייבו לשלם, אף על פי שלא קיבל עליו אחריות הרי זה חייב לבערו, משום שהוא נחשב כשלו מחמת כן, וכן נפסק בשו"ע שעובר בבל יראה (סי' ת"מ).

38 דיש אומרים עפ"י הירושלמי שחמץ של נכרי וישראל קיבל עליו אחריות הגם שעבר בבל יראה לא אסרוהו לאחר הפסח, כ"כ החק יעקב, ועיי' גם בשער המלך (חמץ ה"ד פ"ג) בדעת רש"י.

ויש חולקים, המגן אברהם (סי' תמ סק"א), וכן מבואר ברא"ש (סי' לא), וע"ע בחזו"א (קיח ס"ה) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' נ"ב).

39 ועיי' בשו"ת עונג יו"ט (סי' כ"ד) שמאריך מאוד בד' השאגת ארי', ובסוף חולק על דבריו, ע"ש.

יענער מענעדזשער, ער לעצמו מישט זיך נישט, ממילא בשעת וועז די סחורה איז אנגעקומען צי ער האט געוואוסט אדער ער האט נישט געוואוסט, אבער ער האט דאך איבער געגעבן די הנהלת המסחר פאר אנדערע, און אז ער האט איבער געגעבן די הנהלה פאר אנדערע און זיי האבן דאס מקבל געווען, זיינע פועלים, דער מענעדזשער צי יענער מענעדזשער, וואס קען ער זאגן נאכדעם, כ'וואלט געקענט זאגן אז איך וויל עס נישט קונה זיין?, כ'וואלט געקענט זאגן אזוי צו אזוי?, שפעטער קען מען שוין נישט זאגן, אלעם וועגדט זיך ווי אזוי ס'איז געווען בשעת מעשה.

רבינו: אוודאי קען ער נישט שפעטער זאגן, כ'האב דאס געזאגט, וואלט ער בשעת מעשה פראטעסטירט, און דער האט געזאגט ניין איך לייג עס דאך אראפ, און דער זאגט ניין איך וויל עס נישט, וואלט מען נאך געקענט אפשר זאגן,[40] אבער אז ס'איז געווארן דעליווערט אזוי, איז עס זיין חמץ, ס'איז ממש זיין חמץ.

אבד"ק נייטרא: בקיצור ס'איז אום הוה"מ ער האט געגעבן ווי מ'רופט דאס אין אמעריקא א פִּי-אוֹ, א פּורטשעס-אָרדער (הזמנת קניה) פאר יו"ט, אויפן לעיבל זעהט מען אז דאנערשטאג יום בדיקת חמץ האט מען עס ארוים געשיקט. ס'איז א שווערע מעשה.

רבינו: יא יא, דער סך הכל איז, ער דארף מאכן א גרויסן תשביתו....

מ'דארף האבן זייער גרויסע פלייצעס דאס מתיר צו זיין...

אבד"ק נייטרא: איך האב אים אזוי געזאגט, אין געשעפט פארקויף עס נישט. דאס איז זייער שווער מתיר צו זיין, צופיל היתרים דארף זיין, הפסד מרובה מאוד מיט נאך צירופים, ס'איז זייער שווער.[41]

*

א' הנוכחים: איינער האט געפרעגט א שאלה, ער האט אין א פאבליק קאמפעני, א עסן קאמפעני, פון חמץ פארשטייט'זיך, די קאמפאני מאכט און פארקויפט פרעציל, האט ער פינעף פראצענט שעיר'ס (שותפות), איז ער טאקע א שותף צי ער איז נאר א שעיר האלדער?

רבינו: אה, דאס איז שוין א גאנצע שאלה, אז ער איז א שעיר האלדער, צי ער איז א שותף אין די פראדוקטן אדער נאר אין די רווחים, אייער זיידע אין מנחת יצחק (שו"ת מנחת יצחק חלק ג סי' א) שרייבט אן אריכות איבער דעם.

אבד"ק נייטרא: יא, אין מנחת יצחק איז דא דארט אן אריכות ער איז ברוגז אויפן נוצן דעם תשובת מהרש"ג דארטן.[42]

ער ברענגט דארטן עטליכע זאכן כלפי דעם וואס האט געברענגט דעם היתר פונעם מהרש"ג. אז וועז ער איז א שעיר האלדער האט ער נאר א זכות אין די געלט און נישט אין די חפצים, ממילא איז ער מקיל דערין, זאגט ער קודם אז דער מהרש"ג האט דאך נישט געדרוקט די תשובה בחיין, מ'האט עס געדרוקט נאכדעם, מיט דעם הייבט ער אהן, ממילא איז נישט מוכרח וואס ער האט געהאלטן.

נאכדעם דינגט ער זיך בכלל אויף די זאך, ס'איז נישטא אזא זאך בדין תורה אז א מענטש האט א זכות אינעם ריוח און נישט אינעם חפץ.

רבינו: א תלמיד האט דאס געדריקט אין א קובץ [קובץ נועם] שפעטער, און ער זאגט אז דער מהרש"ג האט דאס בכוונה נישט געדריקט ווייל ער האט נישט געוואלט פסקנ'ן אזוי, האט ער טענות אז מ'האט דאס נישט געזאלט דריקן.

אבד"ק נייטרא שליט"א הראה על א' מרבני וועד הוראה לעניני ריבית בקרית יואל שנכח שם

ואמר: ער לערנט דאך הלכות רבית אסאך, פאר דיר איז עס אסאך נוגע, די נושא פון קארפארעישאן'ס.

רבינו: אידיש שעיר האלדער'ס, כלפי ריבית איז עס א גרויסע נושא.

---

40 עיי' בחו"מ (סי' רמ"ה סי"א) שמובא ב' דיעות בזה, אבל ביו"ד (סי' ד' ס"ב) מובא בטו"ז ובש"ך דעת המהרש"ל להלכה דעיקר כרבנן שאם שתק ולבסוף צווח לא אמרי' שהוכיח סופו על תחילתו, ע"ש.

41 עיי' בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' קצ"א) שדן בשאלה כעין זו, ומאריך לאסור, ומתיר רק בהפסד מרובה, ויש לעיין בדבריו.

42 דהנה בשו"ת מהרש"ג (חיו"ד סי' ג) מובא דאפשר לומר דלא הוי ריבית קצוצה עכ"פ באותם שמניחים מעות בהבנק, והבאנק משלם להם קרן וריבית, כיון דמעולם לא נשתעבדו לשלם מביתם אלא ממעות החברה, ואם יכלה מעות של החברה אין מחוייבין כלל לשלם מביתם, בזה י"ל דע"כ ל"ה ריבית קצוצה, אלא באם נשתעבד גופו של הלוה לשלם החוב, וכל נכסיו ערבין לזה, אבל אם גופו לא נשתעבד כלל אלא מעות שבמקום המיוחד הוא שנשתעבד, ותו לא, אפשר דבכה"ג ל"ה ריבית קצוצה.

והמנחת יצחק כתב (באות ג) ...והנה לדידי מסתפקא לי הרבה אם טוב עשה הרה"ג הנ"ל לפרסם ההיתר הנ"ל שלא פרסמו האגון מהרש"ג ז"ל בעצמו, ונשאר רק בכתב ידו, כי אולי בכוונה עשה זאת האגון הנ"ל שלא לפרסמו... ע"ש.

אבד"ק נייטרא: רבי משה פיינשטיין (אגרות משה אבה"ע סי' ז) נעמט אהן שטארק דעם מהלך, אז ס'איז דא אזא זאך א זכות אין די קאמפעני און נישט אין דעם חפץ, ער איז מקיל.

רבינו: רבי שלמה קלוגער אין [שו"ת] האלף לך שלמה (סי' רל"ח) איז אויך מקיל אין דעם, ווייל ס'איז נישט קיין עכטע בעלות.[43]

א' הנוכחים: למעשה דער מציאות איז אז ס'איז דא אזא זאך, יעדע פאבליק קאמפעני איז דאך אזוי.

אבד"ק נייטרא: געזעצליך איז דא אזא זאך, אבער ער [המנחת יצחק] טענה'ט אז ס'איז נישט על פי הלכה. ס'איז נישט קיין בתי ערי חומה, אזוי רופט ער עם אין רבית איז עם א גרויסע מקצוע, זייער א גרויסע מקצוע.

רבינו: און אין חמץ אויך.

אין מנחת יצחק דאכט'זיך מיר איז די עיקר תשובה וואם ער שרייבט דערוועגן, אויף חמץ.

אבד"ק נייטרא: יא, אבער ער ברענגט צום סוף אויף רבית אויך.

מ'טרעפט דאך נישט אין די תורה אזא זאך, ווי איז דא אזא משל אין די תורה אז א מענטש האט א זכות א ריוח פון א זאך, און נישט אינעם חפץ.

א' הנוכחים: לויט די אמעריקאנער געזעצן איז ער בעל בית?, ער צאלט שטייער אויף דעם?

אבד"ק נייטרא: אויף די ריוח צאלט ער שטייער, אבער אז ער גייט ארוים נעמען איין פרעציל פון דארטן איז ער א גנב פונקט ווי א צווייטער.

הרב פאדווא (הגאון רבי חנוך דוב פאדווא ז"ל נאב"ד התאחדות קהילות החרדים בלאנדאן מח"ס שו"ת חשב האפוד) אין חשב האפוד (ח"א סי' ס"ב) ברענגט אז ער האט דאם אויסגעשמועסט מיטן טשעבינער רב, און דער טשעבינער רב האט אים געווייזן דעם מהרי"א הלוי.

רבינו: אין מנחת יצחק אין א תשובה (ח"ז סי' כו) באציעט זיך אויף דעם, ער ברענגט דאם אראפ, און ער זאגט אז אפילו א בעלות מוגבלת האט אויך א דין בעלים.

דער מהרי"א הלוי דארט (ח"ב סי' קכ"ד) איז טאקע אויך מקיל ווען דעם ווייל זיי זענען נאר בעלים אין די רווחים.

אבד"ק נייטרא: יא, ער זאגט אז ווייל ס'איז נישט בידו בכלל עפעס צו טוהן אין די ווערטשאפט, ממילא האט ער נישט קיין בעלות נאר אויפן ריווח.

---

43 וכ"כ הגאון מראגאטשאוו ז"ל בשו"ת צפנת פענח (סי' קפ"ד).

אבער דער מנחת יצחק זאגט אז סתם אזוי טרעפט מען נישט אזא ענדליכע מציאות פון אזא סארט בעלות עפ"י הלכה.

*

רבינו: כ'קום צוריק צום פריער'דיגן ענין, ס'האט מיך זייער צוריידערט די נושא וואם איר האט דערציילט. איז אזוי, ווער ס'האט א סופערמארקעט – ווער ס'האט א ספרים סטאר דארף נישט צוקומען צו דעם... – אבער ווער ס'האט א סופערמארקעט מיט עסן, דער דארף צו וויסן אז ס'קען זיין א מציאות ס'זאל אריין קומען חמץ, במילא דארף ער אנזאגן פאר די פועלים, עטם זאלטם וויסן איך וויל נישט מקבל זיין, כולי האי ואולי, אז ס'איז דא א גילוי דעת פון פריער ער זאגט אן פאר די פועלים, זאלט עטץ וויסן טאמער ס'וועט אנקומען אהער בשוגג, ס'קען דאך זיין טעותים, איני רוצה בזה.

אבד"ק נייטרא: עם קען נאך זיין ערגער אויך, עם קומט אריין א קונה, ער ברענגט זיך א בעג, ער ברענגט זיך מיט א סענדוויטש פון חמץ, אפילו ער לאזט עם נישט איבער דארט, אבער אויב ס'איז נאם געווארן ס'איז חרוב געווארן, האט ער אחריות אויף דעם...

בנו הר"ר מרדכי: וועט אויסקומען אז טאמער איינער קויפט א טיקעט אויף א פליגער צו פארן, דארף ער צו זאגן אז ער וויל נישט קונה זיין די עסן דארט?, מ'גיט דאך פאר יעדן צו עסן אויפן פליגער און ס'קען זיין חמץ.

רבינו: אוודאי אזוי, מ'האט מיך געפרעגט די וואם זיי פארן חול המועד, זיי דארפן אנזאגן, איך וויל נישט באקומען קיין חמץ, ס'איז נישט גענוג דאם וואם מ'נעמט עם נישט איבער, טאמער שלאפט ער און מ'לייגט אים עם אראפ איז ער קונה אטאמאטיש דעם חמץ.[44]

---

44 עיין באחרונים שרצו להסמיך לד' השו"ת המהרש"ם (ח"ד קפ"ו) שכתב, הנוסע ברכבת ושילם בעד כל הלילה חייב להדליק שם נר חנוכה, כי דומה הוא לשוכר בית דירה לאכילה ולינה שחייב בנר חנוכה, ואעפ"י שאין לו לנוסע דיני שוכר ממש, בכל זאת בנוגע לנר חנוכה נחשב כביתו, ואף שיש לחלק בדבר צ"ע.

כן יש אחרונים שהעירו שאכתי יש מקום חומרא לדעת רש"י וסייעתו דיש שליחות לעכו"ם להחומרא, ואף מדברי הרא"ש (בתשובות כלל ק"ח) והריב"ש (סי' ש"ח) כן הוא, אך משמע מהם דדוקא באיסור רבית ס"ל הכי ולא בשאר איסורים, מ"מ מדברי רש"י בשבת (דף קנ"ג וסע"ק דע"ז ותוס שם) נראה דגם באיסור שבת אמרי' כן.

הר"ר מרדכי: בשעת ער קויפט דעם טיקעט דארף ער זאגן אז ער וויל נישט זוכה זיין אין די עסן.

רבינו: יא, ווען ער קויפט דעם טיקעט האט ער נאכנישט קונה געווען דעם חמץ, ער האט נאר באקומען אז זכות צו פארן און א זכות צו באקומען עסן.

אבד"ק נייטרא: ווען ער גייט ארויף אויפן פליגער. די זעלבע זאך איז ווען מענטשן גייען אין האטעל'ס, איז אריין גערעכנט אין דעם אויך די פרישטאג'ס... פרישטאג גיט מען דאך כמעט אין יעדן האטעל.

רבינו: יא, מ'מוז זאגן פריער איך וויל נישט קונה זיין דעם חמץ.

א' הנוכחים: דארף מען דאס אהנזאגן פאר די אלע חתנים וואס פארן אהיים.

אבד"ק נייטרא: וואס האט דאס מיט חתנים?

א' הנוכחים: ס'איז דא אסאך חתנים פון אויסלאנד וואס זענען געקומען נאך פאר יום טוב צו זיין ביים רבי'ן אויף די סדרים, און א חלק פון זיי פארן צוריק זיי ווילן זיין אינדערהיים אויף די צווייטע טעג, קומט זיי אוים צו פארן אויף א פליגער חול המועד.

אבד"ק נייטרא: אין הכי נמי, זיי דארפן טאקע וויסן פון דעם פראבלעם.

רבינו: זיי זאלן מגלה דעת זיין ווען זיי פארן אז זיי ווילן נישט נעמען דאס עסן.[45]

*

אבד"ק נייטרא: מ'זאגט אז דער דברי חיים האט אייגנם געקויפט חמץ בעפאר פסח כדי צו קענען פארקויפן אין די מכירה.[46]

רבינו: כ'האב דאס קיינמאל נישט געהערט. אין דרכי חיים שטייט אזוי?

אבד"ק נייטרא: כ'ווייס נישט, כ'האב אזוי געזעהן אין איינע פון די הגדות אפשר, כ'געדענק נישט וואו כ'האב עם געזעהן.[47]

רבינו: אויף אזויפיל וויים איך אז ער האט געמאכט הבדלה אויף ביר, וואס איז געווען פארקויפט פאר'ן גוי.[48]

אבד"ק נייטרא: און דאס איז דאך חמץ גמור.

רבינו: יא, ער האט געהאט א קפידא צו מאכן הבדלה אויף ביר.[49]

---

45 כן פסק גם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' קיט) שדן בשאלה זו ומסיים: מיהו אף שמן הדין סגי בהכי, מ"מ נראה שבאיסורא נכון לומר להם בפה מלא שאין רצונו באוכל מפני שזהו פסח, ויאמר באופן ברור לפני שמזמין שאינו רוצה לזכות בזה, ושוב אינו זוכה בע"כ. וכעין זה ביארתי במק"א על יהודי שנסע מארץ ישראל לחו"ל ומכר חמצו בא"י ובמוצאי פסח קונים בארץ ישראל את החמץ בחזרה מהנכרי ואצלו הרי עדיין פסח, דלא יסמוך על כך שאיסורא לא ניהא ליה ליקני, אלא יאמר לרב כן להדיא שאינו רוצה שיקנו במוצאי החג עבורו וא"ש טפי.

46 כן הוא מנהג ראפשין, עיי' בשער יששכר (מאמר זמן חירותינו אות ל"ו) שבני הרה"ק מראפשין הקפידו שיהיה חמץ בבית בכדי שיחול המכירה גם על דבר ערך, ורק כך יוכל לחול על הפירורין, עיי"ש באורך.

ובס' נזר הקודש (עמ' רמז) נהגו נכדי ראפשין לדקדק שישארו דברים מחומצים בבית, כדי שיהיה איזה חמץ בעין למכור בשטר מכירה לנכרי קודם פסח, יעו"ש טעם לזה, וכן נהגו בדזיקוב כמובא בספר דמשק אליעזר.

47 עיין בהגדה של פסח - עטרת יהושע (אות ק"ח) שאמר כי בעיר צאנז נהגו למכור חמץ בעין לנכרי, ומאחר ששום דבר לא נעשה בעיר זו מכלי ידיעת הרה"ק בעל דברי חיים זללה"ה, אם כן וודאי ידע מזה והתיר.

ועיין בהגדת ראפשין (עמ' רס"ז) שבראפשין ודזיקוב נהגו למכור בדווקא חמץ גמור, בכדי שלהראות שהמכירה אינו הערמה ח"ו, אלא מכירה גמורה, ע"ש.

ועי' בשו"ת קול יהודה - סעמיאהלי (סי' ה) כתב וז"ל: אשר שאלת היכן נמצא דבר זה שלא למכור חמץ גמור כגון דבר לחם לגוי, דע שלפי דעתי לא נמצא דבר זה, עיי"ש.

ובשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ט' אות כ) כתב וז"ל: הנהגתי בביתי להשאיר שאור מקודם הפסח ולמוכרו לנכרי עם שאר מיני חמץ וכו', וכמדומה לי שהזקן רבי יהושע אשר היה מו"ץ בעיר הזאת אמר לי שכן הוא היה נוהג, ולא עלה על דעתי שום חשש פקפוק בזה עכ"ד.

48 בס' דרכי חיים כ' בזה"ל "במוצאי יו"ט של פסח הי' רבינו הקדוש מבדיל על שכר שהיו מביאין מחנות של נכרי", עי"ש.

ומקורו מהרמ"א (סי' רצ"ו) שנהגו להבדיל במוצאי פסח על שכר ולא על יין משום דחביב עליו, ויש שכתבו מקור למנהג זה בתרגום יונתן בן עוזיאל (שמות י"ב י"ח) כתב ברמשא דעשרין ותרין תיכלון חמיע.

49 עיין בס' דמשק אליעזר (עמ' קל"ג) שהרה"ק מהר"א מדזיקוב ג"כ היה מקפיד ע"ז וקנהו מגוי שדר רחוק מהבית המדרש.

ועיין בס' פתחא זוטא (סי' ט"ו אות ד) שכ' שהרה"ק רבי ר' שמעון מיערוסלאב ז"ל נתן בע"פ בבוקר איזהו מטבע למשמש שלו שיהי' לו מוכן לקנות שכר אצל עכו"ם תיכף במוצאי פסח שיהי' לו על הבדלה ע"ש.

ובספר מעשה רב להגאון מווילנא ז"ל (אות קפ"ח) כתב דבמוצאי יו"ט היה משתדל למעום חמץ והיה נמנע לאכול לאחר פסח מצה שיוצא בה די חובתו, וכל זה להיכרא לעשיית המצוה שאין עושין אותה להנאה אלא מפני גזירת הבורא יתעלה שמו.

ס׳האט טאקע געדויערט לאנג יעדעם יאר ביז ווען מ׳האט געבראכט, מ׳האט געדארפט ווארטן אויפן ביר.[50]

*

אבד״ק נייטרא: כ׳האב געהאט נאך א שאלה, נעכטן האב איך אנגעהויבן צו פארשטיין דעם טעם פונעם מנהג, איינער וואס פארקויפט קיינמאל נישט קיין חמץ גמור, ער פארקויפט אזוי ווי אלע אידן פירן זיך, האט זיך אים געמאכט אז ער האט געטראפן ביי זיך אין בעיסמענט אפאר באקסעם פון א פראדוקט וואס איז חמץ גמור, איז די שאלה אזוי, ער האט דאך געשריבן א שטר מכירה און קנין חצר אז כל מקום וואו ס׳איז דא חמץ איז פארקויפט, אבער ער האט דאך נישט געהאט קיין גמירת דעת צו פארקויפן חמץ גמור, ער אליינס דער מוכר...

רבינו: ער האט יא געהאט, ער האט אלעם געוואלט פארקויפן. מ׳שרייבט אריין אלעם וואס ער וויסט און וואס ער וויסט נישט, במילא קומט אוים אז ער האט דאס אויך אינזין געהאט צו פארקויפן, דאס איז וואס ער ווייסט נישט.

אבד״ק נייטרא: אבער ער האט נישט געהאט קיין גמירת דעת אויף דעם, אז מ׳וועט אים פרעגן דו ווילסט פארקויפן חמץ גמור פאר פסח, וועט ער זאגן ניין איך וויל נישט.

רבינו: ווען ער ווייסט אז ער האט עס ביי זיך, וואלט ער עס פארקויפט, כדי ס׳זאל נישט זיין ברשותו אום פסח, האט ער יא א גמירת דעת.

הר״ר מרדכי: אבער אז מ׳וועט אים פרעגן צי ער וויל מאכן דעם ביטול דא, וועט ער זאגן ניין איך וויל עס מבער זיין.

רבינו: ער האט אבער ארוים געזאגט אז אלעם וואס ער ווייסט און וואס ער ווייסט נישט, אלעם איז פארקויפט.[51]

אבד״ק נייטרא: ווען ער וואלט וועז פארקויפט איין שטיקל חמץ גמור וויים איך אז ער האט פארקויפט אז ער האט א גמירת דעת אויף דעם.

רבינו: איך פארשטיי, אבער לכאורה איז עס יא נכלל אין זיין שטר פון די זאכן וואס ער ווייסט נישט.

*

א׳ הנוכחים: לעצטנס איז דא די שאלה וועגן די שאור, וועגן די סאוייער–דאו...

אבד״ק נייטרא: דאס איז אן ערנסטע שאלה, וועגן די ברויט וואס מ׳רופט סאוייער–דאו, דארטן איז רוצה בקיומו אויף א שטארקן פארנעם, ווייל ס׳ערט דאך אים פסח אליינס.

רבינו: אפילו אויב נישט, ס׳איז נעענוג דאס וואס איז דא פון פאר פסח, ער וויל דאס האבן פון פאר פסח ווייל ער וויל דאס האבן, אין ייטב פנים איז ער מחמיר, ער ברענגט א ישועת יעקב.

אבד״ק נייטרא: נישט אלין רוצה בקיומו, דער ייטב פנים איז מחמיר אלין הערמה.

רבינו: יא, וועגן הערמה, ער ברענגט צו א ישועת יעקב, וועגן הערמתו ניכרת.[52]

אבד״ק נייטרא: יא. באמת דער מקור פון דעם איז דער אורי וישעי, רבי אלכסנדר סענדר מרגליות, דעם בית אפרים׳ס פעטער, דער בכור שור טענה׳ט אז ס׳איז הערמה,[53] קומט ער זאגן אז אויב דער גוי וועט דיר וועלן

---

50 עיין בס׳ מקור חיים שפעם א׳ מזג רבינו (הדברי חיים) את הכוס לעשות הבדלה, ושהה זמן מה תפס ברעיונותיו הקדושים, אח״כ ציווה להעביר השכר מן השולחן ולהביא שכר אחר. העולם תמהו על התנהגותו המשונה של רבינו, ונגשו אל הבחור המשמש שהביא את השכר וחקרו ודרשו אותו לדעת מה קרה, והבחור המשמש שהי׳ עם הארץ ותמים גדול סיפר להם שבכל שנה דרכו לילך אחרי תפלת ערבית במוצאי יום טוב לקנות השכר מן נכרי, והי׳ משתהה זמן מה בהליכתו מחמת רחוק מקום הנכרי, והעולם הי׳ רגילים לצעוק ולהתרגז עליו שימהר ויזדרז להביא את השכר, בפרט החסידים האורחים הי׳ ממתינין עליו בקוצר רוח לבל יתעכבו מלחזור לבתיהם, ובשנה האת עלה ברעיונו למלט נפשו מאפס וחמתם של החסידים, והחליט בדעתו הגמה להכין שכר מן הנכרי מערב יום טוב, והחביאו היטב למען יהי׳ לו שכר מן המוכן במוצאי יום טוב שלא יצטרך אז לרוץ לקנות השכר, רק יוכל להביא חיש מהר לשביעת רצון החסידים, אז עמדו על דעת רבם הקדוש איך נשמר וניצול מן השמים מחמץ שעבר עליו הפסח שנתגלה לרבינו ברוח קדשו שהשכר נטמן ברשות ישראל במשך ימי הפסח.

ויש לציין שבס׳ דמשק אליעזר (עמ׳ קל״ד) מובא עובדא זו על המהר״א מדזיקוב.

51 וכדמובא בפוסקים שאפי׳ אם בלב לא כיוון היטב במכירה, אבל אם בפה עשה המכירה כדין, חל המכירה שדברים שבלב אינם דברים, כ״כ בנודע ביהודה (מהדו״ק סי׳ י״ח), חת״ס (יו״ד סי׳ ש״י), כתב סופר (סי׳ צ׳), שערי צדק (סי׳ מ״ב) קרן לדוד (סי׳ קכ״ג) תשורת שי (קמא סי׳ מ׳).

52 וז״ל (דיני מכירת חמץ לנכרי אות י״א), להזהיר להאופים שלא להניח שאור או פאהר למכור, וכן כתב הישועות יעקב כי רוצה בקיומו וגם הערמתו ניכרת כדי שיהיה לו אחר פסח מיד להחמיץ בו וכו׳, עכ״ל.

53 הנה בנידון מכירת הבהמות לעכו״ם קודם פסח וגם החמץ והבהמות אוכלין החמץ כל ימי הפסח, ואחר הפסח חוזר ולוקח אותם, הנה התבואות שור בחידושיו לפסחים (כא.) כתב לאסור, ויסוד דבריו כיון דמכירה זו הערמה הוא, ולא שרינן הערמה רק בדרבנן ולא בדאורייתא כמבואר בשבת (קלט), לכן חמץ דבביטול סגי מדאורייתא, וליכא כי אם

געבן דאם געלט וויפיל ס׳איז ווערד וועסטו עס אים פארקויפן הייסט עס נישט קיין הערמה, און דא אז ער וויל עס האבן דוקא אויף נאך פסח וועל איך עס נישט פארקויפן פאר קיין פרייז.

אבער די אנדערע פוסקים וואם זיי האבן מתיר געווען צו פארקויפן די שנאפס [ברוינפן], און זיי האבן מתיר געווען צו פארקויפן די אלע פארעם׳ס, מענטשן האבן געהאט פארצייטנס די פארעם מיט די מאלצן פון די קיען, וואלט מען דאך אויך נישט פארקויפט פאר דעם פרייז, זיי האבן נישט אנגענומען די סברא...

רבינו: כ׳וועל אייך זאגן זיי האבן יא אנגענומען, ווייל ער וועט פארץ געלט קויפן אנדערע...

אבד״ק נייטרא: ס׳איז נישטא קיין אנדערע.

רבינו: ס׳איז יא דא, ס׳איז דא צו באקומען, חיטי בשינוי, וכדו׳

אבד״ק נייטרא: זיי האבן אנגענומען ווי דעם חתם סופר (או״ח סי׳ ס״ב) וואם דינגט זיך מיטן בכור שור, [דסברי] אז וויבאלד ס׳איז נאר א דרבנן העלפט הערמה.

רבינו: דער תניא איז סוף הלכות פסח (הל׳ מכירת חמץ) זאגט אויך אזוי, אז וויייל ס׳איז נאר א דרבנן העלפט הערמה.[54]

אבד״ק נייטרא: יא. אבער פארוואם ס׳איז א דרבנן, ביי דעם גייט שוין דער תניא אנדערש פונעם חתם סופר. אבער דער היתר פון די אלע יי״ש׳ן וואם איז געווען, און די אלע פארעם׳ס וואם מ׳האט פארקויפט, איז געווען וויייל מ׳האט נישט געהאלטן ווי דער בכור שור, אויף דעם טענה׳ט זיך דער בכור שור טאקע, אבער דאם איז נאר ווען ס׳איז דא א שאלה וועגן הערמה, און נישט ווען ס׳איז רוצה בקיומו.

אבער אויב ס׳איז דא אן הנאה מחודשת אים פסח, למשל איינער האט א פיש טאנק, מ׳גיבט צו עסן פאר די פיש אטאמאטיש חמץ, די פיש וואקסט פון דעם, דאם איז א רוצה בקיומו, ער האט א הנאה מחודשת פון א זאך וואם פאסירט אים פסח, מ׳מאכט א דעליווערי אין א סופערמארקט אין פסח אז ס׳זאל זיין נאך פסח צו פארקויפן, דאם איז אסאך מער רוצה בקיומו, אויסער דעם פראבלעם פון מכירה, וויייל דא איז דא א הנאה מחודשת אין פסח, דער שאור אז ס׳וואקסט אים פסח, איז דאך דאם אויך א הנאה מחודשת אין פסח.

רבינו: ס׳איז טאקע אזוי און ביי הנאה מחודשת איז דאך אסור, עם איז דאך נישט נאר מניעת ריוח.[55]

---

54 שכ׳ בזה״ל: ומי שעולה על דעתו שמכירת החמץ לנכרי הוא מד״ס מכיון שהכל מבטלים את החמץ שלהם שגגה היא בידו שהחמץ איסור דרבנן מותר להערים נגד איסור דרבנן, משא״כ במכירת הבהמות להאכילם חמץ הוא איסור דאורייתא, ובפרט כי הוא הערמה מוכחת, דכי ימות מן הבהמה או היא חולה הישראל משתדל בו, ועוד דבמכירת חמץ כיון דאי אפשר רק שימכור או יבער גמור ומקנה, משא״כ במכירת בהמות וכו׳ ע״כ דבריו.

ובשערי תשובה (סי׳ תמ״ח סק״ח) כ׳ שגם דודו הגאון מוהר״ר סענדער ז״ל נכדו של הרב בכור שור הסכים לדברי זקנו לאסור למכור הבהמות קודם הפסח להאכילם חמץ בפסח, ושכן פסק בשו״ת פרי תבואה (סימן ח) לאסור ע״ש.

ובשדי חמ״ד (אספת דינים מערכת חמץ ומצה סימן ט אות ג) אסף איש טהור מדברי הפוסקים האוסרים והמתירים, מערכה לקראת מערכה, ומתבאר שם שגם הגאון מהר״ח הכהן רפופורט (בשו״ת מים חיים סי׳ ח) סובר לאסור כדעת הבכו״ש, ושכן דעת הרב שבילי דוד בחי׳ ליו״ד, ובספר אורחות חיים החדש (סימן תמ״ח ס״ק כ״א) הביא שגם בשו״ת דברי חיים מצאנז (ח״א סי ח״י), ובספר יהושע (פסקים וכתבים סי תי״ז) ס״ל עיקר כהבכור שור.

וכל הפוסקים האריכו לברר או להפריך דבריו, עיין במקור חיים (סי׳ תמ״ח), ובשו״ת חת״ס (או״ח סי׳ ס״ב), ובפמ״ג (סי׳ תמ״ח סק״י) ועוד, ונכדו הגאון בעל הבית אפרים הוציא קונטרס מיוחד להצדיק דברי זקינו הבכור שור.

55 וחילוק זה בין קבלת ריוח למניעת הפסד לענין רוצה בקיומו נזכר במקור חיים (סוף סימן תנ) על דברי השו״ע (שם סעיף ז) שאסור להשכיר כלי לעכו״ם כדי שיבשל בו חמץ, וכתב שם המקו״ח שרק להשכיר אסור משום דנהנה מקיומו של חמץ כדמשמע במג״א (ס״ק י) שאם יטול החמץ יתבקע הכלי, וכשיתבקע הכלי אז יפטר העכו״ם מליתן השכירות וכו׳, אבל במשאיל את הכלי שבקיומו של חמץ לא מגיעה לו הנאה מחודשת, דהיינו השכירות, אלא הצלת ההיזק לא חשיב הנאה, דהוי כמבריח ארי וכו׳.

ויש לציין שהחק יעקב (שם ס״ק יב) לא נחית לחילוק זה גם לענין חמץ בפסח שכתב שם וז״ל ובכלי דאסור להשכיר שלא יבשל בתוכו היינו משום דרוצה בקיומו של איסור שלא ינקע הכלי וא״כ אפילו להשאילו בחנם ג״כ אסור עיי״ש.

הנמכר לנכרי אינו בכלל הביטול וההפקר ואם המכירה לא היתה כדת הרי הוא עובר מן התורה בבל יראה ובל ימצא עכ״ד.

ובסוף שו״ע הרב מובא תשובה מהצמח צדק או״ח סי׳ מ״ח שמבאר דעת זקינו הרב.

וכ״כ בחיי אדם (בנשמת אדם הלכות פסח שאלה ח) שכ׳ ע״ד התבו״ש: וקשה, דבודאי המכירה צריך שיהי׳ קודם הביטול, וא״כ ודאי אין דעתו על מה שמכר כדאמרי בנדרים (מ״ג.) כל הנודר אין דעתו על מה שהפקיר.

אונזער דיין רבי געציל (הגאון הגדול בעל אגלי דבש שליט"א) איז געווען דא און מ'האמיר טאקע געשמועסט אין דעם ענין בעפאר פסח, וועגן די סאויער–דאו יוסט...

אבד"ק נייטרא: דארטן איז א הנאה מחודשת אים פסח, רוצה בקיומו וועלט נישט אסור די חמץ, ס'איז נישטא קיין קנם פאר רוצה בקיומו.[56]

רבינו: ס'איז אבער אסור ביי עבודה זרה, דער מקור פון דעם איז ביי עבודה זרה.[57]

אבד"ק נייטרא: דער פרי חדש (סי' ת"נ סק"ז) זאגט דאך טאקע אז ביי פסח איז בכלל נישטא קיין רוצה בקיומו.

רבינו: דער מהר"ם שיק (שו"ת או"ח סי' רט"ז) איז חולק אויפן פרי חדש.[58]

א' הנוכחים: דאם איז נישט קיין הנאה מחודשת טאמער מ'וויל עם האבן תיקף נאך יו"ט?

אבד"ק נייטרא: דא מוז זיין עטליכע זאכן, אדער מוז זיין הנאה מחודשת, אדער מוז מען מאכן א מעשה אים פסח, אדער דארף עם זיין במקום הפסד. דאם איז דער מקור חיים, דער חוות דעת מיטן חתם סופר.

אבער סתם, ס'איז דאך נישטא מער רוצה בקיומו ווי א ישראל איז מקבל אחריות בבית עכו"ם על חמצו של עכו"ם, ס'איז דאך מותר?, איז מער רוצה בקיומו אז ס'זאל נישט חרוב ווערן דעם חמץ? עפעס מוז מען ענטפערן, איינע פון די דריי תירוצים מוז מען ענטפערן.

אבער דארטן ווי ס'איז דא א הנאה מחודשת אים פסח... אסאך מענטשן האבן פיש טענקם, און דארט געבט מען צו עסן פאר די פיש חמץ כדי ס'זאל וואקסן.

רבינו: איז וואס טוט ער פסח?

אבד"ק נייטרא: ער פארקויפט עם פארץ גוי מיטן חמץ

רבינו: און ווער לייגט עם אריין אין פסח?

אבד"ק נייטרא: אטאמאטיק פידער הייסט עם, ס'פיטערטזיך אליינס, און די פיש וואקסן פון דעם, און דאם איז א הנאה מחודשת אין פסח.

ווען מ'האט פארקויפט די פארעס'ם איז עס אלץ געגאנגען מיטן היתר פונעם פרי חדש אז א רוצה בקיומו איז נישט קיין איסור אין פסח, דלא כשולחן ערוך (סי' ת"נ ס"ו שאוסר רוצה בקיומו).

רבינו: נאר ביי עבודה זרה.

אבד"ק נייטרא: ווייל ער האט א חיוב מבער צו זיין די עבודה זרה.

רבינו: רוצה בקיומו אפילו ביי יין נסך איז אויך ווי עבודה זרה (כמבואר בממ' ע"ז שם).

אבד"ק נייטרא: ער איז עם מחויב מבער צו זיין, אויף דעם טענה'ט דאך דער מקור חיים, ער ענטפערט אופן פרי חדש, אז חמץ איז דאך אויך א חיוב תשביתו.

הר"ר מרדכי: טאמער מ'פארקויפט די פיש ווערט נישט בעסער?

אבד"ק נייטרא: ניין, ווייל רוצה בקיומו איז נישט דוקא ביי חמץ שלו, אפילו ביי חמץ של חבירו.

רבינו: דאכט זיך מיר אז דער חתם סופר (או"ח סי' קט"ז) וויל אויך מחלק זיין ביי עבודה זרה אויך צווישן מניעת ריוח און הפסד.[59]

*

רבינו: ס'איז זייער א אומבעטעמ'טע שאלה די מעשה פון די דעלייווערי (הנ"ל), עם קען זיין מ'האט דעלייווערט א גרויסער ארדער, א גרויסער סופערמארקעט האט באקומען א גרויסע דעליווערי.... ס'איז נישט פשוט די מעשה (מובא לעיל באריכות דו"ד בזה).

אבד"ק נייטרא: יא, ס'איז געפערלעך.

---

56 כן כ' הפרי חדש (סי' ת"נ) שאין איסור של רוצה בקיומו אלא בע"ז ויין נסך שמצוה לבערם מן העולם.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (סי' מ"ט) דנשאל אם מותר לקנות חמץ לפני פסח ולמכרו כדת ובדין כשחושש שאחרי הפסח לא ימצא חמץ שנמכר כדין, ומדחה שם דברי הבכור שור, ומביא מקור דאין איסור רוצה בקיומו בחמץ, אמנם מסיק לבסוף דמכוער הדבר לקנות חמץ כדי למוכרו עיי"ש.

57 כדאיתא בע"ז (דף סד.) ישראל שהיה נושה בעכו"ם מנה, ואמר לו המתן לי עד שאמכור ע"ז ואביא לך, ומכר והביא לו אסור, לפי שהישראל רוצה בקיומו של העבודה זרה כדי שיפרע מזה חובו.

58 עי' בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רט"ז) שחולק על הפרי חדש וסבר שגם בחמץ אסור רוצה בקיומו, עיי"ש ועיין בשו"ת מקדשי השם (סי' ע"ה) שמביא דבריו לגבי מכירת היי"ש שהקרעטשמעס.

59 ז"ל: ...לא מצינו רוצה בקיומו אסור אלא ברוצה להרויח, כמו שכרו לשמור ביין נסך או בקיום כלאים במסכת ע"ז ריש פרק השוכר ובפרק אין מעמידין גבי חרס הדריתא וכו', אבל להיות ניצל מהפסדו לא שמענו, דהרי ההרינו אצלו ואמר מעכשיו מותר, אע"ג דאם נאבדו באונס יהיה הנכרי פטור מלשלם ורוצה הישראל בקיומו, והמקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי מותר, אע"ג דבודאי רוצה הוא בקיומו, שהרי קיבל אחריותו ואומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך, אעפ"י שעי"ז רוצה בקיומן והכל שלא להפסיד קרנו, אבל לא להרויח.. עכ"ל.

און כ׳האב געזאגט פריער א צווייטע שאלה וועז איינער פארקויפט נישט קיין חמץ גמור, און ער האט געטראפן פסח אפאר באקסעם חמץ, דער רבי האלט אז ס׳איז נישט קיין פראבלעם?

רבינו: ניין, ער האט עם פארקויפט, ווייל ער זאגט אז ער האט עם פארקויפט, אזי כ׳בין מחמיר, בין איך מחמיר, אבער באמת אז ער זאגט אז האט פארקויפט איז גוט.

(מובא לעיל באריכות)

אבד״ק נייטרא: ער זאגט אז ס׳איז פארקויפט אויב ס׳וועט זיך טרעפן עפעס, אדער כדי צו מפקיע זיין חיוב בדיקה.

א׳ הנוכחים: עס מאכט זיך אמאל דער גוי פארוועם מ׳האט פארקויפט דעם חמץ ערב יו״ט קומט צוגיין און זאגט אז ער וויל עס אפנעמען אום יו״ט?

אבד״ק נייטרא: [בצחות] נאר ביי א דין תורה דארף א גוי געווינען....

רבינו: אז דער גוי בעהט דאס אין יו״ט דעמאלטס דארף מען אים עס געבן.

איך וועל אייך דערציילן, בדידי הוי עובדא, איך האב שוין אמאל געהאט אזאנס.

אבד״ק נייטרא: ער האט געמיינט צו טשעפענען, דער גוי, אדער ער האט עס געמיינט ערנסט?

רבינו: ער איז אריין געקומען חוה״מ, כ׳וויל דעם חמץ, נישט דא אין קרית יואל, נאך אין שטאט, אין וויליאמסבורג, שוין אסאך יארן צוריק. צום סוף איז ער זיך אוועק געגאנגען, כ׳האב פראבירט כ׳האב אים געזאגט קום די אנדערע וואך, זאגט ער ניין, די אנדערע וואך איז שוין נאך יו״ט, איך וויל דוקא יעצט...

אבד״ק נייטרא: שוין כ׳וועל שוין נישט מאריך זיין אזוי לאנג, כ׳וויל נישט אויפהאלטן.

ונפרד רבינו ממנו בברכה: א חג כשר ושמח, דער אויבערשטער זאל העלפן מ׳זאל זיין געזונט, די מצה ברענגט דאך בריאות, דער אויבערשטער זאל העלפן מיט אריכות ימים ושנים, מ׳זאל זיך זעהן מתוך שמחה.

אבד״ק נייטרא: אמן, און דער אויבערשטער זאל אויך העלפן אז דער רבי זאל זיין געזונט און שטארק, כי אורך ימים ושנות חיים יוסיפו.

ואיחל רבינו לבנו הר״ר מרדכי שליט״א העומד בראש מערכת השחיטה תחת השגחת אביו הגה״צ אבד״ק נייטרא שליט״א

ואמר: א חג כשר ושמח, הצלחה און סייעתא דשמיא, שלא יצא מכשול מתחת ידכם.

ואיחל רבינו גם לבנו הבחור משה צבי ני״ו: דער אויבערשטער זאל העלפן א גוטן שידוך בקרוב.

דער ייטב לב האט געזאגט אמאל בדרך צחות פאר א בחור, וואם איז א בחור מתפלל אום יו״ט, האט ער געזאגט, ׳אתה בחרתנו׳ דו האסט אונז געמאכט פאר בחורים, ׳והשיאנו׳ מאך אונז חתונה.

אבד״ק נייטרא: וועגן פארקויפן חמץ וואם ער ווייל פארקויפן פאר נאך פסח, איז אין תשל״ז געווען געדרוקט אין אוצרות ירושלים פון זיידן [הגאון בעל מנחת יצחק ז״ל] א תשובה וועגן דעם, ער האט עם קיינמאל נישט געדרוקט אינעם ספר, ער האט נישט געדרוקט וויל ער האט נישט געוואלט אזוי פסק׳נן, דארטן גייט ער אביסל לחומרא,[60] רבי דוד טאוב דער רב איז תפרח, ער האט געוואלט ער זאל אסר׳ן, ער ברענגט אויך דעם ייטב לב דארטן, ער האט עם נישט געדרוקט, שפעטער נאך וואם ער איז נפטר געווארן האט מען געדרוקט די ליקוטי תשובות (סי׳ ל״ט), די ליקוטי תשובות איז תשובות וואם ער האט נישט געדרוקט.

רבינו: נישט וואם ער האט נישט געדרוקט נאר וואם ער האט נישט געוואלט דרוקן...

אבד״ק נייטרא: יא יא, ממש אזוי..

ונפרד אבד״ק נייטרא ואמר: א גוט יום טוב, א פרייליכן יום טוב.

רבינו: א פרייליכן יום טוב און א פרייליכן תמיד.

ונפרדו לשלום ברוב ידידות

---

60 וזה לשונו: ע״ד חנוני שקונה איזה ימים קודם פסח הרבה משקאות חמוצים שיהי׳ לו מוכן תיכף אחר פסח למכור, בטענה שאינו רוצה לסמוך על מכירת חמץ של בית החרושת מה שהם מוכרים ג״כ אצל הרב, וכת״ה כתב לברר דשאני ביהה״ר שמוכר מה שנשאר לו, משא״כ החנוני שקונה ע״מ למכור שיהי׳ לו מוכן אחר פסח, ועפי״מ שכ׳ הישועות יעקב (סי׳ תמ״ח סק״ה), ובתשו׳ רבינו משולם איגרא (או״ח סי׳ ל״ט אות ח), ובס׳ ייטב פנים (בדרשה לשבה״ג בדיני מכירת חמ״ץ לנכרי אות י״א), וארחות חיים (סי׳ תמ״ח אות י״ב) בשם מהנה חיים (ח״ב סי׳ כ״ה) ושד״ח (חו״מ סי׳ ט אות ד), ותשו׳ ערוגת הבושם (או״ח סי׳ קי״ב), והיוצא מכל המבואר בדבריהם שהחנוני אין צודק בהנהגתו עכת״ד.

והנה אף שהשד״ח שם לא ס״ל לחלק כמש״כ כ״ת מדכתב על דברי הישוע״ק דלפי דבריו יש להחמיר אף במה שנהוג להקל, אף דמה שנהג השד״ח הי׳ ליחידים בביתם, ולפי״ז מה שסיים דיש להקל מפני הדוחק, כוונתו גם בחנוני דמיירי בו הישוע״ק, אמנם נראה מדברי השד״ח דלא פשוט כ״כ להתיר דנשאר בצ״ע.

וגם אני ידעתי מהמנהג בקהילות החרדים בחו״ל שהיו הבי״ד ממנים משגיחים על האופים שלא ישאירו שאור ושמרים על אחר פסח, ואף גם לא ע״י שטר מכירה, והחמירו בזה מאוד. עכ״ל.

מתוך שיחה אצל מסיבת לחיים
בבית הרה"ג ר' שלמה שבתי קעסטנבוים שליט"א

לרגל שמחת נישואי בתו הכלה תחי'

יום ד' פרשת בשלח תשפ"ג לפ"ק

כאשר נכנס רבינו שליט"א פגש את אביו של הגרש"ש שליט"א ה"ה הרבני הנכבד מוה"ר משה אהרן קעפטנבוים הי"ו.

רבינו: שלום עליכם ר' משה אהרן, וואס מאכסטו גוט'ס?

ר' משה אהרן הי"ו: ברוך ה', מ'האט יעצט געענדיגט א שמחה.

רבינו: מזל טוב צו די שמחה.

ואח"כ הציג הגרש"ש שליט"א את חותנו הרה"ח ר' אברהם יחזקאל גראס שליט"א

רבינו: ר' מרדכי'ס א זוהן?

הרא"י: יא.

רבינו: דער טאטע ז"ל איז געווען אין לאגער מיט זיין ברודער ר' סיני גראס.[61]

הרא"י: יא, מיט ר' ליפא שוואריץ (שו"ב ומנהל מוסדותיו הק' בירושלים עיה"ק רבות בשנים) אויך.

הגרש"ש: וואו? אין טרעזינשטאט?

רבינו: ניין, נאך פריער אין רעימסדארף אין טרעגליץ האט דאס געהייסן. אין טרעזינשטאט איז ער אנגעקומען צום סוף. א גאנץ יאר איז ער געווען דארט מיט אים און מיט ר' ליפא שוואריץ, ר' לייבוש פרענקל, און זיין ברודער ר' משה פרענקל אויך.

ושאלו רבינו: וועמענס איידעם?

הרא"י: ר' שמואל מרדכי שטערן, דעם גבעת שאול'ער רב'ם זוהן.

רבינו: רבי מענדל וואלף האט ער געהייסן ר' שמואל מרדכי'ם פאטער,[62] נעבן סיגוט איז געווען א דארף טשארדא, זיין שווער איז געווען דער טשארדער שוחט.

הרא"י: דער ליקוטי מאיר.

רבינו: יא, לקוטי מאיר און ליקוטי שם.[63]

הרא"י: פונעם טאטן מיטן זוהן.

הגרש"ש: ער ברענגט דארט אסאך זאכן פונעם קדושת יו"ט, דאכט זיך מיר אז די שטר התנאים ואירוסין פן קבלת התורה ווערט דארט געברענגט אז דער קדושת יו"ט האט עם געלייגט יו"ט שבועות,[64] אין ליקוטי מהרי"ח ווערט דאס נישט געברענגט, און ער ברענגט עם יא דארטן.

ושאל הגרש"ש: מ'וויסט איינער וואס האט געלייגט בעפאר דעם ייטב לב דעם שטר התנאים?

---

61 מעיר סאטמאר, ועי' בספר ומשה הי' רועה (חלק ב' וג') עס דערציילט אונז ר' אברהם יושע גראס הי"ו אז דער רבי פלעגט אים זאגן אז זיין פאטער פלעגט פארשאפן עסן אין לאגער פאר מרן רבינו ז"ל ווייל ער האט געארבעט אין די קאך, און ער האט אים ממש געראטעוועט דאס לעבן.

ר' סיני גראס ע"ה האט פארציילט, אז זייענדיג אין לאגער מיט מרן רבינו ז"ל האט ער געפלעגט הערן יעדן אינדערפרי איידער מען איז ארויסגעגאנגען צו דער ארבעט, ווי דער רבי זאגט דעם נוסח פון "מסירת מודעה" [שיש נוהגין לומר בערב ר"ה אחר התרת נדרים], זייענדיג גרייט על כל צרה שלא תבוא, פלעגט ער זיך מחזק זיין באמונת אומן אז די לעצטע מינוטן ואלן זיין מיט קבלת עול מלכות שמים ומתוך אמונה, זייענדיג מבטל יעדע מחשבה קלה וואס זאל נאר ח"ו ארויפקומען אין די מחשבה קעגן די הנהגת הבורא יתברך שמו. זאגענדיג אז ער וויסט נישט אויב ער וועט זיין בדעה צלולה ביז צו די לעצטע מינוטן פון זיין לעבן, דערביבער איז ער זיך מקבל מיט די מסירת מודעה.

62 ה"ה הגה"צ רבי מנחם זאב שטערן ז"ל אב"ד גבעת שאול, שהיה חתן הג"ר מאיר בנעט ז"ל מישוב טשארדא בגלילות סיגעט.

ומן הראוי להעתיק בזה מעשה פלא שסיפרה הרבנית מגבעת שאול, כי בימי ילדותה היה נפרץ אצל הבתולות ללכת עם כובע שלא היתה דעת חכמים נוחה הימנה, ואביה ז"ל לא רצה שתלך עם כובע כזה, והיא טענה שהרבה אנשים חשובים מניחים את בנותיהם ללבוש כובע זה, ואמר לה אביה הבה ניכנס אל רבינו העצי חיים וכאשר יאמר כן יקום, ואמר לה העצי חיים: אמת שהרבה אנשים חשובים מניחים לבנותיהם לחבוש כובע הלזה, אבל אם תבטיחי לי שאת לא תחבוש כובע זה, אני מבטיחך שתזכה לג' דבריסא) בעל תלמיד חכם, ב) בנים חשובים, ג) אריכות ימים. וכידוע שכל שלשת הברכות נתקיימו בה.

63 ספר ליקוטי מאיר כולל דינים ומנהגים מהגה"ח רבי מאיר בנעט ז"ל וליקוטי ש"ם מאביו הגה"ח רבי שמואל מרדכי ז"ל שו"כ בעיר טשארדא. ויש עליו הסכמה ממרן הקדוש"ט וממרן העצי חיים זי"ע שכותב בהסכמה: ומעט אשר שמתי עיני בהחיבורים הנ"ל וראיתי כי טובים השנים, וראויים המה להפיצם על פני תבל...

64 וז"ל (עניני שבועות סי' י"ד): סדר התנאים שבין ישראל לאביהם שבשמים מהה"צ המקובל רבי ישראל נאגרא תלמיד האריז"ל לקרות ביום ראשון של חג השבועות ומועיל ליראת שמים ולהצלחה, וכן נהג לקרות הה"צ מסיגעט [בעל יטב לב] זי"ע וזרעו אחריו.

רבינו: ניין, איך וויים נישט.[65]

הגרש"ש: ער ברענגט דארט אז מ'האט געליינט אין סיגוט דעם שטר תנאים ואירוסין אום יו"ט שבועות,[66]

---

65 עיין בס' מנהגי יהדות מאראקא: בליל שבועות לומדים תורה כל הלילה כבהושענא רבא, בתפילת שחרית בעת הוצאת ספר תורה קוראים את הכתובה שבין הקב"ה וכנסת ישראל לרבי ישראל נאגארא, והיא נאמרת ברוב טעם בפי השליח ציבור הנעזר על ידי הקהל במנגינת הכתובה של חתן וכלה.

66 היינו השטר תנאים שחיבר המקובל והמשורר רבי ישראל נאגארא זצ"ל מגורי האריז"ל שנולד בעיה"ק צפת ת"ו בשנת שמ"ג לאביו רבי משה נאגארא מתלמידי האריז"ל ובסוף ימיו היה ראש הרבנים בדמשק, רבי ישראל קיבל תורה אצל אביו, ורוח השירה דבק בו מימי נעוריו והיה לאחד מגדולי המשוררים בישראל, חיבר אלפי פיוטים ורבים מהם נדפסו בספרו 'זמירות ישראל' שנדפס לראשונה בצפת שנת שנ"ה, ומכל שירותיו לא נתפרסם בעיקר רק הזמר י"ה רבון עלם, ועיי' בספר שם הגדולים להחיד"א (בע' ספרים ערך זמירות ישראל) שכתב בשם רבינו האר"י ז"ל אשר שירותיו חשובות בשמים וכו'.

ועיין בס' שתי ידות (דף ק) להקדוש הר"מ די לונזאנו זצ"ל מתלמידי האריז"ל שקורא תגר על השטר תנאים שחיבר רבי ישראל הנ"ל שהתיר לעצמו לומר להשי"ת מצד כנסת ישראל או מצד כנסת ישראל להשי"ת כל מה שאיש ואשה אומרים זה לזה, עיי"ש.

אך זה ראוי לציין כי ענין השטר תנאים והכתובה שנהוג אצל רבותינו הקדושים לקרוא בחג השבועות, ואומרים שזה נתחבר על ידי רבי ישראל נאגארא ז"ל, יש מערערים ע"ז, כי בספר זמירות ישראל לרבי ישראל נאגארא נדפס 'כתובה לשבועות' לאמרו בשעת הוצאת הספר תורה, והוא מתחיל 'ידד דודי לגנו', והוא כמתכונת פיוטי ושירי רבי ישראל נאגארא, וזה נהוג לומר אצל הרבה מבני הספרדים. ובשנת תרע"ג נדפס ספר שברי לוחות, והוא ספר קדמון, והמוציא לאור הר"ר שלמה ברוך שמאהלהויזען מגיד מישרים בבודאפעסט הוסיף בו כמה הוספות, ובתוכם הביא נוסח הכתובה לרבי ישראל נאגארא המתחיל דודי ירד לגנו, וכתב בהקדמתו שמרן הייטב לב היה אומר בחג השבועות נוסח הכתובה הלזו. בשנים שלאחריהם נדפסו כמה קונטרסים עם נוסח התנאים והכתובה שיש בידינו היום, ויחסו אותו גם כן לרבי ישראל נאגארא.

אך כהיום נתגלו כמה כתבי יד עתיקים, ובהם נזכר שנוסח התנאים והכתובה שיש בידינו היום נתחבר על ידי סניגורן של ישראל הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, ונקבצו ובאו צילומים מן הכתבי יד בקונטרס "שטר אירוסין" שנדפס בחודש סיון שנת תש"פ. וכפי הנראה נעשה במשך השנים ערבובי דברים בין הכתובה של רבי ישראל נאגארא ובין הכתובה של הרה"ק מבאדיטשוב.

אך דבר זה עדיין צריך בירור במה שנדפס בספר שברי לוחות הנ"ל שהייטב לב אמר הנוסח של רבי ישראל נאגארא ז"ל המתחלת בנוסח "דודי ירד לגנו" צ"ע, כי נאמן עלינו בעל הלקוטי מאיר שהיה חסיד סיגעט והיה גר בגלילות סיגעט שהייטב לב קרא התנאים והכתובה, מנוסח שיש בידינו שהם המה מיוחסים להרה"ק מבארדיטשוב זי"ע.

אבער אויפ'ן ישמח משה ווייסט מען נישט צי ער האט געליינט דעם שטר תנאים.

רבינו: ניין. דער ייטב לב האט אפאך זאכן אליינם איינגעפירט, דער ייטב לב האט געהאט אנדערע מנהגים פונעם ישמח משה, דער ישמח משה האט נישט געדאוועט פארן עמוד, ער האט געדאוועט אין א שטוב, דער ייטב לב האט געדאוועט אין ביהמ"ד, ס'איז געווען אפאך זאכן אנדערש.

הרא"י: דער ייטב לב האט געזומען פון ראפשיץ צו פון רימנוב, ניין?

רבינו: פון רימנוב האט ער געזומען דעם נוסח התפילה, דער ייטב לב איז געפארן קיין רימנוב ווען ער איז געווען רב אין איהעל.

הגרש"ש: צום רביץ ר' הערש.

רבינו: יא, צום רביץ ר' הערש. דער ייטב לב איז דאך געווארן רב אין אוהעל נאכץ ישמח משה'ס הסתלקות,[67] און ס'איז געווען מתנגדים דארט וואם זיי האבן אים

---

67 יש לציין כי לפני פטירת מרן הישמח משה ז"ל בשנת תר"א ביקש מבני הקהילה שיקבלו את בנו לאב"ד דמתא, ואכן הציעו לו הרבנות בעיר אוהעל במקום אביו, אך הוא סירב בדבר וביקש שיקבלו את בנו האב"ד סטראפקוב ה"ה מרן הייטב לב שיכהן בעיר אוהעל, וכן כתוב בהכתב רבנות של הייטב לב [עיין בהעתק המקורי בספר הגה"ק בעל ישמח משה] שביקשו לבנו רבי אלעזר ניסן, אך הוא הציע את בנו הייטב לב במקומו.

אמנם יש לציין שהרה"ק המעגלי צדק מדעעש כתב לאחיו סדר השתלשלות הסתלקות הישמח משה וכותב אח"כ בענין הרבנות דשם, וז"ל במכתבו: ...ובאותו יום (שנסתלק הישמח משה) נתקבל הרב דק' דראביטש, אבל לא היה במוסכם רק בהכרח, ואחר תשעה באב נתקבל במוסכם כולם להרב אב"ד הרב מסטראפקאף, אמנם יען וזה ל"ג שנים בשבת נחמו דרש רבינו הקדוש זצוק"ל הדרשה ראשונה פ"ק, וזה נכדו גם כן נתקבל בזמן הזה ודרש בחריפות ומגידות, והעולם נהנים מאוד מדרשותיו, אמנם להיות כי רבים המתפרצים ורצו לבטל את המנין חסידים מחצר בית הכנסת שלא יתפלל הרב עם החסידים רק בבית הכנסת, אז אמר הרב נ"י ביום א' שבאופן זה אינו רוצה בשום אופן להיות רב פ"ק לבטל אשר יסד זקנו זצוק"ל, ואחרי שכל הקהלה גם החסידים הפצירו בו כי אם הוא לא יהיה רב כאן מי יבא אחר המלך אשר צוה רבינו הקדוש זצוק"ל ליקח מפרי בטנו, ותהיה העיר כצאן בלא רועה, וגם כ' לרימנאב וגם הרב דסאנץ הפציר בו מאוד מטעם הנ"ל, אז קבל עליו הרבנות, ומנין החסידים הוא בחצר השני, ועתה נסע הרב לבית, והנה קול רעש מהפוחזים והמוסרים שמסרו בפני הקומידאט על ה' ועל משיחו, השי"ת יהיה בעזרנו ויתמו חטאים מן הארץ, וכל האפיקורסים והמוסרים כרגע יאבדו, ויעשה עמנו נסים לטובה", עיי"ש באריכות.

געזודפט, ער האט געהאט אסאך עגמת נפש, איינם פון די זאכן איז געווען אז ער האט נישט געטארט דאוועגען פארן עמוד, איז ער געפארן אויף די הייליגע טעג קיין רימנוב, און ער האט געהערט דעם רביץ ר' הערש דאוועגען, דער רבי ר' הערש איז געווען א גרויסער בעל תפילה, און ער האט געגומען דעם נוסח התפילה פונעם רבי ר' הערש.[68]

ער איז געפארן עטליכע יאר קיין רימנוב אויף די הייליגע טעג.

א' הנוכחים: אויסער די נוסח התפילה האט ער נאך עפעס מנהגים געגומען פון רימנוב?

רבינו: שמע ישראל צו זאגן ביי שלוש סעודות ווען מ'זאגט ה' מלך האט דער ייטב לב אויך געגומען פון רימנוב,[69] ס'איז דא נאך מנהגים.

הגרש"ש: יא אין אנדערע פלעצער זאגט מען דאך נאר ה' מלך.

רבינו: אין צאנז האט מען אויך געזאגט נאר צוויי מאל ה' מלך.[70]

ס'איז אינטערעסאנט, דער ייטב לב האט געזאגט אז דער רבי ר' הערש האט געדאוונט שבת פארן עמוד פסוקי דזמרה מיט שחרית, דער רבי ר' מענדעלע האט געדאוונט שחרית און מוסף פארן עמוד יעדע וואך, אבער דער רבי ר' הערש האט נישט געדאוונט מוסף פארן עמוד, געזאגט אז ביי מוסף איז ער נישט געווען, ווייל ער האט געמוזט ארויס גיין צוגרייטן דעם טיש, ער איז דאך געווען דער משמש, איז ווען דער רבי האט געדאוונט הויכע שמונה עשרה איז ער נישט געווען אין ביהמ"ד, האט ער נישט געהערט דעם רביץ דאוועגען מוסף, ווען דעם האט דער רבי ר' הערש געדאוונט פארן עמוד נאר שחרית, אבער ער האט אנגעהויבן נשמת הויך פון אנהייב.

דער ייטב לב האט געהערט דעם רבי ר' הערש דאוועגען, און ער האט געזאגט אז ער וויל נישט אנהייבן נשמת פון גאנץ אנהייב אזוי דער רבי ר' הערש האט אנגעהויבן, ער האט אבער געזאגט ביי "עד הנה' קען ער זיך שוין נישט איינהאלטן, האט ער אנגעהויבן עד הנה.[71]

---

68 כמה ניגונים שמזמרים אצל רבותינו הק' עצי התמרים מקורם היא מהרה"ק הרבי ר' הערש מרימנוב ז"ל כדוגמת ה"אהבה רבה ניגון", הניגון שמזמרים אצל תפלת "גשם וטל", ואצל "בבואו מאדום" בסעודת רעוא דרעווין, גם כמה מנהגים קיבל מרן הייטב לב ז"ל מעבודתו של הרבי ר' הערש, כמו אמירת שמע ישראל בסעודה שלישית אשר הרבה צדיקים אמרו רק ב' פעמים ד' מלך, ורבותינו נהגו לומר גם שמע ישראל כמנהגו של הרבי ר' הערש ז"ל.

69 מענין לענין יש לציין מש"כ בס' דברי חנה, שהרה"ק מראפשיץ אמר: "מה רוצים המשכילים הרשעים, הלא אנכי אומר ה' מלך בס"ג, ואם לא יחדלו ממעשיהם של הסתה והדחה, אלך ואומר גם שמע ישראל ואז לא ישאר מהם שריד ופליט". וכעין זה מתאמרא גם בשם הרה"ק בעל דברי שמחה מצעישענוב ז"ל אשר הירבה ללחום נגד נגע הציונות, ואמר שילך ויסע מעיר לעיר לומר ה' מלך בסעודה שלישית ולהכרית בזה את כח הציונים, ואם לא יצליח בזה, יתחיל לנהוג כצדיקי בית סיגוט לומר גם שמע ישראל, והדברים עתיקים.

70 בס' דברי יחזקאל (לשבת) כתב וז"ל, בסעודה שלישית קודם שאמר ה' מלך וגו' אמר בזה"ל, מורי הק' מוהר"ר צבי הכהן זלה"ה מרימנוב אמר הטעם שאומרים ה' מלך ב' פעמים, משם דצריך להמליך השי"ת על כל האברים, ושמא לא המלכנו הבוית"ש על כל אבר ואבר בפעם ראשון, לכן אומרים שנית להמליכו על כל אבר ואבר, עכ"ד (כשאמר זאת משמו אמר אח"כ בכל כחו במסי"ע ה' מלך וגו'). ואמר עוד טעם וכו' כמו שארז"ל (ר"ה יז:) ה' ה' אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה, דכשאדם מקבל עליו מעתה שלא לחטוא עוד ועשה תשובה על העבר, יוכל לקבל עליו מחדש עול מלכות שמים, ולכן כופלין ב' פעמים לרמז שאע"פ שקלקל ח"ו אעפ"כ יכול מחדש לקבל עליו עול מלכותו ית"ש, ע"כ. ובס' אמרי שפר (דארא"ג פ' תשא) כתב, די"ל מה שנוהגין לכפול ב"פ אמירת ה' מלך, דהיינו שפעם א' אומרים בני"י מצידם שמקבלין ע"ע עול מלכותו ית', ואח"כ אומרים פעם ב', שהוא תשובת הקב"ה לישראל שיהיה להם כל מיני טובות, וכמ"ש (שמות ו, ז) אתם תהיו לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלקים, ע"ש.

ומובא בספר ספרא דשבתא (מנהגי משפחת הסופרים על שב"ק, סי' קלו), עובדא ידענא מפי הה"צ אדמו"ר מקיוויאשד שליט"א, שבעת שנתמנה למלאות מקום חותנו הרה"ק מקיוויאשד זצ"ל, נכנס למרן רביה"ק מסאטמאר זצ"ל ושאלתו בפיו, היות שבביהמ"ד של חותנו נהגו כמנהג בית דינוב שלא לומר בס"ג פסוקי ה' מלך, אמנם כיון שהוא נכד לבית צאנז אשר שם נהגו לאמרו, נפשו בשאלתו אם מותר לשנות בביהמ"ד של חותנו, והשיב לו רביה"ק דהוספה אינו נקרא שינוי, ע"כ.

71 ונעתיק מה שכתוב בזמירות ברך משה בקונטרס בצל תומר (פרק ט"ו מדור דמתה לתמר אות ט') הנה היו צדיקים שהתפללו בשבת לפני התיבה תפלת שחרית, והיו צדיקים שהתפללו לפני התיבה תפלת מוסף, ובכתב הרבנות שניתן למרן הייטב לב מאת קהילת אוהעל לאחר הסתלקותו של מרן הישמח משה, ששם התנו עמו כמה תנאים להגביל דרכו בקודש להתנהג בחסידות, שלא יתפלל במנין מיוחד, ושלא יתפלל בנוסח ספרד, באחד מן הסעיפים נכתב לאמר "הרב דארף בפני העמוד קיין מוסף דאוועגען". ובספר אוצרות ייטב לב (עמוד תקיז) הביא מפנקס הקהילה שנרשם שם שלא קיים הייטב לב התנאים שהתנו עמו, ובתוך הדברים נכתב "התפלל גם במוסף במנינו המיוחד, עבד עבודת הבורא בלתי סדר אשכנז", ומכל זה משמע שהיתה דרכו של הייטב לב מקדם להתפלל תפלת מוסף לפני התיבה. ויתכן ששינה דרכו בזה לאחר שהסתופף בצל קדשו של הרה"ק רבי צבי הירש

הגרש"ש: היסט דאם אז פון דארט איז געבליבן דער מנהג אהנצוהייבן ביי עד הנה.

א' הנוכחים: תקיעת שופר האט דער ישמח משה יא געבלאזן?

רבינו: ניין, דער ישמח משה האט סיי נישט געבלאזן קיין שופר, און סיי ער האט נישט געדאוועט פארן עמוד.

הרא"י: מ'זעהט דאך אזוי פון די דרשות אז ער האט נישט געבלאזן אליינם.

רבינו: יא, מ'זעהט ווי ער רעדט אזוי דברי כיבושין צו דעם בעל תוקע.[72]

א' הנוכחים: ר' פינחס סאמאטור,[73] כ'מיין אז איז געווען בעל תוקע, ניין?

רבינו: אפשר איין יאר איז ער געווען בעל תוקע.[74]

מרימנוב זי"ע שהיה נוהג להתפלל לפני התיבה תפלת שחרית ולא תפלת מוסף, כאשר מתואר בספר תולדותיו 'מבשר טוב' עיי"ש.

וסיפר רבינו, מנהג הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב ז"ל היה להתחיל לפני התיבה מתחילת נשמת, כאשר תיאר בארוכה איש אמונו בספר מבשר טוב (פרק ט) וזה לשונו: אחר כך אמרו הקהל נשמת כל חי, והוא ישב בקדשו על הכסא, תפוש במחשבותיו הקדושות, עד תום כל הקהל מלומר, וגמרו עד על כסא רם ונשא, אז כארי התנשא מכסאו וכשאון הים בשוא גליו, הרעיש לבב כל השומעים את קולו בקולות מים רבים, ואמר נשמת כל חי, פעם ישורר ופעם ינגן עד גמירא, עכ"ל. ואמר מרן הייטב לב, שאין הוא מחזיק בנפשו כמדריגת הרבי ר' הירש להתחיל מתחילת נשמת לפני התיבה, אבל כאשר מגיע ל'עד הנה', עצור במילין לא יוכל ואין בכוחו להתאפק בנפשו מלהתחיל ולומר בקול רם עד הנה עזרונו רחמיך.

72 וולש"ק (בתוכחת חיים לר"ה אות ז): ...והנה בחרנו שני אנשים מובחרים, אחד להריע בקול תרועת מלחמות נגד הצר הצורר אותנו, ואחד להביא דורון למלכינו, ועל ידי אלו שני הנבחרים כלנו מצפים ומקוים ומיחלים לישועה על ידי אחד המיוחד הנצחון של אויבינו, ועל ידי השני הריצוי ופיוס של מלכינו, הלא המה התוקע בקול תרועה, והמתפלל ומבקש ומתחנן בעדנו ובעד קהלו בהם תמכנו יתידותינו, על כן אתם הנבחרים מבחורי ה' חזקו ואמצו והיו לאנשים, רק תחזקו כל בדק הלוחם מלחמת ה' יחזק כלי זינו וייתקנו, ואם העלה ח"ו איזה חלודה להחצו בחמין, הלא אין זה כי אם רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם (ישעיה א טז), אמנם אין צדיק בארץ כו' ומרגיש באיזה חטא הוא החלודה והמחיצה המפסקת בינינו לבין אבינו שבשמים צריך לרחצו בחמין תיקף, הוא דמעות בת העין, ולצחצחו...

73 רבי פנחס היה חסיד ועתיר נכסין שהתגורר בכפר סאמאטור סמוך לעיר אוהעל, ועיי' בס' רבינו הקדוש מראצפערט (עמ' תל"ד) שהמהרש"א מראצפערט סיפר שמכר לו א' מהי"ב חלות של אביו הק' מצאנז ונעשה עמו נס ופלא, עיי"ש באריכות.

74 ויש להעתיק מה שסיפר מרן רבינו שליט"א בהזדמנות אחרת כדלהלן: "אין די אוהעלער געגנט דארט וואקסט טרויבן, ווי באקאנט, און די פרנסה פון אסאך אידן אין אונגארן איז געווען מ'האט געהאנדלט מיט וויין, מ'האט געמאכט וויין, מ'האט פארקויפט וויין, מ'האט ארום געטראגן וויין, אלעס האט זיך געדרייט ארום וויין, דאס איז געווען דער מקור פון די פרנסה, אין אוהעל איז געווען א איד מ'האט אים גערופן ר' פנחס סאמעטער, אזוי האט מען אים גערופן ווייל ער איז געווען פון א שטעטל 'סאמעטער' נעבן אוהעל, פון דארטן איז ער געקומען, דער ישמח משה האט מכבד געווען דעם ר' פנחס ער זאל זיין בעל תוקע, און ער האט אים גערופן אז ער וויל מיט אים אדורך גיין די ענינים פון תקיעת שופר, די כוונות, די טעמים וכדו', איז ער געקומען, און דער ישמח משה האט געזעהן אויף אים אז ער איז עפעס נערווועז, ער איז נישט רוהיג, האט ער אים געפרעגט וואס גייט פאר כ'זעה אז דו ביזט נערווועז, האט ער געזאגט, אז אין אלול - ווער ס'וויסט אלול איז דער זמן פון די לעיז [בצירת ענבים] - יעצט איז דער זמן וואס מ'לעזט די טרויבן, ער האט געהאט אפגעקויפט אסאך טרויבן, און ער האט אויסגעפרעסט און געמאכט דערפון וויין, ער דארף האבן עמיצער זאל עס קויפן, ער דארף האבן א קונה, ער האט נישט קיין קונה, און ער האט אסאך וויין זיך אנגעגרייט, איז ער נערווועז דערפון, האט דער ישמח משה געזאגט, נו ווען דעם דארף מען זיין נערווועז?

דעם אנדערן טאג איז אנגעקומען עפעס א גוי, און האט געפרעגט ווער ס'האט צו פארקויפן וויין, מ'פלעגט צו קומען פון די פרעמד, פלעגן צו קומען סוחרים זיכ צו קויפן וויין, איז אנגעקומען אזא גוי'שער סוחר, און ער האט געזאגט אז ער וויל קאסטן, און ער האט טועם געווען און געזאגט אז ס'איז זייער גוט, בקיצור ער קויפט אפ פון אים די גאנצע וויין, און ער האט געגעבן געלט, נאר א גרויסן סכום, און ער וועט קומען שפעטער מיט א צייט אפאר חדשים וועט ער עס קומען אפנעמען, שוין, איז ער געווען רוהיג, אז ער האט פארקויפט, ער האט א גוטן קונה.

עס איז אדורך געגאנגען דער זמן, און קיינער איז נישט געקומען אפנעמען, ער האט געווארט נאך א וואך און נאך א וואך, עס קומט נישט קיינער, איז ער געגאנגען צוריק צום ישמח משה, ער האט פארקויפט פאר א גרויסן סכום געלט דעם וויין, און יענער איז עס נאכנישט געקומען אפנעמען דאס וויין, האט אים דער ישמח משה געזאגט, קענסט עס גיין פארקויפן אויפן מארק, כ'האב געזעהן אז דו ביזסט נערווועז האב איך געקלערט אז דו קענסט נישט מיטהאלטן די הכנות צו די הייליגע טעג, האב איך געמוזט שיקן עפעס איינעם ווי א מלאך ער זאל עס אפקויפן כדי דו זאלסט זיין רוהיג".

ומדי דברי בו יש להעתיק מה שסיפר מרן רבינו ז"ל תחת אחד השיחים ביום כ"ח תמוז, ענין פלא שהי' אצל ר' פנחס מסאמאטער ז"ל, שהי' במרתף שלו חבית אחת עם יין משובח מאוד, וגמר בדעתו שמחבית זו ימלא בקבוקים קטנים, ובכל שבת ושבת יקח לעצמו ממנו וגם יתן בקבוק אחד למרן הישמח משה ז"ל שיקדש עליו, וכן עשה זמן רב. בשבוע שבה נסתלק מרן הישמח משה ז"ל הלך ר' פנחס להמרתף ליקח עוד בקבוק אחד כדרכו, בחשבו שעדיין יש לו שם יין לכמה וכמה בקבוקים, אבל נתפעל מאוד שלא מצא אף בקבוק אחד, וחשב בדעתו איך אפשר שנפסק היין בפתע פתאום, עד שראה שלפי חשבון גודל החבית הרי זה פליאה איך היי' לו יין עד עכשיו, שהרי החבית היא קטנה מהכיל כל כך הרבה יין, ואז הבין שבדרך הטבע באמת כבר הי' נפסק

*

הגרש"ש: כ'האב געזעהן נאך א נקודה וואס מ'האט געדעדט דא וועגן עולה זיין שישי, וועז עם איז געקומען צו די ד' פרשיות איז אויך געווען א חילוק, איך רעד צווישן ייטב לב מיטן עצי חיים.

רבינו: דער עצי חיים האט עולה געווען שישי, אפילו אין די ד' פרשיות, און מן הסתם האט דער קדושת יו"ט אויך אזוי עולה געווען, ווייל דער זייד"ע (מרן העצי חיים ז"ל) האט נישט גארנישט משנה געווען פון זיין טאטן.[75]

הגרש"ש: אבער כ'זעה אין ליקוטי מהרי"ח ברענגט ער אז דער ייטב לב האט יא עולה געווען מפטיר.[76]

רבינו: דער קדושת יו"ט האט משנה געווען אסאך זאכן פונעם ייטב לב.

א' הנוכחים: דער רבי ז"ל האט אויך עולה געווען מפטיר.

רבינו: יא יא, דאס איז פון צאנז, ס'איז א צאנזער מנהג, דער ייטב לב האט אויך עולה געווען אבער ער האט דאס לכאורה געטוהן אלס צאנז.

*

הגרש"ש: ס'איז דא נאך אן אינטערסאנטע זאך וואס כ'האב געזעהן אינעם נייעם זמירות וואס איז ארויסגעקומען,[77] אז ס'איז געווען וועז מ'האט געדארפט מוסיף זיין הוספות ביי א שמחה וכדו', האט דער עצי חיים אייביג עולה געווען די לעצטע עליה, די לעצטע הוספה, אזוי שטייט אין זמירות ברך משה.

ר' משה אהרן: דער טאטע ז"ל (רבינו הברך משה ז"ל) האט מיר אמאל געזאגט, אז אין סיגוט איז דאס געווען די שענסטע עליה די הוספה פאר אחרון, אזוי האט ער געזאגט.

רבינו: די הוספה פאר אחרון, דאס איז פון שינאווע, דארט איז אזוי געווען.[78]

דער פעטער ז"ל האט אמאל געגעבן פאר א איד אן עלי' די לעצטע הוספה, און נאכדעם האט ער אים געזאגט אז אין שינאווע איז דאס געווען די שענסטע עליה, האט ער געזאגט, אזוי?! לאמיר זעהן מ'זאל דאס געבן פאר איינעם פון די רבנים.....

הגרש"ש: ווייל זיי טענה"ץ אז דער שינאווער רב האט דאס געגומען פונעם חמדת ישראל סידור,[79] דארטן שרייבט ר'

היין מזמן רב, רק כל זמן שהישמח משה ז"ל חי נעשה בו נס, וכעת אחרי הסתלקותו של הישמח משה נפסק היין, ויהי לפלא.

75 ונעתיק ממה שכתוב בזמירות ברך משה (בצל תומר פרק ט"ו ס"י) בשבתות של ד' פרשיות, בק"ק סיגעט עלה לשישי כבכל שבת, ואמר שכן נהג אביו מרן העצי חיים, ובק"ק סאטמאר עלה למפטיר, כמנהג דודו מרן הדברי יואל.

ושם במדור אעלה בתמר (אות יז) בשיחה מאת רבינו הדברי יואל זי"ע (שנקלט על טעיפ מיום כ"ט שבט תשכ"ה) בו תיאר סדר הסתלקות אביו מרן הקדושת יו"ט זי"ע, מספר שם בתוך הדברים, כי ביום שבת קודש משפטים שקלים שנת תרס"ד, יום אחד לפני הסתלקותו, הורע מצבו מאד והיה קשה לו הנשימה והתפלל בביתו, וכשהגיע לקריאת התורה בעליית שישי, נסתפק אם יקראוהו או לא, ואחר כך אמר אעלה עוד לתורה אך הפעם, והתחילו קריאת שישי בפרשה זו בפסוק הנה אנכי שולח לפניך מלאך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכינותי, וראו בזה רמז על הסתלקותו לחיי העולם הבא, עכ"ד. ומכאן נראה שגם רבינו הקדושת יו"ט היה עולה לשישי בשבת שקלים.

76 עיי' בס' אליהו רבה (סי' תרפ"ה ס"ק כ"א, בשל"ה דף ר"פ) כתב שאף ד' פרשיות הן דרבנן יש ליזהר בהן יותר מפרשיות של כל השנה, ובס' מעשה רב השלם (ס"ק קל"ג) דבארבע פרשיות עולה למפטיר ופ' זכור קורא בעצמו הפרשה בתורה.

ובס' ליקוטי מהרי"ח (מביאו מס' שערי החמים) וכן כתב שנהג עצמו אדמו"ר הגה"ק בעל ייטב לב זצלה"ה, וכן נוהגים כהיום בהרבה קהילות שהאדמו"ר או הרב או שאר אדם חשוב עולה למפטיר.

77 ה"ה ספר זמירות לשב"ק החדש עם פירוש ברך משה, ולצידו קונטרס 'בצל תומר' שכולל מנהגי רבותינו הק' לבית סיגוט זי"ע, שי"ל בשנה שעעל"ט שנת תשפ"ב לפ"ק

78 עיי' במשנה ברורה (סימן קל"ה ס"ק ל"ו, וסימן רפ"ב ס"ק י"ח) כתב בשם פוסקים שאחרון חשוב מכולם שהוא המסיים יעו"ש, וכ"כ באליה רבה (סימן קל"ה) יעו"ש, אמנם בכה"ח (סימן קל"ה ס"ק י"ט וסימן קל"ו סק"ד) כתב בשם ספר הכוונות שבסדר מדרגת העולים השביעי גרוע מכולם, ע"ש.

79 ה"ה סידור חמדת ישראל שחיבר המקובל האלהי רבי שמואל ב"ר חיים וויטאל (בסדר קריאת התורה דף צא) לאחר שהאריך במעלת עליית 'ששי' שהוא גדול ומעולה מכל השבעה העולים בשבת, כתב בזה הלשון: אמר שמואל, תינח ביום שבת שאין עולין לספר תורה אלא שבעה גברי בלבד, אבל במקום שעושין הוספות ועולין יותר משבעה גברי, אז מספקא לי בשישי, אם הוא שישי לעולים לספר תורה אף על פי שיעלו עוד אחריו הרבה עולים, או אם הוא הסמוך למשלים, אף על פי שבמנין העולים הוא שמיני או עשירי, ויש צדדים לכאן ולכאן, אבל מה שנלע"ד שיותר טוב הוא לעלות סמוך למשלים, עיי"ש בסודן של דברים. וידוע שהסידור 'חמדת ישראל' היה מונח בכתב יד רבות בשנים, ונתגלגל לידי הרה"ק בעל דברי יחזקאל משינאווע ומסר אותו לידי הרה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש להדפיסו, ובודאי נובעים דברי הרה"ק משינאווע בענין ההוספה האחרונה מסידור זה. והחיד"א במחזיק ברכה (או"ח סימן רפ"ב אות ה) הביא דבריו אלו מכת"י, ומכריע דהעיקר הוא השישי הראשון, עיי"ש.

חיים וויטאל ז״ל, ער האט א ספק צי די שישי איז די חשוב׳ע עליה, צי די הוספה איז חשובער.[80]

*

הגרש״ש: בנוגע שבת שירה, די וואך, ס׳איז געווען דער מנהג אז מ׳האט געגעבן צו עסן פאר די עופות?

רבינו: ביים טאטן ז״ל האב איך דאס קיינמאל נישט געזעהן.

כ׳וועל דיר זאגן ס׳איז היינט דא אסאך מנהגים וואס מ׳האט אמאל נישט געוואוסט, מ׳האט נישט געוואוסט פון קיין פרשת המן ג׳ בשלח,[81] מ׳האט נישט געוואוסט פון אזא זאך, ביז נישט לאנג אפאר יאר צוריק האט מען דאס נישט געוואוסט. היינט איז עס ממש געווארן ווי עשרת הדברות, ס׳איז געפערליך... און אויב האט איינער פארגעסן צו זאגן.....

ועיי׳ בס׳ חמשה מאמרות - מונקאטש (דף קכ״ז) ששמע מהרה״ק משינאווע שאמר בשם הרה״ק מראפשיץ שהגיד שמיום שהיה צדיק א׳ בעולם (אין רצוני לפרט שמו מפני הכבוד) מאז והלאה הותר להחזיק הספר ׳חמדת הימים׳ כי הצדיק הנזכר היה גלגול נשמתו, ובגודל עבודתו תיקן במה שנכשל המחבר, ע״ש.

80 כעי״ז מובא גם עיין בשער הכוונות (דרושי קריאת ספר תורה דרוש ב) שכתב שם הגאון רבי שמואל ויטאל בהג״ה וז״ל: מספקא לי ביום שיש התונה שעולים בספר תורה יותר מז׳, אם יותר טוב לעלות ששי למנין, או יותר טוב שיעלה סמוך למשלים, אע״פ שהוא יותר מו׳ וז׳, ונלע״ד שיותר טוב הוא לעלות סמוך למשלים, לפי שהסמוך והמשלים צריכין לקרות בדבר חדש בספר תורה, משא״כ בעולים באמצע שחוזר כל אחד וקורא מה שקרא חבירו, וא״כ אינו נקרא ששי אלא הסמוך לשביעי כנלע״ד עכ״ל.

81 בטוש״ע (או״ח סי׳ א) כתב ״טוב לומר פרשת המן בכל יום״, והפרישה מביא בשם הירושלמי דברכות שכל האומר פרשת המן בכל יום מובטח שלא יתמעטו מזונותיו, עיי״ש.ובשבט מוסר כ׳ לאומרו בכל יום שנים מקרא ואחד תרגום, אבל לאו דוקא ביום ג׳ בשלח.

וידוע מה שכתב הגה״ק המראה יחזקאל ז״ל בספרו מנחם ציון שהרה״ק הרבי ר׳ מנחם מענדל מרימנוב זי״ע דרש כ״ב שנה בפרשת המן בכדי להשפיע פרנסה לבני ישראל.

אולם ראוי לציין שבספר ״ילקוט מנחם״ מביא בשם הרה״ק רבי שלום מסטראפקוב ז״ל שהיה רגיל לומר בשם הרה״ק רבי מנחם מענדל מרימנוב ז״ל שסגולה גדולה לפרנסה לומר ״פרשת המן״ שנים מקרא ואחד תרגום ביום ג׳ פרשת בשלח. וכן בס׳ נפלאים מעשיך (ח״א) מביא בשם הגה״צ מפאיע הי״ד ששמע סגולה זו מהרה״ק מסטראפקוב בשם הרמ״מ מרימנוב זי״ע. אבל בדרך כלל לא הי׳ נהוג ענין זה בין הציבור הרחב.

ר׳ משה אהרן: גרויסע סעודות צו געבן אין בתי מדרשים ביי יארצייטן האט מען יא געוואוסט?

רבינו: ביי רבי׳ם האבן דיקינדער אדער די תלמידים געמאכט א סעודה, א פשוטע סעודה, נישט ווי היינט..... ביי בעלי בתים האט מען בכלל נישט געמאכט קיין יארצייט סעודה ברבים.

הרא״י: וועגן עולה זיין זאת חנוכה, אלץ א סגולה האט מען יא געוואוסט?

א׳ הנוכחים: עס טוט זיך א גרויסע געקויפעכט׳ס אויף די עלי׳ה, מ׳צאלט שווערע געלטער.

רבינו: דאס קען זיין ווייל מ׳ליינט נשיא לבני מנשה, און מנש״ה איז בגימטריא פרנס״ה.[82]

א׳ הנוכחים: איינער האט אנדעקט עפעס א ספר, אויב ס׳איז דא אזא ספר, וואו דארט שטייט אז ווען מ׳איז עולה די עליה וואס מ׳לייענט זאת חנוכת המזבח דעם גאנצן חשבון פון די הקרבת הנשיאים, איז עס א מורא׳דיגע סגולה.

פאר״ץ שמש איז עס זיכער א סגולה לפרנסה....

רבינו: איך האב פארשטאנען אז דאס איז פאר דעם, ווייל ס׳איז דאך נשיא לבני מנשה, און מנש״ה איז בגימטריא פרנס״ה, און פארדעם זוכט מען די עלי׳ה.

הרא״י: אמאל האט מען נישט געוואוסט דאס.

רבינו: ניין, בכלל נישט, ס׳איז נישט געווען די זאכן קיינמאל. ס׳איז נישט געווען די אלע סגולות.

א׳ הנוכחים: איינער האט מיר אמאל גיזאגט אז ער האט געפרעגט דעם רבי׳ן דער ברך משה אויף די סגולה, האט ער גיזאגט אז ס׳איז נאר ביז אכטע, אויב מ׳איז עולה ביז אכט אזייגער...., נאך אכטע וויסט ער נישט צו ס׳איז נאך א סגולה....

רבינו: יא, דער טאטע ז״ל איז געווען א פונקטליכער, און ער פלעגט דאוונען זייער צייטלעך. ס׳האט אין געאהרט דאס דאוונען שפעט.[83]

---

82 עיין בס׳ אמרי יוסף (פרשת נח) בשם הרה״ק העט״צ מוידיטשוב שמביא רמזים עפ״י סוד, וכן עיין בספה״ק אוהב ישראל (פר׳ נשא) שמבאר באריכה שמנשה היה מסיעע לאביו לכלכל ולפרנס, ע״ש.

83 ידוע ומפורסם שרביה״ק בעל ברך משה זי״ע בכל ימות החול דקדק מאד להתפלל תפלת שחרית בזמן מוקדם קודם סוף זמן תפלה, ואף אמר שהוא מקפיד לקרות קריאת שמע עם התפילין עכ״פ קודם סוף זמן קריאת שמע המאוחר.

דאם איז אויך איינם פון די זאכן וואם ס׳איז אמאל נישט געווען.....

הגרש״ש: אבער דאם צו געבן עסן פאר די עופות איז דאך יא א נושא וואם ווערט דערמאנט אין שולחן ערוך, און איך זעה אז דאם איז אויך נישט געווען קיין עסק צו טוהן.

רבינו: קודם קיינער האט נישט געהאט קיין עופות אין שטוב.

הגרש״ש: אלץ די צוואה פון רבי יהודה החסיד?

רבינו: ווייל מ׳האט נישט געהאט, ווער האט געהאט עופות אין שטוב?

א׳ הנוכחים: הינדעלעך האט מען געהאט.

רבינו: הינדלעך יא, און הינדלעך האט מען געגעבן צו עסן במילא, נישט נאר שבת שירה, פאר די הינדלעך האט מען געדארפט געבן יעדן טאג צו עסן, ווער האט געהאט עופות?.

הגרש״ש: פון דעם רעדט שוין דער מגן אברהם, ער רעדט שוין פון דעם פראבלעם וועגן שבת.

רבינו: יא, וועגן שבת, ער רעדט דארט אין [מג״א סימן] שכ״ד (סק״ו) וועגן אין מזונותיו עליו, מ׳רעדט דאך אום שבת שירה.[84]

א׳ הנוכחים: מ׳קען פרייטאג.

רבינו: ס׳איז נישט געווען.

אין קרית יואל איז געווען א איד ר׳ ישראל דוד וויים, האט ער גזאגט א ווערטל, מ׳האט געפרעגט צי אינדרהיים האט מען געגעסן מצה מיט פוטער פסח, צי מ׳האט געשמירט פוטער אויף די מצה, זאגט ער, מ׳האט נישט געהאט קיין פוטער...

א׳ הנוכחים: ס׳איז טאקע נישט געווען די גאנצע שאלה. אבער וואו ס׳איז געווען האט מען געשמירט פוטער?

רבינו: עם ווענדט זיך וואו, בקיצור, אזוי האט ער גזאגט, מ׳האט נישט געהאט קיין פוטער...

הגרש״ש: אבער ס׳איז געווען א גרויסער חילוק צווישן צאנז און סיגוט לגבי די קפידות פון געבראקם.

רבינו: יא, אין צאנז האט מען מקיל געווען. אין סיגוט האט מען מער מחמיר געווען.[85]

אין צאנז האט מען געבראקט אין מי פירות, אין מילעך. מ׳האט דאך געהאט א קוה, האט מען אויסגעווישט די כלי ס׳זאל נישט זיין קיין משהו וואסער, מ׳האט געגומען א זויבערע כלי און מ׳האט געמאלקן, און אין דעם האט מען איינגעבראקט.

ר׳ משה אהרן: פאר קינדער, צי פאר יעדן?

בשנת תשמ״ה נתפרסם קול קורא בענין ״זמן תפלה״ מגדולי הדור ובראשם רבינו ז״ל, ובתוך הדברים כתבו ״מכאן אזהרה רבה לאורייתא ותוכחה מגולה לאלו המאחרין זמן תפלה שהם עושין שלא כדין המבואר בש״ס ופוסקים והשו״ע ואין שום היתר בעולם לעבור בזדון זמן תפלה, ואיש לרעהו יאמר חזק ולאחיו אמץ״. ובדרשותיו ברבים דיבר רבינו כמה פעמים בחריפות אודות המאחרים להתפלל אחר סוף זמן תפלה ותולים עצמם באילן גדול שרבינו הדברי יואל היה מתפלל מאוחר, ואמר ששמע ממנו כמה פעמים שהוא אנוס ואין ללמוד הימנו. וכמה פעמים סיפר ברבים שההכנו שלו לנקיית הגוף לפני התפילה עלה לו במסירת נפש כשבא לעיר סיגוט על היארצייט של מרן הקדושת יו״ט ז״ל והביה״כ הי׳ בחצר והוא שהה שם זמן רב בימים הקרים מאוד, ומי פתי יסור הנה להדמות אליו.

ואלו דברי רבינו בספרו ברך משה לל״ג בעומר (מאמר הוד שבהוד אות יג), ״צריך להזהיר גדולים על הקטנים לשמור לעשות ולקיים דינא דגמרא ופסק השולחן ערוך לקרות קריאת שמע בזמנה ולהתפלל תפלת שחרית בזמנה, ואם כי מנהג חסידים ואנשי מעשה לעסוק בהכנה דרבה קודם התפלה, כאשר הנהיגו רבותינו הקדושים תלמידי הבעש״ט זי״ע להקפיד על טבילה במקוה בכל יום, ולדקדק ביותר על גוף נקי לתפילין ולתפלה, מכל מקום חלילה שתהא על חשבון זמן קריאת שמע וזמן תפלה, וכל איש ירא ה׳ הנוהג במילי דחסידי צריך לקום בבוקר השכם להכין עצמו לתפלה בנקיות וטהרה בעוד מועד, ומה גם לקבוע שיעורין כסדרן בלימוד התורה קודם התפלה כדרכן של אבותינו ורבותינו, ויקבע זמן תפלתו בשעה מוקדמת כדת וכדין. ומן הנכון לדקדק לכתחילה להתפלל בזמן מוקדם באופן שיוכל לקרות קריאת שמע עם התפילין קודם סוף זמן קריאת שמע, כדינא דגמרא (ברכות יד:) שכל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, והגם שכתבו האחרונים (שו״ת בית יצחק או״ח סימן י״ג בשם החוזה מלובלין זי״ע) ליישב מנהג העולם שקורין קריאת שמע בבוקר בלא תפילין, מכל מקום מהיות טוב ראוי ונכון לקבוע זמן תפלה באופן שיוכל לקרות קריאת שמע עם התפילין קודם זמנה, ועל כל פנים שלא לאחר סוף זמן תפלה״, עיי״ש המשך דבריו.

ומנאמני רבינו ז״ל שמענו שחוץ ממה שהצטער אותו צדיק על מה שמחרין להתפלל, הי׳ כואב לו אשר רוב מהמתפללים בשעה מאוחרת עוסקים קודם התפילה בענינים שאסור לעשות לפני התפלה.

---

84 עיי שם בלשון המג״א שכתב, וז״ל: יש נוהגין לתת חטין בשבת שירה לפני העופות ואינו נכון שהרי אין מזונתן עליך

85 עיי בס׳ אור ישרים (עמ׳ ל״ג) אחד שאל מהרה״ק ר״מ מלעכאוויטש בפסח כאשר יש לו פרה חולבת ויחלבו אותה בכלי יבש, אם רשאי לבשל החלב עם מצה כתושה, כי מי פירות הוא לענין שרויה, ויען לו בדבר אשר החמירו רבותינו הקדושים אין לנו לחפש קולות בדבריהם.

ועיי׳ בהגדת עבודת ישראל (עמ׳ רפג בשם ס׳ שארית ברוך) שהמגיד מקאזניץ נהג שפעם אחת בתוך חג הפסח היה מטביל חתיכת מצה ברוטב רותח, ואמר שעושה זה למען להראות אשר געבראקט שרויהן אינו חלילה חמץ, ואמר שהוא בקי בשיעור חליטה וסומך עליה.

רבינו: פאר יעדן.

אין די זופ האט מען נישט געבראקט ווייל ס׳האט וואסער, אבער אין די מילעך, אז מ׳האט אכטונג געגעבן אז ס׳זאל נישט זיין א טראפ וואסער האט מען אין צאנז געבראקט.[86]

אין צאנז האט מען מקיל געווען אין דעם, אין די איי מיט צוויבל האט מען איינגעבראקט כאטש ס׳איז געווען שמאלץ, אין צאנז און אין שינאווע.[87]

---

86 עיי׳ בשערי תשובה (סי׳ ת״ס ס״ק י בא״ד) שא״צ להחמיר לטבל בתוך יין שהוא מי פירות וכו׳, ומכל מקום קמח מצה אפויה לעשות מיני טיגון בשומן לבד שקורין הרעמזלין, ודאי דשרי דשומן ודאי מי פירות הוא, כמבואר בסי׳ תס״ב. [ולא הי׳ נותנים בה מים], עי״ש, אמנם ידוע שכהיום נותנים מים ברוב משקאות של פירות וכדו׳, ולכן המנהג להחמיר בזה..

ובשו״ע הרב (בתשובות שבסופ סי׳ ו) כ׳ ובמי פירות פשיטא דאין להחמיר כלל כל הפסח, והרה״ק הרש״ב מליבאוויטש ז״ל אכל מצה עם יין או חלב שלא היה בו חשש תערובת מים, ועיי׳ בס׳ ׳חוקים להורותם׳ מהרה״ג רי״מ פרידמאן שליט״א דומ״ץ קהלתינו פה בני ברק, שהאריך לבאר שיטות המחמירים בשרויה במי פירות, ולגבי המנהג לאכול שרויה באחרון של פסח.

ועיין בספר סמא דחיי כתב (סימן יג סעיף ו) יש אנשי מעשה שמחמירים על עצמן שאין אוכלים מצה שרויה או מבושלת במים בפסח, משום שחוששין שנשאר מעט קמח שלא נילוש ויתחמץ ע״י השרוייה או הבישול, אבל לעשות מיני טיגון עם שומן או שאר מי פירות אין לחוש. ולפע״ד נראה דמאן דמחמיר אפי׳ במי פירות בבישול בפסח או שרויה לא משתבש, לפמ״ש במשבצות (סי׳ תנג סק״ב ובא״א סק״ו) שמתרץ דברי עולת שבת המובא במג״א (סי׳ תנח ובח״י שם) דמאן דמחמיר לאפות המצות קודם פסח אין לבשלם ג״כ בפסח, ושם כתב דגם המהרי״ל סובר כן דחזור וניער ויהב טעם מחדש בפסח, ואפי׳ לחשש שמא נשאר קמח ג״כ יש מקום להחמיר לפמ״ש במשבצות (ס״ס תס״ו אות א) די״ל דנתעורר כח המים שבמצה ועם מי פירות ממהר להחמיץ, ולפמ״ש האר״י ז״ל מובא בתשובת הרב (סי׳ ו) להחמיר כל החומרות בפסח, ע״כ הנוהג כן תבוא עליו ברכה, עכ״ד.

<u>אך מן החובה לציין שכהיום כולם מחמירים לא לשרות בחלב ומי פירות ויין כי הכל מעורב במים.</u>

87 עיי׳ בהגש״פ עטרת יהושע (אות פ״א) סיפר כי הרה״ק בעל דברי חיים מצאנז וללה״ה היה אוכל מאכל הבצים והבצלים בשבת עם המצה, ולא חשש בזה משום מצה שרויה, אך אמר כי אביו הרה״ק מהוניאר וק״ז הרה״ק מנאסויד וללה״ה אף שידעו ממנהגו של הרה״ק מצאנז לא הקילו בזה לעצמם.

ובהערות למטה כתוב שאולי טעמו של הרה״ק מצאנז להקל בזה יתכן עפי״מ שכתב בשערי תשובה (סי׳ ת״ס) וז״ל: ועכ״פ נראה דאף המחמיר מהאי טעמא, אין צריך להחמיר שלא לטבל מצה אפויה במים או במשקה אם נותן מיד לתוך פיו דפשיטא דאין בזה שיעור להחמיץ כלל

אין סיגוט איז געווען זייער הארב, מען האט נישט געלאזט לייגן קיין מצה אויפן טיש, ס׳איז נישט געווען קיין מצה טאש פאר יעדן ווי היינט, ס׳איז געווען צוויי טישטיכער, און מ׳האט געהאלטן אונטערן ערשטן טישטוך די מצה.

ר׳ משה אהרן: דער רבי דער ברך משה איז דאך געווען א שטיק צייט ביי רבי שלום אליעזר׳ל, און דא איז ער געווען אין סיגוט, איז ווי אזוי האט ער זיך מסדר געווען מיט די חומרות?

רבינו: ניין, מ׳האט נישט געבראקט.[88]

הרא״י: דער רבי ז״ל (בעל דברי יואל) האט בכלל נישט געגעסן קיין מצה אינמיטן די סעודה.

רבינו: ניין, נאר צו די כזית מצה, און ער האט אזוי אפגעשאקלט די ברעקלעך אויף פארענט פון זיך, נאכן עסן

עכ״ד. ואף שהמנהג הוא להחמיר גם בזה, מ״מ במאכל הביצים והבצלים שבאכילתו עם מצה אין חשש מצה שרויה במים אלא במי פירות שלדעת השו״ע הרב אין להחמיר בזה, א״כ בצירוף זה שנתן מיד לתוך פיו לא חשש לזה.

ואגב, עיין בס׳ מרא דשמעתתא (אות קצ״ד) בענין מצה שרויה סיפר לי עוד מה ששמע מזקינו הרה״ק מנאסויד זיע״א עובדא דהוי אצל מרן הק׳ מצאנז זיע״א שנפלה פעם מצה לתוך מרק חם במטבח, ונעשה מזה רעש גדול שלא ידעו מה לעשות, ושאל הדברי חיים לסיבת הרעש, והשיבו לו שנפלה מצה לתוך המרק, ואמר הדברי חיים בלשון קדשו: ״חמין זה חמין, אבל האם מצה זה חמץ, אתמהה״. וציוה להביא לו המרק ואכל אותה. והוסיף רבינו זיע״א ואמר לי, שאינו יודע אם היה שם ס׳ בתוך המרק נגד המצה או לא.

88 מן הענין להעתיק מה שכתוב בהגדה ברך משה (בצל תומד פרק ל״ד ס״ח), אמר רבינו כי בבית סיגעט הקפידו שלא להשרות המצה אף במי פירות, כמו כן הקפידו שלא לאכול המאכל ביצים ובצלים עם המצה. וסיפר רבינו כי לאחר שנתייתם מאביו ומאמו נסע על חג הפסח לבית זקינו הרה״ק רבי שלום אליעזר מראצפערט ז״ל, והתפלא לראות כי בבית צאנז אין מקפידים כל כך שיהיו המצות מכוסים בעת הסעודה, וכן הקילו להשרות המצה במי פירות לחוד, וכן אכלו המאכל ביצים ובצלים ושומן עם המצה, והוא היה רגיל מבית אביו בסיגעט להקפיד על כך ביותר.

ופעם בשיח סוד עם כמה רבנים דיברו מזה, ושאלו את רבינו מה טעם לא הקפיד מרן הדברי חיים מצאנז על כך, ואמר רבינו כי יתכן מפני שמרן הדברי חיים היה מהבב ומחשיב עד מאד את גדולי אשכנז כמו הנודע ביהודה והחתם סופר, ובהיות שהם אכלו שרויה בפסח, לכן לכבודם לא רצה להחמיר כל כך, כדי לגלות דעת שאין זה חמץ אלא חומרא בעלמא. [בשו״ת דברי חיים (ח״ב אה״ע סימן מ״א) ׳פוק חזי בין תקיפי קדמאי הנודע ביהודה ז״ל שידוע תוקפו בהלכה וכי לא נצחו כמעט אדם מעולם׳, עוד כתב (ח״ב או״ח סימן ח) ׳אינני ח״ו כחולק על מרן רשכבה״ג החתם סופר ז״ל כי אינני בקי בשיחת חולין דיליה׳].

דעם כזית, און נאכדעם האט ער מער נישט געגעסן קיין מצה ביי די סעודה.

הרא"י: ער האט געקוקט אויפן זייגער ס'זאל זיין א שיעור בכדי אכילת פרס, און אזוי האט ער געמאסטן דעם כזית מצה.

אויף דעם האט דאך אויך דער ייטב לב משנה געווען, דער ישמח משה האט דאך נישט געגעסן קיין מצה פסח נאר ביים סדר נאכט.[89]

רבינו: יא, דער ייטב לב האט משנה געווען, ער האט יא געגעסן מצות גאנץ פסח.

אבער כ'האב געהערט פונעם טאטן ז"ל ער האט געזאגט אז נישט יעדעם יאר האט דער ייטב לב געגעסן מצה, כ'האב אים גיפרעגט וואם הייסט נישט יעדעם יאר? האט ער געזאגט, ס'האט זיך געוואנדן ווי אזוי ס'איז אים געפעלן די מצות.

איך האב קיינמאל נישט פארשטאנען וואם הייסט ווי אזוי ס'איז אים געפעלן די מצות, כ'פארשטיי היינט אז דאם מיינט ווי אזוי די ווייץ איז געווען.[90]

הרא"י: דער ליסקער רב האט נישט געגעסן.

רבינו: יא, דער ליסקער רב האט טאקע נישט געגעסן.[91]

---

89 מנהגו של מרן הישמח משה זי"ע היה שלא היה אוכל כלל מצות בחג הפסח כי אם הכויתים בשני לילות הראשונות.

ובס' שולחן נגד צוררי וכן בס' בישישים חכמה מובא מעשה שהיה הרה"ק ר' משה יוסף מאוהעל (בן מרן הייטב לב) שהתנהג כמנהג זקינו הישמח משה זי"ע שלא אכל מצה כל ימי הפסח, ובהיותו בבית חותנו הרה"ק ר' דוד מקשאנוב זי"ע ג"כ נהג חומרא זו, ונסע לזקינו הק' מצאנז זי"ע, ובעת שישב אצל שולחן זקינו בצאנז הביט הרה"ק בסוף הסעודה ואמר שהרב מאוהעל יברך ברכת המזון, וכששמע זאת הרה"ק ר' משה יוסף ריץ ליטול ידיו ואכל מצה ובירך. וביו"ט האחרון אמר הה"ק מצאנז עוד הפעם שהרב מאוהעל יברך, וכבר לא הי' לו פנאי ליטול ידיו, וכך נתוודע הרה"ק מצאנז שהוא מחמיר על עצמו ואינו אוכל מצה בכל ימי החג, פתח הרה"ק ואמר: שמע כל ז' ימים אכילת מצה בפסח רשות, אמור לי "רשות של תורה אצלך דבר קטן וקל" ואמר לו שיבטל מנהגו הקדום, וקיבל עליו לנהוג כן.

וזה נוסח המכתב שכתב לנכד הישמח משה הרה"צ ר' ירוחם ט"ב זצ"ל מטארני שיפסיק מלנהוג כן, וז"ל (נדפס בתשובות החדשות בש"ת דברי חיים):

ב"ה יום ג', ח' ניסן תרכ"א לפ"ק, צאנז.

שוי"ר לידידי הרבני החסיד ירא"ב שלשלת היוחסין הנגיד המפורסם ש"ב מו"ה ירוחם נ"י.

מכתבו הגיענו, ובנידון מנהגו שלא לאכול מצות ושום תבשיל בחג המצות, הנה לא נכון הדבר כך בזמנינו שהדור חלש, ויש מכך ביטול שמחת יו"ט, ולכך אל יעשה כן, רק להתיר לו תיקף, ויעיין בשערי תשובה שזקני הח"ץ ז"ל גזרו עליו חכמי זמנו שלא לשאוף טאבא"ק ביו"ט, והתירו לו שלא לבטל עונג יו"ט, מכש"כ שלא לאכול ביו"ט דבר שהוא צער גדול שצריך התרת נדר, בודאי מהוייב להתיר לו, והשם הטוב ישמרהו ממשהו חמץ.

והיה שלום וברכה בנפש ידידו ש"ב מחו', ע"כ.

ובספר נימוקי אורח חיים (סי' תע"ה) יצא חוצץ בחריפות נגד מנהג החסידים שלא אכלו מצות כל ימי הפסח, וטענו שמבטלים בכך מצות סעודת יו"ט, ועיי"ש בדבריו כמה טעמים, ועי' בספר מקדש ישראל (פסח סי' תע"ה) משמי' דמרן רביה"ק שלא היה ניח"ל דברי הנימוקי האו"ח החריפים בזה, עיי"ש.

ויש לציין מה שכתב בזה בספר שלחן מלכים (על הלכות תפילין, להגדיין המפורסם הגאון רבי משה צבי לאנדא ז"ל מקליניוואַרדיין, עמוד שנה) שדן בכל טענותיו של הגה"ק ממונקאטש ז"ל, והשיב עליהם באריכות גדול, ובא"ד כתב וז"ל, באמת היו הרבה קדושי עליונים, הישמח משה, ורבי מאיר מפרעמישלאן, והאך פרי תבואה ותלמידיו רבי הירצקא מראצפערט, ודודי האפטי ארץ, ואמן ביתו מוה"ר ישעי' מקרעסטיר, והרב מאדע שמרן הד"ח קראו רב אדא בר אהבה, ועוד הרבה גדולים וצדיקים, שאם שאפו מצות באזהרה ושמירה יתירה, אף על פי כן לא אכלו מצה כל ימי הפסח, חוץ מהכזיתים שאכלו אצל הסדר, וטעמם ונימוקם יען דהנזהר ממשהו חמץ מובטח לו שלא יחטא כל השנה ומן הנמנע לאדם שיזהר כראוי, לבד מהכזיתים מצה אשר הקב"ה שולח מלאכים הממונים על השמירה, כמ"ש האור לשמים (פר' צו)

ובספרי האחרונים דנו אם יש מצוה באכילת מצוה כל שבעה, דבגמ' (פסחים קכ.) דרשו דששת ימים רשות, ורק בליל ראשון הוא חובה מדכתיב בערב תאכלו מצות, וכן נפסק בשו"ע (סי' תע"ה ס"י) שאין חיוב אכילת מצה אלא בליל הראשון בלבד. אבל בשאר הימים אם אינו רוצה לאכול מצה הרשות בידו, ועי' במג"א שם מה שדן מצות אכילה בשבת ויו"ט, ועי' בדרך פיקודיך (מי"י, חלק הדיבור) בזה.

אמנם החזקוני (פ' בא י"ב ח) כתב שאכילת מצה בשאר הימים הוא מצוה דרשות, והובא דבריו בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קצ"א) ועיי"ש שכתב שבחידושיו עשה סמוכין לדבריו, וכ"כ באבן עזרא (משפטים), וכן הוא דעת הגר"א (במעשה רב סי' קפ"ה) שכל שבעה הימים הוא מצוה, וחז"ל לא קראו רשות רק נגד ליל ראשון שהוא חובה.

אמנם ממנהג כל הצדיקים הנ"ל שלא אכלו מצה כל ימי הפסח אין ראיה דס"ל שאין מצוה דרשות כל שבעה, שהרי מה שלא אכלו היה מחמת גודל זהירותם מחשש משהו חמץ שבוודאי דוחה מצוה דרשות.

90 בשנים שלא ירדו גשמים עליהם כ"כ ולא הי' ביניהם מצומחות ומבוקעות וכדו'. ועיין בספר מלחמת מצוה (דף נ:) שמרן הייטב לב לא היה שבע רצון מן החטים שגדלו במדינת אונגארן, והשתדל להביא חטים דוקא מגאליציא, ששם לא נמצא שומים ובצלים בהחטים, עיי"ש.

91 ומן הראוי להעתיק מכתב מהרה"ק מליסקא שנדפס בס' דרכי הישר והטוב וז"ל:

א׳ הנוכחים: סוף ימיו האט דאך דער ישמח משה יא געגעסן מצה גאנץ פסח?

רבינו: אבער דער ליסקא רב האט אעפ״כ נישט געגעסן.[92]

מיין זיידע פון מיין מאמע׳ס זייט נאך וועמען איך היים (הגה״ק רבי אהרן טייטלבוים ז״ל אבד״ק וואלאוון) האט אויך נישט געגעסן קיין מצות גאנץ פסח.

הגרש״ש: אויך אלץ דעם ישמח משה?

רבינו: יא, ער איז דאך געווען אן אייניקל פון רבי שמואל גארליצער,[93] און ער האט געזאגט אז רבי שמואל האט נישט געגעסן, ווייל דער ישמח משה האט נישט געגעסן,

---

שוכט״ס לכבוד ידיד ה׳ וידי״נ ה״ה הרב המאוה״ג המפורסם בקש״ת מו״ה עמרם ישי נ״י ויהל אב״ד סערענטש יע״א.

הנה אני שולח למעלתו נ״י את החטים של שמורה אשר היה לו אצלי, והנה מה ששאל מעכ״ת בענין הנהגת אכילת מצה, הנה הרב הגאון מאוהעל [הישמח משה] זצ״ל ידעתי בבירור גמור שלא אכל מצה רק בב׳ לילות של החג כזיתים כפי המבואר בשו״ע או״ח, והרב הגאון מאונגוואר [מהר״ם א״ש] זצ״ל הוא אכל גם בשבת ויו״ט, לפי שרצה לקיים סעודת שבת ויו״ט בפת, הגם שמסתמא גם זה לא אכל רק לצאת ידי חובתו ולא יותר, ע״כ מזה כל החוצה לבחור יבחר, אם לנהוג כפי שנהג הרב הצדיק מאוהעל או כפי הרב הצדיק מאונגוואר, אבל שלא לאכול בחול המועד בוודאי הוא ראוי ונכון לנהוג כן, כן נראה לדעתי הקלושה, עכ״ל.

ועיי״ש בס׳ שולחן מלכים (שם) מה שמביא בשם מו״ח כ״ק הגה״צ רבי נפתלי שרייבער זצ״ל שסיפר שרבו האך פרי תבואה היה משתדל לזכות הרבים בגדר ומדה טובה הלזו, ופעם אחת בהיותו בבית רבו האך פרי תבואה, היה שם אחד שרבו הזהירו על חילול שבת וסיבב רבו אל מו״ח, ואמר בזה הלשון כשבא אלי אחד מגליל העווטש, הנני מזהירו על חילול שבת, וכשבא אלי אחד מגלילות אלו הנני מזהירו על שעטנז, וכשבא אלי איש כמעלת כבודו, הנני מבקש ממנו שלא יאכל מצה כל ימי הפסח, ומאז פסק כ״ק מו״ח זצ״ל לאכול, ואחר כך כשהיה כ״ק מו״ח תוך י״ב חודש על אביו, שאל עצת רבו אם יברך טל לפני התיבה ביום א׳ דפסח כחזקתו, והשיב לו אם אינו אוכל מצה בפסח, יברך טל כחזקתו, ע״כ.

92 בס׳ תהלה למשה (שם) מובא שבשנותיו האחרונים שינה הישמח משה מנהגו, והתחילו לאכול מצה בכל ימי החג. ועי׳ בזמירות דברי יואל מה שסיפר מרן רבינו הק׳ בעל דברי יואל זי״ע שכאשר שאלו את הרה״ק מליסקא ז״ל למה הוא נוהג לא לאכול מאחר שרבו הישמח משה שינה מנהגו בסוף ימיו, והשיב שמה שראה בעצמו הוא נוהג אחריו, ולא מה שהוא שומע מאחרים ולא ראה במו עיניו.

93 הגה״ק רבי אהרן טייטלבוים ז״ל בנו של הגה״ק רבי ישראל יעקב יוקל טייטלבוים ז״ל אבד״ק וואלאוון, בנו של הגה״ק רבי שמואל טייטלבוים ז״ל אבד״ק גארליץ, בנו של הגה״ק רבי אלעזר ניסן ז״ל אבד״ק דראהביטש, בן מרן הגה״ק הישמח משה ז״ל.

כ׳זעה אז די זייט, די קינדער פון רבי שמואל גארליצער האבן מער מחמיר געווען, זיי האבן נישט געגעסן, מיין מאמע׳ס טאטע האט נישט געגעסן קיין מצה.

הרא״י: דער ליסקער רב האט דאך צוגעזאגט ברכות פאר ווער ס׳וועט נישט עסן.

רבינו: יא יא, מיין זיידע האט טאקע נישט געגעסן נאר די כזיתים.

הגרש״ש: די ווייץ פון דערהיים ווער האט דען געגעסן נאר שמירה משעת קצירה, ממש נאר יחידי סגולה.

רבינו: ס׳איז געווען זייער שווער, שמירה משעת קצירה, ווי אזוי מ׳האט דאס געשניטן, און ווי אזוי מ׳האט דאס אוועק געלייגט.

הגרש״ש: אויף חדש און ישן איז געווען א עסק?

רבינו: דאס האט מען נישט מקפיד געווען. ס׳קען אויך זיין וועגן וועגן וועראמיג, מ׳האט מורא געהאט וועגן וועגן. מ׳האט נישט געוואלט אננעמען די חומרא, מ׳האט זיך פארלאזט אויפן ב״ח כידוע, ווייל מ׳האט מורא געהאט אז ס׳וועט זיין וועריס.

הגרש״ש: היינט קען מען דאך שוין אוועק לייגן.

רבינו: יא, היינט איז א אנדערע וועלט, היינט איז דאך דא קאָאָלער׳ס. אבער מ׳טרעפט היינט אויך וועריס אין מעהל, אז עס שטייט אין געשעפט וועלט דאס וועריס׳דיג.

מ׳טרעפט נישט היינט אזוי אין קיין פירות, זעלטן מ׳זאל טרעפן׳אפילו אין קארשן, אינדערהיים האט מען זומער נישט געגעסן קיין קארשן, נאר גאנץ פריה אנהויב זומער. אין אנדערע פירות אויך.

אינטערעסאנט, היינט איז דא אין טרויבן וועריס.

הגרש״ש: אויף קארשן רעדט שוין דער חתם סופר אין די תשובות וועגן דעם, צי ס׳איז יא דא וועריס צי ס׳איז נישט דא וועריס, ער מוטשעט זיך מיט דעם.[94]

רבינו: יא, ס׳איז געווען א פראבלעם אמאל, ס׳איז היינט אנדערש, היינט שפריצט מען אביסל, מ׳מאכט פעולות דא צוריק האלטן.

א׳ הנוכחים: ס׳קען זיין אז היינט איז דא א פארגרעסערונג גלאז ממילא זעהט מען מער, וועגן דעם

---

94 עיין בשו״ת חת״ס החדש (סי׳ ס״ט את ד) דכתב לגבי חשש תולעים בפירות יבשים דמותי ליתן הפירות האלו במים חותחים מאד בכדי שאם יהיה עוד תולע בתוכו יהיה נימוח, ואין זה כמבטל איסור לכתחילה.

האט מען אמאל נישט געזעהן קיין ווערים? לכאורה איז אמאל אויך געווען נאר מ׳האט נישט געווואוסט.

הרא״י: פארקערט, אמאל איז געווען מער ווערים.

רבינו: מ׳האט אבער נישט געווואוסט אמאל אז אין די טרויבן קען זיין ווערים.

א׳ הנוכחים: ס׳איז נישט אין די טרויבן, ס׳איז אין די געהענגליך.

רבינו: יא, ארום די טרויבן, ביים שפיין.

אין די בערי״ם איז דא היינט ווערים, סטראבערי״ם. אינדערהיים האט מען יא געווואוסט, אין עצי חיים איז דא א תשובה אויף דעם (יו״ד סי׳ ח׳), עם האט געהייסן מאלעני״ם, בלובערי״ם האט געהייסן מאלעני״ם, איז דא דארט א תשובה וועגן מאלעני״ם, אז מ׳מאכט א סירופ, און ס׳איז נישט שייך אז מ׳צומאלט נישט די ווערים, דאם איז א תשובה אין עצי חיים.

*

הגרש״ש: מ׳האמיר דאך א חתן דא, כ׳האב געהערט נאכזאגן אז ביי א חתן האט דער רבי ז״ל געהאלטן אז אפילו זוממער וועז די חופה איז פריער, גייט מען נאך מעת לעת ווען עס קומט צו תחנון, קוקט מען יא אויף שיטת הרמב״ם אז מ׳דארף יא האבן זיבן מעת לעת?

רבינו: מקיל צו זיין?

הגרש״ש: לגבי תחנון. אז ס׳איז געווען די חופה לאמיר זאגן דינסטאג פארנאכט״ס אכט אזייגער, און ס׳איז געווארן נאכט ארום ניין אזייגער, איז דעם קומענדיגן דינסטאג אפילו כלפי שבע ברכות קען מען שוין נישט זאגן, ווייל מאנטאג איז דער זיבעטער טאג, אבער כלפי תחנון זאל מען נישט זאגן אפילו דינסטאג אויך נישט, ווייל ס׳איז נאכנישט אדורך קיין זיבן טאג מעת לעת. לויט די שיטה אז מ׳רעכנט מעת לעת, איינער האט מיר דאם אמאל נאכגעזאגט, כ׳וויים נישט צי מ׳קען זיך פארלאזן כלפי תחנון אויף דעם.

רבינו: אז ער האט געזאגט אז מ׳קען זיך פארלאזן מקיל צו זיין?

יא... אויף תחנון האט מען זיך פארלאזט אויף גרעסערע קולות.[95]

א׳ הנוכחים: אינעם יום החופה וועז די חופה איז נאך מערים, זאגט מען שוין נישט קיין תחנון.

רבינו: קען מען טאקע נישט נאר אויב ס׳איז בייטאג.[96]

---

95 הנה בשערי תשובה (או״ח סי׳ קל״א סק״ה) הביא מחלוקת אחרונים אם לענין תחנון מחשבים ז׳ ימי המשתה מעת לעת או לא, דהיינו שאם נכנס לחופה ביום א׳ קודם השקיעה אין אומרים תחנון עד יום א׳ שאחריו באותה השעה שנכנס לחופה, דדעת הגינת וורדים והמחזיק ברכה שלענין תחנון מחשבים ז׳ ימי המשתה מעת לעת, ואף שלענין אמירת ז׳ ברכות אין מחשבים מעת לעת, היינו משום דספק ברכות להקל אך לענין תחנון שומעין לדברי המיקל, ודעת הכנסי״י דאף לענין תחנון אין מחשבים מעת לעת.

ועיי׳ במשנ״ב (סקכ״ו) כתב שמחשבים הז׳ ימים מעל״ע, ואפי׳ אם יום ז׳ הוא יום ח׳ של החופה אם מתפללין קודם שהיה החופה כגון אם היה החופה מעט קודם לערב יום א׳ אין אומרים תחנון עד יום א׳ הבא מעט קודם לערב.

מיהו בערוה״ש (בסעי׳ י״ז) כתב: ודע דשבעה ימים של חתן אינו במעל״ע ושעה לשעה, וכיון שעברו ז׳ ימי המשתה אף שהחופה היתה לעת ערב מ״מ אומרים בשמיני בבוקר תחנון.

וכ״כ בספר החיים להגר״ש קלוגער (סי׳ קל״א ס״ד) דכמו שלא נשמע מעולם שיברכו ז״ב ביום ח׳ אף שהוא מעל״ע כך אינו פוטר מנפ״א, והוסיף דאם לא יאמרו תחנון יבואו לטעות גם לברך ז׳ ברכות, ולכן נכון דיש לומר תחנון ביום ח׳, עייש״ד באורך.

ובעיקר טענתו שכ׳ דכמו דלגבי ז׳ ברכות לא אמרינן שיברך ביום השמיני, כן ה״ה לתחנון, יעוי׳ בזה בשערי תשובה (אות ה׳) שהאריך קצת בזה ושם הביא לדברי המחז״ב בק״א שכתב דלענין נפילת אפים שפיר נהגו שלא לומר תחנון, ולענין ז׳ ברכות צריך להתיישב, וכמ״ש בברכ״י משום מהר״י מולכו דאם יש ספק אם נופלים ע״פ לא יפלו מספק ע״ש ע״כ, ועי׳ בפסק״ת שהביא שכן כתבו כל האחרונים ודלא כערוה״ש.

ועיין בספר יפה ללב (או״ח קל״א סק״ב) שכתב דאף להסוברים דאין אומרים תחנון ביום שמיני עד השעה שנכנס לחופה, היינו דווקא אם החתן עדיין הולך במלבושי כבוד דשבת ויו״ט ועצור ממלאכה, ואז משתתפים הציבור עם שמחתו, ולכבודו אין אומרים תחנון, אבל אם כבר הולך בבגדי חול, וכל שכן אם עוסק כבר במלאכה, בזה אין הציבור חייב בכבוד חתן יותר ממנו, ואז אומרים תחנון כרגיל.

96 בספר הבית בהבנותו (פ״ה ס״ד) מסופר שפעם אחת התפלל במנין רבינו הדברי יואל זצ״ל חתן ביום חופתו, והבעל תפלה דלג על אמירת תחנון ואמר קדיש, ולשאלת רבינו השיב כי חתן ביום חופתו מתפלל עמנו, ואמר רבינו הלא החתן צריך לומר היום תחנון גדול (ויידו הגדול על הטא), ואנו נפטור עצמינו מתחנון בשביל החתן, אתמהה. ושאל רבינו אם החופה בעוד יום, וכשהשיבו שהחופה בלילה אמר תחנון.

ועיין במגן אברהם סימן קל״א מזה, ובשערי תשובה סימן קל״א בשם הפרי חדש והרדב״ז דיש לומר תחנון אף אם החופה מבעוד יום. ובברכי יוסף הכריע שרק באותה תפילה הסמוך לחופה לא יאמר תחנון ולא בתפילות שקודם לזה, וכן המנהג בארץ הציב, ועיין בשלחן העזר סימן ו׳, שכן נוהגין במד׳ יונתינו, ואם החופה בלילה גם לשאר הפוסקים יש לומר תחנון ביום, עיי״ש.

א׳ הנוכחים: אז די חופה איז ביינאכט איז עס נישט קיין יום החופה? ס׳איז טייטש אז ער פאסט נישט אינעם יום החופה?

רבינו: ס׳איז יא יום החופה, פאר אים איז עס יום החופה, אבער ס׳איז נישט יו״ט שלו?.

פארוואס זאגט מען נישט קיין תחנון? ווייל ס׳איז זיין יו״ט, און ווען די חופה איז ביינאכט איז אינדערפרי נאכנישט קיין יו״ט שלו?.[97]

הגרש״ש: כ׳האב געזעהן איינער האט מעורר געווען אז כלפי אן עליה, אינעם יום החופה דארף מען דאך עולה זיין, און טאמער די חתונה איז געווען מיטוואך ביינאכט דארף ער דאנערשטאג עולה זיין ווייל דאנערשטאג איז די יום החופה.

רבינו: פתם אזוי אין שולחן ערוך שטייט אויך אז טאמער איז דא א חתן דארף ער עולה זיין, נישט נאר ביי א יום החופה. ווייל ס׳איז יו״ט שלו.[98]

אינטערסאנט, דער מהרי״ל זאגט אז ביי א ברית דארף דער סנדק עולה זיין. דער סנדק איז מער חיוב ווי יעדן, ווייל ער איז סנדק, איז עם זיין יו״ט, ער איז מקטיר קטורת (כ״כ הרמ״א סי׳ רס״ח סי״א בשם המהרי״ל).

דער זיידע ז״ל (מרן העציי חיים) איז געגאנגען מיט א שטריימל.

ר׳ משה אהרן: ווען ער איז געווען סנדק?

רבינו: יא, ביי יעדע סנדקאות.

הרא״י: ער איז געווען סנדק ביי מיין שווער און ער איז געגאנגען מיט א שטריימל.

דער רבי ז״ל איז אויך געגאנגען מיט א שטריימל.

רבינו: יא, אינדערהיים פאר די קריג איז ער אויך געגאנגען מיט א שטריימל ביי יעדן ברית וואס ער איז געווען סנדק, דאהי שוין נישט.

דער זיידע ז״ל איז געווען סנדק ביי אייער שווער?

הרא״י: יא, מיין שווער איז דאך געבוירן געווארן אין טשארדא, און דער זיידע איז געווען סנדק.

הגרש״ש: און א גאנצן טאג נאכדעם איז ער געגאנגען מיט א שטריימל?

רבינו: ניין, נישט א גאנצן טאג, נאר ביז נאכ׳ן ברית.

הרא״י: כ׳מיין אז דער רבי ז״ל איז יא געגאנגן א גאנצן טאג אינעם שטריימל ווען ער איז געווען סנדק.

רבינו: ניין, ער איז אויך נישט געגאנגן א גאנצן טאג, נאר צום ברית.

א׳ הנוכחים: ווען מ׳זאגט נישט קיין תחנון פאר א יארצייט אדער אן אנדערע סיבה, איז ׳תפילה לדוד׳ פארץ יום זאגט מען יא?

רבינו: עם וועגדט זיך, דער כלל איז אזוי, טאמער איז די הלכה דארף מען צו זאגן תחנון, דעמאלטם דארף מען יא צו זאגן תפילה לדוד.[99]

א׳ הנוכחים: הייסט עס אז פריטאג דארף מען זאגן ׳תפילה לדוד׳.

רבינו: אויף פרייטאג איז שוין דא א פרי מגדים.....[100]

97

כ״כ השפנה״ג ובאר היטב (סי׳ קל״א סקי״ד) בשם התה״ד (סי׳ ס), וישועות יעקב שם, והגם שהברכ״י (סק״ה) כתב שלכאורה אינו נקרא עדיין יום החופה שהוא יום אחר, מ״מ אצל לשון בנ״א נקרא יום החופה ואצל החתן נחשב אותו היום כיו״ט, שהרי א״א תחנון, וראה במג״א (סקי״ב) שכתב במדינות אלו נוהגים שלא יכנס החתן לבהכ״נ יום יומים כדי שיוכלו הקהל לומר תחנון עיי״ש.

איברא המעיין בתה״ד שם מוכה שהחופה הי׳ ביום שכתב כשהחופה הי׳ ביום הששי אחר המנחה דאין אומרים תחנון בשחרית, וא״א דוקא כשהחופה ביום אבל כשהחופה הוא בלילה אולי יש לומר תחנון, מ״מ י״ל דזיל בתר טעמיה, דעיקר הטעם דאין אומרים תחנון כמ״ש הלבוש (ס״ד) דאין אומרים תחנון כל אותו היום של החופה דכולה יומא יום שמחה הוא, וכ״כ שו״ע הרב (ס״ה) מפני שיו״ט שלו הוא עיי״ש, ומכיון שאצל בנ״א נקרא כל אותו היום יום החופה אתי שפיר המנהג שאין אומרים תחנון וכן מנהג בעלוא.

98

כ״כ הלבוש והמג״א (סוסי׳ רפ״ב) ושערי אפרים (שער ב׳ ס״ב).

99

עיי׳ בס׳ שולחן הטהור (קל״ב ג): יזהר לומר תפלה לדוד בכוונה גדולה ולא יבטל אמירתו אלא בר״ח וחנוכה ופורים חול המועד וכיוצא וכו׳, אבל ביומים שאין אומרים תחנון משום מנהגים לא יבטל כי הוא תפלה יקרה ומסוגל לכמה ענינים טובים ולדחות גזירות רעות עכ״ל . ומקור המנהג כבר איתא בטור (סי׳ קלג).

100

לתועלת הקוראים נציג כאן מה שמסופר בס׳ שלשלת הזהב (לתולדות משפחת ליפשיץ בריהל עמ׳ רכ״ד) וכך מובא שם: כידוע היה הגאון ר׳ איסור זלמן מעלצר זצ״ל (בעל אבן האזל) מעריץ ביותר את אותם עובדי ה׳ מופלגים ביראה מתפללי בשכונת בתי ראנד, כידוע ומפורסם שהתפללו שם יהודים משכמם ומעלה וכדוגמת שלושת הצדיקים המופלאים ר׳ חיים הערש אייזנבאך ר׳ מרדכי הערש שמערלער ור׳ ברוך יצחק פריינד זי״ע, ובשנותיו האחרונות אף קבע את מקום תפילתו בביהמ״ד זה, וכן כאשר היה חתנו ר׳ אהרן קוטלער מגיע לביקור בארה״ק והתאכסן בבית חותנו, היה מתלוה אל חותנו ומתפלל יחד עמו בביהמ״ד דבתי ראנד.

ביום ששי א׳ כאשר ר׳ איסר זלמן וחתנו ר׳ אהרן התפללו שחרית שם בביהמ״ד, ניגש כש״ץ אברך מחסידי זידיטשוב, וכמנהג זידיטשוב שאין אומרים תחנון ביום ו׳ בשחרית דילג הוא על אמירת תחנון. לאחר התפילה פנה ר׳ אהרן לש״ץ ותמה בפניו מהיכן המקור למנהג זה

הררא"י: זיי זאגן נאך פון רבי'ן אז דער רבי ז"ל האט געזאגט אוודאי דארף מען זאגן 'תפילה לדוד', אפילו מ'זאגט נישט קיין תחנון.

א' הנוכחים: למעשה א טאג וואם מ'זאגט נישט קיין תחנון זאגט מען דאך נישט קיין תפילה לדוד.

הייסט עס, דאם איז נאר אין די הלכה, אבער ביי רבי'ש זאכן נישט.

הגרש"ש: אונז האבן מיר דא אין ביהמ"ד אלעמאל וויכוחים אז ווען ס'איז דא א ברית אין די אנדערע בתי מדרשים פון די קהלה, צי מ'זאל יא זאגן תחנון אדער מ'זאל נישט זאגן תחנון.

רבינו: אין קרית יואל זאגט מען נישט.[101]

א' הנוכחים: פארוואם? ווייל ס'איז געווען אמאל א קליין שטעטל?

רבינו: ניין, אזוי איז געווען אינדערהיים.

הררא"י: זיי ברענגען דאך אז אין קראקא האט מען נישט געזאגט, ווען ס'איז געווען א ברית אין שטאט, האט מען אין גאנץ קראקא נישט געזאגט (הובא בדרכי משה או"ח סי' קל"א).

רבינו: אין סיגוט איז אויך אזוי געווען.

א' הנוכחים: אין ישיבה הייסט דער רבי אויך נישט זאגן?

רבינו: ניין, אין גאנץ קרית יואל נישט, אין די ישיבה אויך נישט.

א' הנוכחים: דעמאלטס דארף דער חתן מדריך אויסלערנען די חתנים פון די ישיבה אז מ'דארף זאגן תחנון..., ווייל אין די ישיבה וויסן זיי נישט פון קיין תחנון ווי גרוים דאם יאר איז...

הגרש"ש: הייסט דאם, אז אין די קהלה איז דא א ברית זאגט מען נישט קיין תחנון אין די גאנצע קהלה.

רבינו: יא, אזוי איז געווען אין סיגוט אויך, ווען ס'איז געווען א ברית האט מען אין די גאנצע שטאט נישט געזאגט קיין תחנון.

הררא"י: דער רבי האט זיך כמה פעמים אויסגעדרוקט אז דאם וואם ער איז מקפיד קענן נישט זאגן תחנון איז נאר ווען א יארצייט,[102] ר' חיים אלטער בראך ז"ל ער איז דאך

שאינו מוזכר בשו"ע, ואדרבה מכך שלא נזכר בשו"ע בין הימים הפטורים מתחנון ג"כ יום ו', א"כ נראה שהדין שדוקא יש כן לומר.

קם הגה"ח ר' יעקב פריינד הנ"ל ואמר, דהנה בפמ"ג (סי' קל"א משב"ז סק"י) מבואר לגבי הדין דהתן ביום חופתו אין אומרים תחנון בביהכ"נ, והקשה ע"ז הפמ"ג דע"פ דין זה יוצא דכשיש ביום מסוים שמחה שמגבירה את יום זה כיום טוב, ועדיין לא חלה השמחה אלא שתגיע במשך היום כגון בחתן זה שכעת בשחרית אינו עדיין בגדר יו"ט ורק לפנות ערב כשיערכו את החופה אז תחול השמחה, ומ"מ אנו קובעים דהשמחה נגררת על פני כל היום, ואף מתחילתו, ועל כן א"א תחנון אף בשחרית, ע"ש. ולפי זה הקשה הפמ"ג דא"כ מידי יום שישי כיון שקיימות המצוה של תוספת שבת דצריך להוסיף מחול על הקודש בזמן שהוא עדיין וודאי יום, א"כ במהלך היום שישי יארע מאורע של שמחה דהיינו שב"ק שתחול עוד במהלך שעותיו של יום שישי עצמו, א"כ מן הראוי ג"כ לדלג על אמירת תחנון מידי יום ו' בשחרית, והפמ"ג נשאר בצ"ע על קושיה זו.

וסיים ר' יעקב פריינד ואמר, קבלה היא בידינו ממרן בעל דברי חיים זיע"א שצ"ע של הפמ"ג הוא פסק הלכה למעשה, כי ברוב עוונותינותו לא כתב הפרמ"ג הרבה פעמים את חידושו בפסק הלכה, ורק הציגם כמסתפק בהם, נענה ר' אהרן ואמר והרי זה אינו דמיון כלל חתן לתוספת שבת, שהרי חתן שחל היום יום חופתו, אם כן ביום זה עצמו יתקיים מאורע של שמחה, ומובנת הסברא שגם בשחרית נחשב כבר לתחילת השמחה, ויש לדלג על התחנון, אבל בתוספת שבת אין ביאור הדברים דביום שישי חל מאורע של שמחה, אלא תוספת שבת ענינה שאת שעה השקיעה החותמת את יום ו' וממנה מתחיל היום הבא שהוא שבת אנו מקדימים, וא"כ זמן מה קודם לכן הפסיק יום ו' ונכנס שבת, וא"כ כל זמן שהיה יום ו' עדיין לא התרחש בו שום מאורע של שמחה, ואח"כ כשקבלנו את השבת א"כ כבר התחילה שבת עצמה, ואין לזה שייכות ליום ו'.

נענה ר' יעקב ואמר, והלא מדברי הפמ"ג שלא התייחס לחילוק זה בין חתן ותוספת שבת, אלא הציג את הדברים כקשורים זה בזה, והבין דיסוד הדין של תוספת שבת אינו שמעכשיו הפסיק יום ו' והתחיל שבת, אלא שבתוך יום ו' עצמו יש שעה מסוימת שהיא קדושה בקדושת תוספת שבת.

לשמע דברים אלו הגיב ר' אהרן בתנועה של ביטול, ראה זאת חותנו ר' איסר זלמן והעיר לו על כך: וואם ווילסטו, ער זאגט דאך גוט!.

---

101 כ"כ בשו"ע (סימן קל"א סעיף ד') נהגו שלא ליפול על פניהם לא בבית האבל ולא בבית החתן ולא בבית הכנסת ביום מילה, ומנהג קדמון כשהיה ברית לא אמרו תחנון בכל העיר, ומקורו במנהגים של מהר"א טירנוי ז"ל שמביא כן בדיני מילה שמצא כתוב ב'מנהגי דורא' היכא דיש מילה בבית הכנסת אין אומרים תחנון בכל העיר, והטעם דאליהו בא לעיר והכל שמחים גם כן.

102 עי' בס' זכר צדיק לברכה (אות תרס"ו), ובס' המאזרינו חי"ל (במדור הסיפורים) שבשנת תרצ"ב כשרבינו ז"ל ביקר בירושלים התפלל שחרית ובא' מן הימים לשהותו בעיה"ק ירושלים התפלל תפילת שחרית בבית המדרש שבבתי אונגארין, וכאשר גמר החזן את חזרת הש"ץ, הכה השמש על השולחן והש"ץ אמר קדיש, וכאשר שאל רבינו מה ענין המכה הלז, הסבירו לו שכן הוא מנהג המקום להודיע שאין אומרים היום תחנון כי חל יומא דהילולא של איזה צדיק, ותיכף פתח רבינו פיו בחכמה, ונענה ואמר עכשיו עלה בדעתי לבאר מה שדרשו חז"ל על הפסוק (דברים כ"ה ס"א) גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה בספר

געווען א הויז בחור,[103] ער האט מיר אויך געזאגט אז ער האט געהערט מפה קדשו פון רבי'ן, אז דאם וואם צדיקים האבן מקפיד געווען קענן די וואם זאגן נישט תחנון איז נאר וועגן א יארצייט, אבער וועגן אנדערע זאכן האבן זיי יא מקיל געווען, דער רבי האט געזאגט אז דער שינאווער איז געווען א גרויסער תחנון זאגער.[104]

רבינו: יא, און וועגן ער איז געווען אינטערעסענט'ם האט ער נישט געזאגט קיין תחנון.

הרא"י: ער האט געזאגט אז דער רבי האט געזאגט אז טאמער איז געקומען א איד א תלמיד חכם האט דער שינאווער רב מפני כבודו נישט געזאגט קיין תחנון.[105]

רבינו: אז ס'איז געווען סתם א גאסט א תלמיד חכם האט ער נישט געזאגט קיין תחנון? דאם האב איך נישט געהערט קיינמאל.

הרא"י: אזוי האט ער געזאגט אז ער האט געהערט פונעם רבי'ן אליינם.

רבינו: איך האב געהערט דער שינאווער רב האט געזאגט אז בכלל איז ער מקפיד צו זאגן תחנון, אבער אונטערווועגנם האט ער נישט געזאגט קיין תחנון.[106]

התורה הזאת, זו מיתת צדיקים, דכאשר מכים על השולחן לאות וסימן שאין אומרים תחנון, ביום שאין אומרים על פי דיני השו"ע, הרי זה מכ"ה הכתובה בתורה, אבל כאשר מכים על השולחן לאות וסימן שאין אומרים תחנון ביום כזה שאין מקורו בדיני התורה והשו"ע, הרי זה בגדר מכ"ה אשר לא כתובה בתורה, וזהו שדרשו חז"ל זהו מיתת צדיקים, שמנהג זה שלא לומר תחנון ביומא דהילולא של צדיקים אינה כתובה בתורה.

103 הרה"ח ר' חיים אלטר בראך ז"ל הי' מתלמידי מרן רביה"ק ז"ל בראשית השנים פה באמעריקא, וזכה ליצוק מים על ידיו הק' ולשרת בקודש בתור הויז בחור בביתו נאוה קודש כמה שנים, כולם שוין לטובה, והי' דייקן נפלא בכל ענינים שראה עיניו ומה שסיפר לאחרים מתהליכות בקודש של רביה"ק ז"ל

104 עיין בס' עטרת מנחם (אות קמ"ג) כי אדמו"ר משינאווע זי"ע היה אומר תחנון בכל יום, אף בימי הילולא של צדיקים, והיה מקפיד מאד על החסידים שאין אומרים תחנון ביא"צ של הצדיקים, וגם היה מקפיד שלא להדליק נרות ביא"צ של צדיקים, והיה מרגלא בפומא לומר איך אנו מדליקין נרות בעבור נשמת הצדיק בעוד שיוכל להיות כי נשמתו ישנה בזה העולם בגלגול.

אכן ביום היא"צ של הרה"ק רמ"מ מרימנוב זי"ע ציוה להדליק נרות, וסיפר שהה"ק הנ"ל אמר על עצמו שהיה כבר מאה פעמים בעוה"ז ובזמן המקדש היה כהן גדול ושימש בכהונה גדולה, והיה אומר בתפלתו בעבודה וכך 'הייתי' אומר במקום וכך 'היה' אומר, ואף הוא אמר ע"ע כי זאת הפעם האחרונה שנתגלגל בעוה"ז ולא ישוב עוד לעוה"ז, ולכן ביום היא"צ שלו צוה הרה"ק להדליק נרות.

ועיי' בס' זכרונם לברכה (ח"א עמ' תרכ"ז) בשם הגה"צ רבי יחזקאל ראטה זצ"ל אב"ד קארלסבורג: סיפר לי יהודי זקן שהכרתיו עוד מאירופה שפעם היה לו איזה שליחות להרה"ק מנאסאד זי"ע והגיע לנאסאד ביום ו' טבת, והרה"ק מנאסאד אהז באמצע תפילת שחרית, והמתין היהודי הלז בביהמ"ד עד שיסיים תפילתו, והבחין שאחר שמו"ע אמר הרה"ק מנאסאד תחנון, והתפלא בעצמו שהרי הרה"ק מנאסאד היה חסיד שינאווע אדוק, והיום הוא יומא דהילולא דיליה ואמאי אומר תחנון, ולאחר התפילה ניגש אליו הרה"ק מנאסאד ואמר לו, וכי מה חושב הנך שביומא דהילולא דהרה"ק משינאווע היו צריכים להמנע מלומר תחנון, אכן אך הרי הרה"ק משינאווע בעצמו אמר תחנון גם ביומי דהילולא של צדיקים, חוץ מיומא דהילולא דהרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע והרה"ק מרימנוב זי"ע, ואמר זאת בברען כדרכו בקודש, ולכן סיים הרה"ק מנאסאד, גם אני אמרתי תחנון ביומא דהילולא דיליה.

ועיין בס' צבי לצדיק - זידיטשויב (פי"ב אות ח') מעשה רב דלהלן שהיה בעיר סטריא שנודמן לשם הגה"ק ר' יחזקאל הלברשטאם זי"ל האבד"ק שינאווע, והתפלל בביהכ"נ של חסידי רבינו, היה הדבר ביום עש"ק שבו לא אמרו בביהכ"נ תחנון עפ"י מנהג רבינו, הגה"ק הנ"ל היה אמנם לפנים חתנו של הגה"ק מראזדול זצ"ל ובכן בעל בת בתו של רבינו, אבל אעפ"כ נתעוררה בו מדת הדין של זקנו הגאון בעל ברוך טעם ושל הגאון שבו בעצמו שלא ויתר מעודו על תג אחד שבשלחן ערוך, ודיבר משפט עם אנשי ביהכ"נ הנ"ל, ואמר להם אם רבינו מהרצ"ה נהג שלא לאמרו תחנון בערב שבת עשה זאת מפני שהיה מתירא שמא יפטר מן העולם בשעת נפילת אפים, ומפני טרדת הכנסת שבת לא יספיקו לקברו עד שיתקדש היום ויהיה מוטל בבזיון עד אחר השבת, לא כן אתם, שאין לכם להתירא מפני הפטירה באמצע נפילת אפים, פסיחה זו שאתם פוסחים על התחנון על שום מה?, ע"כ.

105 עיין שולחן הטהור (סימן קל"א סעיף כ"ג) דאם בא אדם חשוב שהשכינה עמו לעיר אז אם ירצה שלא לומר תחנון כל אנשי ביהכ"נ אין מוחין בידם כלל.

עיי' בס' אמרי צדיקים (אות ב'): שמעתי מפי הרה"ק מדזיקוב זצוק"ל כי הרה"ק משינאווע זי"ע היה יושב בעיר מעליון שבועות אחדים, וכל ימי שבתו שמה לא אמרו החסידים תחנון כנהוג בין החסידים אם בא חכם לעיר, ואמר הרה"ק בגודל ענות צדקו, הנה הטעם מה שהחטירים אינם אומרים תחנון כשמתארח ת"ח בעיר, הוא יען כי הח"ח הוא בחינת שבת ויו"ט כידוע ובשבת ויו"ט אין אומרים תחנון משום קדושת שבת ויו"ט, א"כ תינח החסידים לפי שיטתם שמחזיקים אותי לת"ח שפיר אינם צריכים לומר תחנון, אבל אני היודע מיעוט ערכי שאיני ת"ח וצדיק, למה זה אין אנכי אומר תחנון, רק יש לומר הנה ארז"ל סנהדרין (ד"ש ע"ב) אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם אל תקרי אותם אלא אתם אפילו שוגגין אפילו מזידין, וא"כ לפ"ז אפי' הם טועים בי עכ"פ אני בבחי' שבת ויו"ט וגם אנכי שפיר איני צריך לומר.

106 עיי' בס' דברי יחזקאל החדש (עמ' שכ"ב) דרבינו בנסיעה כשהתפלל בעודו בדרך לא אמר תחנון כדאיתא בגמ' מסכת ברכות דף ג' ע"א המתפלל בדרך מתפלל תפילה קצרה הבינו והוא קיצר התפילה מבלי

א' הנוכחים: ווייל מ'איז מקצר בעינוי הדרך.

הרא"י: דער רבי ז"ל האט אויך נישט געזאגט אונטערוועגנס.

רבינו: יא, דאם שטאמט פון שינאווע, אין שעראן ספרינגם האט ער אויך נישט געזאגט קיין תחנון,[107] דער שינאווער רב ווען ער איז געווען אין באד ער איז געווען אין קרעניץ האט ער נישט געזאגט קיין תחנון.

הרא"י: אפילו אין ארץ ישראל ווען דער רבי איז געווען האט ער נישט געזאגט קיין תחנון.

רבינו: ווייל ער איז געווען אונטערוועגנס.

דער שינאווער רב האט אזוי געטוהן אין קרעניץ אין באד, ווען ער איז געווען אין קרעניץ האט ער נישט געזאגט קיין תחנון.

אין זידיטשויב האט מען נישט געזאגט קיין תחנון פון ראש חודש אדר ביז נאך שבועות,[108] אבער דער צאנזער רב האט יא געזאגט תחנון, ער האט יא מקפיד געווען אויף זאגן תחנון.

ביי א יארצייט פון א צדיק פלעגט ער טאקע צו זאגן תחנון, אבער ער האט געהאט א אינטערסאנטע זאך, אז ס'איז געווען א יארצייט און א אייניקל פון דעם בעל ההילולא האט געדאוונט [לפני התיבה], האט דער דברי חיים מסכים געווען מ'זאל נישט זאגן קיין תחנון, לכבודו פונעם אייניקל (כ"כ בדרכי חיים אות כ"ח).

א' הנוכחים: דאם נישט זאגן תחנון פרייטאג האט דער ייטב לב געגנומען פון זידיטשויב?

רבינו: דאם וואם דער ייטב לב האט נישט געזאגט קיין תחנון פרייטאג, איז מעגליך די סיבה ווייל ער האט שפעט געדאוונט, און דעמאלטם ווען ער האט געהאלטן ביי תחנון האט שוין געקענט זיין חצות, ווען ער האט געהאלטן נאך די הויכע שמונה עשרה איז געווען כחצות, און ווען דעם האט ער אפשר נישט געוואלט זאגן קיין תחנון,[109] ס'איז נישט נאר אינגאנצן ווען זידיטשויב, ווייל אויב ס'וואלט געווען נאר אלץ זידיטשויב, וואלט ער דאך זונטאג אויך נישט געזאגט קיין תחנון.[110]

*

אמירת תחנון, וכן מובא בס' לקט קמוח החדש (סי' קל"א אות נ"ו), וכן מובא בס' י"ג אורות (עמ' שע"ד).

ועיין בספר זכור לאברהם (דף קי"ג) שמרן רביה"ק בעל הדבר"י זי"ע אמר בשם הרה"ק מצאנז שלא אמר תחנון בהיותו בדרך, על דרך הכתוב (תהלים ק"ב כ"ד) ענה בדרך כחי קצר ימי, ודרך הוא עינוי, וגם תחנון נחשב בעינוי, כי ידוע שנפילת אפים רומז על מסירות נפש, וצדיקים האריכו בזה שהתחנון הוא ענין מסירות נפש, ואין עושין שני עינויים.

ובקונטרס המלך במסיבו (עמ' כ"ב) מובא שהרה"ק ר' איציק'ל מפשעווארסק לא היה אומר תחנון כל משך הזמן שאינו בביתו, הגם שהיה שם במקום ההוא כמה שבועות מכיון שאינו שם ביתו בקביעות.

107 אולם במנין של הציבור בשעות הבוקר אמרו תחנון כרגיל.

108 עי' בהנהגות מהרי"א להרה"ק מהרי"א מזידיטשוב ז"ל, שכ' שם שהרה"ק העטרת צבי ז"ל, לא אמר תחנון מן אדר ראשון עד כ' סיון.

וכן כתב הרה"ק מקאמארנא ז"ל (שלחן הטהור, סי' קל"א אות כ): יש מנהג קדוש קדום ממנהגי ירושלים הקודמים, שאין אומרים תחנון בכל ימי הספירה וכו'. ובהגהות זר זהב (אות ו) כתב על כך: וכן אנו נוהגין על פי מורי דודי רבינו צבי [בעל העטרת צבי] ואין לשנות וכו'.

ובהקדמות הספר "צבי לצדיק" על תיקוני זוהר, להרה"ק בעל העטרת צבי מזידיטשוב ז"ל, כתב הגה"צ רבי ישעי' אשר זעליג מרגליות זצ"ל: רבינו מהרצ"ה נהג שלא אמר תחנון כל חודש אדר. פ"א נפגש עם הגאון האדיר בעל ישועות יעקב זלה"ה, והשתעשעו יחדיו באהבה בדברי תורה. בסוף טרם התפרדם, שאל הבעל ישועות יעקב את רבינו מהרצ"ה: אשאלכם שיאמר לי טעם מדוע שאינו אומר תחנון בכל החדש אדר, אבל שיאמר לי טעם דוקא בנגלה ולא בנסתר. והשיב לו רבינו מזידיטשוב: הלא מקרא מסייעני, ומפורש בפסוק הוא. הגאון בעל ישועות יעקב היה בקי גדול בתנ"ך, ועל אתר עבר על כל תנ"ך ולא מצא האי פסוקא, עד שבקש מרבינו מהרצ"ה שיאמר לו האי קרא היכא כתיבא. ואמר לו שהוא מקרא כתוב (אסתר ט, כב) והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב. הגאון הנז' קלסו מאד, ופתח ואמר מה שרבי הירשלע מזידיטשוב רואה בפסוקי תנ"ך אין אנו יכולים לראות, ובוודאי הוא לנפשיה יש לו עוד טעמים רבים מסוד ה', ופסיק לי האי פסוקא ואמר קרא אשכח ודרש ליה, ויש לו סמוכין מהאי קרא.

והגה"ק ממונקאטש ז"ל ב'דברי תורה' (מהדורא תליתאי, אות פג) כתב: ומה שהיו כמה צדיקים וקדושים שהקילו ביותר באמירת תחנון בכל דחיה ואמתלא שהיה להם כמו הגה"ק וכו' מהרצ"ה מזידיטשוב ז"ל בעל עטרת צבי, הוא כמו שכתבנו כבר (בחמשה מאמרות) במאמר נוסח התפילה (אות לז), משום שכינו בכוונת נפילת אפים במזמור לדוד אליך ה' נפשי אשא, ושהוא סכנה גדולה כמבואר בכתבי האריז"ל, וכן שמעתי מכ"ק אדומו"ר הה"ק משינאווע ז"ל, שזהו רק היה הטעם להצדיק הנ"ל שהחסיר כמה פעמים מלומר תחנון כנ"ל, מה שאין כן אנן בעניותן לא שייך זה.

109 כמ"ש הפמ"ג (בסי' רס"ו משב"ז סק"א) ועיי"ש דאפי' אחר מנחה גדולה אחר חצות אין נופלין על פניהם עוד, וכ"כ בספר דרכי חיים ושלום (אות קצ"ב) דבער"ש אם הגיע לתחנון אחר חצות היום, לא אמר עוד תחנון מפני כבוד ש"ק.

110 וע"ע בליקוטי מהרי"ח בהנהגות ער"ש שהביא מנהגו של מרן הגה"ק הייטב לב ז"ל בנ"ל, וכתב שם טעמא אחרינא במילתא זו בדרך אפשר.

הגרש"ש: ס'איז דא נאך א נקודה וואס ס'איז אויסגעקומען צו רעדן דערפון ביי די שיעורים, און כ'האב עס נישט געקענט ארויס האבן, למעשה דא ביי אונז האט מען צוגעדעקט די חלות שבת אינדערפרי אדער נישט?

רבינו: מ'האט יא צוגעדעקט די חלות.

הגרש"ש: ווייל דא זעה איך אין דעם נייעם זמירות אז טאמער האט מען געגעסן מזונות בעפאר, האט מען נאר צוגעדעקט די מזונות און נישט די חלות.

רבינו: ניין, ער האט אפילו די מזונות אויך צוגעדעקט, די חלות אודאי.[111] דאם איז א מחלוקת צווישן דעם רבי'ן פון לובלין מיטן רבי ר' מענדעלע, ס'איז געווען א מחלוקת צווישן צוויי גרויסע רבי'ם.[112]

הגרש"ש: עם איז דא א חילוק צי מ'מאכט נאכאמאל קידוש צי מ'מאכט נישט קיין קידוש, אדער ס'איז נישט געווען אזא חילוק?

רבינו: ניין, דער פעטער ז"ל האט צוגעדעקט, אז ס'איז געווען א מזונות האט ער צוגעדעקט די מזונות אויך.

הגרש"ש: און ווען מ'האט געגעסן די סעודה שפעטער האט מען נאכאמאל צוגעדעקט די חלות?

רבינו: יא.[113]

רבינו פנה אל חותנו הרה"ח ר' אברהם יחזקאל גראס חי"ז

ואמר: דו האסט געהאט א זיידן דא, ר' טובי' הערש, מ'האט אים גערופן ר' הערשל אליינם.

הרא"י: יא, ער פלעגט צו דאוונען אין סיגוט.

רבינו: יא, כ'געדענק אים.

הרא"י: מיין טאטע ר' מרדכי האט געדאוונט אין בארא פארק אויך אין סיגוט.

רבינו: יא, כ'געדענק.

דער זיידע איז געקומען פון סאטמאר. ער איז געקומען דא אהער פאר די קריג?

הגרש"ש: יא, ער איז געווען דא אליינם פאר די קריג.

רבינו: אסאך אידן זענען געווען דא אליינם פאר די קריג, אהן די משפחה.

הרא"י: ר' שלמה בראוואר איז אויך געווען דא בעפאר די קריג.

רבינו: ס'איז געווען א גרויסער עניות אינדערהיים, איז מען געקומען אהער אויף א שטיק צייט וועגן פרנסה, מ'האט איבער געלאזט די משפחה אויף א צייט און מ'איז געקומען אהער.

הגרש"ש: דאם סיגוטער ביהמ"ד איז נאך געווען אפן פאר די קריג?

רבינו: ניין, דאם האט מען געמאכט נאך די קריג.

הרא"י: ר' יעקב יצחק צימענט ער איז דא געווען פאר די קריג.

רבינו: יא, ער איז דא געווען פאר די קריג.

הרא"י: ר' יוסל צימענט אויך?

---

111 הנה יש מקפידים לכסות אפילו הפת הבאה בכיסנין בשעת קידוש, שהרי כל מיני דגן קודמים ליין (סי' רי"א), וכן כתב בקיצור שולחן ערוך (סי' נ"ח סעי' ה'), **ובחיי אדם כלל נ"ו סעי' י'.** – ועי' **באשל אברהם** (סי' קפ"ב) **ובברכת הבית** (שער מ"ו סעי' נ) **מה שכתבו בזה.**

112 עיי' **בס' י"ג אורות** (דף שפ"ב) **מביא שהרה"ק מצאנז נהג לגלות החלות ביום כמנהג רימנוב ראפשיץ, ואצל הרה"ק משינאווע הי' מכוסות כמנהג לובלין בעלוא.**

עוד מובא שם שהרה"ק מקאלאשיץ נהג לטעום מזונות אחר קידוש היום, ולא הובאו עד אחר קידוש היום, ואם בטעות הובאו צוה להעמידו על ספסל עד לאחר קידוש, ולאחר הפסקה נטל ידיו עכ"ל. ועיין בזה בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' י"ג) אי החלות צריכין להיות על השולחן בשעת קידוש אפי' אם אוכל מזונות, ע"ש.

113 כדי להבין המשא ומתן בכאן, נעתיק ממה שכתוב בזמירות ברך משה (בצל תומר פ"כ ס"ד) - בענין כיסוי הפת במפה ביום השבת, נהג רבינו כדלהלן: בזמנים שעשה קידושו רבא על מזונות לא היו החלות על השלחן בשעת קידוש, ולאחר מכן כאשר הביאו את החלות אל השלחן לסעודת שבת לא היו מכוסים, אבל בזמנים שנטל ידיו לסעודה תיכף אחר קידוש, היו החלות ערוכות על השלחן ומכוסות במפה עד אחר ברכת המוציא. ועל זה מוסב דברי רבינו שליט"א שהיה המנהג לכסות החלות ביום השבת בכל אופן.

ולכן פנו חברי המערכת אל מסדרי הזמירות ברך משה, וזה אשר השיבו לנו: אין בודקין מן המזבח ולמעלה אם רבינו שליט"א אומר שהמנהג היה כן, בודאי נתקן הדברים במהדורא הבאה. ומה שכתבנו בזמירות הנדפס היה על פי דברי הרה"צ רבי שלום אליעזר שליט"א שהוא זוכר שהיה הסדר שאם עשו קידוש מקודם על מזונות, לא כיסו החלות לאחר מכן אצל הסעודה. ובכגון דא נאמרו הדברים שכתבנו בהקדמה להזמירות: מן הצורך לעורר לב הקורא, כי ישנם הליכות והנהגות שנהג בהם רבינו בקביעות, וישנם ענינים שנשתנו במשך השנים, וידוע מה דהוה מרגלא בפומייהו דרבותינו להזכיר מה שכתב רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע בהנהגות טובות שבראש ספרו זאת זכרון (מהדורת פיעטרקוב תרפ"ו) על כל הנ"ל אמר הרב שיחיה [הוא רבינו הקדוש הרבי ר' אלימלך מליזענסק זי"ע] לפעמים צריך להיפך להתנהג, עכ"ל. ועל כן יתכן שהאחד ראה איזה מנהג בשנה אחת והעיד עליה, והשני היה בשנה אחרת ולא ראה.

רבינו: יא, ר׳ יוסל איז אויך דא געווען, ביידע זענען דא געווען פאר די קריג.[114]

ונתכבד רבינו בברכת לחיים

ואיחל רבינו לר׳ משה אהרן: לחיים, דער אויבערשטער זאל העלפן מ׳זאל זעהן נחת דקדושה דורות ישרים ומבורכים מיט אלעם גוטן.

ואיחל רבינו להגרש״ש: לחיים, דער אויבערשטער זאל העלפן מ׳זאל זעהן נחת פון אלע קינדער, ברכה והצלחה און סיעתא דשמיא בכל ענינים.

ואיחל רבינו להחתן: לחיים, לחיים, דער אויבערשטער זאל העלפן דער זיווג זאל עולה יפה זיין, ס׳זאל זיין א קשר של קיימא א בנין עדי עד, הונדערט און צוואנציג גליקליכע יארן מיט נחת און פרייד תמיד.

ואיחל רבינו להרר״י: לחיים, דער אויבערשטער זאל העלפן נחת דקדושה מיט הצלחה און מיט אלעם גוטן.

ואיחל רבינו לחיים לכל הנאספים

הגרש״ש: ר׳ יצחק [שוואַרץ] (פטרון חבורת תורתך שעשועי) איז אונז א שכן דא, ער וואוינט מיט אונז דא אינעם זעלבן הויז, יעדן טאג א פרישן פלאן וויל ער מאכן דא, א נייע חבורה יעדן טאג, כ׳קען עם נישט פונקטליך קאנטרעלירן געהעריג, זיין ריין און עסקנות.

רבינו: ב״ה אסאך אידן לערנען, אסאך אסאך אידן לערנען.

הגרש״ש: ר׳ יצחק האלט אז ס׳איז נישט גענוג.

רבינו: דאס איז אמת...

אלו דברים שאין להם שיעור...

הר״ר יצחק שוואַרץ הי״ו: איך זעה דער רבי איז איינשטימיג.

רבינו: אז מ׳קוקט ווער ס׳לערנט נישט, איז מען נישט צופרידן, אבער מ׳דארף קוקן ווער ס׳לערנט יא, מ׳לערנט מער וויפיל מ׳האט געלערנט אמאל.

אפילו ס׳איז נאך אלין דא וואם מוסיף צו זיין אין דעם...

ר׳ יצחק: די וואם לערנען יא איז נאר ווייל זיי זענען אין א מסגרת, אין א חבורה, כמעט ביי יעדן איז אזוי, כ׳זאג נישט ממש יעדער, אבער על פי רוב.

רבינו: ס׳איז לכאורה אן אמת. און כ׳זעה אז יעדער האט דאם נאכגעמאכט איז א סימן אז ס׳איז גוט, פון דעם זעה איך אז ס׳איז געלונגען, אז נישט מאכט מען נישט נאך, יעדער האט נאכגעמאכט אלע קהלות.

הרר״י: א כה הרבים איז א געוואלדיגע זאך.

ר׳ יצחק: ר׳ שבתי איז א גרויס חלק פון די הצלחה, ער לייגט אריין אסאך כוחות, אויסער זיינע שיעורים ווען ער לערנט פאהר ברבים.

רבינו: יא, ס׳איז א געוואלדיגע זאך. קודם האט מען געמאכט חוזק, מ׳האט דאם אפגעלאכט, און נאכדעם האט מען עם נאכגעמאכט.

ר׳ יצחק: אונז האמיר א הכרת הטוב פאר ר׳ שבתי, ער האט זיך צוגעשטעלט די ערשטע מינוט און עד היום ארבייט ער אריין....

רבינו: ס׳האט ברוך ה׳ זייער מצליח געווען.

ר׳ יצחק: חז״ל זאגן דאך אין התורה נקנית אלא בחבורה. ס׳האט זיך אנגעפאנגען דארט.

ואמר רבינו: יא ב״ה, שוין, ס׳ווערט שפעט, איך דארף נאך אהיים פארן, א גוטע נאכט אייך אלע.

ר׳ משה אהרן: כ׳וויל זאגן דעם רבי׳ן, איך בין געווען די וואך שבת אין ביהמ״ד דא אין ׳בנין בראך׳ (בנין ביהמ״ד המפואר דקהלתינו בוזמסב״ג, תל תלפיות, שנבנה ע״י הרבני הגניד מוהר״ר אברהם בראך הי״ו), אונזער שמחה איז דא געווען, כ׳מוז זאגן ס׳איז עפעס מורא׳דיג, דאם דאווענען, אלעם, מסתמא די אנדערע בתי מדרשים פון רבי׳ן אויך, אבער דא בין איך יעצט געווען, כ׳רעד שוין נישט ביי שלוש סעודות ס׳זיצן אפאר הונדערט אינגעלייט מיט א ערענסקייט ביז א האלבע שעה נאכ׳ן זמן, איך האב עם נאכנישט געזעהן. כ׳בין באמת מורא׳דיג נתפעל געווארן.

רבינו: ב״ה, א יישר כח.

אז איר וועט קומען קיין קרית יואל וועט איר זעהן וואו עס זיצן אידן ביי שלוש סעודות א שעה נאכ׳ן זמן און נאך מער, אסאך הונדערטער אידן, קיינער אנטלויפט נישט. ס׳איז פול דאם ביהמ״ד, מיט אן ערענסקייט, איר מעגט אמאל קומען.

ר׳ משה אהרן: אי״ה, איך נעם אהן די הזמנה.

א׳ הנוכחים: כ׳האב מורא נאכדעם וועט ער זיך נאך ארויסציען קיין קרית יואל....

רבינו: [בצחות] כ׳בין נישט באזארגט, ס׳האלט נאך נישט ביי דעם...

הגרש״ש: א יישר כח, א גוטע נאכט.

ונפרד רבינו מהם ברב ברכות

---

114 שני האחים רבי יעקב יצחק ורבי יוסף צימענט ע״ה, היו מהתלמידים החביבים של רבינו העצי חיים זי״ע והגיעו לארה״ב עוד טרם פרוץ מלחמת העולם השניה, ותיכף לאחר המלחמה קנו הבית העומד עד היום ברחוב היוז סטריט בוויליאמסבורג, ויסדו שם ביהמ״ד עצי חיים סיגעט, וכאשר הגיע רבינו הברך משה לארה״ב בתחילת שנת תש״ז מסרו לידו הביהמ״ד ועמדו לימין קדשו כל ימיהם, יהא זכרם ברוך.

מדור

שביעי של פסח

א דבש תמרים

ב פרפראות לחכמה

ג ואני אשיר עוזך

ד שירה חדשה שבחו גאולים

ה כאילו הוא יצא ממצרים

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. ויובן לפי משי"כ בשמ"י לבאר המדרש והנה מצרים נוסע אחריהם זה שר של מצרים זש"ה יונתי בחגוי הסלע וכו' השמיענו את קולך, דהנה כתב בשלה"ק על מה שאמרה רחל ליעקב הבה לי בנים שחשבה כי הש"ית מנע ממנה פרי בטן מפני שמתאוה לתפילתן של צדיקים, והשיב לה יעקב שזה הוא דווקא באי"י שהוא תחת יד הקב"ה בעצמו אבל בחו"ל הניתן תחת שרי מעלה אין הקב"ה מייסר את הצדיק מפני שחושק לתפילתו שמא יפסיקוהו עוברי דרכים אלו שרים החיצונים ולא תגיע תפילתו למעלה, וי"ש לה יעקב התחת אלוקים אנכי, פי' וכי אני באי"י הניתן תחת יד הקב"ה בעצמו, וזהו והנה מצרים נוסע אחריהם הינו שרו של מצרים נוסע אחריהם שהפילו הי' לארץ והוסר ממשלתו אז ממילא השמעוני את קולך בתפילה, ולא יעכבו אותו שרים החיצונים, ע"כ, והנה מבואר במדרש שהשר היה נדמה לפרעה כמין סוסים שהיא תוקף מרכבה טמאה, והיינו אשירה לה' אף שהוא בחו"ל והשירה הוא דבר יקר ויש לחוש כנ"ל, מ"מ כי גאה גאה, דהיינו כתרגומו שהשפיל הסטי"א, סוי"ם ורוכבו דיקא רמה בים, ואז הש"ית הוא המנהיג ולכך אשירה לה' בעצמו.

(ישמח משה)

☆

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ויאמרו לאמר אשירה לה'. וצ"ב מה שכפל ויאמרו לאמר, ואפי"ל בו רמז מה ששמעתי מפי מוזלה"ה שהגה"ק הר"ר שמעלקא זללה"ה כשהיה עומד בתפלה בשבתות ויו"ט בפרט בימים נוראים בעת העבודה כשאמר וכך היה מונה אמר או"א וכדומה היה מכוון הכוונות והסודות בין תיבה לתיבה ואז היה מאריך ומנגן ניגונים חדשים פלאי פלאים אשר לא שמע אותן ולא שמעו אוזן אדם מעולם והוא לא ידע כלל מה הוא מנגן ואיזה ניגון מנגן כי היה משוטט במחשבתו דבוק בעולם העליון והקול יוצא מפיו בניגונים נפלאים וערבים לשומעיהן ומקבליהן חכו ממתקים וכולו מחמדים, עכ"ד, והמשכיל יבין אשר אין זה כי"א מתת אלקים, וזה יתכן להעמים הכי בקרא אז ישיר משה ובני ישראל, אכן אותה השירה לא על ידם היתה, כי ויאמרו לאמר שנתכוונו רק לאמר באמירה שהיה בלב כמבואר ברמב"ן בכוונותיו וסודותיו, אשירה לה' ומאת ה' היתה זאת כי אשירה בשיר וניגון לא בכוונה מאתו כי"א הוא לה', כלומר של ה'.

(ויטב פנים)

☆

אז ישיר משה. ובמדרש ההי"ד שחורה אני ונאוה, וילי"פ עפי"מ שפי' רשי"ז"ל אז ישיר משה עלה בלבו שישיר דלכאורה מאי קמ"ל בזה, אכן י"ל שכבר נודע דברי הרמב"ם שהבחירה והידיעה סותרין אהדדי שהרי הקב"ה יודע כל מה שיהיה מקודם לכן אם יהיה צדיק או רשע, עי"ש, אך כבר הרעישו הקדמונים עפ"י משל שאי אפשר בשום דבר להיות צבוע בשני צבעונים כמו שחור ואדום זה על גבי זה, ויהיו נראים שניהם ביחד, ואצל הבוי"ת הוא כל יכול, וז"ש אז ישיר ופרש"י עלה בלבו שישיר, א"כ בוודאי הוא רצון הש"ית וכיון שהש"ית ידע מראש בטלה הבחירה, על כן אמרה תורה ויאמרו לאמר ר"ל שהוצרכו לאמר שיאמרו שירה וא"כ נשמע שהבחירה חפשית היה בידם לאמר או לא, אך קשה האיך יתכן בי הפכים, ע"ז אמר המדרש שחורה אני ונאוה שהם בי הפכים לרמז שהבוי"ת כל יכול.

(קדושת יו"ט)

☆

אשירה לה' כי גאה גאה וכו' זה אלי ואנוהו ופרש"י כי גאה גאה על כל השירות וכל מה שאקלם בו עוד יש תוספת, זה אלי ואנוהו בכבודו נגלה עליהן והיי מראין אותו באצבע, וילי"פ בהקדם דברי הישמח משה שהקשה איך אנו משבחין ומפארין ומהללין בהרבה שבחות וקילוסין וכי מסיימתו לכולא שבחי דמרך, ותי עפי"ד המדרש ואף שבחו של הקב"ה אומרים מקצתו בפניו וא"כ שיטת המדרש דלא כדעת ר' חנינא שהוא אמר וכי מסיימתו לכולא שבחי דמרך, ומבואר דמותר להלל ולקלס את הש"ית בהרבה שבחים משום דאומרים רק מקצת שבחו בפניו, ולפי"ז אם לא היה השראת השכינה לא היה מותר להלל ולקלס משום דלא הוי בפניו ושיך שוב לומר וכי סיימתינהו, וזהו ביאור הכתוב אשירה לה' כי גאה גאה וכפרש"י על כל השירות והקילוסין עוד יש תוספת, וא"כ האיך נשיר לה' לשבחו הא שיך למימר וכי סיימתינהו, ועל כן אמרו כולם זה

אלי בכבודו נגלה עליהם והיה מראין אותו באצבע הרי שהיה עליהם השראת השכינה, ולכן מותר לשיר בשבחים וקילוסים דהוי מקצת שבחו בפניו.

(עצי חיים)

☆

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו, ובמד"ר איתא ההי"ד והיה טרם יקראו ואני אענה, וצ"ב, ויבואר בהקדם משי"כ בבני יששכר לפרש מאמרינו בתפילת שחרית עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור, דהנה החילוק שבין עזרה לישועה, שלשון עזר יוצדק על העזרה בלי בקשה מקודם, ולשון ישועה הוא אחרי הבקשה, כמ"ש צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה, והנה אבותינו שהיו צדיקים גדולים הנה היתה עזרתם גם בטרם התפללו, אבל בניהם אחריהם עכ"פ אחר התפילה יש לנו ישועה, וזהו עזר"ת אבותינ"ו אתה הוא מעולם טרם יקראו, מגן ומושיע להם ולבניהם, שלבניהם לא הייתי אלא בבחי' מושיע עוד הם מדברים ואני אשמע, עכ"ד, והאריך בקדושת יו"ט דאנן יתמי דיתמי תש כוחינו עד שאין בנו התגברות כדי להתפלל ולהתחנן ומההכרח הוא שהשי"ת יפן ברחמים עלינו בבחינת אבותינו טרם שנקרא יענני, עיי"ש, וידוע שמישועתן של צדיקים נעשה צינור לכל הדורות מעץ ישועה זו כשיצטרכו, ובזה יבואר ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי ואף שהשי"ת מתאוה לתפלתן של צדיקים, אבל בשביל תקנת דורות הבאים שיחסר להם כח התפלה, ע"כ מנעו מתפילתו כדי שיוושעו בבחינת עזרה בלי בקשה וכח זה יושפע לדורות הבאים בזכותו, וע"כ הסמיך המדרש הכתוב והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע וזה תליא במדריגתן של ישראל, ואם יגיע זמן שיצטרכו להתפלל ויחסר להם כח התפלה לכן מנעו השי"ת מתפילתו לחמשיך ישועה לדורות תמיד בכל מצב.

(דברי יואל)

☆

במדרש איתא בזכות יעקב אני קורע להם את הים וכו'. ונראה לפי מה דאיתא במדרש שכאשר הלך משה לקרוע את הים לא קיבל עליו הים לחקרע, אמר לו אני גדול ממך, שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בשישי, הרי לן שטענת הים היתה שהראשון ראשון חשוב ביותר, ולכן לא רצה להקרע בפני משה המאוחר ממנו, אמנם אצל יעקב אבינו מצינו דאדרבה האחרון אחרון חביב כמ"ש וישם את השפחות ואת ילדיהם ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים, ופרשי"י אחרון אחרון חביב, וזהו שדרש במדרש בזכות יעקב אני קורע להם את הים, כי מיעקב אבינו מוכח דאחרון אחרון חביב ואם כן הרי משה רבינו חשוב יותר מן הנהם וצריך הים להבקע לפניו.

(ברך משה)

☆

אז ישיר משה. ופרשי"י אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר וכו' כל מה שאקלם עוד יש בו תוספות. ויובן בהקדם דברי הייטי"ל לפרש כוונת המאמר צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה, שכאשר עם לבבו כן יאמר בפיו אלא בשעת אמירה אין רצונו משיג עשות יותר ממאמרו, אך בשעת המעשה כיון שעושה המעט שאמר שוב מצוה גוררת מצוה כי נזדכך גופו ונפשו עד שהוא משיג עשות יותר ממאמרו, ע"כ עושה הרבה מכח עשות המעט מקודם, ובזה יובן דברי רשיז"ל אז ישיר משה אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר, לא כתב שר בלשון עבר, אלא ישיר בלשון עתיד, והיינו שעי"י שהתחיל לשיר והם אמרו רק כפי שהשיגו, ומכח אמירת השירה להי נזדככו גופם להשיג עוד והתחיל לשיר עוד מכח המעט שמקודם, וז"ש אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר לפי השגתו, אבל מכח השירה הזאת אשירה להי כל מה שאקלם עוד יש בו תוספות השגה שיוכל לקלם יותר ממה שעלה בדעתו מקודם.

*

הי' ילחם לכם ואתם תחרישון ובמדרש איתא ואתם תחרישון מלומר שירה, ויש להבין הענין מדוע לא היו בני ישראל יכולים לומר אז שירה רק אחי"כ נשתנה הענין ואמרו שירה. ונראה עפי"י דברי דוי"ז וללה"ה בחידושי תורה לפסח בהא דאיתא במכילתא וירא ישראל את מצרים מת, מתים לא נאמר אלא מת, מתים ולא מתים, כענין שנאמר ויהי בצאת נפשה כי מתה וכי מתה היתה אלא מתה ולא מתה, ע"כ, ולכאורי למה עשה הי ככה נס שיהיי המצרי חי כשנפלט מן הים ולא עושה הקב"ה ניסא למגנא, וי"ל משום דהמצריים היו מקשטין את סוסיהם ומרכבותיהם באבנים טובות ומרגליות וכל כליהם היו של ע"ז, וישראל א"א לבטל ע"ז של עכו"ם ולכן מן הצורך שיהיו המצריים חיים עדיין ויבטלו הם את הע"ז ויוכלו להנות מנכסיהם ע"כ. והנה כתב רשיז"ל עה"פ וכצאתי מן העיר אפרוש את כפי, אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גילולים, ומעתה מובן על נכון דברי המדרש ואתם תחרישון מלומר שירה דלא יכלו לומר שירה שהרי אז עדיין היו כל רכושם של המצריים גלולים וע"ז אבל אחי"כ בעת וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים שביטלו המצריים את העבודה זרה שלהם אז ישיר משה ובני ישראל שאז כבר היו יכולים לומר שירה.

(כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א)

פרפראות לחכמה

מאמרים נחמדים, ע"ד דרוש מיוסדים, כפתור ופרח משוקדים

ואתה הרם את מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו איתא בספרי קבלה שלקרוע את הים צריכים לכוון שם צ"א (שהוא השם של ר"ת פיתח א"ת י"דיך) ואפ"ל דמרומז ג"כ כאן בפסוק, דהנה ה' אמר למשה הרם את מטך דהיינו קח האותיות מעל "מטך" דהיינו נ' י' ל' (90) ונטה את ידך פי' קח אותיות מתחת האותיות של "ידך" דהיינו ט' ג' י' (22) על הים פי' קח האותיות מעל "ים" (כי האות ה' בים הוא רק הספה) דהיינו כ' נ' (70) וביחד תמצא קפ"ב (182) ובקעהו פי' תחלקנו לשניים נמצא במדוייק צ"א (91) והוא השם צ"א המרומז כאן, ונפלא הוא.

(הרה"ק ר' שמשון אוסטראפאליע זי"ע)

והמים להם חמה. איתא בילקו"ש (שמות י"ד רל"ד) והמים להם חומה שירד ס"מ ואמר לפניו רבש"ע לא עבדו ישראל ע"ז במצרים ואתה עושה להם ניסים, וקשה למה לא קטרג מיד בשעה שעבדו ע"ז ולמה המתין עד שהקב"ה רצה לעשות להם ניסים, וי"ל ע"פ מה דאיתא במדרש (איכה ה' תתר"ח) רבנן אמרי משל למלך שכעס על מטרונא וכתב לה גט ועמד וחטפה ממנה וכל זמן שהיתה מבקשת להנשא לאחד היה אומר לה היכן גיטך וכל זמן שהיתה מבקשת מזונות אומר לה כבר גרשתיך, כך כל זמן שישראל מבקשים לעבוד ע"ז היה אומר להם הקב"ה איה ספר כריתות, וכל זמן שהקב"ה מבקש לעשות להם ניסים אמר להם כבר גרשתי אתכם, ומשו"ה על ע"ז לחוד לא קטרג כי אולי יש להם גט מהקב"ה ואז הם גרושים אבל עכשיו שהקב"ה רוצה לעשות להם ניסים אז יש לו לס"מ טענה ממנ"פ אם יש להם גט אז ממילא אינם ראויים שיעשו להם ניסים ואם אין להם גט אז אין להם שום תירוץ על זה שעבדו ע"ז.

(ראש יוסף)

ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים והמים להם חמה מימינם ומשמאלם. וכתב בעל הטורים חמה כתיב, חסר, רמז על אמרם ז"ל (סנהדרין קג:) שהקב"ה נתמלא חימה על פסל מיכה שעבר עמהם בים, אולם יש לתמוה למה רמז דבר זה דווקא כאן, והלא גם לעיל כתוב "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", ושם כתיב חומה מלא, ונראה כי ידוע שפסל מיכה היה אצל שבט דן שהלך באחרונה והיה ה"מאסף לכל המחנות", נמצא שכאשר תחילת מחנה ישראל היה בתוך הים, עדיין ה' פסל מיכה שבמחנה דן ביבשה, ובמצב זה תחילת כניסתם לים מדובר בפסוק דלעיל, שנאמר "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה", קודם ים ואח"כ יבשה, כי ראש מחנה בני ישראל כבר היו בתוך הים, ואילו קצה המחנה היו עדיין ביבשה, ולכן לא נרמז שם החימה שהרי פסל מיכה עדיין לא היה בין גזרי ים סוף, אולם עתה בפסוק שלפנינו, אחר טביעת המצריים "ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים", קודם יבשה ואח"כ ים, שהרי תחילת המחנה כבר היו ביבשה, ורק סופו מחנה שט דן היה עדיין בתוך הים, לכך נאמר "חימה" לרמז על החימה שנתמלא עליהם על פסל מיכה שעבר עמהם בים.

(קול אליהו)

ויראו ישראל את היד הגדולה וכו' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. וי"ל ע"פ דברי הגמרא (סוטה י"ב:) ותשלח את אמתה ותקחה ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר ידה וחד אמר שפחתה וכו' ולמאן דאמר ידה ליכתוב ידה הא קא משמע לן דאישתרבב אישתרבובי, וז"ש "ויראו ישראל את היד הגדולה" של בת פרעה אשר עשה ה' במצרים" את הכח הגדול בכדי להציל את משה לכן "ויאמינו בה' ובמשה עבדו".

(לב אריה)

ויראו ישראל את מצרים מת וכו'. וקשה מפני מה הדגיש הכתוב ואמר "אשר עשה ה' במצרים", הרי זה דבר ידוע שה' עשה ולא אחר, וי"ל דהנה לכאורה יקשה דהרי אמרו חז"ל כדי רשעתו, משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וא"כ איך לקו המצרים בגופם ובממונם, אלא י"ל שהדין של אי אתה מחייבו משום שתי רשעיות שייך רק בבי"ד של מטה ולא בבי"ד של מעלה, וז"ש ויראו ישראל את מצרים מת על שפת הים, דהיינו שלקו בגופם ובממונם כמו שאחז"ל דמשו"ה פלטה הים את מצרים כדי שיוכלו ישראל לקבל מהם ביזת הים, ולכן הדגישה התורה וחזר ואמר ויראו ישראל את היד הגדולה "אשר עשה ד' במצרים" שמה שלקו בגופם ובממונם היה משום שד' עשה זאת ובי"ד של מעלה יכול לחייב משום שתי רשעיות.

(שלל רב)

וייראו העם את ד' ויאמינו בד' וגו' אז ישיר. ונראה עפי"מ דאיתא בילקו"ש (יחזקאל ל"ז שע"ז) מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו ומה שירה אמרו "ד' ממית ומחיה", ויש לפרש דהנה לכאורה קשה דהמתים שהחיה יחזקאל הרי נהרגו בפלשתים בגלל שיצאו ממצרים קודם הזמן ואותו מקום היה בחו"ל וקי"ל שאין אומרים שירה על נס שבחו"ל והטעם משום שנס הנעשה בחו"ל הוא ע"י מלאך ואין ראוי לומר ע"ז שירה לכן אמרו "ד' ממית ומחיה" כי המפתח של תחיית המתים היא בידי הקב"ה בעצמו ממילא אפשר לומר שירה אפי' בחו"ל, וזשה"כ ויראו ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, שהכל נעשה ע"י ד' בכבודו ובעצמו לפיכך "אז ישיר" יש לומר שירה אפי' שהיו בחו"ל.

(עדות ביהוסף)

'אז' ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת, מתי?

מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים, חבר המערכת

בליל שביעי של פסח, ליל ההודאה על הניסים והנפלאות, האותות והמופתים שעשה הקב"ה לבני ישראל בשעת קריעת ים סוף, אשר בכל יום ויום אנו אומרים ומעידים 'שירה חדשה שבחו גאולים לשמך הגדול על שפת הים, יחד כולם הודו והמליכו ואמרו', ובאמת ראוי לחקור קצת ולבאר אימתי אמרו ישראל את השירה הזאת, וכבר נחלקו בזה הראשונים, וכדלהלן:

ב'גמרא' מס' (סוטה ל:) מצינו: "ת"ר בו ביום דרש ר' עקיבא בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה וכיצד אמרו שירה כגדול המקרא את ההלל" וכו', ע"כ, הרי מבואר להדי' דאמרו ישראל שירה כשעלו מן הים ולא בעת עברם את הים בתוכו, ובפשטות לשון הכתוב נמי מורה כן, שנאמר (שמות יד, ל) 'וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים', ו'אז ישיר משה' היינו שאז אמרו את השירה וכל זה היה לאחר שיצאו מן הים, וכן מבואר במכילתא, ובתוספתא סוטה פרק ו', עיי"ש. וע"ע בגמ' מס' פסחים (קיז:) דנו"נ שם בגמ' אימתי אמרו ישראל 'ההלל', וב'רשב"ם' שם מבאר דהיינו נמי לאחר שעלו מן הים, עי"ש.

אולם ידועים המה דברי ה'רמב"ן' בפ' בשלח (פסוק י"ט כי בא סוס פרעה וגו') וזל"ק: "או טעמו אז ישיר, כאשר בא סוס פרעה בים, והשיב עליהם ה' מי הים, בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו, להגיד **כי בלכתם בתוכו ביבשה אמרו השירה**" וכו', עי"ש. וכ"כ ה'רבינו בחיי' (שם) וזל"ק: "כי בא סוס פרעה נמשך למעלה לתחלת השירה, אז ישיר משה ובני ישראל כאשר בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים והשיב הש"י עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה, **יבאר הכתוב כי בהיות ישראל עוברים בתוכו בחרבה היו משוררים השירה הזאת**", עי"ש. וגם ה'ספורנו' על הפסוק כי בא סוס פרעה ביאור כן, וזל"ק: "וזה שאמרנו אז ישיר היה כאשר בא סוס פרעה ברכבו ופרשיו בים והאל יתברך הטביעם **בעוד שבני ישראל היו הולכים ביבשה בתוך הים בטרם יצאו התחילו לשיר**", עי"ש.

וכבר ציינו ל'תרגום שיר השירים' על הפסוק (שיה"ש א, ט) לסוסתי ברכבי פרעה, וז"ל התרגום: "אִלּוּלֵי מֹשֶׁה נְבִיָּא דִּפְרַשׂ יְדוֹי בְּצָלוֹ קֳדָם ה' וַאֲתֵיב רוּגְזָא דַּה' מִנְּהוֹן, וּפְתַח אִיהוּ וְצַדִּיקֵי דָּרָא הַהוּא יָת פּוּמְהוֹן וַאֲמַרוּ שִׁירְתָא, וַעֲבַרוּ בְּגוֹ יַמָּא דְּסוּף בְּיַבָּשְׁתָּא" וכו', עי"ש דמבואר שם בהדיא שאמרו שירה בתוך הים, אולם שם מבואר דרק משה רבינו וצדיקי הדור אמרו בהיותם בתוך הים.

אולם ב'מכילתא דר' ישמעאל' על הפסוק (שמות יד, יד) ה' ילחם לכם כתב, וזל"ק: "רבי מאיר אומר, ה' ילחם לכם, הוא יעשה לכם נסים וגבורות, ואתם תהיו עומדין ושותקין, אמרו ישראל למשה רבינו, משה מה עלינו לעשות, אמר להם אתם תהיו מפאר ומרומם ונותנין

שיר ושבח וגדולה ותפארת למי שהמלחמה שלו וכו', **באותה שעה פתחו ישראל פיהם ואמרו שירה, אשירה לה' כי גאה גאה** עי"ש, וכן מבואר בילקוט שמעוני, ובמדרש הגדול, דכבר לפני קריעת הים אמרו בני ישראל את שירה.

ובספר 'מאורי מועדים' [לגאוני בריסק] הקשה דלכאורה יש בזה סתירה בין דברי גמ' הנ"ל המבאר דאמרו בני ישראל שירה כשעלו מן הים, ובדברי המכילתא המבואר דכבר אמרו שירה עוד לפני שנכנסו לתוך הים, והגרמ"ד ז"ל מיישב דמקודם אמרו רק אשירה לה' וכו' ולא יותר, וכל דברי השירה הזאת אמרו רק לאחר שעלו מן הים, עי"ש.

וידוע מש"כ בספר 'ברכת אברהם הקדמון' [להרה"ק ר' אברהם טריוש ז"ל, נדפס לראשונה בשנת שי"ב בהסכמת מרן הב"י ז"ל, שהעיד בו: "ראיתי איש אלוקים קדוש מדבר, ובשער הספר כתוב: כי נגלה אליו בדברי תורה אליהו ז"ל בחלום, בלשון הקודש כנופך ספיר ויהלום, וקרא אליו בבחרותו ויאמר בני, תשובתך על שאלתי, אל תעלים ממני" וכו'], וז"ל: "לזכר טוב זכרון לפני ה' ולזכרון לבני ישראל ולסימן טוב, שנת ר"ן נ"ר ה' נשמת אדם, אז הייתי בן עשרים שנה הייתי מלמד תלמידים בעיר רובקי"ן ורחוקה מהעיר מהדורה פיראר"א כמהלך יום. נראה אלי בחלום בליל שבת בפרשת בשלח, איך הייתי בעליה אחת, והיא ממש על גבי בית המדרש אשר הייתי לומד ומלמד בתוכו וכו', והייתי יושב בחלומי בעליה העליונה על ספסל ולפני שולחן ערוך, והייתי יושב בראש הספסל אצל ראש השולחן בצד דרום... ושם כנגדי על ראש הספסל האחר אצל ראש השלחן אדם זקן מאד ובעל זקן לבן בשערות ארוכות...,ופני הזקן המהודר כנגד פני. וישאלני הזקן ויאמר אלי בזה הלשון הקדוש באהבה, כאהבת האב אל הבן, ויאמר, 'בני מי היה גדול בנביאים'. אמרתי אליו ג"כ הכל בלה"ק, 'ולא קם נביא עוד בישראל כמשה מאז'. אמר אלי, 'א"כ למה לא עשה משה כשאר הנביאים שהיו אומרים בנבואתם הנחמות קודם זמן קיום הנחמות, כך היה ראוי למשה לומר השירה קודם טביעת המצרים בים, וזה היה לו לכבוד ולתפארת להראות לישראל נבואתו האמיתית שהיה יודע שיטבעו המצריים בים, כמו שעשו שאר הנביאים שלא היתה מעלתן כמותו. אמרתי אליו גם אני בלה"ק, 'כי ידע משה על רוב עם ישראל שלא היו חזקים באמונה, אמר בדעתו אם אשיר את השירה קודם שיראו ישראל מיתת המצריים בים, לא ישירו עמי את השירה, על זה אמתין שיראו ישראל מפלת המצריים כדי שיזכו כל ישראל לשורר את השירה עמי.' עד כאן היו דברי ושתק הזקן וקבל תשובתי בשמחה. **ואחר הדברים האלה היה דבר ה' אלי אברהם במחזה לאמר כי תשובתי אמיתית, כי הפסוקים רומזים זה הענין, דכתיב 'וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו', מכלל שעד השתא לא היו חזקים באמונה, 'אז ישיר משה ובני ישראל את השירה', כלומר, אז כשראו הנס ישיר משה ובני ישראל את השירה. ומשה זכה וזיכה את הרבים. אבל אם לא היו רואים הנס, לא היו אומרים עם משה את השירה"**.

ולבל יחסר המזג נעתיק ג"כ את המשך דבריו, 'וכל ימי אמרתי בדעתי כי אותו הזקן הנזכר אשר ראיתי בחלום ודבר עמי ואני עמו הדברים הנזכרים היה אליהו הנביא זכור לטוב, שנגלה אלי בחלום בזכות אבותי הקדושים ז"ל, כי מזרע המאור הגדול רש"י ז"ל אנחנו'. ובשל"ה הק' פרשת בשלח ג"כ ציין לדבריו הק'.

ועי' בספה"ק 'מנחם ציון' [להרה"ק מרימנוב ז"ל] שמבאר (ליום שביעי של פסח) דישראל השיגו מדרגת נבואה אז והים ויבשה הי' שוין אצלן, ובאמונת הבורא שצוה שיסעו, הלכו על הים והיו למעלה מהזמן במעלת הנבואה, ולא היה חילוק בין עבר לעתיד **ועל כן אמרו שירה על שפת הים** טרם רדתם לים וכו', עי"ש שהאריך.

אולם בדברי מרן החתם סופר זללה"ה בדרשותיו מצינו ענין של שתי כיתות בישראל בנושא של אמירת שירה, וביאור בזה מה שאנו אומרים בנוסח התפלה וזדים טבעת וידידים העברת ויכסו מים צריהם וכו' על זאת שבחו אהובים וכו על שפת הים יחד כולם הודו וכו', דיל"ד אחר שכבר אמר על זאת שבחו אהובים מה זה שחזר ואמר על שפת הים יחד כולם הודו וכו', ופי' שהי' בישראל ב' כתות, האהובים וידידים שבישראל תיכף כשעברו בים ויכסו מים צריהם שבחו והודו לה' שהאמינו בה' שהציל אותם מיד מצרים, אך שאר העם לא שבחו כי אמרו כשם שאנו עולים מצד זה כל מצרים

עולים מצד אחר והמרו על ים בים סוף, עד שרמז הקב"ה ופלט הים לחוץ ואז אף שאינם אהובים שרו שירה, וז"פ על שפת הים יחד כולם הודו וכו' דהיינו אף שאינם אהובים וידידים ע"כ.

וב'דברי יואל' פ' בשלח (דף שפ"ט) העיר מרן ז"ל על דברי החתם סופר הנ"ל, וזל"ק: "היוצא לנו מדבה"ק שאמרו ישראל שירה ב"פ, משה רבינו ובני העליה אמרו שירה מיד כשידידים העברת ויכסו מים צריהם, ושאר העם לא אמרו שירה עד שפלט הים את המצרים וכו', האמנם שמשמעות הלשון נראה שגם הידידים והאהובים לא אמרו שירה עד לאחר שיצאן מהים ויכסו מים צריהם, ולפי"ז אינו מדיוק כ"כ מה שאמר על שפת הים יחד כולם הודו, שהרי גם כשאמרו הידידים כבר היו על שפת הים, **אמנם נראה לומר שהידידים והאהובים אמרו שירה מיד כשנכנסו בתוך הים ביבשה, שהאמינו שהקב"ה יעשה להם נס בשלימות להציל אותם מיד המצריים**, וממ"ש על זאת שבחו אהובים וכו' אחר וידידים העברת ויכסו מים צריהם אינו מוכרח שאח"כ שבחו אהובים, אולם מאמר על זאת שבחו סובב על תחילת הענין שאמר וים סוף להם בקעת, ומיד התחילו לומר שירה על שם העתיד שהאמינו בהשי"ת שיגמור הנס בשלימות להציל אותם הצלה גמורה" וכו', עי"ש, וכ"כ עוד בדברי יואל אחרון של פסח אות קמ"א עי"ש בארוכה.

וחידוש גדול עוד יותר מצינו בדברי מרן ז"ל ב'דברי יואל' (אחרון של פסח אות קמ"ט) וזל"ק: "ובדרך אחר אפשר לומר בהקדם מה שמובא בשו"ת דברי חיים (או"ח ח"ב סימן ח') מדברי האר"י הק' ז"ל (פרי עץ חיים כהקדמה לשער התפלה) בענין נוסחאות התפילה שאין לשנות מנוסח לנוסח, כי לכל שבט יש לו שער בפני עצמו לקבלת תפלותיו ונמצא שמי שמשנה לנוסח אחר אין התפילה יכולה לעבור דרך שער שבטו, ואמנם האר"י הק' ז"ל עמד ותיקן נוסח התפלה שיש בזה שער הכולל בשמים, ולכן כל מי שאינו יודע שבטו יתפלל בנוסח הלזו עיי"ש, ומעתה אפשר לומר שמתחילה כשאמרו ישראל שירה **כאשר עברו בין גזרי ים סוף** אז אמר כל שבט ושבט זמירות שירות ותשבחות להשי"ת כפי נוסח השייך לשורש השער שלו, ואמנם כשעלו על שפת הים רצו לעשות רמז ופועל דמיוני לשער הכולל שתיקן האר"י הק' ז"ל ולכן חזרו ואמרו עוד הפעם שירה, וזה היה בנוסח אחד שהיה כולל לכל השבטים, ועל כן אז **יחד כולם הודו והמליכו ואמרו עי"ש**, ולפי"ד אמרו שני פעמים שירה, חד בתוך הים כל אחד בנוסח שבט שלו, ואח"כ בנוסח הכללי, ודפח"ח.

ביאור חדש נמצא בתוך דרשותיו של ה'בן איש חי' (עוד יוסף חי) שכתוב שם בא"ד דהקב"ה רצה שבני ישראל יבואו אל הים לפני הקריעה כדי להראות בטחונם בה', וכן עשו, וז"ל: "דבר אל בני ישראל ויסעו לתוך הים בעודו מלא על כל גדותיו וירדו בתוך המים, שעושים מעשה רב בזה על ידי הבטחון שבוטחים בי שאקרע להם הים כשיבואו המים עד נפש, ובזכות זה הבטחון הנפלא אז זוכים שאעשה להם נס נפלא לקרוע הים וילכו ביבשה בתוך הים ויעלו ממנו לשלום, ואת המצריים אעשה דין להטביעם בים. וכן עשו ישראל וירדו לים קודם שנקרע וכאשר הגיעו ובאו מים עד נפש אז קרעו ועברו בים ביבשה, ולזה אמר דבר אל בני ישראל ויסעו עתה בעוד הים מלא על כל גדותיו ואחר כך אתה תרים את מטך על הים ובקעהו, **ונראה שגם הנשים הראו על בטחונם כי חזק הוא, כי כאשר באו אצל הים תפסו בידם תופים ומחולות כדי לנגן בהם בעת השירה בתוך הים, שהראו בזה גודל בטחונם דברור להם שיעשה להם הקב"ה נס ויאמרו שירה בתוך הים ואז הם ישוררו בתופים ובמחולות אלו שבידם**", עי"ש, ומדבריו מבואר דשונה מן האנשים היו הנשים שאמרו שירה בתוך הים.

ובספר 'ארץ חמדה' להמלבי"ם (פ' בשלח) ביאר במה שנחלקו בזה ובתו"ד מבאר הטעם למ"ד שבני ישראל אמרו שירה בתוך הים וז"ל: "דכיון דכ' ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים ומשמע שאמרו שירה בתוך הים [וכמש"כ הרמב"ן], **וגם משום דאין השכינה שורה בחוץ לארץ רק בתוך הים כדכ'** (ביחזקאל) **על נהר כבר**" וכו', עי"ש.

וכעי"ז מצאתי בספה"ק 'ישמח משה' (פ' בשלח ד"ה ובני ישראל) שציין לספר ברית שלום, שדן בענין זה, דבכלל איך אמרו שירה על הנס הא בחו"ל אין אומרים שירה, וביאר דבתוך הים כיון דהוא מקום טהרה הרי זה נחשב כמו אר"י, עי"ש, וע"ע בדברי יואל (מועדים אחרון של פסח אות קל"ח) מש"כ בזה.

מאמר מקיף בענין

שירת הים

- כיצד היה סדר אמירת השירה?
- האם אמרו ישראל שירת הים בנגינה?
- האם ניגנו בכלי זמר בשעת השירה?

מאת הרה"ג ר' יעקב וויים שליט"א
רב ביהמ"ד ישמח משה דקהלתינו הק' מאנסי יצ"ו

שבעה שיטות כיצד היה סדר אמירת השירה על הים

במסכת סוטה (דף ל:) נחלקו חכמי ישראל כיצד אמרו ישראל שירה על הים, ונפרט השיטות אחת לאחת:

א) לרבי עקיבא (לשיטת רש"י) כגדול המקרא את ההלל והן עונין אחריו ראשי פרקים, דהיינו: משה אמר אשירה לה', וישראל אמרו אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, וישראל אמרו אשירה לה', משה אמר סוס ורוכבו רמה בים, וישראל אמרו אשירה לה'. וכן הלאה עד סיום השירה.

ב) לרבי עקיבא (לדעת המהרש"א כאן אליבא דשיטת התוספות במסכת סוכה) נתחלק השירה לשתי חלקים, א) אשירה לה', ב) מי כמכה, בתחילת השירה: משה אמר אשירה לה' וישראל אמרו אשירה לה', וכן הלאה, עד שהגיעו למי כמכה, ומשם ואילך: משה אמר מי כמכה, ואמרו ישראל מי כמכה, משה אמר באלים ה', וישראל אמרו מי כמכה, משה אמר מי כמכה נאדר בקודש, וישראל אמרו מי כמכה, וכן הלאה עד סיום השירה.

ג) לרבי עקיבא (לדעת התוספות יום טוב במשנה כדאסברא לן הרש"ש כאן) נתחלק השירה לשתי חלקים, א) אשירה לה', ב) מי כמכה, וכל חלק משתי אלה נתחלק לשלש פרקים, נמצאו ששה פרקים בשירת הים, ובכל פרק ופרק ענו ראשי פרקים של אותו הפרק, אבל לא נתברר בדברי חז"ל היכן נתחלקו אותן ששה פרקים בפסוקי השירה.

ד) לרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, כקטן המקרא את ההלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, דהיינו: משה אמר אשירה לה', וישראל אמרו אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה, וישראל אמרו כי גאה גאה, וכן הלאה עד סיום השירה.

ה) לרבי נחמיה (לשיטת רש"י) כסופר הפורס על שמע שהוא פותח תחילה והן עונין אחריו, דהיינו: משה פתח בשירה, וכל ישראל הצטרפו אליו

ושרתה עליהם רוח הקודש וכוונו לומר השירה אתו ביחד מלה במלה.

ו) לרבי נחמיה (לשיטת התוספות אליבא דתוספתא, והוא שיטת רבי אליעזר בן תדאי במכילתא) שהיה משה פותח וישראל גומרין אחריו, דהיינו: משה אמר אשירה לה' כי גאה גאה, וישראל אמרו סוס ורוכבו רמה בים, משה אמר עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה, וישראל אמרו זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו, משה אמר ה' איש מלחמה, וישראל אמרו ה' שמו. וכן הלאה עד סיום השירה.

ז) ובמדרש איתא עוד שיטה נוספת (שמות רבה כג ט לפי פירוש היפה תואר) רבי יהושע בן לוי אמר, לא נאמר אז ישירו אלא אז ישיר, בתחילה נאמרה השירה כולה על ידי משה, ואחר כך חזרו ואמרוה אבותינו על הים.

שלשה מנהגים בסדר אמירת השירה בכל שבת ויו"ט

ועל יסוד דברים אלו הבה נתבונן במנהגי הצדיקים בסדר אמירת שירת הים. הנה מנהג רבותינו הקדושים לבית סיגעט לומר בכל שבת ויום טוב שירת הים פסוק בפסוק חזן וקהל, וכן נהגו בצאנז ובזידיטשוב [ולאחר המלחמה כאשר נעקרו גליות ממקומן ובאו לאמריקא נתבטל המנהג, ורבינו הברך משה השתדל הרבה לחזור ולהנהיגו בקהילתינו הקדושה], אבל בשאר קהילות קדושות אומרים כל הקהל את השירה ביחד.

וכתב הגאון רבי יחיאל מיכל היבנר זצ"ל אב"ד ניזנוב בשו"ת נחלה לישראל (סימן י' אות נ"ו) דשתי מנהגים אלו בסדר אמירת השירה תלוי בפלוגתת התנאים הנ"ל, דלדעת רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אמר משה וענו ישראל אחריו, ולכן אומרים פסוק בפסוק חזן וקהל, ולדעת רבי נחמיה (לשיטת רש"י) הרי אמרו כולם את השירה ביחד, ולכן אומרים אותו כל הציבור ביחד.

וכתב עליו בליקוטי מהרי"ח (סדר פסוקי דזמרה) דלא מן השם הוא זה, רק מפני שבח מעלות השירה אומרים פסקי פסקי, והראיה דגם בהלל הגדול בשבת יש נוהגין לומר פסקי פסקי, עכ"ד.

ואכן בהנהגות הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב זי"ע (אות סב) כתב שטעם אמירת השירה פסוק בפסוק מיוסד על דברי המדרש (שיר השירים רבה ח טו) היושבת בגנים חברים מקשיבים, כשישראל נכנסין לבתי כנסיות ומתפללין בקול אחד בדעה וטעם אחד, הקב"ה אומר להם היושבת בגנים אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך, אבל כשזה מקדים וזה מאחר ואינם מכוונין דעתם, רוח הקדש צווחת ואומרת ברח דודי ודמה לך לצבי לצבא של מעלה הדומים לכבודך בקול אחד בנעימה אחת. ובשו"ת הרדב"ז (סימן תתקיב) הביא דברי המדרש, ומפליג בדברים בגודל הענין שיתפללו הציבור ביחד בשפה ברורה ובנעימה, עיי"ש.

אך מצינו עוד מנהג שלישי בסדר אמירת השירה, והוא שם בשו"ת נחלה לישראל הנ"ל, המנהג היה אצל רבינו הקדוש מסטרעטין זצ"ל לומר השירה בלבת אש מתלקחת פסוק בפסוק, דהיינו מקודם אמרו הקהל את הפסוק ואחר כך אמר רבינו את הפסוק. ואולי הטעם: כדי שישראל יוסיפו לו כח באמירת הפסוק, שיאמר אחר כך בהתלהבות יותר גדול ואמיץ, על כן אמרו הקהל הפסוק מקודם ואחר כך השמיענו את קולו בכח והדר, עכ"ל.

שלשה מהלכים האם אמרו ישראל שירת הים בנגינה

הנה בחידושי הריטב"א (מכות יח: ד"ה כשהוא) כתב בשם המדרש (ולא נמצא בידינו מדרש כזה) על מה שנאמר במקרא ביכורים 'ועונית' היינו בניגון, כמו 'ותען להם מרים' דשירת הים דהיינו בניגון. ומשמע מדבריו שאמרו ישראל שירת הים בנגינה.

אכן בספר דרך חכמה (הלכות כלי מהקדש פ"ג ה"ז ביאור הלכה ד"ה חמש שנים) כתב שאין כוונת הריטב"א לנגינה כפשוטו, אלא שאמרוה בטעמי המקרא כמו שקורין בתורה, וזה נקרא בנעימה ובנגינה.

אמנם הרב דון יצחק אברבנאל בפירושו על התורה בשירת הים, האריך למעניתו שבני ישראל אמרו השירה בזמר וניגון, וכתב דברים פליאים: לזה תמצא בשירה הזאת מקומות שנחסרו איזה אותיות, כמו עזי וזמרת שהיה צריך לומר 'וזמרתי', נהלת בעזך שהיה צריך לומר 'נהלתו', ובפסוק נמוגו כל יושבי כנען היה צריך למר 'נמוגו לבב', וכן יש מקומות שניתוספו אותיות, כמו יכסיומו, שהיה מספיק לומר 'כסום', נאדרי בכח, שהיה מספיק לומר 'נאדר', ועוד הרבה כאלה, התחשוב שטעה אדון הנביאים בדקדוק האותיות וסדר כתיבתם, אלא שענין השיר וצורך הניגון והזמר הצריכו לכך, כדי להתאים התיבות אל הניגון, עכ"ד.

וכן אאמו"ר שליט"א בספר מגדים חדשים (בשלח טו א) הביא שתי ראיות לשיטה זו שבני ישראל אמרו שירת הים בנגינה:

א) כתב בייטב פנים (שפת הים אות יג) אז ישיר משה ובני ישראל וגו' ויאמרו לאמר, שמעתי מפי מוזלה"ה [הישמח משה] שהגה"ק רבי ר' שמעלקא [מניקלשבורג] זלה"ה כשהיה עומד בתפלה בשבתות וימים טובים, ובפרט בימים נוראים בעת העבודה כשאמר וכך היה מונה אחת ואחת וכו' וכדומה, היה מכוון הכוונות והסודות בין תיבה לתיבה, ואז היה מאריך ומנגן ניגונים חדשים פלאי פלאים אשר לא שמעתן אוזן מעולם, והוא לא ידע כלל איזה ניגון מנגן, כי היה שוטט במחשבתו דבוק בעולם העליון, והקול יוצא מפיו בניגונים נפלאים ערבים לשומעיהן. וזה שאמר 'אז ישיר' בשעת 'ויאמרו לאמר', היינו בשעת אמירתן סדר השירה יצא מפיהם שיר וניגון חדש בלא כוונה לנגן, עכ"ד. הרי מפורש בדבריו שאמרו השירה על ידי ניגון.

ב) איתא בתוספת שבת (סימן שכ"ד סקי"ז) וכן הביא בספר אור השבת (חלק א' עמוד קפג) בשם המהר"ל מפראג זצ"ל, בטעם המנהג לתת מזונות לפני הציפרים בשבת שירה, שהוא להחזיק להם טובה על שהיו משוררים ומזמרים ביחד עם בני ישראל בעת השירה בקריעת ים סוף, והרי בציפרים לא שייך שיאמרו התיבות ככתבן, ועל כרחך הכוונה שעזרו לשירת הניגון, עכ"ד במגדים חדשים.

ובאמת לדידי קשיא טובא האיך אפשר לומר שלא אמרו ישראל את השירה בניגון, והרי מקרא מלא דיבר הכתוב (תהלים סח כו) קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות, ופסוק זה דרשו חז"ל (שמות רבה כג ז) על שירת הים, וכן פירשו שם המצודות והרד"ק והמלבי"ם. הרי שלך לפניך, כי בשעת שירת הים היו 'שרים' והיו 'נוגנים', 'שרים' הוא עצם אמירת השירה, ו'נוגנים' הוא זמרה ונגינה.

אך יתכן לפשר ולומר דרך שלישי דאלו ואלו דברי אלהים חיים, כי באמת מקודם אמרו משה ובני ישראל את השירה הזאת, דברים ככתבן, כמו שאנו אומרים אותו בתפלה בפסוקי דזמרה בשפה ברורה ובנעימה באש להבת שלהבת, ולאחר מכן פצחו פיהם בשירה וזמרה ונגינה וריקודי קודש. ולפי זה מדוקדק היטב לשון הכתוב: 'קדמו שרים', מקודם אמרו השירה ככתבה, 'אחר נוגנים', לאחר מכן פצחו בנגינה וזמרה.

ומצאתי און לי בדברי המדרש (בראשית רבה נד ד) אמר רבי שמואל בר נחמן, כמה יגיעות יגע בן עמרם עד שלימד שירה ללוים. וכתב שם הרד"ל שהוא טעות סופר, וצריך לומר 'עד שלימד שירה לישראל', והיינו שירת הים, דכתיב אז ישיר משה ובני ישראל, עי"ש. והדברים תמוהים עד מאד, דהרי הזכרנו למעלה כמה שיטות כיצד אמרו ישראל שירה על הים, אם אמרוה כולם ביחד עם משה רבינו ברוח הקודש, או שענו ואמרו אחרי משה רבינו פיסקא בפיסקא, ולא אשתמט חד מאן

דאמר שהיו צריכים ללמדם סדר השירה, ועל כרחך צריך לומר כי עצם אמירת סדר השירה אמרו ישראל ביחד עם משה רבינו לכל חד כדאית ליה, אך לאחר מכן עמד משה רבינו לשורר ולזמר ניגון וזמר בשירה ובזמרה, ודבר זה ללמד ניגון חדש לששים רבוא מישראל היה צריך יגיעה עד שלמדו כולם הניגון והזמר ויצאו בריקודי קודש בגילת ורנן. והדברים מאירים ושמחים.

ולסיום הדברים מן הענין להעתיק מדברי כ"ק האדמו"ר מהריי"צ מליובאוויטש זצ"ל (ספר השיחות תרח"ץ שביעי של פסח) שירת הים - דער ניגון וואס מען האט געזונגען בשעת קריעת ים סוף, איז בלתי ידוע, אבער עס איז ברור הדבר, אז עס איז געווען א הארציגער, און א פרייליכער ניגון.

שלשה מנהגים בחצרות צדיקים באמירת השירה בשביעי של פסח

אחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת שבני ישראל אמרו שירת הים בזמרה ונגינה, הבוא נבא לדבר במה שנהגו צדיקים וחסידים להתאסף בשבת אחים גם יחד בליל שביעי של פסח, ומשוררים ומזמרים 'שירת הים' כל אחד ואחד לפי דרכו בקודש.

א) בחצרות צאנז ראפשיץ סיגעט סאטמאר - ויסודתו מהררי קודש מהרה"ק הרבי רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע - נוהגים לשורר השירה בזמרה ונגינה בריקודי קודש בשמחה עילאה. ולפי האמור הרי מנהג זה מיוסד על מה שנתבאר בדברינו מפי ספרים וסופרים שבני ישראל אמרו את השירה על הים בזמרה ונגינה.

והנה הרה"ק הרבי ר' הירש מרימנוב זי"ע היה מזמר על השירה ניגון שמחה ידוע, שמזמרים בחצר באבוב בסעודה שלישית על פיוט ק-ל מסתתר.

אך הניגון שמנגנים בסאטמאר על שירת הים ועל חסל סידור פסח, נתחבר על ידי הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאלוב זי"ע. ומסופר בספר אור הישר והטוב (עמוד תסב) בשם הרה"ק רבי ישעיה מקערעסטיר זצ"ל ששמע מפי רבו הרה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע, שגם בצאנז שרו [לפעמים] ניגון זה בשביעי של פסח על השירה, ופעם אחת אמר מרן הדברי חיים מצאנז זי"ע 'כמדומה לי שניגון זה שרו בני ישראל כשעברו את הים סוף'. ובספר מגן אבות (עמוד תיח) מסופר כי בשנים קדמוניות היה הרה"ק בעל קדושת ציון מבאבוב זי"ע מזמר בל"ג בעומר פיוט 'בר יוחאי' בניגון זה (בקצב איטי), בטרם שחיבר הוא בעצמו ניגון מיוחד על בר יוחאי.

ובחצרות ראפשיץ דזיקוב ראזוואדאב מזמרים על השירה בליל שביעי של פסח ניגון שמחה מיוחד המקובל בפי החסידים. ומסופר בהגדה זרע קודש (מנהגי קודש אות צז) כי הרה"ק רבי משה מראזוואדאב זי"ע היה מרקד בליל שביעי של פסח בהתלהבות נוראה, פעם אחת בעת שגמרו לרקוד עמד הדיין מראזוואדאב הגאון רבי אלעזר ראזען זצ"ל ואמר שהוא מוכן לישבע שזהו הניגון ששרו משה רבינו ובני ישראל בעת קריעת ים סוף, ואמר על זה הרה"ק מראזוואדאב: אינני יודע אם אכן רקדו באותו ניגון, אבל זהו וודאי שהניגון הזה הוא ראוי לכך שבו יהיו רוקדים בעת קריעת ים סוף, בזה אין לי שום ספק.

ב) בחצרות זידיטשוב קאמארנא טאהש נהגו לומר השירה בליל שביעי של פסח פסוק בפסוק חזן וקהל כמו בשעת התפלה בפסוקי דזמרה. מנהג זה מיוסד לפי השיטה שהזכרנו למעלה שלא אמרו ישראל השירה בנגינה אלא באמירה בעלמא.

ג) בחצרות שומרי-אמונים תולדות-אהרן ועוד, המנהג לקיים גם שניהם, מקודם אומרים השירה פסוק בפסוק ולאחר מכן יוצאים בריקודי קודש בשירה ובזמרה. מנהג זה מיוסד לפי מה שביארנו בדברינו שאכן כך היה הסדר בשעת

קריעת ים סוף, שמקודם אמרו השירה משה ובני ישראל דברים ככתבן, ולאחר מכן פצחו בשירה וזמרה ונגינה.

ולהעיר כי בדרכי חיים ושלום (אות תרי"ח) מבואר מנהג הרה"ק ממונקאטש זי"ע, אשר בליל שביעי של פסח היו מזמרין השירה בריקודין של מצוה, וביום שביעי של פסח בשעת פסוקי דזמרה היו אומרים השירה פסוק בפסוק, ובכמה מקומות בין הפסוקים היו מנגנין בניגון, עיי"ש. ומנהג זה גם כן מיוסד לפי דרך הלזה שבני ישראל אמרו השירה באמירה וגם זמרו אחר כך בנגינה.

שלשה שיטות האם ניגנו בכלי זמר בשעת שירת הים

מצאנו פולמוס בין מפרשי התורה, האם אמרו בני ישראל שירת הים בפה לחוד, או בליווי כלי שיר וכלי זמר תוף וכנור מינים ועוגב – כמובן שכל המדובר בזה הוא לפי השיטות שהזכרנו למעלה שבני ישראל אמרו השירה בזמרה ונגינה – כי הנה בשירת הנשים מפורש בפסוק (שמות ט ו כ) ותקח מרים אחות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות, אבל אצל האנשים אינו מפורש בקרא אם לקחו כלי שיר

א) דעת הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בתפארת יהונתן והגאון רבי שלמה אפרים לונטשיץ זצ"ל בכלי יקר (פרשת בשלח בפסוק ותקח מרים) שהאנשים אמרו שירה בפה בלבד, ורק הנשים לקחו תופים בידם, והטעם כי כלי שיר באים לעורר שמחה כדי שיזכו להשראת השכינה ורוח הקודש, כנאמר (מלכים ב ג טו) והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה', והאנשים לא הוצרכו לעורר שמחה על ידי כלי שיר ושרתה עליהם שכינה תיכף, מה שאין כן הנשים חסר אצלם מדת השמחה מחמת צער לידה ושאר טירחות, ולכן היו צריכים להתעורר לשמחה על ידי כלי שיר. ועוד דלכך לקחו דוקא הנשים כלי שיר ולא האנשים, כדי שלא להכשיל האנשים בקולם דקול באשה ערוה (ועיין במה שהבאנו להלן בדברינו מספר שם דוד להגאון רבי דוד אופנהיים זצ"ל).

ב) אך דעת הגאון רבי דוד קמחי זצ"ל בעל הרד"ק והגאון רבי דוד אלטשולר זצ"ל בעל מצודת דוד, שגם האנשים ניגנו בכלי שיר, שכן פירשו בפסוק (תהלים סח כו) קדמו שרים אחר נוגנים בתוך עלמות תופפות, כאשר נקרע הים ונטבעו מצרים, קדמו השרים לשורר בפה את השירה, ואחריהם נגנו המנגנים בכלי ניגון לבשם הקול, והעלמות שהן מרים וחברותיה היו תופפות בתופים

ג) ובא הכתוב השלישי והכריע ביניהם, הוא הגאון רבי יעקב חאגיז זצ"ל בספר קרבן מנחה (סימן א) כי במסכת ערכין (דף י.) נחלקו חכמי ישראל אי עיקר שירה בפה או עיקר שירה בכלי, והאנשים התחילו לומר שירה בפה בלא כלי זמר, וכאשר ראתה מרים שאומרים שירה בלא כלי שיר, אז ותקח מרים את התוף בידה וגו' ותען להם מרים, וקשה דהול"ל 'להן' לשון נקיבה לנשים, אלא הכוונה 'להם' לאנשים, שיאמרו שירה בליווי כלי שיר, ואז לקחו גם האנשים כלים לשורר, וזה מרומז בפסוק 'קדמו שרים' מקודם אמרו שירה רק בפה, 'אחר נוגנים', שאחר כך נגנו גם בכלי, והטעם 'בתוך עלמות תופפות', שהעלמות שהם הנשים עוררו אותם על כך, עכ"ד הנחמדים.

שבעה תירוצים האיך הותר לנגן השירה בכלי שיר ביום טוב

והשתא יש להתעורר לשיטת האומרים שבני ישראל ניגנו השירה בכלי שיר וכלי זמר, לכאורה קשיא הלא השירה אמרו ביום שביעי של פסח שהוא יום טוב, והרי כתב הרמב"ם ז"ל (הלכות שבת פרק כ"ג הלכה ד') אסור להשמיע קול של שיר בשבת בין בכלי שיר כגון כנורות ונבלים בין בשאר דברים, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ולהלן כתב (הלכות יום טוב פרק א' הלכה י"ז) כל שאסור בשבת משום שבות הרי הוא אסור ביום טוב, אלא אם כן היה בו צורך אכילה, עכ"ל. ואם כן היאך הותר להם

לישראל לשורר בכלי שיר וכלי זמר בקריעת ים סוף, והלא אותו היום היה יום טוב שביעי של פסח.

א) בראש וראשונה נעתיק מה שכתב בזה הגאון רבי דוד אופנהיים זצ"ל בספר שם דוד (פרשת בשלח ד"ה אז ישיר) נראה לי שנחלקו האנשים והנשים במחלוקת התנאים (סוכה נ:) אי עיקר שירה בכלי או עיקר שירה בפה, שהרי קריעת ים סוף ביום שביעי של פסח היה, וסברו משה ובני ישראל שעיקר שירה בפה, ובהיות שירת הים שיר של שמחה שאינו דוחה שבת ויום טוב למאן דאמר עיקר שירה בפה, על כן לא לקחו כלי שיר בידם. ובזה מיושב היטב מה שאמר הכתוב 'אז ישיר וגו' את השירה הזאת ויאמרו לאמר', שתיבת 'לאמר' שפת יתר היא, ולפי דברינו אתי שפיר ששנה הכתוב לשון אמירה לומר לך שלא שרו כי אם באמירת הפה בלבד ולא בכלי, אבל הנשים דעתן שעיקר שירה בכלי, ועל כן לקחו התופים בידם לשיר לה', ואף על פי שאין השירה הזאת כי אם שיר של שמחה, מכל מקום למאן דאמר עיקר שירה בכלי מותר גם בשיר של שמחה, עיין שם בגמרא לדעת רבי יוסי ברבי יהודה, עכ"ד.

ב) בספר בירך יצחק להגאון רבי יצחק ברכה זצ"ל מגדולי רבני ארם צובה (נדפס בויניציאה שנת תקכ"ג, בפרשת בשלח ד"ה ותקח מרים) דאיתא במסכת יבמות (דף צ:) דבנביא מוחזק שאומר לעבור על דבר תורה בהוראת שעה שומעין לו, כמו אליהו בהר הכרמל, ולזה דקדק הכתוב 'ותקח מרים הנביאה את התוף בידה', שהוחזקה מרים לנביאה, והיא התירה להם בהוראת שעה לנגן בכלי שיר ביום טוב.

ג) נ"ל לתרץ, הנה ידוע שיטת הר"ן (פרק ערבי פסחים דף כה: מדפי הרי"ף) דפסח מצרים היה נוהג רק יום אחד בלבד, והתוספות יום טוב (פסחים פ"י מ"ה) חולק עליו שלא היה איסור מלאכת יום טוב במצרים כלל. וכן כתב הריב"ש (סימן צ"ו) שלא נצטוו בשביתת המועדות עד לאחר שהוקם המשכן. והדברים עתיקים. ולפי זה הרי לא נצטוו באותה שנה על שביתת יום טוב כלל, ושפיר היו יכולים לנגן בכלי שיר.

ד) עוד נ"ל כי באותה שעה עדיין לא גזרו גזירת שמא יתקן כלי שיר, והיה מותר לנגן בכלי שיר בשבתות וימים טובים, תירוץ זה מיוסד על דברי המבי"ט בבית אלהים (שער היסודות פרק ל"ח ד"ה ונאמר) דמשה ויהושע לא גזרו שום דבר, כי אם תקנו תקנות, ורק שלמה המלך אחר שבנה בית המקדש התחיל לגזור גזירות ולגדור גדרים לתורה, כדי שלא יהא נקל לאדם לעבור על גוף תורה הנאמר מפי האל ששכינתו נראית ונגלית בבית המקדש, עכ"ל [וזה דלא כדברי הסמ"ג (עשין רכ"ד) דגזירת שמא יעבירנו כבר גזר משה רבינו]. ולפי דבריו מפורש יוצא כי בימי משה רבינו לא היו שום גזירות דרבנן, והכל נגזר בדורות שלאחריהם, וממילא היה מותר לנגן בכלי שיר.

ה) עוד נ"ל על פי מה שכתב הרמ"א (או"ח סימן של"ט ס"ג) והוא מדברי התוספות (ביצה ל. ד"ה תנן) ויש אומרים דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאין בעשיית כלי שיר, וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא. והגם שהרמ"א מיירי התם מהא דגזרו דאין מטפחין ואין מרקדין שמא יתקן כלי שיר, ולא איירי מעצם נגינה על כלי שיר, והכי נקטינן להלכה למעשה שאין מקילין רק בטיפוח וריקוד דוקא, מכל מקום כתבו כמה אחרונים (מג"א סימן של"ח סק"ה, תורת שבת סימן של"ט סק"ה, שו"ת ארץ צבי סימן ס"ד) שאין לחלק בין טיפוח וריקוד לעצם נגינה על כלי שיר, דהא תרוייהו אסירי רק משום שמא יתקן כלי שיר, וכוונת התוספות אתרוייהו, דליכא למיגזר האידנא כיון דאין אנו בקיאין לתקן כלי שיר.

והנה בצאת ישראל ממצרים לא היה אף אחד מישראל בקי באומנות תיקון כלי שיר, וכמו שכתב רבינו בחיי (שמות לא ב) ויסוד דבריו הם מדברי הרמב"ן (שם) ראה קראתי בשם בצלאל, הענין שלא היה אפשר בטבע שימצא בישראל שום אדם

שיהיה בקי ושלם בשום אומנות בעולם, לפי שישראל היו משועבדים במצרים בעבודת פרך ומלומדים בחומר ובלבנים, ולא היה ראוי שימצא בהם שום אדם שיהיה בקי בשום מלאכה דקה כי לא ראו אותה ולא למדו אותה ממלמד ולא אחד בהם שאומן את ידיו בזה, ואילו היה בהם חכם ובקי במלאכה אחת היה ראוי שישכחנה בהתעסקו במלאכת החומר והלבנה, וכאשר יהיה בהם אחד חכם שלם ובקי באומנות אחת דקה ויפה וכל שכן אם יהיה בקי ושלם בכל האומניות כולם בכסף ובזהב ובנחושת ובחרושת אבן ובחרושת עץ וחושב ורוקם ואורג הנה זה פלא גדול ומתת אלהים, עכ"ל.

ומעתה י"ל דכיון שבעת ההוא לא היה אף אחד מישראל בקי בשום אומנות שבעולם ולא היה אחד מהם יודע לתקן כלי שיר, אם כן לפי דברי התוספות דכיון דאין אנו בקיאין לתקן כל שיר ליכא למיגזר, ולכן הותר להם לנגן בכלי שיר ביום טוב.

ו) עוד נ"ל בהקדם מה שכתב בבעל הטורים (פ' יתרו) הקב"ה קידש את עמו ישראל בחופה וקידושין כדת משה וישראל, ומה אשה נקנית בכסף בשטר ובביאה, אף ישראל נתקדשו בכסף זו ביזת מצרים וביזת הים, בשטר זו התורה, שנאמר (דברים לג ד) תורה צוה לנו משה מורשה, ודרשו חז"ל (פסחים מט:) אל תקרי מורשה אלא מאורסה, ובביאה דכתיב (שמות יט ד) ואביא אתכם אלי. ולפי זה נמצא כי בקריעת ים סוף היה מעמד האירוסין של כנסת ישראל להקב"ה, שנתקדשו בכסף בביזת הים, והיה שם מעין שמחת חתן וכלה.

וידועים דברי הטור והשלחן ערוך (או"ח סימן של"ח ס"ב) בשם הראבי"ה, שמותר לומר בשבת לגוי לנגן בכלי שיר בחופות לכבוד חתן וכלה, דשבות במקום מצוה שרי, ואין שמחת חתן וכלה בלא כלי שיר, וכל שכן הכא דאפילו ישראל אין בו איסור לנגן בכלי שיר אלא משום גזירה, עיי"ש.

ודבר חידוש כתב האברבנאל (פרשת בא) בטעם שנאמר למשה רבינו בארץ מצרים בפרשת קרבן פסח דינים מיוחדים לעבדים לגירי תושב ולגירי צדק, כי הדינים האלה נאמרו לצורך הערב רב שעלו עם ישראל ממצרים, מהם כעבדים, ומהם כתושבים ושכירים, ומהם כגירי צדק, עכ"ד. ולפי זה נמצא כי באותו פרק היו בבני ישראל גירי תושב מן הערב רב שקבלו עליהם רק שלא לעבוד עבודה זרה, אבל לא נתחייבו בכל מצוות התורה, ולגבי שמירת שבת ויום טוב היה דינם כעכו"ם.

ומעתה י"ל בהיות כי בשעת קריעת ים סוף היה מעין שמחת חתן וכלה, וכנסת ישראל כלה קרואה בנעימה שנתקדשו ישראל באותה שעה בכסף על ידי ביזת הים, על כן לצורך שמחת חתן וכלה הותר לומר לאותן בני הערב רב שנתגיירו רק כגירי תושב לנגן בכלי שיר לכבוד שמחת חתן וכלה.

ז) עוד נראה ליישב, לפי מה שחידש רבינו הדברי יואל זללה"ה (דברי יואל פרשת בשלח ובדרושים לאחרון של פסח) ליישב הסתירה בדברי רשיז"ל, כי בפרשת בשלח כתב שאמרו ישראל שירה ביום השביעי, ובסוף פרשת שלח כתב שאמרו שירה ביום השמיני, וכתב ליישב בכמה אנפי שאמרו ישראל שירה שתי פעמים, בפעם הראשונה אמרו בשביעי של פסח, וחזרו ואמרו שירה פעם שנית ביום השמיני, עיי"ש בדבריו כי נעמו.

ולפי זה יתכן לומר כי באמת בשביעי של פסח שהיה יום טוב ואסור בעשיית מלאכה, אמרו ישראל שירה בפה לבד, אבל כאשר חזרו ואמרו שירה ביום השמיני, ובעת ההוא לא היה שייך עדיין יום טוב שני של גליות, דהא הוי כל ישראל לגבי משה רבינו, והוא קידש החודש בזמנו, והיו כל ישראל בקיאין בקביעא דירחא, ובאותה שעה שאמרו שירה שנית ביום השמיני אז קדמו שרים אחר נוגנים לשורר ולרנן בכלי שיר וכלי זמר בצלצלי שמע וצלצלי תרועה למי שעשה לנו הנסים האלה.

חומר למחשבה

ביאור: בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים

מאת הרה"ג ר' יואל שוואַרטץ שליט"א
דומ"ץ בית מדרשינו 'בנין געלבשטיין' בוומסב"ג יצ"ו - חבר המערכת

בו יבואר:

- א - הערה בחיוב לראות את עצמו כאילו יוצא עתה ממצרים
- ב - הערה במה שאמר בעל הגדה דאילו לא הוציאנו, היינו משועבדים לעולם
- ג - מתקשה דהאיך יתכן דלא כל ישראל רצו לצאת ממצרים
- ד - ביאור תוקף טומאת מצרים - שלא היה עבד יכול לברוח
- ה - טומאת מצרים שהיה פרעה יכול לישן קודם מכת בכורות
- ו - תמצית גודל הנס במה שיצאנו ממצרים וחובת ההודאה
- ז - עבודת יציאת מצרים גם בזמנינו
- ח - ביאור עבודת ביזת הים בשביעי של פסח

א

הערה בחיוב לראות את עצמו כאילו יוצא עתה ממצרים

בפשטות אנו שמחין על שהוציאנו מעבדות לחירות, היינו משועבדים בפועל ממש, היינו עבדים לפרעה ולעמו, והרווחנו שיצאנו לחירות, אך כבר העירו האחרונים בזה דאיה"נ דבאותה שעה היתה בזה שמחה גדולה, אבל עכשיו שכבר חזרנו לגליותינו, על מה יש לנו לשמוח במה שהוצאנו אז ממצרים, [ומ"ש מפורים דאיתא במס' מגילה שאין אומרים הלל, דאכתי עבדי אחשורוש אנן, ומ"ש בפסח, הלא עכשיו אכתי עבדי אחשורוש אנן].

ובהגדת 'מעשה נסים' להגאון בעל חוות דעת ז"ל נתקשה עוד ע"י משל, במי שהיה בבית האסורים ונשתחרר, ובודאי שמח שמחה גדולה ועושה סעודה גדולה למשפחתו ולכל ידידיו, אבל אם שוב נתפס לבית האסורים, ובאופן גרוע ביותר, אטו ימשיך לשמוח באותה יום שנשתחרר בפעם הראשון, ובודאי שלא, וא"כ למה יש לנו לשמוח עכשיו, הלא נכון הוא שהוציאנו ממצרים אבל חזרנו לגלות אדום וישמעאל, ולשמחה מה זו עושה, וצ"ב.

וביותר קשה, בשנקדים לשון בעל ההגדה 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים', ויש לחקור בגדר החיוב דיש לפרשו בתרי אנפי, [א] כפשטות הדברים במאמר עבדים היינו, שאי"ז בתורת נס שאירע לאבותינו בלבד, דאילו לא הוציא את אבותינו הרי אנו ובני בנינו היינו משועבדים לפרעה במצרים, נמצא שהנס נעשה גם לנו, וגם אנן אף שלא היינו בפועל שם, מ"מ עיקר הנס נוגע גם לנו חלק כחלק, ולפי"ז עיקר החיוב הוא לראות שהוא עצמו יש לו שייכות בגוף אותה הנס, [וכעין המבואר בהודאה על נס, שצריך לברך על נס שנעשה לאבותיו קודם יצירתו, דלכל יו"ח שנולדו אח"כ יש להם שייכות לאותה נס], ולפי פירוש זה אין הכוונה שהוא גופא יוצא עכשיו, [ב] יש לומר דלא די בהנ"ל לראות שטובתו של הנס נוגע גם לנו, אלא דבעינן שיראה את עצמו, כאילו עכשיו ממש יצא ממצרים, דהיינו שלא היה נס מכבר, אלא עכשיו בפועל מתרחיש עוה"פ אותה נס, וממילא מאחר שאנו חיים בפועל עכשיו, נמצא שאנו יוצאין עכשיו בפועל ממצרים.

וכבר כתבנו דלשון בעל הגדה [אגב לפי רוב המקורות ה"ה אליהו הנביא, וכמבואר דמה"ט פותחין את הפתח לאליהו הנביא שבא לראות באיזה אופן עורכין את סדרו, או שאנו רוצין להראותו שאנו קיימו מה שעלינו לקיים, ועכשיו יקיים הוא מה שעליו לקיים, דהיינו לקרב זמן ביאת המשיח, וכן האי לישנא דאיתא בההגדה 'ברוך המקום ברוך הוא', לא מצאנו בשום מקום, כי אם בתנא דבי אליהו], במאמר עבדים היינו, משמע כאופן א', אולם ברמב"ם מפורש חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא 'עתה', הרי הדגיש בלשונו דהמדובר הוא על שעתה יצא ממצרים, וכן העתיק הלבוש והשוע"ה.

ולפי"ז יש ליישב כפילות הלשון במאמר בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו' שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם, ונתקשו מפרשי הגדה בכפילות הלשון, ולהנ"ל א"ש דבתחלה אמר דיש חיוב לראות את עצמו וכו', ושוב אמר דלא סגי במה שיחשוב כפי' הא' הנ"ל דזכותו וטובתו של הנס נוגע לו, אלא דבפועל ממש הוציא הקב"ה אותנו.

וביסוד זה כתב מרן החתם סופר ליישב מה שהקשו הראשונים למה אין מברכין על סיפור יציאת מצרים, ויש תי' שבאמת אכן מברכין דהיינו בברכת אשר גאלנו, והקשה החת"ס דא"כ למה לא תיקנו כשאר ברכת המצוות שיהא עובר לעשייתן, ותי' החת"ס דמאחר שעכשיו יוצאים ממצרים, הרי כגרים נחשבין, והדין הוא בטבילת גרים שמברכין אחר הטבילה, ולא מקודם, מאחר שלא היו ראויין מקודם, עכתו"ד. וזהו עפי"מ שנתבאר כפי' הב' דחייב לראות את עצמו כאילו זה עתה יצא ממצרים.

ועכ"פ מבואר דאיכא חיוב לחשוב ולהכיר כאילו עכשיו יצאנו אנן בעצמינו ממצרים, וזה בודאי קשה, דהתינח לפי' הפי' הא' אכתי אפשר להבין דאנו שמחים בנס שהיה מכבר, דסו"ס באותה זמן היה בזה הצלה, אבל לפירוש הב' צ"ע דהא אנן יושבין עכשיו בגלות המר ואיך נשמח, וצ"ב.

וגם עצם הדבר להראות כאילו הוא יצא עתה ממצרים, היכן מצינו שיהא חיוב להראות דבר שבאמת אינו, והלא אנו יושבין בגלות ועדיין לא נגאלו, ולמה יש לנו להראות כאילו הוא יצא עתה ממצרים, וצ"ב.

ב

הערה במה שאמר בעל הגדה דאילו לא הוציאנו, היינו משועבדים לעולם

עוד יש להעיר על לשון ההגדה ואילו לא הוציאנו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים, והדבר תמוה, דהלא יש הרבה גורמים להשתחרר, וכמו שהיה במשך הגלות כמ"פ שעם אחד היה משועבד לאיזה זמן, ושוב נשתחררו, או ע"י עם אחר וכיו"ב, [וכעין שהיתה בעבדים שחורים בארה"ב, וברוסלאנד בקאמעניזום], והאיך

קאמר בעל ההגדה בבירור שאילו לא הוציאנו וכו' היינו נשארו שם לעולם, - ומה גם שהמצריים גופא חששו פן יקראנו מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו וכו', הרי שהם עצמן חששו לכך דאולי יצאו לחירות ע"י מלחמה וכיו"ב, וא"כ איזה בטיחות יש בזה שהיינו נשארו שם לעולם, וצ"ב.

וכעי"ז יש להקשות על הא דאיתא בפירש"י (פר' יתרו) בשם המכילתא, ויחד יתרו על כל הטובה, דעד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, ועכשיו יצאו ס' רבוא ישראל, והדבר תמוה, דהלא ידענו במשך הגלות, שהיה כמה מדינות שהיתה קאמעניזום ולא הרשו לצאת בשום אופן, ומ"מ לעולם היו כמה משתמטים שהצליחו לצאת ממצרים, ומה הפירוש במכילתא שלא היה עבד יכול לברוח ממצרים, וצ"ב.

ג

מתקשה דהאיך יתכן דלא כל ישראל רצו לצאת ממצרים

עוד קשה בעיקר הדבר שאנו שמחין במה שיצאנו ממצרים, יש בזה איזה פלא ותימה, דהלא ידוע פירוש חז"ל וחמישים עלו בנ"י מארץ מצרים, דאחד מחמשה, ולכמה דרשות חז"ל הי' הרבה יותר שנשארו במצרים ומתו במכת חושך, ואיתא בחז"ל דכל הני לא רצו לצאת ממצרים, והדבר עולה בתימה, דאם נכון הוא שהיינו משועבדים בפועל ובגוף ממש, האיך לא רצו לצאת, הלא צריכין להיות חסרי דעת שלא לצאת ממקום שיעבוד וגלות, - וביותר קשה דגם הני שיצאו ממצרים מפורש בתורה ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים וכו' פן ינחם העם בראותם מלחמה וכו', הרי מצינו שהקב"ה בעצמו חשש פן ירצו לחזור למצרים, והדברים תמוהים דאיזה סברא הוא לחזור למצרים תחת צרות השיעבוד ויסורים, - וכמו"כ קשה מהא דאיתא בפר' דמרגלים שאמרו נתנה ראש ונשובה למצרים, - וכעי"ז זכרנו את הדגה וכו', הלא נראין כמחוסרי דעת לחזור לשיעבור, וכ"ז פליאה עצומה ותימה.

ד

ביאור תוקף טומאת מצרים - שלא היה עבד יכול לברוח

הנה זהו דבר ידוע דמה שמצינו בחז"ל תוקף וגודל החומרות של חמץ, שאסור אף במשהו, ויש בהן עונשים חמורים, שלא מצינו בשאר איסורים כלל. ובאמת כבר ידוע מה שכתב בשו"ת הרדב"ז שאי אפשר לפרשו כי אם עפ"י מדרשו דחמץ מרומז לשאור שבעיסה, והוא יצה"ר הבוער בקרבינו וכו', - אמנם זאת לא ידוע כ"כ דעיקר הנס והשמחה שאנו עושים, וגודל תוקף קדושת ליל הסדר, וחיוב להגיד לבניהם וליו"ח השתלשלות הנס, גם זהו רמז לשיעבוד הנפש שהיו במצרים, דעיקר השמחה שהיו ביציאה ממצרים שיצאנו מטומאת ושפלות שבמצרים.

ונקדים מה שהקשינו לעיל מד' המכילתא ששום עבד לא היה יכול לצאת ממצרים, ובביאור הדברים איתא בילקוט הראובינו וז"ל: דע כי מצרים ארץ טמאה מכל הארצות והשכינה היה בגלות עם ישראל, ואותו גלות היה ע"י חכמה נפלאה של כשפים שעשו המצרים שלא יוכלו ישראל לצאת משם וכו' וזה הטעם לזכור גאולת מצרים בכל שאר הגאולות כי היא היתה גאולה שלימה עכ"ל, ומבאר דיסוד הגלות לא היה מחמת מחיצות וחומות בלבד, אלא שהיה בחכמה נפלאה של כשפים וטומאה עמוקה, שבזה גרמו שלא יכלו לצאת.

ובביאור הדברים איזה חכמה היתה בזה ומה היה הטומאה עמוקה, ע"ז ביאור הגה"ק מאיזביצא ז"ל בספרו בית יעקב (חג הפסח ד"ה מרור זה) וז"ל: "פרך הוא פה רך כדאיתא במס' סוטה (יא:), כי עיקר הגלות היה שהיה נדמה בעיניהם ישיבת מצרים למקום מעונג בתפנוקי מלכין, וזה היה מה שנזכר במכילתא (יתרו פי"ח פי"א) אמרו מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים, כי היה הארץ כגן ה', שהיה נוח לו להיות שם עבד מלהיות שר במדינה אחרת, וע"ז רומז מרור שהראה להם השי"ת אחרי גלותו להם שם אהיה הרגישו מרירות גלותם, ועז"כ האריז"ל שצריך למתקו בשנים שירגיש מרירותו וזה המתקתו, שאז נצמח באדם כח תפלה להתפלל לה' שיוציא ממסגר נפשו, כי קודם לכן אין באדם שום כח תפלה, ולכן הדין בבלע

מרור לא יצא כדאיתא במס' פסחים (קטו:), כי זה היה עיקר הגלות שלא הרגישו שעבודם, וכשירגיש אדם ויצעק לה' אז יושע" עכ"ל. וביותר האריך בזה בספרו פרשת שמות עיי"ש. ומבואר שטומאת מצרים היה בזה שחנכו את בני מדינתם שמצרים הוא הגן עדן של העולם, וזהו ורק זהו הוא דרך המובחר לעבוד ולהיות משועבד בגוף ובנפש, ושלא להיות מחונך בתורה ובמצות, אלא לרדוף אחר כל תאוות ושיקוצים, וכעין שהיה ברוסלאנד בקאמעניזום, וזה היה טומאה עמוקה עד למאוד, עד שפעלו ששום עבד לא היה יכול לברוח ממצרים, - ולא יכלו - היינו שפעלו בנפשם שלא יכלו, והיו אפשר להסביר סברתם העקומות שאי אפשר בשום אופן אחר, והיו כ"כ משוקע באותה טומאה עד שהעדיפו להיות משועבדים, ומשוקעים, יותר מלהיות שר ובן חורין במקום אחר, וזהו טומאת מצרים שהיו משועבדים ומקושרים לטומאה ולזוהמה.

ה

טומאת מצרים שהיה פרעה יכול לישן קודם מכת בכורות

ולהסביר גודל טומאת פרעה ומצרים, אפשר לראות ממכת בכורות, שאמר משה רבינו שיהיה מיתה, וכבר ראה בעיניו דכל מה שאמר משה רבינו ע"ה מתקיים בדיוק, וגם היה באותה יום מלחמה כבידה, דגם המצרים כבר האמינו וחששו לחייהם, ופרעה עצמו היה בכור, ואיתא שהיה לבוש בבגדי שינה, - והאיך יוכל בר דעת להסביר זאת, שיהא יוכל ללבוש בגדי שינה, ואיתא עוד בחז"ל שאף ישן, והאיך יוכלו להסביר זה, היה יכול להירדם בשעה שסכנה גדולה חופפת על עצמו ועל עמו והוא תמוה גדולה וצ"ע.

אך זהו כמו שנתבאר שהיה במצרים טומאה גדולה ועמוקה שלא היתה יכולין לצאת מזה, והיה פריקת עול ללא להאמין בהשגחה, אף שכבר ראה כמ"פ בעיניו ממש, - וזהו היה טומאת מצרים, ובאותה טומאה חינכו והשקיעו את בנ"י - ואכן טומאה זו פעלו רח"ל גם בכמה בני ישראל, עד שלא רצו לצאת ממצרים, היה טוב להם, שיעבוד מצרים מעבודת השי"ת, ולכן הוצרכו למות במצרים, - וא"ש מה שחשש הקב"ה גם על היוצאים דאולי יוכלו לחזור, - וא"ש מה שנשארו רישומא מאותה טומאה גדולה, עד שאמרו ניתנה ראש, - ואף אמרו זכרנו את הדגה.

ו

תמצית גודל הנס במה שיצאנו ממצרים וחובת ההודאה

עכ"פ היוצא לנו מכ"ז דעיקר טומאת מצרים לא היה רק שיעבוד הגוף בעלמא, אלא שיעבוד הנפש, וע"ז הוא עיקר ההודאה והשבח לבורא יתברך שמו, שיצאנו מעבדות לחירות עולם, שיעבוד הנפש הוא עבדות, וכמו שאמרנו במי שהוא מקושר ומשועבד (עדיקטעט) לאיזה דבר, זהו עבדות, הוא אינו עושה כן מפני שרוצה בכך, אלא משום שמוכרח לכך, ומעבדות זו אכן יצאנו לחירות עולם, זהו חירות עולם, דשום גלות בעולם אינו משעבד את האדם כמו שהיתה בטומאת מצרים.

ומתיישב שפיר דלא קשה מידי דאכתי עבדי אחשורוש אנן, ולא קשה קו' המעשה נסים שנכנסנו לגלות גרוע ממצרים, דאולי נכון הוא דבצרות ויסורי הגוף אולי הוא גרוע, אבל הגלות הנפש שהיה במצרים יצאנו לחירות עולם - ומתיישב שפיר מה שאמר בעל ההגדה אילו לא הוציאנו וכו', ובפשטות קשה הלא יש גם גורמים אחרים, אמנם להנ"ל א"ש דאי לאו אותה היציאה היינו משועבדים שיעבוד הנפש שלא ירצו ח"ו לצאת מאותה חיי הפקר וכו', - וזהו מה שאומרים בברכת הגאולה, על גאולתינו ופדות נפשינו.

ולפי"ז מובן טפי מה שהדגיש הרמב"ם והשוע"ה דחייב אדם לראות א"ע כאילו עתה יצא ממצרים - דאף דנכון הוא שכבר יצאנו מעבדות ושיעבוד של מצרים, מ"מ הלא כבר אמרנו שמ"מ נשאר איזה רישומא מאותה טומאת מצרים, עד כדי כך שחשש הקב"ה דאולי ירצו לחזור למצרים - וזהו עבודת כל אדם מישראל להכיר בדעתו ולצאת מאותה טומאת מצרים ולצאת לחירות עולם.

עבודת יציאת מצרים גם בזמנינו

וזהו העבודה גם בזמנינו שאנו חונים פה במדינת אמעריקא שטבעו של מדינה זה שכל בנ"א חושבין כל היום ולרבות הלילות האיך יוכלו לאסוף עוד כסף ועוד ועוד, ומשום זה אינן אוכלין ושותין ואינם ישנים, ואינן מסתכלין על עצמן ולא על בני ביתם, כי כל היום הם עסוקים להרבות עסקיהם וכו', ואי"ז משום שרוצין בכך וזהו מה שהעדיפו וברירו אחר שיקול הדעת כראוי, אלא שהם מוכרחין לכך, שהם מקושרים ומשועבדים לזה, וכל היום מרבין לספר בשבחו של מי שיש לו וכו'...

ושמעתי פעם דרשה מהגאון רבי סענדר ערלאנגער זצ"ל מגדולי ירושלים, שאמר דאף למי שיאמר דכסף הוא נחוץ מאוד, מ"מ זה ברור שנייר לצורך קינוח בודאי דחשוב טפי, דמי שאין לו על שבוע אחד אותה נייר, פשוט דלאו בר נש הוא כלל וכלל, - ואטו נימא דמה"ט יאסוף הרבה מאותה נייר - ואטו נחשיב מי שיש לו טרעילער גדול מאותה נייר לאדם מכובד טפי - ופשיטא דז"א דאף שנחוץ הוא, מ"מ רק הצורך הגמור הוא נחוץ, והיתר מן הצורך הוא דבר שאין לו חשיבות כלל, והכ"נ יש לדון לגבי ממון ורכוש, דאף דאי אפשר לחיות בלי כסף, וצריך לה ברוחניות וגשמיות, מ"מ אי"ז סיבה להחשיב את הריבוי שבו וכש"כ להחשיב את האדם שיש לו יותר מן הראוי - ומה שדרכן של עולם הוא אכן להיפך - זהו משום רישומא של טומאת מצרים.

וזהו עבודתינו בחג המצות לצאת מזה כל כולו, ולהיות חירות אמיתי, דמי שמשוקע בתאוות העולם הרי זה עבד להתאוה, וכמוש"כ הרמב"ם (פ"ז מהל' תשובה ה"ג) בעת שמדבר מענין רדיפה אחר ממון, הדגיש דכל הרגיל בהם קשה לפרוש מהם, וכעי"ז איתא באבן עזרא (פ' במדבר) כל בני האדם עבדי תאות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות הוא חפשי מן התאוות, וזהו מה שצריכין לעבוד על עצמינו ולהרגיש בכך כי זה עתה יצאנו ממצרים.

ביאור עבודת ביזת הים בשביעי של פסח

ולאור המבואר מתיישב שפיר מה שיש להעיר על עבודת יו"ט פסח, דלכאורה המסתכל בעיני בשר ירבה לתמוה על עצם הענין, דימים הראשונים של פסח הנם מסוגלים לאמונה ביציאת מצרים ולבטחון בגאולה העתידה, דזהו עבודת רוחניות גבוה מעל גבוה, ואילו ימים האחרונים של פסח מרומזים לפרנסה דבפשוטו זהו ענין היותר גשמי, וצ"ב.

ובפשטות היה אפשר לבארו עפ"י עובדא נפלאה מהרה"ק מרוזין זצ"ל, שכידוע דאחר פטירתו של הרה"ק ר' אורי מסטרעסליק זצ"ל נסעו החסידיו להתדבק באור קדושתו של הרה"ק מרוזין, ובימים הראשונים עוד בצ"ק של הסטערליסקער לא נהגו לבקש על ענייני גשמיות, פרנסה וכיו"ב, אלא על עבדות השם ודביקות וענינים רוחניים, ובעת שבאו להרה"ק מרוזין נתנו הקוויטל והיה כתוב בהן בקשתיהן בעניני רוחניות ולא כתבו כלום מעניני גשמיות, והחזיר להן הרה"ק את הפיתקא, ואמר להם כי מצינו ב' ענינים שאם אמר ולא כיון שלא יצא וצריך לחזור ולאמרו, חדא בקריאת שמע, והשנית פותח את ידיך, הרי כי הני תרתי עומדים ברומו של עולם, הרי רואין מעובדא זו, כי אכן קבלת עול מלכות שמים שזהו אמונה, ועניני פרנסה, קשורים באמת זה בזה ותרווייהו דברים גבוהים הם, וע"כ אדרבה בימי חג הפסח שהם ימים הכי גבוהים רמזו לנו חז"ל להני תרתי, - כי באמת תרווייהו הוא ע"י אמונה.

אמנם לאור המבואר מתיישב שפיר, דבאמת הם עבודה אחת, דהן בימים הראשונים של פסח עיקר העבודה לצאת ממצרים, דהיינו מטומאת מצרים של היום, להיות עבד נרצע להפרנסה ולהחשיב הצלחת דברים גשמיים, וזהו גם העבודה בימים האחרונים של פסח, שמבקשין מהשי"ת שיתן לנו פרנסינו באופן זה, שנזכה להצליח בכל מה שצריך, והפרנסה ניתן לשרת את האדם לעבודתו יתברך שמו, ולא שהאדם יהיה המשרת של הפרנסה, ואכן תרווייהו חדא עבודה הוא.

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

אהרן וועלץ

הי"ו

מנהל מוסדותינו הק' בבארא פארק יע"א

לע"נ אביו הרה"ח ר' **ישעי' אשר** ב"ר **אהרן** ז"ל
נלב"ע ט"ו תמוז
ולע"נ אמו האה"ח מרת **לאה** ב"ר **ישכר בעריש** ע"ה
נלב"ע כ"ג טבת

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

אהרן משה שלאגער

הי"ו

חבר הנהלת מוסדות יטב לב בארה"ק

לע"נ אביו הרה"ח ר' **אברהם** ב"ר **אהרן משה יודא** ז"ל
נלב"ע כ"ד אדר א'
ולע"נ אמו האה"ח מרת **שרה לאה** ב"ר **מרדכי צבי הכהן** ע"ה
נלב"ע ל' שבט

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

מנחם גרשון לעבאוויטש

הי"ו

ממנהלי מוסדותינו וקהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לע"נ אמו האה"ח מרת **מלכה** ב"ר **חיים נפתלי הרץ** ע"ה
נלב"ע כ"ב ניסן

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

אברהם בראך

הי"ו

מראשי קהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה', ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

רפאל פערל מוטער

הי"ו

מראשי קהילתינו הק' במאנסי יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

פנחס משה לאנדא

הי"ו

מנכבדי קהילתינו הק' בבארא פארק יע"א

לע"נ זקינתו האה"ח מרת **זיסל** ב"ר **צבי אלימלך הכהן** ז"ל
נלב"ע י"ג ניסן תשפ"א לפ"ק

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב ע"י

ידידינו הרבני הנגיד הנכבד והמפואר, מוכתר בכל תואר

מוה"ר

שלו' אליעזר פראנקל

הי"ו

גזבר קהילתינו הק' בוויליאמסבורג יע"א

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח
מתוך אושר ועושר והדרחבת הדעת וכל טוב סלה

חלק מהוצאות גליונינו

נתנדב לטו"נ

ע"ק הוצאן דאדיד פוסק הדור מרן בעל "שבט הלוי"

רבי

שמואל

ב"ר **יוסף צבי** הלוי

זצ"ל

גאב"ד וד"מ זכרון מאיר בני ברק

נלב"ע ליל התקדש חג הפסח תשע"ה לפ"ק

הונצח ע"י נכדיו:

מוה"ר **יעקב מאיר וואזנער** הי"ו לאנדאן

מוה"ר **מרדכי ענגלענדער** הי"ו

מוה"ר **ניסן וואזנער** הי"ו

חלק מהוצאות הגליון

נתנדב ע"י

ידידינו היקר הנעלה והנכבד, דוחף צדקה וחסד

מוה"ר יעקב ראזמאן הי"ו

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ויזכה לרב תענוג ונחת

מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכט"ס

חלק מהוצאות הגליון

נתנדב לע"נ

הרה"ח ר' **שמעון** ב"ר יעקב משה **מאשקאוויטש** ז"ל

נלב"ע ב' ניסן

האה"ח מרת **ליבא** ב"ד **שאול יחזקאל** ע"ה

נלב"ע ב"ה ניסן

הרה"ח ר' **יצחק מאיר** ב"ר **יעקב משה** ז"ל

נלב"ע י"ח ניסן

הרה"ח ר' **אברהם יודא** ב"ר יוסף אליהו **כהן** ז"ל

נלב"ע ז' שבט

הונצח ע"י

משפ' מאשקאוויטש - ומשפ' כהן שיחיו

חלק מהוצאות הגליון

נתנדב ע"י

ידידינו היקר הנעלה והנכבד, רודף צדקה וחסד

מוה"ר **שמואל מאיר אילאוויטש** הי"ד

לכבוד חג הפסח

ישא ברכה מאת ה' ויזכה לרב תענוג ונחת

מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכט"ס

חלק מהוצאות הגליון

נתנדב ע"י

ידידינו היקר הנעלה והנכבד, רודף צדקה וחסד

מוה"ר **יואל בריש"א ווייס** הי"ד

לרגל אירוסי בתו תחי' למז"ט

ישא ברכה מאת ה' ויזכה לרב תענוג ונחת

מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת וכט"ס

ברכה לרא"ש משביר

ברגשי ידידות ובאותות הערכה, נשגר כוס של ברכה, אל מעלת כבוד ידידינו וידיד מוסדותינו, הרבני היקר החשוב והנעלה, מופלג בכל מידה ומעלה, האדם היקר באנשים, מסור בלב ובנפש למען מוסדותינו הקדושים, מרבה צדקה וחסד לכל דורשים ומבקשים, ארי שבחבורה, שמו הטוב מהללים בשבח ובתפארה

הרבני החשוב הנכבד רוחצי"ח

הרב שמואל אליעזר טייטלבוים שליט"א

חבר הנהלת וועד החינוך דמוסדותינו בבארא פארק יצ"ו

לרגל שמחת אירוסי בתו הכלה החשובה והמהוללה שתחי'

עב"ג החתן החשוב המופלג בתורה וביראה, שמו הטוב נודה לתפארה

כמר נחום צבי זילבער ני"ו

למזל טוב בשעה טובה ומוצלחת

בן הרב ר' **יואל זילבער** שליט"א

וצרופה בזה ברכתינו המרובה, ברגשי הודאה וחיבה, שיזכה לרב תענוג ונחת, מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת, וימשיך לעמוד לימין מוסדותינו הקדושה, ובשכר זאת יתברך בברכאן דנפישא.

המברכים ברגשי הוקרה והערכה, אסירי התודה והברכה

יעקבל האטטער

בשם הנהלת מוסדות סאטמאר
בני ברק יצ"ו

בס"ד

ובהם נהגה יומם ולילה

התאחדות אברכים

ש"י קהל יטב לב ד'סאטמאר

ווילאמסבורג

למבשדיגע פרעזענטאציעס

פראקטישע אנווייזונגען אלעס צום טוא

שעטנז

אין אונזערע בגדים

מלבושי אנשים - מלבושי נשים - קינדער מלבושים

קומט, הערט, און צאהלט!

יצירת מלבושים

פון וועלכן די וואל קומט אראפ פון די בהמה
ביז אונזערע בגדים וועלן פארקויפט אין די געשעפטן.

אלע פרטי ההלכה מתובל
בטוב טעם ודעת דורך
הרב הגאון המופלג
רבי חיים אהרן אונגער
שליט"א
מו"צ בקהלתינו הקדושה

דורך דעם וועלט בארימטער מומחה אין בדיקת שעטנז

הרב יוסף סייאג שליט"א

מראשי ועד למשמרת שעטנז עולמי

מאנטאג חול המועד

בבידמ"ד הגדול דקהל יטב לב ד'סאטמאר

14 Hooper Street

בשעה 2:00 אחצ"ה

התאחדות אברכים ד'סאטמאר

וּבֶגֶד כִּלְאַיִם
שַׁעַטְנֵז לֹא
יַעֲלֶה עָלֶיךָ:

הערט קלארע ענטפערס צו די פראגען:

וויאזוי ווערן אונזערע הימלען באהיטן פון שעטנז?

ווי פיל פראצענט בגדים זענען היינט שעטנז?

קען מען זיך פארלאזן ווען דער בגד איז: "35% וואל און 65% פאליעסטער"?

- א שאלדע"ר פע"ד אדער ליינע"ג איז א שאלה פון שעטנז?

קארפעט"ס, קאוטשע"ס, קישענעס, פאקע"ט בע"ק — דארף מען בודק זיין?

א קיטל פון פשתן אויף א טלית קטן פון צמר, איז באדיטן פון שעטנז?

זכות כל השיעורי תורה
ליומי הג המצות
נקנה ונתנדב לזכות ידידינו הרבני הנגיד הנכבד
הרה"ח ר' יקותיאל יהודה
בן העניא מליא הי"ז
אבערלאנדער

לֹא תִלְבַּשׁ
שַׁעַטְנֵז צֶמֶר
וּפִשְׁתִּים יַחְדָּיו:

כל הקהל הקודש - זקנים עם נערים - אברכים ובחורי חמד

- מקום מיוחד ליודעי דת ודין מורי הוראה ויושבי על מדין שליט"א -

גדול הוא. מביד הוא. בממדה בימינו בקדוב.

ד' ויבך יבנה ביתו בקרוב

בין בית רחל החדש

וויליאמסבורג יצ"ו

ועשו לי מקדש

ושכנתי בתוכם

בנין האולם החדש בית רחל' דבענן יחאל ס'קאסטאמר וויליאמסבורג יצ"ו

חיבור חבורות בדרך ישראל סבא

זכותי לבנין

נדיבים בעם!

דורך אפקויפן גרעסערע

וועלן מיר בעז"ה קענען מחנך זיין דעם בנין

קומענדיגן פסח תשפ"ד לפ"ק

בס"ד

אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ:

וכהם נהגה יומם ולילה

התאחדות אברכים

שע"י קהל יוצב לב ד'סאטמאר

וויליאמסבורג

באצויבערנדער און ערשט-מאליגער

פאנעל:

רינע וואסערן און ירקות

גרויסע סקרינס וועלן אייך צייגן
אומגלויבליכע
לעבעדיגע סצענעס

וואס איר האט ביז היינט בלויז געהערט, קומט יעצט דאס צו

"זען לעבעדיג"

אלעס אראפגעגעבן אין א קלארע שפראך דורך דעם בארימטן

מומחה עצום אין בדיקת המים וירקות

הרב **מנחם מענדל איינהורן** שיחי'

באגלייט מיט אלע פרטי ההלכה דורך

הרב הגאון המופלג מעמודי הוראה בקהלתינו הק'

רבי **הערש לייב בערנשטיין** שליט"א

דומ"ץ ביהמ"ד בית מנחם צבי דקהלתינו הק'
ובעל הוראה ראשי של ועד הכשרות קרית יואל יצ"ו

זונטאג חול המועד

בביהמ"ד הגדול דקהל יטב לב ד'סאטמאר

14 Hooper Street

בשעה 2:00 אחצ"ה

התאחדות אברכים ד'סאטמאר

האר-אויפשטעלנדע פראגען:

- זעט מען טאקע 'עפעס' אין אונזער סינק וואסער 'היינט צו טאג'?
- פארוואס האט מען דערפון נישט געוואוסט צוואנציג און פערציג יאר צוריק?
- זען מיט די אויגן, אדער בלויז מיט א 'פאגרעסערונג גלאז'?
- זענען היינטיגע פירות מער / נאך אלץ פאר-פעסטעט פון אמאל?
- איז א "שווארצע פינטל" א פראבלעם בלויז אויף אן אתרוג, אדער אויך אין צוויבל?
- "גרינ-האוז" - איז דאס א מעלה אדער א חסרון?
- וויאזוי פארזיכערט מען "זויבערע פיש"?

וואס איז דער יעצטיגער מצב ביי:

סטראבעריס / טרויבן / טשערריס / בלובעריס / גאנצע קארן / צוויבל / קנאבל / סעלערי / מאשרומס / פייענעפל / קינווא באנדלעך / און נאך

כל הקהל הקודש זקנים עם נערים אברכים ובחורי חמד

מקום מיוחד ליודעי דת ודין מורי הוראה ויושבי על מדין שליט"א

אדם מקדש עצמו מעט, מקדשין אותו הרבה

(יומא לט.)

שלמי תודה וברכה

הַשָּׁם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹ"ם. חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ

בערבי פסחים, נביע שיר ושבחים, בהני שורתא, רב ברכתא, לעילא מכל תושבחתא, אל מול פני ידידינו האי גברא רבא, רב פעלים לתורה ולתעודה במסירות רבה, פאר מקדושים, מרבה צדקה וחסד לכל דורשים ומבקשים, משליך עצמו מנגד לבוא בעזרתינו, ובפרט מגדיל עשות בהתמסרותו העצומה והנאמנה לטובת כוללינו, שלא יחסר המזג מאתנו, ובכך ממשיך בדרך אבותיו הק' רבותינו, את בנציבין ומצודתו פרוסה עלינו, כבוד שמו תפארתו, בפי ישרים תהילתו, על ישראל הדרתו

כ"ק הגאון הצדיק

רבי שלו' אליעזר טייטלבוים שליט"א

אבדק"ק קהל יטב לב ד'סאטמאר 15 עוו. בארא פארק יע"א

נשיא כוללינו הק'

על אשר בנוסף לתמיכתו התמידית לבל יחסר המזג ללומדי כוללינו הק'
בכדי שנוכל לשלם משכורתם משלם מדי חודש בחודשו

הוסיף לשלוח תמיכה הגונה ונכבדה לכבוד יו"ט פסח

קובעים ברכה לעצמם

עסקני הכולל החשובים כ"א בשמו הטוב יבורך

אשר הטו שכם אחד לעמוד לימין
נשיא כוללינו שליט"א במשך כל השנה
ובמיוחד בימי ערבי פסחים העעל"ט

אנשי שלומינו שיחיו תומכי כוללינו הק'

ובחדא מחתא, נביע שבח דא שירתא
הדרא דלא אפשר למפרט בשפוותא
קדם מעלת כבוד ידידינו החשובים

אשר אודות תמיכתם הנדיבה בלב ובנפש
נתאפשר לנו לשלם הכל ללומדי הכולל לקראת חג הפסח

וזאת הברכה, בהערכה ובהוקרה, שבזכות התורה יושפע למעלת כבודו רב שמחה ואורה, ויזכה להמשיך בנשיאות כוללינו המעטירה, בעוז ובתפארה, ובשכר זאת יראה וירווה רב תענוג ונחת, מכל יו"ח בבת אחת, מתוך שמחה והרחבה הדעת, וזכות אבותיו יסייעתו בכל עת, עדי נזכה לביאת משיח צדקינו, ומלכינו כ"ק מרן רבינו שליט"א בראשינו, במהרה בימינו, אמן

החותמים למען שמו בהדרת כבוד ויקר

הנהלת הכולל בארה"ק
רבני ולומדי הכולל

ש. הַרְבֵּית טוֹבוֹת אֵלַי כִּי הִגְדַּלְתָּ חַסְדְּךָ עָלַי מ"ה אָשִׁיב לָךְ

בשיר והלל ערוכה,
ובאותות ידידות הערכה,
נשגר בזה שלמי תודה וכוס של ברכה,
קדם מעלת כבוד ידידינו וידיד מוסדותינו,
יקירינו ומכובדינו, מריזחק מקום מצודתו פרוסה עלינו,
הלא הוא האדם היקר באנשים, ראש וראשון לכל דבר
שבקדשים, רחום ומוקיר רבנן ותלמידיהון, ואיהו גופיה
עורבא מרבנן, הוצק חן בשפתותיו, חכמת אדם מא"ר פניו,
מנהל מוסדותינו חק' בקרית יואל לתפארת ביד רמ"ה, מלא
מדע וחכמה, מתמסר בכל נפשו ומאודו לבוא בעזרת מוסדותינו
בכל עת ועונה, בהתמסרות עצומה ונאמנה, שמו מהולל ברננה

הרבני הנגיד הנכבד הטפסר המרומם
דאג גברא יקירא, בונה ומקים עולה של תורה
מחוישבים ראשונה במלכות סאטמאר הקדושה

מוה"ר

מאיר הירש

הי"ן

מראשי הקהילה ומנהל מוסדותינו חק'
בקרית יואל יע"א

חזא הגבר אשר כמדי שנה בשנה
חשליך עיצמו טנגד למען עדית מי מנה
ואזר כגיבור חליציו בסבר פנים מאיר"ה
לארגן סכומים אדירים לחטרביצי תורה

למאי"ר ובא קראו יום!

לא לחינם נקרא שמו מאי"ר!
בתי העוסקים במלאכת הקודש תאיר
ובזכותו זכו לערוך את חחג כדת וכהלכה
ברוב שטחה וחדוה בהרחבה וחרוחה

אשריך ר' מאיר ואשרי חלקך!
ישלם ה' פעלך ותמיד נספר תהילתיך
בשם חכלי קודש נהללו בכל השבחים
אשר קיבלו משכורתם בערבי פסחים

המאי"ר לארץ ולדרים

אשרי שלו ככה, לו יאתה שיר ושבחה
אשר זכה לחכנים בבתיחם אורה ושטחה
לשלם תשלומי השכירות עד חג חמצות
וכך זכו לערוך את חג חפסח בדיצות

מן דבשמיא, ישפיע לך לעלמי עלמיא, בזכות רבותיה"ק זי"ע מייסדי מוסדותינו הקדושים
אם אתה משמח את שלי אני משמח שלך, בשכר הארת בתינו כולו אורה ביתו תתמלא
יאר ה' פניו אליך, ויברך אתכם בכל מילי דמיטב בביתך, והדריקותי לכם ברכה עד בלי די
ר"ב ברכות ושובע שמחות וחזי נחת, מתוך אושר ועושר והרחבת הדעת, בכל עת, אכי"ר

החותמים למען שמו ברגשי הודאה והערכה
בשם כל העוסקים במלאכת הקודש

הנהלת מרכז מוסדות סאטמאר
בני ברק יצ"ו

הזמנה לסדר פסח

בשמחה רבה אנו מזמינים אתכם לחגוג את חג הפסח יחד עם משפחתנו הגדולה

ליל הסדר

בבית הכנסת "בני ברית"

ברחוב הרצל 15, תל אביב

בשעה 19:30

לאחר הסדר יתקיים כיבוד קל לכל המשתתפים

ליל הסדר

בבית הכנסת "בני ברית"

ברחוב הרצל 15, תל אביב

בשעה 19:30

לאחר הסדר יתקיים כיבוד קל לכל המשתתפים

הזמנה לסדר פסח

בשמחה רבה אנו מזמינים אתכם לחגוג את חג הפסח יחד עם משפחתנו הגדולה